

DOI: 10.15773/EKE.2021.002

Doktori (PhD) értekezés

Kovácsné Magyarai Hajnalka

TRENDI NŐ A SZOCIALIZMUSBAN

Szépségideálok és szépségápolási szokások a Kádár-korszakban

Témavezető:

Dr. Valuch Tibor egyetemi tanár

ESZTERHÁZY KÁROLY EGYETEM

Történelemtudományi Doktori Iskola

Eger, 2021

Nyilatkozat a munka önállóságáról, a szakirodalmi források megfelelő idézéséről

Alulírott KOVÁCSNÉ MAGYARI HAJNALKA ezennel kijelentem, hogy a **TRENDI NŐ A SZOCIALIZMUSBAN. Szépségideálok és szépségápolási szokások a Kádár-korszakban** című doktori értekezést magam készítettem és abban csak a szakirodalmi hivatkozások listáján megadott forrásokat használtam fel. Minden olyan részt, amelyet szó szerint, vagy azonos tartalomban, de átfogalmazva más forrásból átvettem, a forrás egyértelmű megadásával megjelöltem.

Szigetszentmiklós, 2020. 06.26

.....

Kovácsné Magyarai Hajnalka

s.k.

KÖSZÖNET

Mindenekelőtt témavezetőmnek, Valuch Tibornak tartozom köszönettel, aki hitt bennem, és szakmai hozzáértésével, építő kritikáival és javaslataival szakmailag és emberileg végig mellettem állt, teljesítményorientáltan, időhatárokat megszabva kérte számon a haladásomat, és lelkesített, ha éppen hullámvölgyben voltam.

Köszönöm az Eszterházy Károly Egyetem (EKE) Történelemtudományi Intézet Doktori Iskolájának, hogy témámat befogadta és lehetőséget teremtett annak kidolgozására. Külön köszönettel tartozom Romsics Ignácnak és Rainer M. Jánosnak a biztatásért és az abszolutóriumig vezető úton való támogatásért, valamint Acsády Judit és Juhász Katalin előopponenseimnek építő jellegű kritikáikért, melyeket figyelembe vettem disszertációm véglegesítése során.

Köszönöm Fónagy Zoltánnak (*Mindennapok története*), Kanyó Ferencnek (*Napi Történelmi Forrás*) és Simándi Irénnek (*Polymatheia*) a szakmai segítséget és a publikációs lehetőséget, melyekkel a szépségápolás-történetet népszerűsíthettem, valamint interjúalanyaimnak, akik visszaemlékezéseikkel és magánfényképeikkel segítették kutatásomat. És legfőképpen köszönöm Édesanyámnak azt a (kutatási témám szempontjából értékes) tárgyi hagyatékot, amely nélkül ez a disszertáció hiányos lenne.

Végezetül, de nem utolsósorban, köszönöm barátaimnak és családomnak, akik elviseltek akkor is, amikor nem volt könnyű. Férjemnek, Kovács Géza Péternek, aki ha kellett, háztartást vezetett és vacsorát főzött. De elsősorban csodálatosan szép és okos nagylányomnak, Kovács Regina Hajnalkának, akinek óvodáskori szavai indítottak el a felsőoktatás útján, akinek ezt a disszertációt ajánlom, és akit még a szépségápolás-történetnél is jobban szeretek.

Kovácsné Magyarai Hajnalka

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS.....	8
1.1. A SZOCIALIZMUS NŐI SZÉPSÉGIDEÁLJAINAK ÉS SZÉPSÉGÁPOLÁSI SZOKÁSAINAK SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉSE	9
1.2. KUTATÁS CÉLKITŰZÉSE ÉS KÉRDÉSFELVETÉSEI	17
1.3. FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS A DISSZERTÁCIÓ SZERKEZETE	18
1.4. „TRENDISÉG” MEGHATÁROZÁSA. SZÉPSÉGIDEÁLOK, NŐÁBRÁZOLÁSOK ÉS SZÉPSÉGÁPOLÁS KAPCSOLATÁNAK MAGYARÁZATA	24
2. NŐKÉP ÉS NŐI SZÉPSÉGIDEÁL VÁLTOZÁSAI	28
2.1. AZ 1950-ES ÉVEK POLITIKAILAG PROPAGÁLT NŐKÉPE	29
2. 2. AZ 1960-AS ÉVEK PARADIGMAVÁLTÁSÁTÓL AZ 1980-AS ÉVEK NYUGATTAL VALÓ NAPRAKÉSZSÉGÉIG	33
2.3. MODELLEK VILÁGA.....	45
2. 4. NŐÁBRÁZOLÁSOK ÉS A SZÉPSÉGÁPOLÁSSAL KAPCSOLATOS TENDENCIÁK MEGJELENTETÉSE A KORABELI NŐI LAPOKBAN	49
2.4.1. <i>Lányok, Asszonyok</i> (1956-1989)	50
2. 4. 2. <i>Nők Lapja</i> (1956-1989).....	56
2. 4. 3. <i>Ifjúsági Magazin</i> (1965-1989)	71
2. 4. 4. <i>Ludas Matyi</i> (1960-1989)	75
2.5. NŐÁBRÁZOLÁSOK A REKLÁMOKBAN.....	77
3. A KOZMETIKAI IPAR ÉS A KOZMETIKAI GYAKORLAT ALAKULÁSA (1950-1989).....	92
3.1. A SZÉPSÉGÁPOLÁS GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI HÁTTERE.....	92

3. 1. 1. Gazdasági szektorok alakulása az 1950-es évektől az 1970-es évek végéig.....	92
3.1.2. Szépségápolási szolgáltatást nyújtó szektorok egymás közötti kapcsolata	101
3.1.3. Az 1980-as évek gazdasági változásai és a magánkozmetikák megjelenése.....	103
3. 2. A KOZMETIKUS SZAKMA TÁRSADALMI ÉS GAZDASÁGI ALAKULÁSA	110
3.2.1. Kozmetikus- és fodrászhiány, a korabeli panaszlevelek alapján	110
3.2.2. Kozmetikai bemutatók	112
3.2.3. Kozmetikai hirdetések a Nők Lapjában (1956-1970).....	114
3.2.4. Kozmetikus szakma népszerűségének alakulása	115
3. 3. A KORSZAK KOZMETIKAI ELJÁRÁSAI ÉS DIVATOS TENDENCIÁI.....	125
3.3.1. Kozmetikai eljárások és kezelési protokollok.....	125
3.3.2. A korszak kozmetikai gépi felszerelése	130
3.3.2.a. Vapofor/vapozon (arcgőzölő)	131
3.3.2.b. Vió (nagyfrekvencián működő elektrokozmetikai gép).....	134
3.3.2.c.Kvarclámpa és szolárium	136
3.3.2.d. Iontoforézis (galvánárammal működő kozmetikai gép)	139
3.3.2.e. Infrasauna	142
3.3.3. Professzionális kozmetikumok és hatóanyagok.....	142
3. 4. KOZMETIKÁK LÉGKÖRE	147
3. 5. KOZMETIKAI VENDÉGEK KOZMETIKUS SZEMMEL	151
4. HIGIÉNYIA ÉS SZÉPSÉGÁPOLÁS	154
4.1. HIGIÉNYIA ÉS SZÉPSÉGÁPOLÁS KAPCSOLATÁNAK ELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉSE	154
4.1.1. Mosakodás, fürdés	156
4.1.2. Hajmosás.....	161

4.2.KOZMETIKUMOK ÉS FOGYASZTÁS	167
4.2.1. A korszak kozmetikai vállalata(i)	170
4.2.2. Egyéb kozmetikai márkák.....	173
4.2.3. Higiéniai kozmetikumok.....	175
4.2.3.a. Szappanok	176
4.2.3.b. Samponok	180
4.2.3.c.Dezodorok	181
4.2.3.d. Arckrémek, egyéb kozmetikumok és kozmetikai márkák.....	183
4.3.SZÉPSÉGÁPOLÁSI TANÁCSOK, VALAMINT EZEK GYAKORLATI MEGVALÓSULÁSA A NŐK KÖRÉBEN.....	184
4.3.1.Kozmetikus szakkönyvek kozmetikusoknak	184
4.3.2.Szépségápolási tanácsadókönyvek.....	187
4.3.3.Női magazinok és napilapok szépségtanácsadás cikkei, rovatai 1956- 1988 között	198
4.3.4. A szépségtanácsok otthoni, gyakorlati megvalósulása	210
5. ÖSSZEGZÉS	217
6. FELHASZNÁLT FORRÁSOK, IRODALOM:	223
6. 1. HIVATKOZOTT FORRÁSOK	224
6.1.1. Levéltári források.....	224
6.1.2 Napilapok és folyóiratok.....	225
6.1.3. Interjúk.....	226
6.1.4. Kozmetikai és háztartási könyvek.....	227
6.1.5. Tárlatok, kiállítások	228
6.1.6. Rádióműsor	229

6.1.7. Hivatkozott filmek	229
6.1.8. Internetes hivatkozások.....	230
6.1.9. Egyéb	230
6. 2. HIVATKOZOTT SZAKIRODALOM.....	231
6.2.1. Könyvek.....	231
6.2.2. Szakcikk, tanulmányok	232

1. BEVEZETÉS

Disszertációm a kádári szocializmus modern nőjének a szépséghez való viszonyát, valamint szépségápolási szokásait és lehetőségeit térképezi fel, s ezen keresztül mutatja be a politikai, gazdasági és mentalitásbeli változásokat, a szépségápolás problematikájára fókuszálva. A dolgozat ezen túlmenően részletesen foglalkozik a magyarországi kozmetika történetével az államszocializmus időszakában, bemutatva a különböző eljárásokat, technikákat, ezek változásait éppen úgy, mint a kozmetikus szakma létezésének társadalmi-gazdasági hátterét. A kutatás keretében párhuzamosan igyekeztem feltárni a szépségápolás, a higiénia, a nőideál/szépségideál, mint társadalmi konstrukciók változásait, a szépségipar történetét, valamint ezek társadalmi, gazdasági és mentalitástörténeti összefüggéseit.

Az 1950-es évek erőltetett puritanizmusának, valamint a rendszer közgondolkodást befolyásoló ideológiájának társadalmi stratégiája a szürke tömegbe való elvegyülés, a feltűnésmentes megjelenés volt, mely a nőtársadalom tagjait is erősen érintette.¹ Ezen ideologikus okok miatt is erőltetett emancipáció következtében az erős, maszkulin típusú nő lett a hivatalos nőideál, akinek a kor propagandája szerint sokkal fontosabb volt a szocializmus építése, mint a nőies megjelenés. Nem volt igazán elfogadott a magát „kenceficéző” nőtípus, kozmetikushoz járni pedig nem volt illendő a hivatalos diskurzus szerint. A propaganda jelképrendszerét követő emancipált nő nem érezte szükségét a professzionális szépségápolás igénybevételének, s az áruhiány miatt lehetősége, a fokozott hétköznapi terhelés miatt pedig ideje sem volt rá, hiszen a kozmetikai termékek is a hiánycikkek közé tartoztak.² A falusi nők tradicionálisabb életvitele még inkább nem kívánta meg a kozmetikai szolgáltatásokat, és ezt a falusi erkölcsi normák is megerősítették, társadalmi kirekesztéssel demonstrálva a magukkal túl sokat foglalkozó nőket. A szépségápolás kimerült a higiéniai szokások rituáléiban és a természetes pirosításban.³ Társadalmi megítélés szempontjából még azok a nők sem jártak kozmetikushoz, akik szerettek szépnek látszani. Vagy, ha mégsem tudtak ellenállni ennek a „burzsoá szenvedélynek”, inkább egy távolabbi kozmetikushoz mentek, hogy ne tudódjon ki, hol jártak. A „traktoros lányok” nőképét példának állító, ideológiai és gazdasági okokból

---

¹ Valuch 2013:224.

² Uo.

³Falun a lányok krepp papírral pirosították az arcukat, ajkuk harapdálásával tették pirosabbá szájukat, szemöldökük festésére pedig elégett gyufaszál kormát. Ezeket is csak alkalmakkor, falusi ünnepekre, bálókra készülődve (Juhász 2006:109-110.). Juhász Katalin foglalkozik falusi nők higiéniai és szépségápolási szokásaival, többek között a *Meg is mosakodjál* (2006) című kötetben.

erőszakos emancipációt hirdető időszakban még a rúzs használata is meggondolandó volt, ha az érintettek nem akartak társadalmilag megbélyegzetteké válni.⁴ Ehhez képest az 1960-as évektől⁵ kezdve újból sikk lesz kozmetikushoz járni, és a traktoros lányok propagált nőképét fokozatosan felváltja előbb a család, háztartás és a gyermeknevelés frontján is helytálló, dolgozó nő, majd a nyolcvanas évekre a nyugati trendeket napi szinten követő, fogyasztásorientált nőies-divatos nő ideálja.⁶ Azok a nők, akiknek fontos volt a szépség és igényesek voltak önmagukkal szemben gyakori vendégei lettek a kozmetikai üzleteknek, melyek ebben az időszakban túlnyomórészt a Fodrászipari Állami Vállalatokon és a Fodrászipari Szövetkezeteken belül működtek.⁷ Ezzel szemben, azon falusi nők, akik túl sokat foglalkoztak a külsejükkel, esetleges szépítkezéssel, még a hetvenes évek elején is könnyen erkölcstelennek voltak bélyegezve a falusi közvélekedésben.⁸

1.1. A SZOCIALIZMUS NŐI SZÉPSÉGIDEÁLJAINAK ÉS SZÉPSÉGÁPOLÁSI SZOKÁSAINAK SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉSE

Témám interdiszciplináris jellegű, társadalomtörténet, kulturális antropológia, pszichológia, gazdaságtörténet, mentalitás- és divattörténet, néprajz, és társadalmi nemek tudományának ötvözete, melyek együttesen adnak kiindulási pontot kutatásomhoz és magyarázatot bizonyos összefüggésekre.⁹

Doktori értekezésem egyedülállónak számít az eddigi társadalomtörténeti feldolgozások terén, mivel Magyarországon igen szerény számban íródtak a szépségápolás szokásainak történeti változásaival, trendjeivel foglalkozó tudományos igényű munkák, s ezek sem

---

⁴ „kispolgári burzsoá-szokásnak” titulálták a rúzs és körömlakk használatát. Lásd: Valuch Tibor: Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében. Osiris, Budapest, 2001:314.

⁵ A hatvanas évektől (főleg az évtized második felében) elkezdődik a „korlátozott bőség” korszaka, melyben társadalmi szinten divattá válik a jó megjelenés. Lásd Valuch 2013: 26-27.

⁶ 1956 után az erőltetett puritanizmus oldódik, a nőiesség felvállalása már nem számít politikai kérdésnek. A divat ellenzői a politikai berkek helyett a társadalom konzervatív gondolkodású embereinek köréből kerültek ki. Lásd Valuch 2001:315.

⁷ A kozmetikai szolgáltatásokat igénybe vevő nők számának növekedésével együtt járt a szépségipari szolgáltatóegységek számának gyarapodása is, mely adatok a Budapest Főváros Levéltárának MSZMP Budapesti Végrehajtó Bizottság üléseinek anyagaiban található.

⁸ Juhász Katalin: A tisztálkodás és szépségápolás átalakulása falun az 1960-as, 1970-es években. In: *Múltunk* 2008/3. 109-121.

⁹A pszichológiában megfogalmazott szépségelméletek például összefüggésbe hozhatóak azzal a manifesztációval, mely a nők szépség iránti igényét magyarázza és a férfiak számára is elfogadhatóvá válik a nők szépségápolási szokásának fontossága.

kimondottan szépségápolás-történeti jelentőségűek, hanem rokon területeket (higiénia¹⁰, fogyasztástörténet¹¹, nőtörténet¹², divattörténet¹³, stb.) dolgozván fel, inkább csak érintőlegesen foglalkoztak a témával. Azon tudományos munkák pedig, amelyek a szépségápolás témakörével foglalkoztak, nem a szocializmus korszakáról szólnak.¹⁴ A korszak gazdasági és társadalmi hátterének a megértéséhez gazdaságtörténeti szempontból **Kornai János** munkái¹⁵ jelentősek, melyek a piaci és államszocialista gazdaság összehasonlításán keresztül adnak bepillantást a kor sajátos gazdasági helyzetébe, a formális és informális gazdaság keveredésének a világába.¹⁶ Bár a szépségipar helyzetéről nem írt, mégis segít értelmezni a hiánygazdaság adta speciális helyzetet, mely a kozmetika területén is megmutatkozott, többek között a professzionális kozmetikumok sajátos beszerzésében, vagy akár a szolgáltató és a szolgáltatást igénybe vevő kapcsolatának fordított helyzetén.¹⁷ **Nyers Rezső** politikai visszaemlékezéseiben¹⁸ megemlíti a szépségipart, mint gazdasági szereplőt a különböző gazdasági szektorok speciális részeként, mely esetében ő nem látta szükségszerűségét a központi irányításnak. A kozmetikai szolgáltatások egy speciális szegmense volt a rejtett/második gazdaságnak, mivel részben vagy egészben sokan feketén szolgáltattak. Az interjúkból összeállított könyv sokat foglalkozik a Nyers Rezső nevéhez fűződő gazdasági mechanizmussal, a korabeli politikai apparátus azzal szembeni elvárásaival, azzal, hogy hol akadt meg a folyamat, mit lehetett volna másképp tenni.

---

¹⁰ Juhász Katalin foglalkozik a higiénia témakörével, ezen belül is a népi higiénia problematikájával. Bővebben lásd a 12. oldalon lábjegyzetben.

¹¹ Valuch Tibor társadalomtörténeti munkáiban részletesen foglalkozik a fogyasztástörténet alakulásával. Műveinek felsorolása részletesen a 11. oldalon lábjegyzetben.

¹² Tóth Eszter Zsófia foglalkozik a szocializmus kori nőtörténettel. Műveinek felsorolása részletesen a 12. oldalon lábjegyzetben.

Gera Eleonóra több - kutatásom szempontjából releváns - munkájában a századforduló nőtörténetével foglalkozik. Gera Eleonóra - Szécsi Noémi: A budapesti úrinő magánélete (1860-1914). Európa, Budapest, 2018; Uő: A modern budapesti úrinő – Életmódtörténet. Európa, Budapest, 2017. Egyéb nőtörténeti munkák: Palasik Mária - Sipos Balázs: Házastárs? Munkatárs? Vetélytárs?- A női szerepek változása a 20. századi Magyarországon. Napvilág, 2005; Papp Barbara-Sipos Balázs: Modern, diplomás nő a Horthy-korban. Napvilág, Budapest, 2017.

¹³ F. Dózsa Katalin, Simonovics Ildikó divattörténetesek kutatásai jelentősek. Részletesebb felsorolásuk a 14. oldalon lábjegyzetben.

¹⁴ Szabó Magda (1940): A római szépségápolás c. doktori disszertációja, Bózsá Anikó (2016): A szépségápolás tárgyi emlékei Pannónia Magyarországra eső részén c. doktori disszertációja, R. Facsády Annamária (2012): Piperézó aquincumi hölgyek.

¹⁵ Kornai János: A hiány. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1980.; Uő: A szocialista rendszer. Kalligram, Pozsony, 2012.; Uő: Központosított és piaci reform. Kalligram, Pozsony, 2013.

¹⁶ Ugyanezt Valuch legális- féllegális- illegális gazdasági felállásnak nevezi 2006:85.

¹⁷ Az államszocializmus éveiben a vevő- vásárló, szolgáltató- szolgáltatást igénybe vevő kapcsolata speciális volt. Nem az eladó próbálta meg becsalogatni a vevőt különböző marketingeszközök segítségével, hanem fordítva, a vevő udvarolta körül az eladót/ szolgáltatót, hogy ez által jobb áruhoz/ szolgáltatáshoz jusson.

¹⁸ Nyers Rezső: Útkeresés-reformok. Magvető Kiadó, Budapest, 1988.

A kozmetikai ipar gazdaságtörténeti aspektusaira és a hiánygazdaság adta specifikumokra mutatnak rá a Budapest Főváros Levéltára (továbbiakban BFL) és a Központi Statisztikai Hivatal (továbbiakban KSH) az adott korszakról szóló adatai is.

Valuch Tibor társadalomtörténész fogyasztástörténeti szempontból közelíti meg a témát. A társadalmi- és mentalitásbeli változások hatására kialakult fogyasztási tendenciákat mutatja be, melyek a szépségápolás területére is kiterjednek. Betekintést nyerünk a hiánygazdaság teremtette „rejtett gazdaságba” is, melybe a hiánycikkek¹⁹ csempészése is beletartozott és a fogyasztói kultúra természetes részévé vált. Fogyasztástörténeti fontossága mellett mentalitástörténeti jelentőséggel is bír, bemutatván azokat a viselkedésmintákat és azoknak alakulását, mellyel az asszonyok viseltettek a szépségápolás iránt egy olyan korszakban, amikor az a burzsoá csökevény titkolnivaló passziójának számított. Bár írásainak nem ez a fő irányvonala, több társadalomtörténeti munkájában fellelhetők a nők szépségápolással kapcsolatos mindennapjainak részletei.²⁰ Kutatásának elsődleges tárgya azonban az átlag társadalom és nem az általam vizsgált privilegizált bázis. Mindazonáltal írásai sokat segítenek a korabeli társadalmi magatartásformák és mentalitásalakulás megértésében.

Fogyasztástörténet és mentalitástörténet kategóriába tartoznak **Featherstone**²¹ írásai is, aki a testkép változásokat kapcsolatba hozza a fogyasztói kultúra felerősödésével és a társadalomban végbement mentalitás változásával. Érdekesek a belső és külső test közötti kapcsolat változásainak az alakulásáról, valamint a test- és fiatalságkultusz uralta társadalom nárcisztikus vagy szerepjátszó ént kialakító sikerembereiről szóló fejtegetései. Bár sokszor általánosít, kutatásom vizsgálati halmazának magatartása többnyire megfelel a szerző gondolati koncepciójának. Testkép változásokról, testtabu eltűnésével foglalkozik **K. Horváth Zsolt**²² is, mely a test szőrtelenítésén belül kimondottan az intim zónák territóriumára koncentrálnak, akárcsak

---

¹⁹ Farmer, kozmetikai szerek, elektronikai cikkek, nyugati divatárúk, stb.

²⁰Valuch Tibor: A bőséges inségtől az inséges bőségig: a fogyasztás változásai Magyarországon az 1956 utáni évtizedekben. In: Évkönyv. Magyarország a jelenkorban 11. (2003), p. 51-78. A lódentől a miniszoknyáig. A XX. század második felének magyarországi öltözködéstörténete. Corvina –1956-os Intézet. Budapest, 2004; Uő: A városi öltözködés változásai Magyarországon 1948–2000. In: Öltöztessük fel az országot! i. m. 99–129.; Uő: Hétköznapi élet Kádár János korában. Corvina Kiadó, Budapest, 2006.; Uő: Valuch: „Mosdunk, fürdünk, fogat mosunk...”. A tisztálkodási és a testápolási szokások változásainak néhány jellegzetessége 1945 után. In Juhász Katalin (szerk.): Tiszta sorok. Tanulmányok a tisztaságról és a tisztálkodásról. Budapest. L’Harmattan, 2009; Uő: Magyar hétköznapiak. Fejezetek a mindennapi élet történetéből a második világháborútól az ezredfordulóig. Napvilág Kiadó, Budapest 2013; Uő: Divat, öltözködés, fogyasztás, társadalmi magatartás Magyarországon a 20. század második felében. In: Divat - egyén – társadalom. Budapest, 2016. 247-265.

²¹ Featherstone, Mike (1983): A test a fogyasztói kultúrában. In: Featherstone – Hepworth - Turner: A test. Társadalmi fejlődés, kulturális teória. Jószöveg Műhely, Budapest, 1997.

²² K. Horváth Zsolt (2016): A bundátlan Vénusz: A női testszörzet biopolitikai mítoszai és az “eszményi test” politikai gazdaságtana. A SZEM.

<https://aszem.info/2016/11/aaa-bundatlan-venusz-1-resz/> (Letöltés: 2020. 06.26.)

a feminista hangvételű **Greer**, aki megalkotta a „kasztrált nő” fogalmát.²³ Bár néhol erőltetettnek tartom az intimzóna szőrtelenítése és a „biopolitikai mítosz”²⁴ közötti kapcsolati összefüggést, tény, hogy a társadalmi és a mentalitásbeli változások alakulásával változott a nők szőrtelenítési szokásrendszere is, és a test tabu eltűnésével ez már nem is annyira intim szférán belüli problematika. Disszertációm megírásának befejező szakaszában jelent meg **Czingel Szilvia** a női test alakváltozásaiával foglalkozó azonos című könyve,²⁵ mely bár roppant érdekes és hiánypótló munka, disszertációm szempontjából azért nem releváns, mert kutatott korszakaink időben nem találkoznak.

A néprajzkutatásban bár szerepelnek szépségápolással kapcsolatos kutatások, de ezekben az esetekben nem az urbánus, nagyvárosi divatos nők állnak a kutatás középpontjában, hanem a vidéki, falusi lakosság. Szépségápolással kapcsolatos rituálék pedig leginkább valamely ünnephez vagy tradícióhoz kötődnek, ezért a témával foglalkozó tanulmányok vagy tudományos munkák csak marginálisan írnak a szépségápolásról, központi témájuk inkább a higiénés szokások feltérképezése. **Juhász Katalin** kutatásai²⁶ számítanak reprezentatívnak e területen, mely kutatások disszertációm szempontjából inkább érdekességként kerülnek feldolgozásra, hiszen kutatási alanyaink teljesen más társadalmi réteget és mentalitást képviselnek.

A szocializmus nőképe és szépségideálja már több szakirodalmi műben fellelhető, mely művek többnyire nőtörténeti jelentőségűek, de nem annyira a női szépségről, mint inkább a nők társadalmi szerepeiről és azok alakulásáról szólnak.

A szocializmus propagált nőképe jelenik meg **Tóth Eszter Zsófia** munkáiban²⁷, melyekben legtöbbször munkásnők, brigádos nők vannak megszólaltatva, s az ő „mindennapi történeteiken” túl, megjelenik a kor politikailag propagált, majd részben társadalmilag konstruált és előírt nőképe, melynek megfelelni presztízskérdés volt. Azok a vezető

---

²³ Greer 1970-ben írt azonos című könyvében szerepelt először a „kasztrált nő” megnevezés. Greer, Germaine (1970): A kasztrált nő. Corvina Kiadó, Budapest, 2002.

²⁴ K. Horváth Zsolt által használt kifejezés.

²⁵Czingel Szilvia: A női test alakváltozásai (1880-1945). Jaffa, Budapest, 2020.

²⁶Juhász Katalin: Meg is mosakodjál. Im., Budapest, 2006; Uő: Víz és higiénia. *Korunk*. 2011. 22. évf., 12; U.ő: Tiszta testre tiszta ruhát. A testi tisztálkodás és a tisztaruha- váltás néhány összefüggése In: Cseh Fruzsina, Szulovszky János (szerk.) A műveltség dicsérete: Tanulmányok Flórián Mária tiszteletére i. m. 53- 62. Plusz Könyvek, Budapest, 2016.

²⁷ Tóth Eszter Zsófia könyvei: Kádár leányai. Nyitott Könyvműhely. Budapest, 2010; Uő: Puszi Kádár Jánosnak. Napvilág. Budapest, 2007. Tanulmányai: A traktoros lánytól a buszvezetőnőig. Nők férfifoglalkozásokban a szocializmus kori Magyarországon. *Rubicon*. (20.) 4. 2009; Uő: "Csörögtem a fodrásznőnek, hogy reggel hatra gyere, légy szíves": munkásnők, akik országgyűlési képviselők voltak - Éva és Paula története. In: Mindennapok Rákosi és Kádár korában: új utak a szocialista korszak kutatásában / szerk. Horváth Sándor – Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2008. 264.288; Uő: "Juli-Dzsuli-Júlia" : képzetlen bevándorló nők és a nagyvárosi szépségideál Budapesten a második világháború után. In: *Korunk* 3. folyam, 19. évf. 12. sz. (2008), p. 53-60.

munkásnők, akik protokolláris feladatoknak is eleget tettek, a nőkép felidézésén túl az oral history által a kor szépségápolási szokásaiba is bepillantást nyújtanak (például fodrászhoz mennek egy fontos céges esemény előtt). **Farkas Gyöngyi** írásai²⁸ az ötvenes évek maszkulin típusú nőképéről tudósítanak, a traktoros lányokról, a politikai propaganda nőképének és a társadalmi normák közötti ellentétekről. Ugyancsak az ötvenes éveket dolgozza fel **Schadt Mária** is²⁹, aki a korabeli dolgozó nő és a háztartásbeliek politikailag manipulált társadalmi presztízsértékének különbségeit boncolgatja, mindamellet az akkori modern dolgozó nőt a későbbi menedzsergarnitúra sikeres üzletasszonyának előfutáraként identifikálja. Mindhármuk munkája segítségemre volt a szocializmus kori dolgozó nő karakterének felvázolásában, bár inkább csak az ötvenes évekre vonatkozólag. Továbbá azért sem fedte le kutatási mintámat, mivel disszertációm nem egyszerűen a szocializmus kori dolgozó nőről, hanem a Kádár-kori modern, és a divattrendeket követő igényes nőkről szól. Ez a nőtípus sokkal inkább fellelhető **Kormos Valéria** könyvében³⁰, melyben a megszólaltatott nők (kozmetikus, muzeológus, vezérigazgató, stb.) túlnyomórészt beleillenek a korszak nőideáljának társadalmi konstrukciójába, visszaemlékezéseik a teljes Kádár-kort lefedik, és történeteik sok esetben egybecsengenek saját interjúalanyaim által elmondottakkal.

Naomi Wolf gender jellegű feminista hangvételű könyve³¹ a szépségmítoszt fejtegeti, mely szerinte leginkább akkor nyer teret, amikor a nők elbizonytalanodnak női szerepeiket és értékeiket illetően. Elbizonytalanítani őket leginkább pszichikailag lehet, eszményképeket teremteni bennük pedig az érzelmeikre hatva. Kontextusában a nőideálok alakulását teljesen a férfi uralta társadalom határozza meg. A fiatalságkultusszal kapcsolatos gondolatfejtése néhol összetalálkozik Featherstone³² és Meskó³³ elméleteivel, amelyeket felhasználtam disszertációm során. Naomi Wolf szemléletével rokon a szintén feminista hangvételű, **Hernádi Ilona** és **Kunt Zsuzsanna** írásában³⁴ megjelenő nőiség, mint patriarchális társadalmi konstrukciófejlesztése, mely gondolat egyébként leghamarabb **Simone de Beauvoir** *A második nem*³⁵ című könyvében jelent meg. (Érdekes adalék, hogy az említett mű, bár 1949-ben íródott, magyar fordításban

---

²⁸ Farkas Gyöngyi: „Gyertek lányok traktorra!”. Női traktorosok a gépállomáson és a propagandában. *Korall*. 2003. 13 sz. 65- 87.

²⁹ Schadt Mária: „Feltörekvő dolgozó nő”. Nők az ötvenes években. Pro Pannónia, Pécs, 2002.

³⁰ Kormos Valéria: *Álomszövegek. Nőnek lenni a Kádár-korban*. K, Budapest, 2019.

³¹ Wolf, Naomi (1990): *A szépség kultusza*. Csokonai Kiadó, Debrecen, 1999.

³² Featherstone 1983.

³³ Meskó Norbert: *A szépség eredete*. Pro Pannónia. Budapest, 2012.

³⁴ Hernádi Ilona- Kunt Zsuzsanna (2016): Mit akarnak még a nők? Feminizmus és fogyatékoságtudomány. In: Könczel György (szerk.): *Az esélyegyenlőségtől a Taigetoszig?- Fogyatékoságtudományi eredmények a „másik oldal” megértéséhez*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2016, 57-70.

³⁵ Beauvoir, Simone de (1949): *A második nem*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1969.

csak a hatvanas évek végén, a feminizmus második hullámakor jelent meg.) „Az ember nem születik nőnek, hanem azzá válik”³⁶ szállóigévé vált kijelentésével, Beauvoir a nőiességet, illetve magát a nemek viselkedési sztereotipizálását is szintén egyfajta társadalmi konstrukcióként értelmezi. Társadalmi konstrukciókkal foglalkoznak **Berger és Luckmann** szociológusok is, akik tudásszociológiai munkájukban³⁷ azt fejtegetik, miként lesz az egyes emberből társadalom, és ez a társadalom miként teremti meg a tárgyak értelmezését, és ezáltal egy valóságos világot.³⁸ Ennek értelmezésében a társadalom által konstruált minták határozzák meg azt, hogy valaki például „trendi” vagy sem, illetve mennyire képes a társadalmi konstrukciók általi normákkal konformálódni.

A feminizmus második hullámával foglalkozik **Acsády Judit**, akinek írásait³⁹ a hetvenes évek nőkép- és nőideál változások feldolgozásakor használtam fel. Kutatásom során azt tapasztaltam, hogy a nyugati feminizmus eszmerendszere, valószínűleg a vasfüggönynek tulajdoníthatóan, csak egy nagyon szűk értelmiségi réteget ért el, a korabeli társadalom „trendi” nőihez leginkább csak ennek külső formai jegyei jutottak el (farmer, uniszex póló, stb.), egyfajta divatjelenséggé funkcionálódva.

Neveléstudomány területén nőképről és női szerepekről ír **Pukánszky Béla**⁴⁰ és **Kéri Katalin**⁴¹, mely munkák felettébb értékesek, de kutatásom szempontjából nem relevánsak, hiszen nem az általam kutatott divatos trendeket követő modern nők szűk csoportjáról szólnak, valamint nem a divat és a szépségápolás a fő gerince a munkáknak. Kéri Katalin azon munkái, melyben az általam kutatott témával és ezzel a szűk női réteggel foglalkozik, pedig nem a szocializmus korszakáról íródnak.⁴²

---

³⁶ Beauvoir, Simone de (1949): A második nem. Gondolat Kiadó, Budapest, 1969: 197.

³⁷ Berger- Luckmann: A valóság társadalmi felépítése. József Műhely, Budapest, 1998.

³⁸ Bokor Tamás (2008): Berger, Peter L.- Luckmann, Thomas: A valóság társadalmi felépítése. Tudásszociológiai értekezés. 2008.

<http://communicatio.hu/doktoriprogramok/kommunikacio/belso/bevhumankomm/20082/bergerluckmannbokort.htm> (Letöltés: 2021. 01. 12)

³⁹ Acsády Judit (1998): A feminizmus kialakulása és mai kérdései. In: Gombos - Kis (szerk.): A kisebbségekből álló társadalom konfliktusai. Juhász Gyula Tanárképző Főiskola. 1998. 91-103; Uő (1997): A hosszú combú skót boszorkány, avagy ki mit ért feminizmus alatt? *Cigányfűró*. 1997, 4. évf., 1. sz, 11-13.; Uő (2017): Ipari munkásnők Magyarországon. *Múltunk*, 2017, 62. évf., 2. sz. 25-52.; Uő (2001): Kellett-e nekünk feminizmus? *2000*. 2001. 13. évf., 9. sz., 12-25.

⁴⁰ Pukánszky Béla: A nőnevelés története. Gondolat, Budapest, 2007; Uő: Nőkép, női szerepek és iskoláztatás a második világháború után. *Educatio*. 2007. 4 sz. 551- 564.

⁴¹ Kéri Katalin (2002): Nőkép és leánynevelés az 1960-as évek Magyarországon a tantervek tükrében. *Acta Paedagogica*. (4.) 14-21.

⁴² Kéri Katalin: Hölgyek napernyővel: Nők a dualizmus kori Magyarországon (1867- 18914). Pro Pannonia, Pécs, 2008.

Speciális kutatási témám interdiszciplináris tudományterületeket foglal magába, melyek felölelik a szociológia, pszichológia területét, valamint olyan fiatal tudományterületeket, mint például a divattörténet.

Zsolt Péter Divatszociológia című könyvében⁴³ szociológiai szempontok alapján közelíti meg a divatot és az azzal kapcsolatban álló divatot követő nőt. Egyéb írásaiban⁴⁴ sem foglalkozik kimondottan a szépségápolás témakörével, inkább azzal, hogy bizonyos külső megjelenéssel kapcsolatos tendenciák, hogyan válnak divatossá egy társadalomban. Szívesen foglalkozik a leszivárgás elméletével, továbbá az utánzás és elkülönülés, mint divatkommunikációs eszköz problematikájával. Disszertációm szempontjából azért is érdekes, mivel az a szűk csoport, mely kutatásom tárgya az általa meghatározott divatkommunikációs technikákkal él és felvállalja azokat. Divatelmélettel foglalkozik a divatról egyébként lesújtó véleménnyel rendelkező **George Simmel**⁴⁵ is, akinek elmélete divatszociológia szempontjából megkerülhetetlen, és mai napig hivatkozási alapul szolgál azoknak, akik valamilyen formában a divattal, mint kutatási tárggyal foglalkoznak.

Szociológiai-filozófiai szempontból közelíti meg a szépséget és annak definícióit **Anthony Synnott**,⁴⁶ aki végighalad a különböző korszakok szépségfelfogásain és értelmezésein. Az arc kisminkelése, mely egyben önkifejezés és önkreáció Synnott szerint ellentmondásos, hiszen az első önkítárulkozás, a másik ezzel szemben szerepjátszás funkcióját látja el. Bár univerzális filozófiai-szociológiai értelmezései a szépségről érdemlegeseek, kimondottan a szocializmus szépségfelfogásával nem foglalkozik.

Meskó Norbert pszichológus a szépségelméletekkel foglalkozva a szépségápolást egy olyan lehetőségként taglalja, mellyel az egyén neoténiás⁴⁷ és szexuális vonatkozású jegyeit képes erősíteni, vonzóbbá téve magát az ellentétes nem számára. Bár a szocializmus szépségápolási szokásaival nem foglalkozik, rámutat a szépségápolás tendenciáinak szükségszerű változásaira pszichológiai vonatkozásban.⁴⁸ **Bereczkei Tamás**⁴⁹ evolúciós pszichológiai tudományos munkáiban foglalkozik a szexuális kiválasztódással, és az ezzel

---

⁴³ Zsolt Péter: Divatszociológia. Pro Die, Budapest, 2007.

⁴⁴ Zsolt Péter: A divat és jelentősége az elmúlt ötven év magyar társadalmában. Elméleti Szociológia (1995: 1. sz.) 40–44.; Uő: A divat történeti szociálpszichológiai vázlata. Világosság (1998: 11. sz.) 58–79.; Uő: A szocializmus esete a divattal. In: Öltöztessük fel az országot! i. m.

⁴⁵ Simmel, Georg: A divat. In: Simmel, Georg: Válogatott társadalomelméleti tanulmányok, Gondolat, Budapest 1973.

⁴⁶ Synnott, Anthony (1989): Truth and Goodness, Mirrors and Masks. Part I. A Sociology of Beauty and the Face. *British Journal of Sociology*. 1989. 40. évf. 4. sz. 607-636.; Uő: Truth and Goodness, Mirrors and Masks. Part II. A Sociology of Beauty and the Face. *British Journal of Sociology*. 1990. 42. évf. 1. sz. 55-76.

⁴⁷ Biológiai kifejezés: a fiatalság jelzéseinak fennmaradása későbbi, már érett életszakaszokban.

⁴⁸ Meskó Norbert: A szépség eredete. Pro Pannónia. Budapest, 2012.

⁴⁹ Bereczkei Tamás: Evolúciós pszichológia. Osiris, Budapest, 2003.

kapcsolatos vonzás törvényével, mely szerint az a nőstény a legproduktívabb, amely a legjobb génekkel rendelkezik. A jó gének pedig külsőleg is megmutatkoznak (pl. szimmetria) és vonzóak a másik nem számára. A jó génekről szóló információk manipulálása a humán szépségápolás problematikájával áll kapcsolatban. Mindkét szerző műve segítségemre vált disszertációm megírásakor a szépség, mint a reprodukciós siker zálogaként való értelmezésében, melynek eléréséhez gyakran csalással/ megtévesztéssel lehet hozzájutni, ami humán vonalon a szépségápolási trükköket takarja.⁵⁰

Csipes Antal iparművész a *Divattükör* című könyvében⁵¹ szánt egy fejezetet *A divat kelléktára* címmel, melyben kitér a frizura, kozmetikumok és parfümök rövid 20. századi történetében szereplő fontosabb nemzetközi szereplőre, de szépségápolási szokásokkal, tendenciákkal nem foglalkozik, kutatásom szempontjából érdekes, de nem releváns.

Divattörténeti munkákban is fellelhetők szépségápolással kapcsolatos részletek, bár inkább csak említésszerűen, és szakmai szempontból nem relevánsak. Ilyen például **F. Dózsa Katalin**⁵² a modern divattörténet hazai megteremtőjének munkái. Az ő iskolateremtő munkájának köszönhetően, ma már több fiatal divattörténész⁵³ előtt adott a lehetőség szakmai kibontakozásra, de mint említettem szépségápolás-történet szempontjából nem felhasználható.

Simonovics Ildikó divattörténész a szocializmus divattörténetének feldolgozásával bepillantást ad a szocializmus divatos nőjének a korszak adta lehetőségeibe, de a divaton belül az öltözködésről ír, kiemelt szerepet adván Rothschild Klára munkásságának, szépségápolással nem foglalkozik.⁵⁴ Külföldi divattörténeti szakirodalmat tekintve megemlíthetjük **Jukka Gronow** svéd szociológus és **Sergey Zhuravlev** orosz divattörténész művét,⁵⁵ mely a Szovjetunió második világháború utáni divatiparával foglalkozik. Továbbá a kelet-európai

---

⁵⁰ A megtévesztés nem csak az emberek esetében, de az állatvilágban is előfordul, pl: a szőr felborzolása, farktollak kiterjesztése, stb.

⁵¹ Csipes Antal: *Divattükör*. Osiris, Budapest, 2006.

⁵² F. Dózsa Katalin: *A szocialista divat a valóságban, avagy hogyan lehet divatos egy pesti nő, ha semmit sem lehet kapni az üzletekben?* In: Simonovics Ildikó - Valuch Tibor (szerk.): *Öltöztessük fel az országot! Divat és öltözködés a szocializmusban*. Argumentum Kiadó- Budapesti Történeti Múzeum – 1956-os Intézet. Budapest, 2009. Egyéb divattörténeti, korszak szempontjából számomra nem releváns könyvei: *Uő: Letűnt idők, eltűnt divatok 1867- 1945*. Gondolat, Budapest, 1989; *Uő: Megbámulni és megbámultatni - Viselettörténeti tanulmányok*. L Harmattan, Budapest, 2014.

⁵³ Például: Simonovics Ildikó, Szatmári Judit Anna, Szentesi Réka, Vér Eszter Virág, stb.

⁵⁴ Simonovics Ildikó (2016): *A szocialista jóízű és a mini divat dilemmái*. In: F. Dózsa Katalin-Szatmári Judit Anna- Vér Eszter Virág (szerk.): *Divat, egyén, társadalom*. Budapest. 2016. 265- 287; U.ő: *Divat és szocializmus. Magyarország Divattörténete 1945-1968. c. doktori disszertáció*. 2015; U.ő: „Öltöztessük fel az országot!”- avagy divat szocialista módra. In: Simonovics Ildikó - Valuch Tibor (szerk.): *Öltöztessük fel az országot. Divat és öltözködés a szocializmusban*. Argumentum, Budapest, 2009.

⁵⁵ Gronow , Jukka - Zhuravlev, Sergey: *Fashion meets socialism: Fashion industry in the Soviet Union after the Second World War*. Finnish Literature Society, Helsinki, 2015.

divattal foglalkozó kutatások közül **Djurdja Bartlett** írásait⁵⁶, aki a szocialista országok 1945-1989 közötti divattörténetét dolgozza fel, divatlapokat használva fel kutatása elsődleges forrásaként. A felsorolt művek bár a szocializmus korszakát járják körbe és divattörténeti értékük jelentős, szépségápolás-történettel nem foglalkoznak.

1.2. KUTATÁS CÉLKITŰZÉSE ÉS KÉRDÉSFELVETÉSEI

A 20. században a megelőző korokhoz képest felgyorsult a világ, és ez az akceleráció a divat és a szépségideálok változásában is megfigyelhető. A magyar nők mindig is fogékonyak voltak a divatra és annak változásaira, s „figyelő szemüket Párizsra vetették”. A második világháborút követő évtizedek államszocializmusa azonban elszigetelte a keleti részt a Nyugattól, és ez a divattrendek követésében is megmutatkozott, legyen az öltözködés, szépségápolás, vagy az aktuális szépségideálok és mintaadó közismert személyiségek⁵⁷ napi szintű követése.

Fontos kijelentem, hogy munkám a szépségápolás fogalomköréből elsősorban a kozmetika területére korlátozódik. Meg kell jegyezni továbbá azt is, hogy kutatásomban nem a magyar összlakosság nőtagjainak létező vagy nem létező szépségápolási szokásait vizsgálom, hanem kifejezetten a professzionális szépségápolással, valamint a kozmetikai szolgáltatásokat igénybe vevő, továbbá a korszak divatos szépségápolási trendjeit követő, és azt alkalmazó női réteggel foglalkozom. Tisztában vagyok vele, hogy ez a halmaz jóval kisebb az akkori összlakoságnál, de a divatos trendeket, többek között Simmel differenciálódáson alapuló divatelmélete⁵⁸ szerint is, mindig a népesség egy bizonyos rétege követte, akiknek igényük volt rá és anyagi helyzetük lehetővé tette azt.⁵⁹ Az elmélet szerint az ebbe a csoportba integrálódóknak azzal, hogy követik az aktuális divatot, differenciálódnak azoktól, akik ezt nem teszik. A „trendi nő” kutatásom szempontjából 16-45 éves, az aktuális divattrendeket követő, kozmetikába és fodrászatba járó, többnyire (nagy)városi nő, s dolgozatom egyik egyedisége éppen az, hogy ebbe a körbe integrálom az akkori eszményített, nőideálnak tekintett (mára már inaktív vagy éppen még aktív) manökeneket, de az őket kopírozó és a divatot követő átlag

---

⁵⁶ Djurdja Bartlett: *Fashion East: The Spectre that Haunted Socialism*. The MIT Press, Cambridge, 2010; Uő: *Ideológia és viselet*. In: *Öltöztessük fel az országot! Divat és öltözködés a szocializmusban*. Szerk. Simonovics Ildikó–Valuch Tibor. Argumentum Kiadó-Budapesti Történeti Múzeum–1956-os Intézet, Budapest, 2009.11–34.

⁵⁷ Ilyenek voltak pl. a tévé-bemondónők, műsorvezetők: Kudlik Júlia, Endrei Judit, Tamási Eszter, stb,

⁵⁸ Simmel 1973: 476.

⁵⁹ Nem térek ki arra, hogy voltak olyan korok, amikor az igény és anyagi helyzet kevés volt a divat követésére, ha az illető nem rendelkezett bizonyos társadalmi ranggal.

magyar nőket is. A korai államszocializmus erőltetett puritanizmusa miatt, a szépség és a szépség elérésének erőfeszítései néha nehézségekbe ütköztek, sőt akár ellentétben is álltak a politikailag propagált nőképpel, de azok a nők, akik kutatásom szempontjából relevánsak, akár erőfeszítések által is, de követték az aktuális divatot és szépségeszményt, mely nyugatról szivárgott be és egy sajátos szépségideállá alakult.

Disszertációmnak az is a célja, hogy a tárgyilagos elemzés segítségével megtörjem a kozmetikai ipar és az azzal foglalkozó szakemberek, valamint a szolgáltatásokat igénybe vevő nők iránti sztereotípiát. Továbbá arra is szeretném felhívni a figyelmet, hogy a szépségápolás-története méltatlanul elhanyagolt, sőt kifelejtett terület a társadalomtörténeten belül. Célom, hogy az értekezésemmel felhívjam a figyelmet az általam vizsgált terület feldolgozatlanságára és a további lehetséges kutatási irányokra.

Kutatásom során az alábbi kérdésekre keresem a választ: miként alakult a nőkép és szépségideál változás a kutatott korszak során, és hogyan befolyásolták mindezt a társadalmi, politikai, mentalitásbeli változások? Hogyan viszonyultak a korszak női generációi a hivatalos szovjet nőkép mellett, a „hanyatló nyugat” divatnőjének jelenségéhez? Milyen volt a Kádár-korban a „trendi” nő és milyen volt a társadalmi elfogadása? (levelek, cikkek, interjúk, mint források) Hogyan fért meg egy olyan „luxusszolgáltatás”, mint a kozmetika a Kádár-korszak látszólagos puritanizmusa idején? És egyáltalán, luxusszolgáltatásnak számított-e akkoriban? Milyen nehézségekbe ütközött a professzionális szépségápolás a hiánygazdaság idején, és hogyan tudták ezeket a problémákat a kozmetikusok orvosolni? Nyugat vagy inkább a Szovjetunió volt a követendő minta a szépségipari technológiák tekintetében? Melyek voltak a kor divatos kozmetikai kezelése, kozmetikumai, milyen szépségápolási praktikákat tanácsoltak a korabeli nőknek, és hogyan valósult ez meg a gyakorlatban?

1.3. FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS A DISSZERTÁCIÓ SZERKEZETE

Doktori disszertációm megírása során a szerény hazai és nemzetközi szakirodalomra, valamint elsődleges és másodlagos forrásokra támaszkodtam. Egyaránt felhasználtam írott, tárgyi és narratív forrásokat, és analitikus módon igyekeztem ütköztetni ezeket.

Írott forrásanyag tekintetében feldolgoztam a kutatott korban megjelent professzionális szakkozmetikus tankönyveket⁶⁰, valamint nőknek szóló szépségápolással kapcsolatos

---

⁶⁰Bodor Ferencné (1973): Kozmetikus anyagismeret. Műszaki Könyvkiadó, Bp.; Bodor Ferencné (1985): Hétköznapi jólápoltság. Műszaki Könyvkiadó, Bp.; Fennesz Lászlóné (1978): Kozmetikus szakmai ismeretek.

könyveket⁶¹ és háztartási tanácsadókat⁶². Ezek egy részét hagyatékban találtam, másrészt magántulajdonban és antikváriumban bukkantam rájuk, továbbá a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár polcain és raktárjában. Női magazinok terén feldolgoztam a *Nők Lapja* 1956-1989 közötti összes számát, átnéztem az *Ez a Divat* és a *Pesti Divat* 1956-1989 számait, az *Ifjúsági Magazin* 1965-1989 összes évfolyamát, koncentrálván a kozmetikai ipar újdonságairól szóló cikkekre és a divatos trendekre, a szépségápolási tanácsokról szóló rovatokra, a kozmetikum-reklámok és kozmetikusok hirdetéseinek, valamint a címlapokon ábrázolt nők képeinek analizálására. Ugyanezen célból és összehasonlításképpen végignéztem a kezdetben *Asszonyok*, majd 1972-től *Lányok*, *Asszonyok* című szovjet folyóirat havonta megjelenő magyar nyelvű kiadásának 1960-1989 közötti összes évfolyamát. Érdekességgéppen átlapoztam a *Ludas Matyi* 1956-1989 közötti számait, elemezvén a női testábrázolások és a szexuális magatartásformák közötti kapcsolatot, és annak társadalmi vetületét. A főleg nőknek szóló folyóiratok mellett átnéztem az *Arcanum* és a *Hungaricana* digitális adatbázisában szereplő 1956-1989 közötti napilapok és folyóiratok azon számait,⁶³ amelyekben a kozmetikai iparral, szépségápolással kapcsolatos hírek, írások fellelhetők.

Levéltári forrásokként a Budapest Főváros Levéltár MSZMP Végrehajtó Bizottság üléseinek 1957-1989 közötti anyagát tekintetem át. Érdekes információkat találtam ezekben a dokumentumokban a szépségipari egységek számáról, annak tendenciális növekedéséről, az ügyet képviselő „elvtársnő” elhivatottságáról és agilitásáról.⁶⁴

Műszaki Könyvkiadó, Bp.; Hajdu Imre (szerk.) (1962): A kozmetikai ipar kézikönyve. Műszaki Könyvkiadó, Bp.; Haller Tibor, dr.- Vértés Bódog, dr.(1964): Kozmetológia. Magánkiadás, Bp.; Irányi Jenő, dr.(1978): Fizikai kezelőeljárások a kozmetikában. Ipari Szakmai Továbbképző Intézet, Bp.; Kovács László, dr. (szerk.) (1985): Bőrápolás/ Szépségápolás. Magyar Nők Országos Tanácsa- Kossuth Könyvkiadó, Budapest; Pataky László, dr: Kozmetikus kémia. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1973.

⁶¹Faragó László, dr. (1978): A szépség könyve. Minerva, Bp.; Faragó László, dr. (1974): Mindennapi szépségápolás. Minerva, Bp.; Faragó László, dr.- Haller Tibor, dr. (1962): Szépségápolás. Minerva, Bp.; Glück György (1985): Hajápolás, frizurakészítés otthon. Gondolat, Bp.; Horváth- Kovács- Nagy- Rác- Temesváry- Török (1985): Bőrápolás, Szépségápolás. Kossuth, Bp.; Kunze, Olly- Rolf (1873): A szépség iskolája. Medicina, Bp.; Romváry Vilmos- Gerő Gábor (1985): Modern test- és szépségápolás. Medicina, Budapest.

⁶²Bukosza Istvánné, dr. –Inzelt István (1970): Takarítástól a szépségápolásig. Háztartási vegyi tanácsadó. Műszaki Könyvkiadó, Bp.; Jakab Mihályné (1956): Vilma néni háztartási tanácsadója. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp.; Domokos Lászlóné, dr. (1959): Háztartási tanácsadó. Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség Leánycsoportja- Kossuth Könyvkiadó, Bp.; Pataki Mária- Kelemen Zsuzsa- Molnár Anna (1961): Korszerű háztartás- kellemes otthon. Minerva, Budapest.

⁶³*Népakarat, Népszava, Tolna Megyei Újság*, stb.

⁶⁴Szabó Piroska (1909-2006) egykori MSZMP-s politikus, az MKP KV (1945–1946) tagja és a Nemzetközi Demokratikus Nőszövetség Tanácsában Magyarország képviselője (1945–1954) foglalkozott az ügygel és kiállt a szépségipari létesítmények számának növelése, illetve azok kulturáltabbá tétele mellett.

Adatokat gyűjtöttem továbbá a korszak hiánycikkeiről⁶⁵, a szakszervezetek nőknek szóló kozmetikai nevelésirányelveiről⁶⁶, vagy az áruválaszték javulásáról.

A szocializmus korszakának szépségápolás történetével kapcsolatban tárgyi forrásfeltárást, gyűjtőmunkát végeztem. Gyűjteményeimbe tartoznak a kutatott korszak, ma már „retrónak” titulált kozmetikumai (szappanok, arckrém tégelyek, rúzsok, stb.), szépségápolási eszközei (hajlakk pumpa, szempilla kefe, hajcsavarók, hajsütővas, stb.), magántulajdonban lévő fényképek, levelek, személyes tárgyak, melyeket kutatási szempontjaim szerint kívánok elemezni. Saját gyűjtemény mellé felhasználtam továbbá a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum *Mit vásárol Jucika?* - című kiállítás tárgyi anyagát, a bécsi Wien Museum *Mit Haut und Haar Frisieren, Rasieren, Verschönern*- című kiállítás anyagát és katalógusát, a Kozmetikumúzeum⁶⁷ és a Fodrásmúzeum⁶⁸ kiállítási tárgyait, a meginterjúvott alanyok személyes, a kutatott korszakból fennmaradt releváns tárgyait (szépség-szakemberek esetében munkaeszközök, magánemberek esetében személyes tárgyak).

Kutatásom fontos részeként tekintek a narratív történeti forrásra. Az oral history módszerét alkalmazva interjúkat készítettem korabeli publicistákkal, szerkesztőkkel, szépség- és divatszakemberekkel (kozmetikus⁶⁹, fodrász⁷⁰, divattervező, fotós stb.), valamint ma még élő és szellemi egészségnek örvendező hajdani hírességekkel, (modell/manöken⁷¹, TV-s személyiség) és korabeli szépasszonyokkal⁷². Bár az oral history természeténél és jellegénél fogva szubjektív forrás, és sok történész éppen ezért viszonyul fenntartással a felhasználásához, kutatásom szempontjából mindenképp értékes forrásnak tartom, hiszen ha nem is teljes objektivitással rekonstruálja a múltat, de segít megérteni azt, továbbá tartalmazhat olyan információkat, melyek az írott forrásokból kimaradtak. Interjúim során a hagyományos

---

⁶⁵ 1957-ben pl. a kozmetikai csipeszek, szempilla göndörítők.

⁶⁶ A kutatott korszakban tendenciózusan folyt a lakosság kozmetikai felvilágosítása. Többnyire egy fővárosi kozmetikust küldtek le vidékre kozmetikai bemutatót tartani a helybéli asszonyoknak. Ezek a bemutatók általában népszerűek voltak, bizonyára a gyakorlati (pakolások, arcmasszázs, szemöldökszedés, stb.) részének köszönhetően.

⁶⁷ Martonné Lukács Ágota aranykoszorús kozmetikusmester magángyűjteménye a Pesti Színház épületében (Budapest, Váci utca 9.)

⁶⁸ Korom Gyula egykori gépészmérnök magángyűjteménye, Pinke Károly fodrásmester hagyatéka alapján.(Budapest, Ady Endre út 97-99.)

⁶⁹ Gallai Zsuzsa, Mechtl Gabriella, Báthory Katalin mesterkozmetikusok.

⁷⁰ Varga Magdi mesterfodrász, aki mesterfodrász dinasztiából származik és a saját tárgyai mellett, felmenői okleveleit, róluk megjelent korabeli újságcikkeket és fodrászszerszámaikat is bemutatta.

⁷¹ Szedres Mariann, a Centrum Áruház egykori arca, Pataki Ági, a Fabulon arca, stb.

⁷² Mintámat leginkább a Szenior Akadémia aktív tagjai képezik, akikkel a Szenior Akadémián való oktatásom során ismerkedtem meg.

személyes kapcsolatfelvételen túl a „hólabda”⁷³ módszert alkalmaztam, főleg a korabeli profi modellek esetében, akiknek zárt körébe való bekerülésemet a *Nőábrázolások a magyar és román államszocializmus éveinek reklámtermékeiben*⁷⁴ - című tanulmányom megjelenésének is köszönhetem. Interjútechnikák közül a félig strukturált kvalitatív eljárást alkalmaztam a fókuszcsoporthoz és egyéni mélyinterjú alkalmán. A félig strukturáltságra azért van szükség, hogy a mélyinterjú során feltörő emlékek elkalandozásából az előre megszerkesztett interjúkérdéseimmel visszahozzam az alanyt a kutatási témához, fókuszcsoporthoz pedig az esetleges vitákat (a szubjektív módon megélt emlékek végett) megelőzzem. Bár kutatásom nőkről szól, interjúalanyaim között férfiak is szerepelnek. Ők leginkább fotósok és a szépségiparban/ divatszakmában dolgozó, mára inaktív vagy más területeken aktív férfiak, akiknek ismereteik vannak arról, milyenek voltak a kádárkori szépségideálok, milyenek voltak a korabeli “influenzakerék” ábrázolt nők külseje és viselkedése iránti elvárások, és mennyire egyezett ez a férfitársadalom ízlésével.

A képi és tárgyi anyagok, mint történeti források értékes kordokumentumoknak számítanak, és objektív bizonyítékként szolgálnak felvetéseim alátámasztására. Pjotr Sztompka a fényképet, mint vizuális szociológiát definiálja és empirikus kutatási módszertani eszköznek tekinti a társadalomkutatás terén.⁷⁵ Kutatási témám indokolja a képi forrásanyagok felhasználását, hiszen a változó szépségideáloknak és elvárt női szerepeknek való megfelelést primér forrásból leginkább a képi nőábrázolások adják vissza. A fényképek objektív források abban a tekintetben, hogy a valóságot adják vissza, még akkor is, ha bizonyos csalások, retusálások felismerhetők rajtuk. Ezekből ugyanis szintén társadalmi normáknak, eszményeknek való megfelelést olvashatunk ki.⁷⁶

Interjúzások alkalmával szintén módomban állt fotográfiák, dokumentumok (korabeli iparendélyek, kozmetikus bizonyítványok, naplók, stb.) gyűjtésére, valamint a már említett egykori modellek közreműködésével ismert és kevésbé ismert reklámfotók, és ezen reklámfotózások kulisszapillanatairól szóló (a nagyközönség számára ismeretlen) fotográfiák

---

⁷³ Interjúzási technika. Egyik legismertebb hazai művelője a történészek között Tóth Eszter Zsófia. A módszer lényege, hogy az interjúalanyok egymásnak ajánlják az interjúkészítőt, megteremtve az elő bizalmat, megkönnyítve ezzel az interjúorozat elkészítésének folyamatát. Tóth Eszter Zsófia: Puszi Kádár Jánosnak c. könyvében szereplő harisnyagyári dolgozókkal készített interjúi hasonló módon a „hólabda” módszerrel készültek.

⁷⁴ Kovácsné Magyarai Hajnalka: *Nőábrázolások a magyar és román államszocializmus éveinek reklámtermékeiben* In: „Politika, életrajz, divat, oktatás”- Konferenciák, műhelybeszélgetések XV. (szerk. Kis- Kovács- Rózsa). Líceum, Eger, 2018. 205-229.

⁷⁵ Sztompka, Pjotr: *Vizuális szociológia*. Gondolat, Budapest, 2009.

⁷⁶ Gondolok itt arra, hogy a szemöldök formájának vagy az ajkak méretének fényképen való retusálásából a kor szépségideáljára következtethetünk, a beállított fényképpozók pedig a társadalmilag aktuálisan ideálisnak tartott női szerepre utal.

digitalizására. Fényképeket digitalizáltam a Május 1- Fortepan *Ez a Divat!* című kiállításának⁷⁷ anyagairól, Tóth József Füles *Legendás fotómodellek a XX. századból* című tárlatának⁷⁸ reklámfotográfiáiról. Felhasználtam továbbá *A csábítás fegyvere* című kiállítás képi anyagát, kiemelt hangsúllyal Czene Béla⁷⁹ alkotásaira, aki a kádári szocializmus szép lányait örökítette meg festményein, nem zárkózva el olyan tabu témáktól sem, mint az aktábrázolások. Ezeket az alkotásokat a szépségideál és nőkép elemzés mellett testelemzések során használok fel, rámutatva a testkép alakulásának mentalitásbeli változásaira, és a test-tabu témák feszegetésére.⁸⁰ Képi elemzésem részét képezik továbbá a Fortepan online archívumának többeszes fényképanyaga, a Retronom online képanyaga, az online csoportok⁸¹ felhasználható fényképanyagai, a *Nők Lapja* (1956-1989), *Asszonyok* (1960-1972) és *Lányok, Asszonyok* (1972-1989) között megjelent címlapjai és képi anyaga, továbbá a már említett magángyűjtemények, fotóalbumok képei.

Vizuális forrásként használtam továbbá nőábrázolás elemzés szempontjából a kutatott korszak nyomtatott⁸² és audiovizuális reklámtermékeit⁸³. Végignéztem az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK), a Magyar Nemzeti Múzeum (MNM) és a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum (MKVM) nőábrázolással kapcsolatos szocializmus kori plakátjait, a gyűjtött tárgyi forrásaim nőket ábrázoló címkéit, csomagolásait,⁸⁴ nőket ábrázoló posztereket, kártyanaptárakat. Audiovizuális forrásaim jelentős részét a Kádár korszak legsikeresebb és legszámottevőbb reklámjainak a Sas István⁸⁵ által írt és rendezett reklámfilmek válogatásából kiadott DVD-n szereplő reklámfilmek, szám szerint 234 képezik.⁸⁶ Kutatási témámat szem előtt tartva, azokat a reklámfilmeket vizsgáltam, amelyek nőknek szólnak vagy nők szerepelnek benne, elemezni próbálván a kor nőkkel szembeni társadalmi elvárásait, társadalmi-politikai-gazdasági manipulációit a nők szépségeszményének változására és kialakulására nézve.

---

⁷⁷ Május 1- Fortepan: *Ez a divat!* című kiállítás. Capa Központ. 2018. 09.20- 11. 24.

⁷⁸ Tóth József Füles: *Legendás fotómodellek a XX. századból* c. kiállítás. Klebelsberg Kultúrkúria. 2019. 02. 05-03. 03.

⁷⁹ Czene Béla festőművész (1911-1999).

⁸⁰ Czene Béla szívesen örökített meg korabeli fiatal, divatos lányokat, köztük Hafra Marit akkor még kezdő modellt, Zámbo Jimmy énekes barátnőjét. Hafra Mari lehetett az egyik kedvenc modellje, több aktot is készített róla.

⁸¹ Régi képek Magyarországról: <https://www.facebook.com/groups/812130218904621/>, Régi képek Budapestről, Magyarországról: <https://www.facebook.com/groups/1573114559670678/>, Régi képek innen-onnan: <https://www.facebook.com/groups/1483354255214449/>-online csoportok

⁸² Nyomtatott reklámtermékek: plakátok, címkék, csomagolások, stb.

⁸³ TV reklámok.

⁸⁴ Szappanok csomagolása, tusfürdők címkéi, női harisnyák dobozai, stb.

⁸⁵ Sas István (1946-2018): Balázs Béla díjas magyar filmrendező, érdemes művész, nyolcszoros cannes-i díjnyertes, reklámpszichológus. Több mint 2000 reklámfilm írója és rendezője.

⁸⁶ *Sas-reklámok. Válogatott gyűjtemény a 70-es 80-as évek emlékezetes reklámfilmjeiből.* Videoprint Kiadó, Budapest, 2016.

A korszak magyar filmjeinek tartalomjegyzékei alapján kiválogattam azokat a filmeket, amelyben a hösnő kozmetikus vagy fodrász, illetve a film egyes epizódjaiban valamilyen szépségápolási protokoll jelenetei zajlanak.⁸⁷ Továbbá besoroltam azokat a filmeket is, amelyekben a női testábrázolás sajátosságai szakirodalom alapján, bizonyos elemzési szempontokon túl megvalósultak.⁸⁸ A korszak filmhíradós archívumai és kultikus magyar filmjei, mint például *Házasságból elégséges*⁸⁹, *Fapados szerelem*⁹⁰, *Két emelet boldogság*⁹¹, *Mit csinált a feleséged 3-tól 5-ig?*⁹², *Butaságom története*⁹³, *A veréb is madár*⁹⁴, *Nászutak*⁹⁵, *Angi Vera*⁹⁶, *Adj király katonát!*⁹⁷, *Egymásra nézve*⁹⁸, *Te rongyos élet*⁹⁹, *Egészséges erotika*¹⁰⁰, *Szerelem első vérig*¹⁰¹, *Csók Anyu*¹⁰², *Szerelem második vérig*¹⁰³, továbbá a *Linda*¹⁰⁴ és a *Szomszédok*¹⁰⁵ című filmsorozatok képet adnak a korabeli társadalom eszményített, vagy éppen hivatalos nőképéről. Tudatosan választottam mintául azon produkciókat, amelyek információul szolgálnak a női szerepekkel és szerelemmel/ szexualitással kapcsolatos korabeli mentalitásról, továbbá mint már említettem, amelyekben a szépségápolás művelése valamilyen módon megjelenik, sőt a szépségipar működésének sajátos báját is megvillantja.

---

⁸⁷ Például: *Házasságból elégséges* (Szősi a fodrászlány), *Szomszédok* (Juli a kozmetikus).

⁸⁸ Például: Schadt Mária: Ideológia és valóság, az 1950-es évek nőideáljai a magyar filmekben. *Kultúra és közösség* 2012. 3. évf., 1-2. sz., 111-122.

⁸⁹ 1960. Rendező: Wiedermann Károly. Szereplők: Törőcsik Mari, Bodrogi Gyul, stb.

⁹⁰ 1960. Rendező: Máriássy Félix. Szereplők: Krencsey Marianne, Zenthe Ferenc, Bodrogi Gyula, Kállai Ferenc.

⁹¹ 1960. Rendező: Herskó János. Női főszereplők: Domján Edit, Krencsey Marianne.

⁹² 1964. Rendező: Makk Károly. Női főszereplők: Psota Irén, Tordai Teri, Pécsi Ildikó.

⁹³ 1965. Rendező: Keleti Márton. Főszereplők: Ruttkai Éva, Básti Lajos.

⁹⁴ 1968. Rendező: Hintsch György. Főszereplők: Kabos László, Piros Ildikó, Medveczky Ilona.

⁹⁵ 1970. Rendező: Szomjas György. Operatőr: Koltai Lajos.

⁹⁶ 1978. Rendező: Gábor Pál. Főszereplők: Pap Vera, Pásztor Erzs, Szabó Éva.

⁹⁷ 1982. Rendező: Erdőss Pál. Főszereplők: Ozsda Erika, Szendrei Andrea, Nyakó Júlia.

⁹⁸ 1982. Rendező: Makk Károly. Főszereplők: Jadwiga Jankowska-Cieslak, Grazyna Szapolowska, Andorai Péter.

⁹⁹ 1984. Rendező: Bacsó Péter. Főszereplők: Udvaros Dorottya, Őze Lajos, Kern András.

¹⁰⁰ 1985. Rendező: Tímár Péter. Főszereplők: Rajhona Ádám, Koltai Róbert, Haumann Péter, Kristóf Kata, Németh Judit.

¹⁰¹ 1985. Rendező: Dobray György. Főszereplők: Berencsi Attila, Szilágyi Mariann.

¹⁰² 1986. Rendező: Rózsa János. Főszereplők: Koltai Róbert, Udvaros Dorottya, Lajtai Katalin, Bánsági Ildikó.

¹⁰³ 1987. Rendező: Dobray György. Főszereplők: Berencsi Attila, Szilágyi Mariann.

¹⁰⁴ 1984. Rendező: Gát György, Szurdi Miklós. Főszereplő: Görbe Nóra.

¹⁰⁵ 1987. Rendező: Horváth Ádám. Női főszereplők: Fehér Anna, Frajt Edit, Ivancsics Ilona, Ábel Anita, stb.

1.4. „TRENDISÉG” MEGHATÁROZÁSA. SZÉPSÉGIDEÁLOK, NŐÁBRÁZOLÁSOK ÉS SZÉPSÉGÁPOLÁS KAPCSOLATÁNAK MAGYARÁZATA

A „trend” szó definíciója irányzat, fordulat, és a divat világába, majd a köznyelvbe való integrálódását megelőzően, a gazdasági nyelvezet szakzsargonjában szerepelt. Henrik Veilgaard szociológus foglalkozik a témával az *Anatomy of a trend*¹⁰⁶ című könyvében, mely bár tematikailag a divatra koncentrálnak, párhuzamot von a trend szó politikai és gazdasági aspektusai között. A fogyasztói társadalom kialakulásával egyre nagyobb funkciót kap a trendkutatás a gazdasági életben, de politikai és statisztikai területeken is elhanyagolhatatlan. A „trendi” jelzőt lingvisztikailag a legújabb „trendek” követőire alkalmazzuk, és rendszerint a divattal kapcsoljuk össze. Trendinek nevezzük azokat, akik érzékenyek a legújabb divatirányzatokra, legyen szó „outfit”-ről, életvitelről, gasztronómiai tendenciákról, lakáskultúráról, stb. Fontos kijelentem, hogy disszertációm a „trendiség” alatt az egyén külső megjelenését érti, és ezen belül is szépségápolási trendek követésére szakosodik. Ezen koncepciómat erősíti meg azon humánológiai nézőpont, mely szerint a társadalom kommunikációs rendszerében a nők külső megjelenésével kapcsolatos „csinos” (neoténiás) és „szexi” (a nőies és szexuális értelemben érett) jelzők mellett, a „trendi” kifejezés az ápolat, és szépségpraktikákat alkalmazó értelmezést nyeri.¹⁰⁷

A szépségtrendeket leginkább az aktuális szépségideálok képesek terjeszteni. Ők a divat prominens képviselői, akiket követni kell. Naomi Wolf szerint létezik egy szépségmítosz, mely azt mondja ki, hogy szépséget a nőknek akarniuk kell megszerezni, a férfiaknak pedig akarniuk kell a szépséget megtestesítő nőt birtokolni. Az erős és sikeres férfiak a szép nőkért harcolnak, a nőknek tehát feladatuk a szépség birtoklása. Már csak azért is, mert a szépség és a fiatalság a sikeres reprodukció záloga.¹⁰⁸ Ez az elmélet nem idegen az evolúciós pszichológia területétől sem, mely nagy hangsúlyt fektet az úgynevezett fitness-indikátorokra, mint szaporodási siker és párérték szignálra. Bereczkei szerint a szépségre vonatkozó kritériumok nem a mindenkori társadalmi konvenciók produktumai, hanem az evolúció univerzális adaptációi.¹⁰⁹ Az evolúció

---

¹⁰⁶ Veilgaard, Henrik: *Anatomy of a trend*. McGraw- Hill Education, New York, 2007.

¹⁰⁷ Lásd Meskó 2012:104.

¹⁰⁸ Wolf 1999:25.

¹⁰⁹ Bereczkei 2003: 203.

során kialakult jelzésfunkciók: a testalkat (testsúly, derék-csípő arány), a mell és az arc jellemzőiben keresendők, mely szignálok néha megtévesztőek is lehetnek.¹¹⁰

Az egyetemes szépségjegyekkel ellentétben, a szépségideálok nem függetleníthetők az aktuális történelmi korszaktól, hiszen amilyen társadalomban élünk, ahhoz igazodnak a szépségideáljaink is. A szépségideálok ugyanis nem ősidőktől létező esszenciák, hanem ugyanolyan társadalmi konstrukciók, mint például az értékrendek, vagy akár a nemi szerepekkel kapcsolatos kialakult elvárások, melyek történelmi etaponként, továbbá kultúránként változhatnak. Gazdasági válságban az idősebb, markánsabb, keskenyebb szájú nők voltak előtérben, akiknek megjelenésük biztonságot adó, kedvezőbb gazdasági helyzetben a fiatal, kislányos és teltebb ajkú nők számítottak eszményinek. A KBE (Környezeti Biztonság Elmélete) azt demonstrálja, hogy bizonyos embereket (jelen esetben nőket) azért tartunk vonzóbbnak, mert a biztonságos környezet szignáljait azonosítjuk rajtuk. Azokban a régiókban, ahol éhínség van, a teltebb nőideál reprezentálódik, háború vagy gazdasági válság idején pedig az idősebb nők preferáltabbak szépségideál definiálásuk tekintetében.¹¹¹ Ez a tendencia, vagyis a nyugati jólét és keleti blokk hiánygazdasága közötti különbség a szépségideálok reprezentációjában is megjelent. Míg Nyugaton a tökéletes feleség, anya és háziasszony triásza volt női eszményként meghirdetve, addig a keleti blokkban a dolgozó nő imidzsét propagálták. Ennek oka, hogy míg Nyugaton a gazdaság manipulálta a nőket célzott vagy rejtett marketinggel a fogyasztás érdekében, addig a szocialista országokban politikai propaganda zajlott az új, a szocializmust építő dolgozó nő eszményének hirdetésében és elfogadtatásában. Naomi Wolf szerint a nyugati fogyasztói társadalom berendezkedésére nézve ugyanolyan

---

¹¹⁰ A mell megtévesztő szignál, mely azt hiteti el a férfiakkal, hogy nagyságától függ a tejtermelés, ezáltal a sikeres utógondozás. Alakja és nagysága a női reprodukív életcikluson belül a nemi érettséget, a szexuális hozzáférhetőséget, illetve a nő életkorát jelzi. A nagy mell árulkodóbb fitneszindikátor, hiszen a kor előrehaladtával jobban megereszkedik, információt adván ily módon a nő életkoráról. Evolúciopszichológiailag ez magyarázat lehet arra, miért vonzódnak a férfiak szexuálisan a nagymellű nőkhöz. Lásd Bereczkei 2003: 204. Testsúly és testalkat olyan fitneszindikátorok, amelyek szimbolizálják a potenciális partner szaporodási sikerét és az ebből eredendő párértékét. A régebbi korokban a nő testsúlya a család anyagi helyzetéről árulkodott. A kövérség a jó anyagi helyzetet szimbolizálta, ez volt tehát a kívánatos. A modern társadalmakban a túltápláltság elvesztette szimbolikus értékét. A kövér test ideálját felváltotta a vékonyé. Ehhez köthetőek olyan feltételezhető értékek, mint például egészség (valószínűleg sportol, egészségesen táplálkozik), jó anyagi helyzet (hiszen van pénze sportra, wellnessre, egészséges és divatos étkezésre), és manapság a reprodukció sem elementáris feltétele egy nő túlélési indexének. Lásd. Bereczkei 2003: 204-205.

A testsúlynál lényegesebb a DCSA, mely esetben az alacsony DCSA evolúciopszichológia szempontjából sikeresebb, mint a magas. Ám az alacsony DCSA-nál is fontosabb fitneszindikátornak számít az arc, melynek jelzései egy magas DCSA esetén is sikeresebbek, mint fordított esetben- alacsony DCSA, kevésbé vonzó arc. Lásd Bereczkei 2003: 205- 210.

Az univerzális női szépségfaktorok: a DCSA, nagy szemek, kicsi orr, dús ajkák, szimmetria és fiatalság. Bár egy átlagos arc a legtöbb ember számára vonzó (fitneszindikátor jelzése miatt), a legnagyobb érdeklődés az átlagostól eltérő arcokat övezi. A legvonzóbb női arcok valamennyi kultúrában a relatíve nagyobb szemekkel, dúsabb ajkakkal, magasan ülő és kipárnázott járomcsonttal, keskeny állal rendelkeznek. Lásd Bereczkei 2003: 215- 217.

¹¹¹ Meskó 2012: 240-245.

veszélyes volt az emancipált dolgozó nő megjelenése, mint a keleti tömbben a piacgazdaság lehetősége.

A nőábrázolások a női szerepek manipulálásának leghatásosabb eszközei. Célirányosan hirdetik, s teszik kívánatosá mindazt, amit a gazdaság vagy a politika aktuálisan elvár a nőktől. Az 1950-es évek Amerikájának női lapja a *Housewife* azt hirdette, hogy az új, eszményi nő a tökéletes anya, feleség és háziasszony, és egy magára valamit is adó nőnek az a feladata, hogy ennek megfeleljen.¹¹² Parallel módon, a szocialista országokban a dolgozó nő volt a propagált eszménykép, akinek gyermekeit várták a bölcsődék, férjeik pedig boldogan ették a boltból vásárolt olcsó konzerveket. Egyik oldalt a fogyasztói társadalom gazdasági megközelítésű manipulálása, másik oldalt a szocializmus politikai propagandája.

A nőábrázolások vizuális formában adják vissza, milyen a társadalom aktuális elvárása a nők külsejét illetően, mennyire reális vagy irreális feladatnak kell eleget tenniük a nőknek, ha ennek meg akarnak felelni. Azáltal, hogy megismerjük általuk a korszak propagált vagy valós szépségideáljait, információt kapunk a női társadalom azon részéről, akinek fontos volt a szépségideálok követése, és aki ennek érdekében igénybe vette a kor lehetséges professzionális szépségápolási lehetőségeit. A nők szépség iránti vágya sokszor felülírta a politikai propaganda által előírt elvárásokat, még akkor is, ha a szépségápolási szolgáltatásokat titokban és körülményes módon kellett igénybe venniük.

A szépségideálok és szépségápolás közötti kapcsolat.

A szépségideálok reprezentálják a kulturálisan előírt és elfogadott eszményi megjelenést vagyis, hogy egy adott társadalom egy adott korban és kultúrában, milyen külső vonásokat tart vonzónak. A szépségkutatás során felmerülő szépségelméletek szerint a szépséget meghatározza a magas TRM¹¹³ (szépségideálok esetében fokozottan), mely a neoténiás vonások (pl: nagy szem, kicsi orr), a szexuális érettség (pl: húsos, piros száj= ösztrogén), az expresszív vonások (pl: ívelt szemöldök) és a szépségápolással kapcsolatos vonások. A nők esetében (a fiatalságkultusz előretörésével mindinkább) fontos a neoténiás vonásokkal való rendelkezés, expresszív vonásaik¹¹⁴ pedig nagyobb hangsúlyt kapnak a női arcon. A fentebb tárgyalt külső jeleket szépségápolási praktikákkal próbálja elérni az egyén, miközben előnytelen vonásait elkendőzi. Alapozóval tökéletesíti az arcborét, a szem kiemelésével erősíti

---

¹¹² Wolf 1999: 79.

¹¹³ TRM= többszörös rátermettségi modell.

¹¹⁴expresszív vonások: ívelt szemöldök=érdeklődés, flörtölő arc kifejezés; tág pupilla=érdeklődés, izgalmi állapot

neoténias vonásait, a járomcsont bronzosításával az érettségi vonásokat, szemöldök ívének kialakításával az expresszív vonásokat, vörös rúzzsal a szexuális vonásokat.¹¹⁵ Nőábrázolások során, nyomon követhetjük a szépségápolással kapcsolatos vonásokat, mely az adott kor szépségtrendjeit követve jellegzetes expresszív vonásokat jelentetnek meg, melyek mintegy bevésődnek a fogyasztó tudatába és mintaként kezdi követni azokat.

Az aktuális trendeknek megfelelő nőábrázolások utánzása nyomon követhető magánemberek privát fotográfiáin is, még akkor is, ha ezek némely esetben retusálásoknak lettek kitéve. Retusálással ugyanis nem csak esetleges szépséghibák tűntethetők el, hanem egy-egy fizikai adottság kiemelhető vagy eltúlozható¹¹⁶, kontúrozható¹¹⁷, esetleg odahamisítható¹¹⁸. Ezen privát fényképek nagyon sokat árulnak el a kor nőtársadalmáról, arról hogyan néztek ki, illetve a retusteknika segítségével hogyan szerettek volna kinézni, és mit kívántak üzeni a vizuális ábrázoltatás által. A divatos frizura, a rúzsozott ajkú mosoly, az üde arc mind azt sugallja, hogy a nő foglalkozik a külső megjelenésével, igényes önmagával szemben. A túlzásba vitt szépítkezés azonban társadalmi normák szerint nem biztos, hogy előnyt jelentett. Az ötvenes években például „burzsoá” magatartásnak, a „hanyatló nyugat” szimpatizálásának volt tekintve a túlzottan szépítkező egyén. Ezért óvatosan illett lavírozni a szépségápolási tanácsok útvesztőiben, amelyeket női lapok szépségrovatai, háztartási tanácsadók és szépségszakemberek tanácsai alkottak. Hiánygazdaság idején nem születtek túl bonyolult szépségtanácsok, sőt a korszak elejét a „kényszerpuritanizmus”¹¹⁹ jellemezte. A modern, igényes nőnek olykor találékonynak kellett lennie, ha „trendi” akart lenni, s megtalálnia a szocializmus sokszínű gazdaságának létező kikapuit.

---

¹¹⁵ Meskó 2012: 215.

¹¹⁶ Századforduló idejéről darázdsderék retusálások több színésznő esetében. Ilyenek voltak pl. Hegyi Aranka vagy Fedák Sári színésznők retusált fényképei 1880 illetve 1900 körül. (OSZMI B Itsz. 2313- 1-1, 242- 15)

¹¹⁷ A szemet és száját szokták kontúrozni. Kontúrokból sokszor az aktuális korszakot is meg lehet állapítani: pl. a hatvanas években csak a szem felső vonalát kontúrozták (szemtus), a nyolcvanas években alsó vonalat; a száját picire és cseresznye formájúra retusálták a húszas években, íveltre az ötvenes években, stb.

¹¹⁸ Az ötvenes- hatvanas években divat volt az anyajegy száj körüli ábrázolása, bár ez inkább a külföldi színésznők körében volt jellemző (Liz Taylor, Marilyn Monroe, stb.)

¹¹⁹ Valuch Tibor által megalkotott kifejezés.

2. NŐKÉP ÉS NŐI SZÉPSÉGIDEÁL VÁLTOZÁSAI

A szépségideálok nem önmaguktól kialakuló szuverén fogalmak, hanem az éppen aktuális mikro- és makrokörnyezet által kiváltott, és folyamatosan változó, szerepkonstrukciók.¹²⁰ Általánosságban magukon viselik az egyetemes szépségelméletek jeleit, valamint az aktuálistörténelmi változások nyomait. Minden társadalom minden korban újradefiniálja saját politikailag és társadalmilag számára előnyös, aktuális nőideálját, mely szervesen kapcsolódik politikai érdekeihez, vagy legalábbis nincs ellentétben azokkal. Emellett a nemek közötti viszony is változott, s társadalmi értelemben ez is hozzájárult ahhoz, hogy a kezdetben kiszolgáltatott, alárendelt helyzetéből kilépő emancipálódó nő, saját maga formálja a szépségideált, saját vágyai szerint. Talán ezért is volt lehetséges jelen esetben, hogy míg Nyugaton az ötvenes években az ultrafeminin, légies nő álomképét ünnepezték, addig a szovjetizálódó keleti blokk megalkotta a maga stabil lábakon álló és munkabíró dolgozó nő típusát, melyből nőideált kívánt kreálni. A nőkép fogalma nem határolható el az aktuális test- és szépségdiskurzusoktól. A nőkép konstrukciókban pedig nem elhanyagolható annak vizsgálata, hogy a projekció milyen oldalról származik, akár társadalmi nemek, akár politikai megközelítésben tesszük azt. A politikai és társadalmi változásokkal a propagált nőképek is változnak, egy puhuló diktatúrában, mint Magyarországon pedig akár a nyugati szépségtrendek is beszivároghattak, persze csak mértékkel, amíg nem veszélyeztették az állampolitikai és propaganda érdekeit.

Ebben a fejezetben végigkövetem a konszolidált Kádár-korszak és annak előzményének nőkép- és szépségideál változásait, különös tekintettel a szépségápolási szokásokra, és azok társadalmon belüli megítélésének alakulására.

---

¹²⁰ Kovácsné Magyar, Hajnalka (2020): Ideálok – szerepek – trendek. Nőképek változásai a Kádár-korban. In: Doktorandusz hallgatók IX. konferenciájának tanulmányai. Az Eszterházy Károly Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskolájának Kiadványai - Konferenciák, műhelybeszélgetések (18). EKE Líceum Kiadó, Eger. 2020: 147.

2.1. AZ 1950-ES ÉVEK POLITIKAILAG PROPAGÁLT NŐKÉPE

„Talán a szép női mell is kapitalista csökevény, vagy történelmi kategória, aminek el kell múlnia?”

(Muskát Mária, *Angi Vera* című film)¹²¹

Az ötvenes évek nőideáljában a politikai aktualitás meghatározta kettősség volt jellemző. Az Egyesült Államok és szövetségesei szemben a Szovjetunió és „baráti országaival”, nem csak a politikában, de nőideálok terén is ellentétes álláspontot képviseltek. Míg az Egyesült Államok fogyasztói kultúráján alapuló mentalitása az „amerikai álom” prototípusába beleillő ultrafeminin nőt helyezte előtérbe, aki az élet minden területén tökéletesen nőies, addig a szovjet blokk a már említett erős, a férfival látszólag egyenértékű „dolgozó nő” ideálját preferálta. Az előbbi feleség – anya - háztartásbeli, aki a boldog békeidők atmoszférájának restaurációján fáradozik, gyöngysorral a nyakában, tökéletes megjelenésével, mintegy képviselve a megvalósult „amerikai álmot”. Utóbbi, a szovjet politikai eszmék birtokában a szocializmust építi, és dolgozó nőként hasznos tagja a társadalomnak. Felvetődik a kérdés, hogy a nyugati vagy a szovjet modell propagált nőképe helyezte valóban előtérbe a nők érdekeit? Vagy mindkettő inkább háttérbe szorította azokat? A nyugati modell ugyanis bár nőként kezelte a nőket, egy olyan társadalmi státuszba kényszerítette őket, melyben az emancipáció háttérbe szorult. „A nőnek a konyhában a helye” sztereotípiát megvalósítva, a nők a társadalmi elvárás nyomására „önszántukból” vették kezükbe a fakanalat, és „önként” bújtak vissza a fűzőbe, mely a nők elnyomásának örökös szimbóluma volt, és amelynek elhagyásáért hosszú időn át harcoltak. A keleti blokkban pedig az erőszakos emancipációjegyében részben megfosztották femininitásuktól a nőket, részben kettős terhet raktak rájuk. Meglátásom szerint a korszellem mindkét modellje olyan szupernő alakját álmodta meg, melynek során mind a tradicionális szerepeket betöltő tökéletes nő, mind a szocialista elveket valló sztahanovista dolgozó nő ideálja megvalósíthatatlan volt.¹²²

---

¹²¹ Angi Vera (1978): Bár a film 1978-ban készült, cselekménye a Rákosi-korban zajlik, főszereplője egy fiatal munkáslány, akit a Párt felkarol és karriert ígér neki, a feltétel nélküli hűségért cserébe. A fenti idézet a zuhanyzós jelenetben hangzik el Muskát Máriától, a szép pártaktivistától, akit felháborít idősebb párttársnőjének, Traján Annának képmutató és prűd megnyilvánulása, amikor az „polgárasszonyi” viselkedésűeknek a titulálja (politikailag elítéli) a vidám, nevetgélő meztelenül zuhanyzó párttársnőit, és a női test szépségének dicséretéből is politikai kérdést csinál.

¹²² Kovácsné Magyar Hajnalka 2020: 174.

Magyarországon az 1950-es évek nőideáljáról szóló diskurzusból jelen volt egyrészt a hivatalos, az állam által propagált szovjet típusú rendszernek megfelelő nőkép, és egy nem hivatalos, a társadalom által sokkal inkább preferált és konstruált női modell, mely magában ötvözte a korábbi rendszer „burzsoá csökevény” ízlését és a beszivárgó nyugati trendeket. Korabeli nyomtatott források a hivatalos nőképet idézik, mely mögött a társadalmi közízlésen és nőformáláson túl politikai cél, a szovjet típusú rendszernek való megfelelés állt.

Ahogy már az előzőekben említettem, az 1950-es évek politikailag propagált nőképe a szovjetizált, erős fizikumú dolgozó nő volt, aki a munka terén is egyenlő volt a férfival¹²³, és külsejére nézve inkább a neutralitás volt jellemző, mintsem a nőiesség. A propaganda jelképrendszerét követő emancipált nőtől elvárták, hogy ne érezze szükségét a felesleges és burzsoá szokásként kikiáltott szépségápolásnak és „*ne viselkedjen úgy, mint a polgárasszonyok a gőzfürdőben!*”¹²⁴ Bár ünnepi alkalmakkor elfogadott volt a boltban vásárolt megfizethető kozmetikum használata (kölni, szempillafesték, rúzs), a mindennapokban nem.¹²⁵ A hiány is hozzájárult ennek betartásához, az emberek az alapvető fizikai szükségleteket is nehezen tudták biztosítani maguknak és családjuknak. A lakossági fogyasztás erőteljes korlátozását a vezetés az erőltetett, megideologizált puritanizmussal oldotta meg, mely a nőktől is elvárta az ennek megfelelő viselkedést.

Az 1950-es évek elejének foglalkoztatáspolitikájára jellemző volt a nők férfi típusú munkára való erőszakos toborzása, és az ennek megfelelő dolgozó kommunista nő imázsának propagálása. Ennek hátterében a női munkavállalás ösztönzése is meghúzódott. A fizikai munkát végző nők hősiességének kiemelésével, és társadalmilag elfogadottá tételével próbálták megvalósítani az újfajta szocialista mezőgazdaságot. A „*Gyertek lányok traktorra!*”- felhívás is ennek az erőltetett emancipációnak volt az egyik propagandamódszere. (Erről részletesebben a *Nőábrázolások a reklámokban* - című fejezetben írok). „*Én vagyok a traktoros lány, engem küldött hozzátok a Párt! / Ellenséges bűzös posvány, nem tud minket megfojtani már.*”- karikatúrázta ki a korszak szellemiségét az 1983-ban készült *Te rongyos élet* című film¹²⁶, mely értelemszerűen már a Kádár-kor kulturális produktuma, amikor a Rákosi-korszakot már nyíltan lehetett kritizálni, és melynek szándékosan giccses operett jelenete az imént említett sorokkal

---

¹²³ Farkas 2003:78.

¹²⁴ Angi Vera c. film (1978). Traján Anna, idősebb, pártaktivista a zuhanyzós jelenetben ezzel inti tisztességes viselkedésre a nevetgélő és egymás testét megdicsérő nőket, mely kijelentés teljesen megfelelt a Rákosi-kor erkölcsi, politikailag ideologizált felfogásának.

¹²⁵ Juhász 2006:110.

¹²⁶ *Te rongyos élet* (1983): a film cselekménye 1951-ben játszódik, főszereplője Sziráky Lucy színésznő, aki volt férje grófi rangja miatt élte meg a kitelepítést. Az idézett szöveg a film egyik szatirikus elemének, a Rákosi-kor egy jellegzetes műfajának, a szocialista operettnek egy részlete.

kezdődik. De nem csak a traktoros lányok jelenítették meg a politikai ideológia új nőképét, hanem összességében véve a szocializmust építő összes dolgozó nő, aki rendszerint egyenlővé vált a munka terén is a férfival, dolgozván gép mellett üzemekben, gyárakban, mezőgazdaságban, sőt a bányászatban is.¹²⁷ A traktoron és bányászatban dolgozó nők azonban megtapasztalhatták, hogy ez a fajta propagandisztikus szocialista nőimázs, a valóságban torzulva jelentkezett.¹²⁸ Az alulfizetettségen túl jellemzőek voltak a férfi kollégák gúnyolódásai, és a rossz erkölcsű nő sztereotípiájába való társadalmi be kategorizálás.¹²⁹ A „fütyögések”, beszólások, „tapizások”, a munkahelyi szexuális zaklatásnak minősülő manifesztációk sokszor nem is annyira a szexualitásról, mint inkább a hatalomgyakorlásról szóltak. A női munkaerőtől elvárták az együttműködést, ennek hiányában/ esetleges bejelentés esetén a nő ellen indult fegyelmi eljárás kihívó viselkedés gyakorlása miatt.¹³⁰

A „traktorista lány” imidzse ezek után transzparens módon, minimalizálva a militarista retorikát, átminősült a dolgozó nő azon öntudatos ideáltipikus képévé, mely a femininebb munkapozíciók felé tendált. Az olyan jellegű élmunkásnőként megélt sikerek, mint fonodai munkásnő, kőművesnő, kalauznő, tanítónő, földműves asszony, üvegcsiszoló, vegyész, cukrásznő/szakácsnő, szobrásznő, kőműves tanuló lány, cipőgyári munkásnő, kötő- és szövőgyári munkásnő, vegyész egységesen képviselték az ötvenes évek idealisztikus politikailag propagált nőképét, amely a szocializmus építését szolgálták. A foglalkozások nemek szerinti alakulásának elemzéséből azonban kiderül, hogy „a nők továbbra is a mezőgazdaságban, a szolgáltató ágazatban, illetve az iparban is a tradicionálisan női szakmákban koncentráálódtak.”¹³¹ Míg 1953-ban a műszerészek, lakatosok, hegesztők, villanyszerelők 20%-a nő volt, ez az arány az évtized végére a felére csökkent. A textilipar ellenben teljesen elnőiesedett. Míg 1949-ben még 77% volt a fonó- és szövőmunkások között a nők aránya, addig 1959-re ez a szám 92%-ra nőtt.¹³²

Bár a hivatalos diskurzusokban a nők egyenlők voltak a férfival, a mindennapokban ez nem fedte a valóságot. A tradicionális női és férfi szerepek nem változtak olyan akcelerizált módon, hogy a munkájának, hivatásának élő nőideál példája a mindennapokban problémamentesen követhető lett volna. A háztartásvezetés továbbra is női feladatkörbe tartozott, így a nőkre az ígért „felszabadulás” helyett a valóságban kettős teher hárult.

---

¹²⁷Bányászatba legtöbbször olyan nők jelentkeztek, akik valamilyen oknál fogva menekültek otthonról (alkoholista férj, családi terror, stb.)

¹²⁸ Pukánszky 2007: 559-560.

¹²⁹ Farkas 2003:70-71.

¹³⁰ Acsády Judit: Ipari munkásnők Magyarországon. *Múltunk*. 2017. 62. évf., 2. sz. 25-52.

¹³¹ Sütő- Egressy Zsuzsa: Női szerepek. *Korunk* 2007. 18. 3 sz., o.n.

¹³² Acsády 2017.

Az ötvenes évek egyúttal a hagyományos női szerepek átalakulásának kezdete is volt. Megszűnt a tradicionális női szerepek tisztelete, és mesterségesen felértékelődött a dolgozó nő imidzsrendszere.¹³³ A korábban házasság után otthon maradt, és főállású feleség és anya feladatokat ellátó nőket megpróbálták bevonni az államilag szervezett munkaerőpiacra.¹³⁴ A „nem dolgozó”, eltartott feleség afféle „ingyenélő dámának” számított, életformája pedig idejétmúlnak.¹³⁵ A tradicionális női szerepet választó nőkben a propaganda által negatív értékítélet kifejezésével kisebbségi érzéseket kívántak kialakítani,¹³⁶ mely azonban társadalmi szinten csak részben sikerült.

Az erős dolgozó nő imidzse a hivatalos divatvilágot sem kímélte, már ha nem túlzás annak nevezni az ötvenes évek öltözködési szokásait. A nyugati kifutók légies manökenjeivel ellentétben a bemutatókon erős fizikumú munkáslányok mutatták be a ruhákat, s „nem a külön e célra kitenyészett és lefogyasztott, múmiává aszalt” manökenek.¹³⁷ A nyugati világ törekény nőideállal szembeni, robusztusabb nő karakterének kialakulásában evolúciós pszichológiai okok is közrejátszhattak. Azon területeken, ahol hiány van, ott a vékonyság és karcsúság nem a privilegizált szépség jegyei, hanem a nélkülözés stigmái.¹³⁸

A politikailag meghirdetett új nőideál társadalmi szinten azonban nem aratott teljes sikert, hiszen bár a nők tömegei álltak munkába, mégis a propagált férfias munkakörök helyett, inkább nőiesebb szakterületeket kerestek maguknak, és egy részük titokban még kozmetikushoz is eljárt. Mivel a társadalmi átalakulások nem képesek azonnal realizálódni a politikai és ideológiai változásoknak megfelelően, a hivatalos nőkép mellett párhuzamosan létezett egy, a politikai propagandát figyelmen kívül hagyó női réteg. A korabeli lapokban, filmekben osztályellenségként és karikírozva volt ábrázolva, a mindennapokban azonban ő volt az a nő, aki valamennyire lépést próbált tartani a trendekkel, illetve megtartotta a korábbi korok szépségápolás iránti igényét. Magánfotográfiák és korabeli kozmetikai hirdetések árulkodnak arról, hogy az erőltetett puritanizmus ellenére létezett az a réteg, aki fontosnak tartotta nőiessége megtartását. Az elitbe tartozók önmagukra nem tartották kötelezőnek a kor propagandisztikus normáit.

---

¹³³Schadt 2002: 143.

¹³⁴Uo.

¹³⁵Joó Mária (2005): Simone de Beauvoir és a posztoszocialista helyzet. In: Palasik Mária – Sipos Balázs (szerk.): Házastárs? Munkatárs? Vetélytárs? A női szerepek változása a 20. századi Magyarországon. Napvilág, Budapest, 2005: 50.

¹³⁶Schadt 2002: 145.

¹³⁷F. Dózsa Katalin: Magyar divattörténet 1945- 1959. I- II. *História*. 1991/ 4. sz.

¹³⁸Bereczkei 2003: 207-211.

Összegezve, az 1950-es években, azok a nők, akik túl sokat foglalkoztak a szépségápolással, a nyugati divattal, nyíltan vagy titokban kozmetikushoz jártak, és a fodrászt is sűrűbben látogatták, eltértek a sugalmazott normáktól, így pusztán ezzel, akarva-akaratlanul valóban a rendszer kritikusai lettek. A kor erőltetett puritanizmusában a szovjetizált nő politikailag ideállá való propagálásával, a divat követése egyfajta mérsékelt, magánlázadásnak minősült. A „trendi nő” nonkonformistának számított, mely jelző mindig csak történelmi visszatekintésben cseng pozitív töltettel, saját korában sokkal inkább a „csodabogár”, „veszélyes”, „deviáns” stigmákkal látják el az effajta lázadó egyént.¹³⁹ Mindeközben, feltételezhetően a rendszerkonform nők sem feltétlenül a szépség iránti vágyat utasították el, hanem sokkal inkább a biztonságot választották a szürke tömegbe való beolvadással. Természetesen közöttük is lehettek olyanok, akiket a teljes vagy részleges identifikáció, a rendszer által meghatározott mintával való azonosulás motivált (ilyenkor külsőségekben még inkább ráerősítettek a rendszer iránt való elkötelezettségükre), de leginkább a politikai nyomás elfogadása és a büntetéstől való félelem lehetett a jellemző. (És természetesen olyan nők is voltak, akiket ez nem érdekelt.) Az mindenestre kijelenthető, hogy az ötvenes évek erőltetett puritanizmusát - kényszer hatására vagy meggyőződésből - elfogadó és gyakorló rendszerkonform nők szürke tömegéből kitűnő, rúzsosított ajkú, „burzsoá szokásokat” gyakorló nonkonformista nő, „trendiségével” valóban egyfajta mérsékelt rendszerkritikát fogalmazott meg a normalitás jegyében és a kor interpretációja szerint rendszerellenes viselkedést produkált.

2. 2. AZ 1960-AS ÉVEK PARADIGMAVÁLTÁSÁTÓL AZ 1980-AS ÉVEK NYUGATTAL VALÓ NAPRAKÉSZSÉGÉIG

„- *Van olyan, aki férjhez megy egy olaszhoz és itt marad?*

- *Ha nem is olaszhoz, de jugoszlávhoz.”*

(*Nászutak* c. film)¹⁴⁰

Bár 1956-nak semmi köze a nők külső megjelenésének megreformálásához, közvetett módon mégis kihatott rá. 1956-1957 fordulójától ugyanis az erőltetett puritanizmus oldódni látszott, a

---

¹³⁹Aronson 2008:34.

¹⁴⁰ Nászutak (1970). Magyar dokumentumfilm. Rendező: Szomjas György. Operatőr: Koltai János.
https://indavideo.hu/video/Naszutak_1970 (Letöltés: 2020. 08. 10.)

divat terén lassú átrendeződés kezdődött, és a nőiesség demonstratív felvállalása már nem számított politikai kérdésnek. A divat iránti érzékenység, és annak követése már nem volt rendszerellenes. A divatos szűk szoknyák, a lófarok, a nyugati trendek kritizálói egyre inkább a társadalom konzervatívabb gondolkodású rétegeiből tevődtek össze, és nem a politikai körökből.¹⁴¹ A paradigmaváltás kezdetére már 1957-ben felfigyelhetünk. Bár a Nők Lapja címlapjai még mindig munkásnőket ábrázoltak, ezek a munkásnők már nőiesebbek, vonásaik femininebbek voltak.

A Kádár-korszakban jellemző lett a Rákosi- és a Kádár-kor szembeállítás. Ebben az ellentét-párban a Kádár-kor reprezentálta a követendő nyugodt, lassú gyarapodás periódusát, a Rákosi-korszak a „túlkapások” világát. Az ötvenes évek példaértékű traktoros lányait a Kádár kor már a női egyenjogúsítás áldozataiként definiálta.¹⁴² A Rákosi-korban egyes embereket emeltek ki és pozícionáltak példaértékűvé, a Kádár-korban pedig a szocialista brigádokat és az abban dolgozó nőket.¹⁴³ „*Hajnalban keltem, műszakba mentem, utána beültem az iskolapadba (...) Nagyon nyomtak előre minket, nőket.*”- mesélte a korabeli nőpolitika elvárásainak megfelelő Pál Rozália, aki a hatvanas években munkásnőként esti iskolába járt, majd egyetemre került, az egyetem elvégzése után a hetvenes évek elején gyárigazgatónak neveztek ki, majd a nyolcvanas években bűnbakként menesztették.¹⁴⁴ Bár a Kádár-kor hivatalos diskurzusában egyenlő félként kezelték a nőket a férfiakkal, a realitásban azonban az állam a hatvanas években is bizonyos esetekben a nők feje fölött döntött. Ha kevesebb munkaerőre volt szükség, első lépésben női munkaerő leépítésre került sor, továbbá a gyés bevezetésének időpontja is összeegyeztethető a munkaerő szükséglet ciklikus ingadozásának periódusával.¹⁴⁵ Hátrányos helyzetükre az is rámutató példa, hogy ugyanazon munkáért alacsonyabb bért kaptak, és mindig az aktuálpolitikai helyzettől függött, melyek a nők számára könnyebben elérhető munkahelyi lehetőségek.

A hatvanas években egyébként változást mutatott a hivatalos nőideál képe. Továbbra is meghatározó volt a nők önmegvalósítását ígérő munkára való ösztönzése, de egyúttal nagyobb figyelmet szenteltek a nők családban és háztartásban betöltött szerepének.¹⁴⁶ Az 1960-as évek közepétől a háziasszonyok „rehabilitációja” volt a repertoáron, a „főfoglalkozású” anyáké, akiket addig a propaganda egyszerűen csak „nem dolgozó” nő titulussal látott el, s akiket a több

---

¹⁴¹ Valuch 2001:315.

¹⁴² Tóth 2010:70.

¹⁴³ Tóth 2010: 66.

¹⁴⁴ Kormos 2020: 48.

¹⁴⁵ Tóth 2010: 9.

¹⁴⁶ Valuch 2013: 244.

műszakban dolgozó asszonyok irigyeltek.¹⁴⁷ Az 1967-ben bevezetett gyermekgondozási segéllyel sok fiatal anya válhatott hosszabb időre háziasszonnyá, ezzel is erősítve az alakuló és folyamatosan változó nőképi tendenciákat.

A Kádár-kori konszolidáció a maga megengedő és a divatot depolitizáló magatartásformájával szabad utat engedett a divatkövetésnek, a „szocialista jóízlés” jegyében. „*Aki nincs velünk, az ellenünk van!*”- átformálódott: „*Aki nincs ellenünk, az velünk van!*”¹⁴⁸-szlogenné, s a magánszféra élhetőbbé tételével és az életszínvonal mesterséges emelésével egy látszat-szabadságra tettek szert az emberek, melyet a külső megjelenésük során is alkalmazhattak. Megszűnt a puritán külső megjelenés erőltetett propagálása, a divat követése nem volt politikai kérdés többé. „*Vannak egyes nyugati divatok, amelyek bizonyos mértékig nálunk is hatottak [...] és ezek egyike a cinizmus és a közöny a közéleti kérdésekkel szemben. Nyugaton ez párosul a vadnyugatinadrág-viselettel meg a hosszú hajjal, a borotválkozás elhagyásával. [...] A vadnyugati nadrágokkal meg a szakállal, meg a hajviselettel nem akarok foglalkozni. [...] Ami itt fontos, az az, hogy a párt, az ifjúsági szövetség nem divattervező cég, és nem fodrászipari ktsz, és nem kell az ilyesmivel foglalkoznia.*”¹⁴⁹

A szovjet típusú nőideál megszűnt kötelező módon követendő példának lenni, a nyugati filmcsillagok¹⁵⁰ utánzása, külső jegyeiknek kopírozása a hiánygazdaság keretei között átvehetővé váltak, megalkotva ezzel egy speciális szocialista nőmodellt a „pesti nőt”, amelyből a későbbiekben sláger is született¹⁵¹. Tóth Eszter Zsófia szerint korabeli sajtódiskurzus alapján a modern pesti nő volt a szocializmus szépségideálja, melynek külső megnyilvánulásait (öltözködés, frizura) a faluról városba felkerülő egyszerű lányok is hamar elsajátították. Városba való felkerülésük után néhány héttel, hónappal már modern frizurát vágattak maguknak és pestiesen öltözködtek.¹⁵² Ezek a lányok legtöbbször női munkásszállón vagy, ahogy a köznyelv nevezte „kancahotelben” laktak, ahol olcsó volt a lakhatás, és hetente kétszer fogadhattak látogatókat. Legtöbbször közülük gyári munkásnők, segéd- és betanított munkások, malterhordók, épülettakarítók voltak, de akadt közöttük olyan is, aki képezte magát és adminisztrátor lett. Megismerkedéskor nem szívesen mondták el, hol laknak, a férfiak egyből „könnyű nőknek” címkézték volna őket, mert köztudottan ezeken a szállókon „dúlt a szabad-

---

¹⁴⁷ Burucs 1997.

¹⁴⁸ Rákosi jelszavát nyelvi játékkal átalakítva Kádár hallgatólagos kompromisszumot kínált fel az embereknek, ergo ha nem kérdőjelezi meg a kádári rendszer politikai ideológiáját, szövetségesként vannak kezelve és részesülnek a viszonylagos jólétekből.

¹⁴⁹ Kádár János felszólalása a KISZ VII. kongresszusán 1967-ben. In: Kádár János: Hazafiság és internacionalizmus. Kossuth Könyvkiadó, Budapest 1968. 112–114.

¹⁵⁰ Marilyn Monroe, Gina Lollobrigida, Sophia Loren, Anita Ekberg, Liz Taylor, Brigitte Bardot, stb.

¹⁵¹ Janka Béla- Berényi Bezzeg György: Mesélj a nőkről, 1968.

¹⁵² Tóth 2008: 53-55.

szerelem.”¹⁵³ Mégis sokan nosztalgiával tekintenek erre az életszakaszukra vissza: „*Ha csomagot kapott valaki vidékről, szétoztotta. Nem számított ki szép, ki csúnya. Egyforma csórók voltunk. Ha kellett nekem egy szebb blúz és a társamnak volt, kölcsönadta. Ha tőlem kértek valamit, én is megtettem. Nagy szám volt a nejlonharisnya, vagy ha valakinek volt valami szépítőszere.*”¹⁵⁴ Bár a pesti nő külső jegyeit gyorsan sikerült elsajátítaniuk, a viselkedés és nyelvhasználatban való felzárkózás már nem ment ilyen könnyen.¹⁵⁵

Egy 1960-as *Spar* nevű osztrák lap is foglalkozott a „pesti nő” fogalommal. A cikk szerint a pesti nő élelmiszer helyett inkább púdert, rúzsot, parfümöt és körömlakkot vásárolt.¹⁵⁶ A modern pesti nő túsarkúban járt, selyemruhát és nejlonharisnyát hordott, modern napszemüveget viselt, még akkor is, ha ezeket nem volt egyszerű beszerezni. Arra a kérdésre, mi módon tudtak ezekhez a divatcikkekhöz hozzájutni hiánygazdaság idején, több interjúalanyom egybehangzó visszaemlékezését F. Dózsa Katalin szavai erősítik meg: „*Ügyesen. Volt, amit varrónénivel kreáltunk, és a külföldi csomagokból. Ekkor már könnyebb volt, mint a korábbi években.*”¹⁵⁷ A divatos pesti nő legtöbbször a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár folyóirattárában átböngészett, vagy külföldi ismerőstől kapott divatlapok/magazinok alapján skiccelte le a modelleket, Bulgáriából szerezte be hozzá a megfelelő anyagot, Lengyelországból pedig a kiegészítőként szolgáló bőrvet, kesztyűt, ridikült. Így születtek anno a „Gizi néni konyháiban berendezett varrodákból” a pesti nő elegáns kompléi, kiskosztümjei, nyári ruhái,¹⁵⁸ amelyek közül néhány még mai napig féltett kincsként funkcionál: „*Juci néni a szomszédban lakott. Ő varrt meg nekem mindent: babos szoknyát, francia kiskosztümöt egy magazinból, sőt 1964-ben a bankett ruhámat is, elől egy nagy arany masnival, amit egy külföldi lapban találtam. Mai napig megvan ez a ruhám, nem tudnám kidobni...*”¹⁵⁹

A túsarkú cipő és a nejlonharisnya a hatvanas évek pesti nőjének emblematis jele volt, ami a Nők Lapjában is többször felbukkant a divatosság szimbólumaként.¹⁶⁰ Ezek mellett divatos lett a napbarnított bőr, továbbá a púder, a szemceruza és a rúzs használata, valamint a felső szemhéj kontúrvonalának tussal, vagy ceruzával való megrajzolása.¹⁶¹ A modern, divatos „pesti nőt” azonban, a vidéki, főleg az idősebb generáció sokszor a „huligán” jelzővel illette,

---

¹⁵³ Kormos 2019: 81-86.

¹⁵⁴ Interjú Kovács Irénnel. Interjút készítette: Kormos Valéria. Inci a 3306-os. Kormos 2019: 93-104.

¹⁵⁵ Tóth 2008: 54-56.

¹⁵⁶ Tordas András: Milyenek a magyar nők? *Nők Lapja* 1960. XII. évf., 6. sz., o.n.

¹⁵⁷ Kormos 2019: 166.

¹⁵⁸ Kormos 2019: 190.

¹⁵⁹ Interjú B. Hajnalkával. Interjút készítette Kovácsné Magyarai Hajnalka 2012. 06.14. Budapest. Interjú a szerző tulajdonában.

¹⁶⁰ „Ő túsarkúban volt, selyemkosztümben ...” *Nők Lapja* 1964. XVI. évf. 28. sz. 3-4.

¹⁶¹ Gálfi Piroska: Májusi szépségápolás. *Nők Lapja* 1961, XIII. évf. 18 sz., o.n.

és nem fogadta el ezt a fajta nőideált, mint ahogy többek között a Házasságból elégséges film egyik párbeszéde is interpretálja: „- *Huligán lány az./ - Miért huligán? Mert festi magát?*”¹⁶²

A hatvanas években a nyugati mozifilmek hatására fáziskéséssel, de a magyar nők is követni kezdték a világhírű filmszillagok külső megjelenését. „*Egyszerre mindenki Marina Vlady akart lenni, azt kérték, formáljam olyanra a szemöldöküket, mint az övé a Boszorkány című filmben*”¹⁶³ - emlékezett vissza a korabeli kozmetikus¹⁶⁴, majd így folytatta: „*A fekete típusú lányok leginkább Lollobrigidára szerettek volna hasonlítani. Másoknak Sophia Loren volt az ideáljuk.*”¹⁶⁵ A nyugati színésznők közül a már említett Gina Lollobrigida és Sophia Loren mellett Brigitte Bardot és Anita Eckberg számítottak még követendő szépségideáloknak. Divatba jött a nőies, homokóra alkat, mint álomtest, és az „isteni Bardot-stílusnak” megfelelően, a lányok „*vattával tömték ki a melltartójukat, és házi varrónéikkal megvarratott alsószyoknyákat otthon kikeményítettek,*”¹⁶⁶ hogy elérjék a kívánt hatást. „*Ehhez már csak egy cicás napszemüveg és egy kis tupír kellett, és nagyon menőnek éreztük magunkat. Persze azok is voltunk, az adott körülmények és lehetőségek között.*”¹⁶⁷

A divatos városi nők körében nem volt divat többé az erős testalkat, a felesleges kilók, bár a nádszálvékonyosság sem. Audrey Hepburn vékonysága, vagy a későbbiekben Twiggie anorexiás testalkata hiába volt a nyugati világ hatvanas évekbeli divattrendje, ez a jelenség Magyarországon csak a rendszerváltás után jött divatba. Magyarázható ez a hiánygazdaság velejárójaként reprezentálódó nélkülözéssel, mely a korabeli keleti blokk szocialista államaiban általános tendenciaként működött. Ezekben az országokban a vékonyság a szegénységet vagy legalábbis a nélkülözést szimbolizálta, míg a kerekded idomok a nőiesség mellett a jólét jelei voltak.¹⁶⁸ Ezzel együtt, a hatvanas évek a gömbölyű csípőt és a karcsú derekat preferálta, és kis időintervallum eltéréssel átvette a Nyugat hegyes melleket imitáló divattrendjét.¹⁶⁹ Magyarországon a nemzetközi sztárok mellett, nőideálok lettek a korszak fiatal magyar színésznői is: Ruttkai Éva, Torday Teri, Pécsi Ildikó, Almási Éva, a modellek: Bodó Sztenya, Fekete Klári, Pogány Klári, Patz Dóri, Kállay Kati, Katona Mari, Bolgár Gyöngyi, Saci,

---

¹⁶² Részlet a *Házasságból elégséges* (1960) című filmből, melyben a főszereplő fodrászlány Szöszi (Töröcsik Mari) azzal, hogy divatosan öltözködik és rúszozza a száját, kivívja jövődöbéli anyósa (Fónay Márta) ellenszenvét.

¹⁶³ *Boszorkány* c. film (1956). Rendező: André Michel. Főszereplő: Marina Vlady. A hosszú szöke hajú színésznő szláv külseje, „boszorkányfrizurája” és szemöldöke divatot teremtett.

¹⁶⁴ Kormos 2020: 153-154.

¹⁶⁵ Uo.

¹⁶⁶ Uo.

¹⁶⁷ Interjú B. Hajnalkával. Interjút készítette Kovácsné Magyarai Hajnalka 2012. 06.14. Budapest. Interjú a szerző tulajdonában.

¹⁶⁸ Szépségideálokról 1. *Kor-határtalanul*. Bézs Rádió. 2015. 09. 14.

¹⁶⁹ Rakéta melltartónak hívták azt a korabeli hegyes melleket kialakító melltartót, melynek ötlete állítólag Howard Hughes (1905-1976) filmproducer, pilóta üzletember nevéhez fűződik.

Gottesmann Kati, Sári Évi és Felkai Anikó. Továbbá a zenei világból Koncz Zsuzsa, Zalatnay Sarolta, Mary Zsuzsi, a tévémondók közül pedig Takács Mari, Tamási Eszter, Kudlik Júlia képviselték a követendő nőképet.

Egyre nőtt azon nők száma, akik fiatalok akartak maradni, és akik átlépve a középkorú nők táborába, még kiemelten foglalkoztak külsejükkel: „*Ma már senki sem csodálkozik azon, ha egy ötvenéves nő ápolja bőrét, festeti a haját.*”¹⁷⁰ Az 1960-as évek végén sikk volt divatosnak és ápoltnak lenni. A városi lányok és asszonyok egy-két hetente jártak fodrászhoz, egyrészt a frizurájuk, másrészt a társas érintkezés miatt. „*Ha pocsek is volt a rendszer, de azt el lehet ismerni, nem volt rossz elvárás, hogy a dolgozó nő, ahogy akkor mondták, mindig ápolts és csinos legyen.*”¹⁷¹ A hetvenes években ünnepi alkalmak idején már a család férfi tagjai is részt vettek a nők szépítkezési rituáléjában, mégpedig azzal, hogy „sort ültek” a fodrászatban. Budapesten bármennyire is általánossá vált a professzionális szépségápolás igénybevétele, vidéken még a hatvanas évek elején is inkább a szépségápolás iránti ellenérzés volt a domináns. Napilapok újságcikkei demonstráltak a nők szépségápolási jogaikért egy olyan társadalomban, ahol már nem a politika volt az ellenlábás és a fékező gát, hanem a társadalom azon konzervatívabb gondolkodású rétege, melyre hatott a Rákosi-korszak manipulatív erőltetett uniformizálása.¹⁷²

Az elmúlt korszak „pávaskodásnak” titulált szépségápolása a hatvanas években nemcsak elfogadottá, de divatossá és követendővé vált, ami a dolgozó nők mindennapjaiba is beilleszthető lett, akár munkahelyi szinten is. Fodrászatot és kozmetikát hoztak létre a gyárak területein, hogy a nők munkából a „harmadik műszakba” vagyis szépítkezni tudjanak menni. Újságcikkek alapján ez a lehetőség mégsem volt annyira kiaknázva, mert a nők szégyellték igénybe venni a többi kolléga véleménye miatt, ezért inkább a lakóhelyükhöz közeli fodrászatba mentek.

A hatvanas évek első két trimeszterének „szocialista jóízlése” a középkorú, de legalábbis a harmincon felüli korosztálynak kedvezett, a fiatalok divatja iránti érzékenység majd csak a hatvanas évek végén jelentkezett, amikor a szoknyák rövidülésével a testből még több vált láthatóvá. Ebből kifolyólag a lábszár szőrtelenítése is előtérbe került, de a hónalj és a bikinivonal területeinek szőrtelenítése még a nyolcvanas évek végén sem volt általánosan jellemző. (Erről részletesen a *Szőrtelenítés és intimhigiéna* című fejezetben írok.)

---

¹⁷⁰Nők Lapja 1962. XIV. évf., 5. sz. o.n.

¹⁷¹Kormos 2020: 149-150.

¹⁷²Nyílt sorok a titkolt szépségápolásról. Pest Megyei Hírlap 1962. 6. évf. 82. sz. 12.

A hatvanas évek végén, hetvenes évek elején a divatos, fiatal „trendi” nők világában megjelent egy olyan szubkultúra, melyre a „digózás” jelenség¹⁷³ volt jellemző. (Erre későbbi fejezetben is kitérek). A nyugati mozifilmek és a bennük ábrázolt csillogás és jólét, sok fiatal lányra hatással voltak, és a Nyugat látszólagos megélése beszippantotta őket egy olyan zárt körbe, amelyet a társadalom egy része elítélt, másik része vonzónak tartott. *„A szocializmusban nagy nosztalgia uralkodik a nyugati életforma iránt, ez nem új dolog.(...) Az egész életforma, a fogyasztásra való törekvés, meg hogy az emberek a pulóvereket halmozzák, mind azt jelenti, hogy arra törekszünk, amit ők ott megélnék.”*- nyilatkozta egy fiatal lány, aki szintén ebbe a szubkultúrába tartozott.¹⁷⁴ A különböző szórakozóhelyeken megforduló és az ily módon külföldi férfiakkal megismerkedő lányok, annak ellenére, hogy vőlegényükként mutatták be és beszéltek a külföldi férfiakról, tisztában voltak vele, hogy azok csak szórakozni jártak Magyarországra, és azért nem olasz lányoknak udvaroltak, *„mert azokat feleségül kell venni.”*¹⁷⁵ Ennek ellenére, a „digózós” lányok nagyviláginak érezték magukat. Alfa Rómeóba szálltak be, előkelő helyeken vacsoráztak, és külföldi „cuccokba” jártak, de voltak olyanok is, akik *„egy harisnyáért, vagy egy szemfestékért elmentek velük.”* Azzal is tisztában voltak, hogy az idejárom férfiak, magukat sokkal jobb színben tüntetik fel, mint ami megfelel a valóságnak: *„Azt mondta, hogy ügyész, közben villamoskalauz. Volt, aki hercegnek, grófnak adta ki magát.”*¹⁷⁶ A „digózás” jelenség, mivel hivatalosan nem prostitúcióról, csupán alkalmi és átmeneti kapcsolatokról, „barátságokról” és „jegyességekről” szólt, legálisan működhetett, illetve szemet hunytak felette. Sok fiatal lánynak pedig vonzó lehetőséget számított ennek a szubkultúrának a részesévé válni.

Az emancipált modern nő, mint társadalmi jelenség a hetvenes években

Az 1970-es években már nem volt sikk a nőknek a férfias munkaterületeken való elhelyezkedés. A nemek közötti egyenlőséget nem az azonos munkavállalásban, hanem az igazságos bérezésben és a hagyományos női feladatok figyelembevételében és honorálásában értették, ami viszont a mindennapokban alig valósult meg. Egyre inkább hátraszorult a „dolgozó nő”, és előtérbe került a magára sokat adó, igényes nő, anya és feleség ideálja: *„Azt, hogy a nemek közti egyenlőség megteremtésének nem az a módja, hogy a nőkből is legyenek kéményseprők és*

---

¹⁷³Fiatal, csinos lányok olasz turistákkal ismerkedtek és alakítottak ki hosszú távú vagy alkalmi kapcsolatokat.

¹⁷⁴ Interjúrészlet a *Nászutak* (1970) című dokumentumfilmből.

https://indavideo.hu/video/Naszutak_1970 (Letöltés: 2020. 08. 10)

¹⁷⁵ Uo.

¹⁷⁶ Uo.

*csillések, traktorosok és mozdonyfűtők; s hogy ebben a nagy igyekezetben az új nőideál már-már a Dolgozó Nő valamiféle absztrahált (sic!) szimbóluma lett, aki mintha sem feleség, sem anya nem lenne, s aki éjjel, álmában is, csak a termelésről álmodik”.*¹⁷⁷

Az anyaság, mint női szerep az 1967-es gyés bevezetésével hivatalosan is rehabilitálódott, és beépült a dolgozó nő imidzsrendszerébe: „Többet várni és kérni csakis akkor szabad és lehet a dolgozó nőtől, ha a társadalom hathatósan meg is könnyíti az édesanyái hivatással járó terheiket. Igazságtalan, antiszocialista, antihumanista „megoldás” volna ugyanis — amivel mellesleg a polgári nőideál konzervatív védelmezői épp eleget vádolnak bennünket jogtalanul —, ha a fokozottabb közéletiség elvárásával csak további terheket raknánk a „gyengébb nem” vállaira.”¹⁷⁸ Disszertációm későbbi részében (*Nők Lapja* feldolgozás) azt is láthatjuk, hogy az emancipáció eszméjén felnövő nemzedék ezt a rehabilitációt inkább büntetésként élte meg, és felütötte fejét a „gyeses depresszió”, mely azelőtt teljesen ismeretlen volt a női társadalom körében.

További érdekes adalék, hogy a feminizmus második hulláma, mely a hetvenes évek nyugati ellenkultúrájaként a nőies nő megjelenési kényszere ellen tiltakozott (szépségápolási cikkek, kozmetikai szerek, divatosnak tartott fehérműk nyilvános elégetésével) Magyarországon nem volt jellemző, legalábbis kutatásom során nem talákoztam erre vonatkozó információkkal. Az uniszex pólók, farmerek megjelenése, a frizurában és sminkben megjelenő naturálisabb vonal, a magyar nők esetében inkább a nyugati divat trendjeinek követését, valamint a fogyasztásorientáltságot jelentette, és nem az ezzel járó eszmékkel való azonosulást. Az, ami a hetvenes évek feminizmusából átjött az emancipációnak az a része, amelyben a nők nem kívántak „háztartási robotok”, „gyermeketető gépek” lenni, és álmaikat „mosogatólébe fojtani” (erről a későbbiekben a *Nők Lapja* 1970-es évek című alfejezetben írok), illetve a saját testükkel való önrendelkezés jogának (fogamzásgátlás, szabadabb szexualitás, abortusz) hangoztatása. Annak, hogy Nyugaton a „nőies” szépség követése alól való kibújásban, az államszocializmusban pedig az ehhez való visszatérésben találják meg a nők saját „felszabadulásukat” gyökere valószínűleg a háború utáni nyugati és keleti blokkok nőpolitikájáig megy vissza, amikor nyugaton a tradicionális női szerepet, a keleti blokkban pedig az erőltetett emancipációt kényszerítették a nőkre.¹⁷⁹

---

¹⁷⁷ Terényi Éva: Nőkérdésről reálisan. *Népszabadság* 1970. 28 évf., 302 sz. 5.

¹⁷⁸ Koncz István: Nők a vezetésben, nők a közéletben. *Népszabadság* 1978. 36 évf., 178 sz. 3.

¹⁷⁹ Egy másik ok, amiért a feminizmus második hulláma elkerülte Magyarországot továbbá az lehet, hogy az amiért Nyugaton harcoltak (gyés, ingyenes bölcsődei ellátás, stb.) a szovjet blokkban az emancipálódást erőltető iparosítás során már megtörtént.

A hetvenes évek hippivilága a magyar társadalomba is beszivárgott, s ez leginkább a hosszú haj, trapéz nadrág, színes nejlón ingek és vastag talpú cipők viselésében manifesztálódott. A nőknél elterjedt a közepen elválasztott hosszú haj, a forró nadrág és a hosszúszerű csizma viselete, de továbbra is hódított a miniszoknya. A farmer (Levi's, Wrangler) „presztízsruhadarabként” értelmeződött a mindennapokban,¹⁸⁰ beszerzése külföldről, vagy az Ecséri piacról volt megoldható. Később, 1977-ben megjelent a magyar Trapper márka, mely árban is elérhetőbb volt.¹⁸¹ A nyugati hippiesség érzésvilága távol állt a szocializmus hivatalos eszmerendszerétől, nem illett bele a szocializmus „jó erkölcsnek” definiált prűdségébe és politikai normarendszerébe. Több visszaemlékezésben elhangzott, hogy munkahelyen elvárt volt férfiaknál a rövid haj, sőt iskolákban az igazgató saját feladatának érezte a hosszabb hajú fiatalokat (vagy akár a fiatal tanárokat) fodrászhoz küldeni, ha nem tartotta megfelelőnek azok külső megjelenését: *„Évekig növesztett a barátom hátul egy hajtincset. Akkoriban ezt „faroknak” hívtuk. Már majdnem a háta közepéig ért, amikor egy nap az igazgató büntetésből egy ollóval lenyisszantotta.”*¹⁸²

A már tradicionálissá vált korán házasság/férjhezmenés és a kizárólagos hagyományos női szerepek (feleség, anya, ház asszonya) gyakorlása a hetvenes évek végére nem volt többé társadalmi elvárás, és kötelezően követendő norma. Ezen társadalmi változásokkal, mely megadta a nőknek az önállósodás lehetőségét, illetve adott más alternatívát is a férjhezmenetelen kívül, előidézte a házasságkötések gyakoriságának csökkenését és az átlagos házasságkötési kor kitolódását. Ezzel egyenes arányban sokszorosára nőtt a válások száma, ami egy évszázaddal ezelőtt még a nők számára társadalmi kirekesztettséggel párosult.¹⁸³ Bár az elvált nő a hetvenes évektől, ha nem is népszerű, de elfogadott jelenség lett, azok a nők, akik egyedülállóként gyakran váltogatták szexuális partnereiket és nyilvánosan alkoholizáltak, kívül maradtak a „szocialista jóerkölcs” keretein. Legfinomabban „léha életvitelű nőként”¹⁸⁴ aposztrofálták őket, sőt saját maguk is így jellemezték életvitelüket.¹⁸⁵

---

¹⁸⁰ Valuch 2013: 246.

¹⁸¹ Egy gyermekfarmer ára háromszáz forint volt, a felnőtt ötszázhatvan forintba került.

¹⁸² Interjú Sz. Ildikóval. Interjút készítette Kovácsné Magyarai Hajnalka, 2020. 03. 20. Budapest. Interjú a szerző tulajdonában.

¹⁸³ Kovácsné M. Hajnalka 2020: 156.

¹⁸⁴ Grexa 2014: 241-264.

¹⁸⁵ Kovácsné Magyarai Hajnalka: Ideálok- szerepek- trendek. Nőképek változásai a Kádár-korban. In: Doktorandusz hallgatók IX. konferenciájának tanulmányai. Eger, Eszterházy Károly Egyetem Líceum Kiadó. 2020: 151.

A nyolcvanas évek modern nője

Mire a keleti blokk országai újra felkarolták a tradicionálisabb női szerepeket, addig a fejlett nyugati fogyasztói társadalomban egyre népszerűbb lett a független, emancipált modern nő ideálja, aki megvalósítja önmagát. Nadrágtűzős üzletasszonyok, divatos kozmopolita nők lettek a nyugati reklámok célpontjai, és ezek a reklámok a magyar nőkhez is eljutottak.¹⁸⁶

A nyolcvanas évekbeli divatos nő naprakész volt a nyugati trendekkel, és tisztában volt azzal, hogy a nonkormista viselkedés nem deviancia, csupán a nyugati trendekhez való igazodás, mely előbb utóbb Magyarországon is elfogadottá válik. *„El kell telnie néhány évnek ahhoz, hogy megszokjuk, a szocialista nőideál nemcsak az eszét, hanem szerencsés esetben a szépségét is felvállalja. Ettől nem lesz kevesebb, csak egészségesen exhibicionista, izig-vérig nő, és nem kurva (sic!)”*¹⁸⁷ A saját szépségével tisztában levő, és azt megmutatni akaró nő a konzervatív társadalmi normák szerint továbbra is elfogadhatatlan volt, illetve szexuális tárgyként tekintettek rá.

Miközben a fiatalok mentalitásához már sokkal inkább közelebb állt az a fajta viselkedésformula, melyet már nemcsak a nyugati, de a modern szellemiségű magyar filmek is interpretáltak. Egyre több olyan film jelent meg, amelyben a lányok nyíltan felvállalták nőiességük és vágyaikat, sőt a házasság előtti szerelmi együttlétekről szóló jelenetek is egyre természetesebbé váltak. Ezek a jelenetek azonban, a korszakra jellemző „szocialista jóerkölcs”, de még inkább a cenzúra miatt, inkább csak sejtették az aktust, ugyanis minden a takaró alatt történt, a néző számára láthatatlan módon.¹⁸⁸ Bár a női test meztelen ábrázolása a filmekben indokolt esetekben (és néha indifferensen is)¹⁸⁹ már elfogadható volt (például: zuhanyzós jelenetek),¹⁹⁰ a szerelmi aktus részletei még nem. Ami a házasság előtti szexualitást illeti, a nyolcvanas évek elején ez még többnyire meggondolatlanságnak számított, és nagyon sokszor a nem kívánt terhesség következtében a lányok házasságba menekültek, vagy az abortuszt választották (Adj király katonát!)¹⁹¹. Az abortuszt megelőző bizottsági jóváhagyás egy külön

---

¹⁸⁶ Csipes 2006:170.

¹⁸⁷ Egy egyetemista lány 1985-ből. Ideál- Ideák. ELTE lapja. 1985. 27 évf. 14. sz.

¹⁸⁸ Például a Szerelmem első vérig (1985) című film szüzesség elvesztési jelenete.

¹⁸⁹ Gondolok itt a Jancsó Miklós (filmrendező: 1921-2014) filmekre, amelyeknek népszerűségét leginkább a váratlanul megjelenő meztelen nők adták. A filmbéli meztelen nők fiatalok voltak. Testtörténetileg megjegyzendő az egészséges, de természetes női test reprezentációja, minden fajta művi beavatkozás nélkül. A meztelen jelenetekben jellemzően kisebb mellű nők szerepeltek, talán pont abból az okból, hogy a kis mellek nem szorultak korrekcióra. Nagyobbító műtétek pedig Magyarországon ekkor még nem voltak jellemzőek.

¹⁹⁰ Az 1970-es évek végétől, a Kádár-kor filmjeinek legnépszerűbb jelenetei a zuhanyzós jelenetek voltak, amelyekben a meztelen női test mindenféle takarás nélkül jelent meg. Például: *Angi Vera* és az *Egészséges erotika* című filmek csoportos zuhanyzó-jelenete, vagy a *Te rongyos élet* című film fürdőkád-jelenete.

¹⁹¹ Adj király katonát! (1982) című film.

megalázó procedúra volt (erre most részletesebben nem térek ki), de mégis célszerűbb volt ezt választani, mint a társadalmi ellehetetlenedést. A nyolcvanas évek végére általánosabb lett a nem kívánt terhesség elleni védekezés,¹⁹² de a nem kívánt terhesség problémájára, gyakran még ekkor is a házasság volt a leggyakoribb megoldás.

A nyolcvanas évek Budapestjének csábítása sok lánynak (főleg a vidékről felkerülőknél) a lezülést jelentette. Sorban nyíltak az éjszakai bárók, a „masszázsszalonok” és a „modellügynökségek”, amelyek burkoltan lánykereskedelemmel foglalkoztak. *„Én jelentkeztem egy ilyen helyre. Mondtam, hogy semmi előképzettségem nincs. Nem volt probléma. De mikor megtudták, hogy szűz vagyok, azt mondták a telefonba: Kislány, ez nem magának való.”*¹⁹³ Külföldre is szállítottak ki lányokat „művészeti tevékenység” céljából, sokszor az ORI¹⁹⁴ fedőneve alatt, természetesen fél illegálisan.¹⁹⁵

A kor nyugati szépségideáljaival való naprakészség a botrányos kimenetelű „első szocialista” 1985-ös szépségkirálynő választáson is megmutatkozott,¹⁹⁶ mely egyébként idegen volt a kor politikai-társadalmi berendezkedésétől. A szocialista rendszer és a verseny diszonzáns viszonyáról az elnevezéssel kapcsolatos hosszú procedúra, a korabeli sajtóreakciók, és a végeredmény körüli botrány is árulkodik, nem beszélve a versenyzőkkel készített későbbi interjúk során elhangzottakról, valamint az 1986-ban készült *Szépleányok*¹⁹⁷ című dokumentumfilmről, mely a szépségversen kulisszatitkait tárta a nézők elé.¹⁹⁸ A győztes lány, Molnár Csilla teljes mértékben a nyolcvanas évek nyugati trendjeinek megfelelő paraméterekkel rendelkező fiatal lány volt, aki a Miss Európa versenyen is az előkelő harmadik helyezést érte el.¹⁹⁹ Kivételes szépség volt, de nem tipikusan a megszokott magyar szépségideál, inkább a nyugati nőideál megtestesítője, aki *„egyáltalán nem a*

---

¹⁹² A nem kívánt terhesség és a szexuális betegségek kivédésére az 1980-as években reklámok is népszerűsítették a gumióvszer használatát. Sas István féle (fütyülős) óvszer-reklám.

<https://www.youtube.com/watch?v=jJBhRiW1gmM> (Letöltés: 2020. 08. 10)

¹⁹³ Interjú Sz. Ildikóval. Interjút készítette: Kovácsné Magyar Hajnalka. 2020. 05. 06, Budapest. Interjú a szerző tulajdonában.

¹⁹⁴ Országos Rendező Iroda (1958-1990): a könnyűzenéért, belföldi koncertszervezésért, az előadóművészi működésekkel kapcsolatos egyes feladatok ellátásáért (engedély, cenzúra, stb.) felelős monopólium a Kádár-korban.

¹⁹⁵ Kormos 2019: 207-208.

¹⁹⁶ 1985-ben a Magyar Média szervezésében jött létre a *Magyarország szépe* verseny, osztrák licenz alapján. Már a névválasztással is problémák merültek fel, hiszen akár a Miss Hungary, akár a Miss Hungaria nevek kizáródtak, ezért maradt a Magyarország szépe név, ahova 16-26 év közötti, legalább 160 cm magas feddhetetlen múltú hajadon lányok jelentkezését várták. A több mint 2000 jelentkezőből végül Molnár Csilla Andrea lett a győztes, aki megválasztása után négy hónapra öngyilkos lett. Bővebben erről: Friderikusz 1987.

¹⁹⁷ Dér- Hartai: *Szépleányok* című dokumentumfilm. 1987.

¹⁹⁸ Tóth Eszter Zsófia- Murai András: A szépek és a szörnyetegek. *Korunk* 2012. 23. évf. 12. sz.

¹⁹⁹ A verseny eredményékkorrekttsége vitatott (Molnár Csilla pontszámai voltak a legmagasabbak, de egy váratlan második forduló megváltoztatta az eredményeket), a magyar szépségkirálynő koronájának a Miss Európa versenyre kivitt koronája, majd annak átadása a győztes számára pedig megválaszolatlan kérdéseket tartalmaz.

magyar közízlésnek felelt meg. Nagyon komolyan mondom, hogy Tordai Teri óta ilyen európai szépségű lány nem jelent meg a hazai közéletben.”²⁰⁰ – nyilatkozta Vörös Zoltán, ügyvéd. Az „európai sztenderd” fogalma többször is feltűnt a diskurzusban. Pataki Ági modell, aki szintén európai színvonalat képviselt a maga kategóriájában is hasonlóan vélekedett és az európai és a magyar szépségmegítélést a civilizált és a közönségségesség szinonimáinak projekcióiként kezelte: „magyar mércével mérve talán tényleg szebbek voltak. Szép fenekük, telt keblük volt, és a magyar közízlésnek ezek a szempontjai. De mivel erről a versenyről a győztesnek egy európai szépségversenyen is helyt kellett állnia, csakis Molnár Csilla nyerhetett. Ő egy teljesen kulturált kinézetű, kellemes, harmonikus, abszolút arányos, finoman nőies...”²⁰¹ Azaz: „az alak legyen kiforrott, tökéletes mell, derék, csipő az adott sztenderdeknek megfelelő, ám az arc tükrözzön ártatlanságot, üdeséget. Olyat, ami a sminken is átüt.”²⁰² Számos sajtókritika érte a lányokat, miszerint még gyerekek, vagy „ezek a lányok semmihez sem értenek, csak éppen szépek”, továbbá: „a királynőnk még legfeljebb csak királylány, hogy a bakfisokat gusztustalanul agyonsminkelték, s hogy érett női szépséget nem láttunk...”²⁰³

Kalmár Zita, a verseny hatodik helyezettje,²⁰⁴ sokkal inkább megfelelt a magyarok szépség iránti közízlésének, nemhiába, a közönségdíjat tudhatta magáénak. Hosszú barna haj, teltebb, kissé erotikus idomok, a mindenkori szépségjelekkel való rendelkezés a szépségtrendektől függetlenül univerzálisak. Visszaemlékezésekben a legtöbb férfi interjúalanyom, az ominózus szépségkirálynő választáson Molnár Csilla után őt említi meg, és az őt ábrázoló kártyanaptárral is rendelkezik. Míg a Molnár Csilla féle szépség a nyugati trendeknek megfelelő Diána hercegnő inspirálta elegáns, európai szintű szépséget képviselte, addig Kalmár Zita az egyetemes szépség levetített ideálja volt. Kruppa Judit, a második helyezett pedig a már megszokott magyar, Barbie féle kislányos bájt hozta, és méltán válhatott Komjáthy Ági utódjává a Skála-lány szerepében.

---

²⁰⁰ Friderikusz 1987: 145.

²⁰¹ Friderikusz 1987: 126.

²⁰² Kormos Valéria: A riporter magányosságáról. Egy dokumentumkötet kapcsán. *Nők Lapja* 1987. augusztus.

²⁰³ Csillagocskák háborúja. *Magyar Ifjúság* 1985. 10. 4.

²⁰⁴ Ő volt az egyetlen, aki nem írta alá a számára előnytelen reklámszerződéseket, elképzelhető, hogy ezért nem lehetett nyertes, miközben nagyon magas pontszámaival az élmezőnyben volt. A szerződés szövege így hangzott: „Kijelentem, hogy a Magyar Média Reklám és Propaganda Szolgáltató Leányvállalat által rendezett szépségversenyen történt benevezéssel egyidejűleg az alábbi kötelezettséget vállalom: az előselejtezők után az elért helyezésemre tekintettel, külön szerződés alapján, a későbbiekben megállapított külön honoráriumért a Centrum Áruházak, a Caola Kozmetikai és Háztartásvegyipari Vállalat, valamint más, a Magyar Média által biztosított vállalat vagy intézmény felkérésére hirdetési tevékenységben háziasszonyként, fotómodellként vagy egyéb személyemhez kötött reklámtevékenységben rendelkezésre állok, nyilatkozatom alapján más céggel nem köthetek szerződést...” Erneyi Béla személyes kedvence volt és ő kapta a legnagyobb pénzeszeget, valamint a kaliforniai jutalom utat és modellképzést is. Nem véletlenül kötött vele szerződést Erneyi Béla sem, aki akkoriban a Playboy fotósa volt.

2.3. MODELLEK VILÁGA

Az ötvenes évek erőltetett puritanizmusába ideológiailag nem nagyon fértek bele a hivatásos modellek, manökenek, helyettük gyakran erős fizikumú munkásnők mutatták be a kifutókon szintén munkásasszonyoknak a ruhákat, kabátokat, melyeknek nem annyira a dekorativitás, mint inkább a praktikusság vagy legalábbis a viselhetőség volt a funkciója. A paradigmaváltás ellenére még a hatvanas években sem voltak hivatásos manökenek, a bemutatni kívánt kollekciókat fiatal, csinos civil lányok mutatták be, akik többnyire varrónők (Patz Dóri a Fővárosi Mértékutáni Szabóságok Divatszalonjának varrónője), vasalónők (Fekete Klári a Kötszövő Mintázó Üzem vasalónője) voltak vagy hasonló, a szocializmus normarendszerének megfelelő foglalkozásokat űztek. Voltak, akik idegen nyelveken beszéltek és ezen tudásukat használták fel: Bodó Sztenya lengyel, Tálás Kati pedig angol és német tolmácsként működött. Csak 10-12 lány dolgozott akkoriban modellként, minden nagy rendezvényen ők szerepeltek és ők utaztak külföldi bemutatókra is. Díjazásuk jelentős mértékben alacsonyabb volt nyugati kolléganőiknél, de hazai vonatkozásban így is kiváltságos helyzetben voltak: „*Nagyon jó dolog visszagondolni arra az időszakra, a társadalom megbecsült tagjai voltunk.*” – emlékezett vissza Fekete Klári. „*A vágy titokzatos tárgyaként néztek ránk, hiszen hatalmas ázsiója volt a divatnak mindazok szemében, akik szerettek volna egy kis szépséget, csillogást lopni a szocializmus szürke hétköznapijaiba. Kivételezett emberekként tekintettek ránk, hiszen rendszeresen utaztunk, még akkor is, amikor másoknak csak háromévente egyszer lehetett. Persze voltak közöttünk is olyanok, akik nem mehettek, akiket nem engedtek, mert félő volt, hogy sosem jönnek vissza.*”²⁰⁵

Ők voltak a „sztármanökenek”, mely elnevezés a későbbiekben már nem volt használatos, akárcsak az azt megelőző „próbakisasszonyok”. A lányok általában ismeretség útján vagy véletlenszerűen csöppentek be a divat világába: „*Testvérem mondta, hogy menjek el az MTI-be*²⁰⁶, 14 éves voltam. Attól kezdve fotóztam is. Táncolni jártam a Gemini együttes klubjába, ott jött oda hozzám Várszegi Gábor, az együttes vezetője és felkért, hogy mutassak be ruhákat. Meglepett, mert a tömegben egyenesen hozzám jött. Első bemutatóim itt voltak. Fotóst is szerződtetett Jászberényi Gyula személyében”²⁰⁷ - mesélte Szedres Mariann modell, az egykori Centrum Áruház feledhetetlen arca.

---

²⁰⁵ Olyan szépek voltunk. *Blikk.hu* 2009.

<https://www.blikk.hu/olyan-szepek-voltunk/p3j8yz4> (Letöltés: 2019.11.20)

²⁰⁶ Magyar Távirati Iroda modelliskolájáról van szó.

²⁰⁷ Interjú Szedres Mariann modellel. Interjút készítette Kovácsné Magyar Hajnalka. 2019.02.25., Budapest. Interjú a szerző tulajdonában.

Szedres Mariann, Gemini hajó divatbemutató, 1975, fotó: Jászberényi Gyula, magántulajdon.

„Az érettségit követő nyáron első helyezést értem el az Anna-bálon. Az első fotózások után egyre többször megkerestek. Őszintén megvallom, az egyetemi évek alatt jól jött egy kis ösztöndíj kiegészítés...”²⁰⁸ (Komjáthy Ági)

Egyetemi ösztöndíj kiegészítés céljából kezdett el modelkedni Szalma Piroska (szül. Tóth Piroska) is, aki a Camea kozmetikumcsalád arca volt a hatvanas-hetvenes években, de egyéb korabeli termékeket is reklámoztak vele. Kollégái a „magyar Brigitte Bardotnak” nevezték, különleges szépsége és megközelíthetlensége miatt. *„Egyetemista koromban voltam először fotómodell. Jól sikerültek a próbafelvételek, s azóta több reklámkiadványon, plakáton szerepeltem.”²⁰⁹ Több kolléganőjével ellentétben, privát életére vonatkozóan, ő ezt tapasztalta: *„Nagyon kevesen ismernek fel.”²¹⁰ Valószínűleg tudatosan elkülönítette a magánéletét a fotózástól, és a mindennapokban ez a gyönyörű lány az átlag nők életét élte, és nem a reklámfotókon szereplő díva szerepében tündökölt.**

---

²⁰⁸ Gyenes András: Manekenek-vágyak. *Képes Újság* 1978. 19. évf. 7. sz., o.n.

²⁰⁹ „Camea” tanítani akar. *Fejér Megyei Hírlap* 1967. 23. évf. 267. sz., o.n.

²¹⁰ Uo.

Szalma Piroska az Orionton táskarádió reklámjában

Forrás: *Nők Lapja* 1966 XVIII. évf. 29. sz. 29.

Az államszocialista berendezkedés időszakában a kifutók világában is jelen volt a hiánygazdaság. A modellek autodidakta módon képezték magukat és legtöbbször nagyon kreatívnak kellett lenniük, akár a kifutón akár az azt megelőző előkészületekben. *„Nem volt sminkesünk, elvértve pontosabban. Manökeniskolában később már volt sminkóra, volt, aki ott tanulta.”*²¹¹ Az említett modelliskola/ modellképzés 1974-ben alakult az Állami Artistaképző Intézetben. A képzés során balettet, színpadi mozgást tanultak olyan tanároktól, mint például Aszalós Károly, akikre ma is jó szívvel emlékeznek az ott végzettek. Ettől datálva már csak az lehetett modell, akinek ennek elvégzéséről igazolása volt.²¹² A modellképzésbe való bekerüléshez különböző kritériumoknak kellett megfelelniük a lányoknak. *„Fontos, hogy a jelentkezők testmérete nagyjából megfeleljen a nemzetközi manöken-méreteknek. Ezek állandóan változnak, így az elbírálás is. szinte évenként. A felvételt tehát magasság és testsúlyméréssel kezdjük. Ezután a mozgásból ítélünk. Abból, ahogy bejön, ahogy megfordul, ahogy megemeli a kezét. S természetesen az sem hátrány, ha valaki szép.”*²¹³ - nyilatkozta Aszalós

²¹¹ Interjú Szedres Mariann modellel. Interjút készítette Kovácsné Magyarai Hajnalka. 2019.02.25, Budapest. Interjú a szerző tulajdonában.

²¹² Sikeres vizsga esetén a vizsgázók oklevelet kaptak és a személyi igazolványukba a foglalkozás rubrikába bekerült a fotómodell-manöken meghatározás.

²¹³ Vágó Judit: Manökeniskola. *Képes Újság* 1982. 23 évf. 23. sz. 12.

Károly az Artista Intézet igazgatóhelyettese 1982-ben. Az említett méretek átlagosan 170 cm magasság és maximum 60 kg voltak, a gyakorlati felvételi pedig a következőképpen zajlott: „*a mérés után még mindig várt ránk egy válogatás, bikiniben kellett sétálnunk a zsűri előtt. Ekkor dönt el, hogy kit vesznek fel a tanfolyamra, ahol nagyjából 30 fős csoportok voltak*”²¹⁴ A képzést a már évek óta modellként dolgozóknak is el kellett végezniük, hogy folytathassák a szakmát, ebből kifolyólag előfordult rutinnal rendelkező profi modellel is, hogy óralátogatás hiányában alacsonyabb kategóriás minősítést ért el, miközben szakmailag csúcson volt.

A Kádár-kor modelljei különleges csoportját alkották a társadalomnak. Már megjelenésük is különbözött a közsféra szépeknek titulált nőtársadalmától, hiszen magasabbak, karcsúbbak voltak az átlagnál, divatosan öltözködtek, és a legszebb magyar lányok közül lettek kiválasztva. Társadalmi megítélés és saját bevallásuk szerint is (lásd korábbi nyilatkozataikat) privilegizált helyzetben voltak, hiszen foglalkozásuk folytán akár évente többször is külföldre utazhattak és az államszocializmus olyan státuszszimbólumaival rendelkeztek, mint például autó, szép ruhák, stb. A közismertség velejárója volt a szakmának, hiszen minden médiacsatornán keresztül ugyanazok a modellek voltak közvetítve, nem volt túltelítettség a piacon, a modellek kivételes szépsége belevésődött a köztudatba. Legtöbbjük megtanult ezzel együtt élni, jóérzéssel töltötte el őket a rajongóktól érkező külső visszaigazolások, s az eleinte zavarba ejtő autogramkérő lerohanások később természetesebbek lettek.

A társadalmi normákról és az ahhoz való igazodásról árulkodik a modellé vált lányok szüleinek reakciója: „*Anyám örült, apám nem. Úgy engedtek el, hogy időre kellett hazamennem. Amikor késésben voltam, Várszegi Gábor rohant velem, 160-al, hogy Apám ne szóljon semmit...*” vagy: „*Megjelent kép rólam, ahol egy mini overallban voltam, és apám írtnokai - katona volt- mutatták neki, hogy hüha, milyen nő. Na persze, hogy nem örült. Az országösszes Keravill üzletében ott volt a fotóm...*”²¹⁵

Az egyetlen nemzetközi „gázsijú” manöken, Pataki Ági sem magasságban, sem paraméterekben nem felelt meg a modell kívánta sztenderdeknek. Saját bevallása szerint alacsony volt (165 cm) ehhez a szakmához és nem a férfiakra, hanem inkább a nőkre volt hatással és meggyőző erővel. Ezt a véleményt osztotta Tóth József „Füles”²¹⁶ is, a Kádár-kor

---

²¹⁴ Interjú Szedres Mariann modellel. Interjút készítette Kovácsné Magyarai Hajnalka. 2019.02.25, Budapest. Interjú a szerző tulajdonában.

²¹⁵ Uo.

²¹⁶ Tóth József Füles (1940-): fotográfus, grafikus, a Kádár-kor legsikeresebb reklámfotóinak készítője.

sikeres reklámfotósa, aki szerint a korszellemnek megfelelő nőideált akkoriban a modellek közül Bálint Ági²¹⁷ képviselte leginkább, szőke hajával és nőies idomaival.²¹⁸

A nyolcvanas években a popzene berobbanásával a modellek elkezdtek a zene irányába tendálni. Országosan ismertek lettek az R-go gidák²¹⁹ (Clavier Charlotte, Varga Éva), zsenge próbálkozással élt a Sütő Enikő - Liener Márta - Halász Ilona féle Modell trió, és erősen bevésődött a generációk emlékezetébe Bíró Ica Metal Lady imidzse. Akik nem próbálkoztak énekléssel, azok is valamilyen módon részesei lettek a zeneiparnak, akár csak egy fellépés vagy videoklip erejéig, hiszen ezt követelte meg a divat.

2. 4. NŐÁBRÁZOLÁSOK ÉS A SZÉPSÉGÁPOLÁSSAL KAPCSOLATOS TENDENCIÁK MEGJELENTETÉSE A KORABELI NŐI LAPOKBAN

A női magazinok a női szerepek manipulálásának leghatásosabb eszközei. Célirányosan hirdetik, s teszik kívánatosá mindazt, amit a gazdaság vagy a politika aktuálisan elvár a nőktől. A szocializmus kifejezetten nőknek készített lapjai, a *Nők Lapja*, a *Nők Magazinja*, a *Lányok*, *Asszonyok* stb. a kommunista párt nőpolitikáját szolgálták. A nők munkába állásával, pályaválasztásával, társadalmi problémáival foglalkoztak leginkább. A lapokat, mivel nőknek szóltak, igyekeztek olvasmányossá tenni és nőket ábrázoló képpel illusztrálni, természetesen olyan nőkkel, akik többé-kevésbé megfeleltek a politikai propaganda ízlésének és céljainak. Alexandru Serban szerint a szocializmus kor nőtípusára egyfajta kettősség volt jellemző: egyrészt defeminizálódtak egyenlővé válva a munka terén a férfival, másrészt erősen szexualizáltak voltak. A nő emancipációja dupla teher volt a nőnek: egyrészt legyen tökéletes anya és szerető feleség, másrészt dolgozó nő és hazafiasságban elkötelezett híve a szocialista államnak.²²⁰ Voltak, akik szerint a nők túlterheltségére és társadalmi egyenlőtlenségére nem a női rovatok „practicista kerete” a megfelelő doktrína,²²¹ a kor politikai nézetei és az ezzel együttműködő, vagy éppen tőle függésben lévő sajtókommunikáció szerepköre azonban nem a

---

²¹⁷ Bálint Ági modell, többek között a híres Csemegekosár-reklám arca.

²¹⁸ Interjú Tóth József Fülessel. Interjút készítette Kovácsné Magyarai Hajnalka, 2018. 06.19. Interjú a szerző tulajdonában.

²¹⁹ Az R-go együttes vokálénekesek elnevezése.

²²⁰ Alexandru Serban (2019): Femeia comunista. *Historia*.

<https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/femeia-comunista-mama-eroina-muncitoare-activista> (Letöltés: 2019.11.20)

²²¹ Interjú Gyurkó Lászlóval In: Női egyenjogúság és demokratizmus. *Korunk* 1971. 30 évf., 11 sz.

megoldáskeresés, hanem sokkal inkább a korszak propagandisztikus szócsöveként való funkcionálás volt.

2.4.1. *Lányok, Asszonyok* (1956-1989)

Az *Asszonyok* a *Szovjetszkaja Zsenscsina* című korabeli társadalmi, politikai, irodalmi és művészeti szovjet folyóirat havonta megjelenő magyar nyelvű kiadása volt, mely az oroszokon kívül még angol, spanyol, kínai, koreai, német, hindi, urdu és japán nyelveken jelent meg. Első száma 1945 decemberében látott napvilágot és a szovjet pártpolitikának megfelelően a kommunista propaganda nyelvezetén szólt a nőkhöz, feltételezve a központi hatalom által diktált nőideál megkérdőjelezetlen követését. Az 1941-ben alakult Szovjet Nőbizottság szócsöveként a dolgozó nő ideálját élte, aki a kommunizmust építi és egyenlősége a férfival leginkább a munka területén nyilvánul meg. Megfelelő képesítéssel, nemtől függetlenül bármilyen munka elvégezhető, egyenlő munkáért pedig egyenlő juttatás várható. A dolgozó nő emblematikus figuráját propagálta, aki hősi munkával az ipar fejlődéséhez járul hozzá, mindamelllett a hagyományos női vonásokat is magán hordozza, mint például a mosoly, a kedvesség és a befogadás.

A címlapokon, melyek rendszerint portrék vagy életképek voltak, festetlen arcú, egészséges, mosolygós nők voltak ábrázolva: munkásnők, a tudományos életben tevékenykedő nők, sportolónők, népi viseletbe öltöztetett nők, stb. Jellemző ábrázolásmód volt a bizalommal teli jövőbe tekintés, vagy az egészséges életörömről tanúskodó széles, fogakat megvillantó mosoly, mely együttesen a szocializmussal való elégedettséget kívánta demonstrálni. Tusvonal, műszempilla még akkor sem volt jellemző, amikor az már teljesen általánossá lett a divat világában. Az írásokból nyilvánvaló, hogy a lap szerkesztői tisztában voltak a nyugati trendekkel, és a szovjetizáló ideológia azt a célt szolgálta, hogy a fiatalokat távol tartsák a Nyugat vonzásától „*Nyugaton túlzásba viszik a szemek esti kikészítését. A szempillát fekete és kék vonalakkal emelik ki, közvetlenül a szemhéj bőrén. A felső szemhéjat fénylő, csillogó színekre festik. Nagy reklámot csapnak a ragasztott szempillának, mely egész a külső szemzugig terjed.*”²²²

1972-től *Lányok, Asszonyok* lett a folyóirat új címe, a lap nőképpel kapcsolatos üzenete a szocializmus kori fiatal nők számára azonban változatlan maradt: „*a kozmetikával és az ékszerviseléssel igencsak csínján kell bánni, sőt szerintem 18 és 20 év között ilyesmire*

---

²²²*Asszonyok* 1967. 23. évf., 12. sz. 33.

egyáltalán nincs szükség. Ne feledjétek, kislányok, hogy a ti legfőbb szépségetek és előnyötök a fiatalság. Figyeljétek még: a fiúk megnézik maguknak a festett szemű lányokat, de amikor házasodnak, olyan lányt vesznek feleségül, akinek a szemébe tudnak nézni.”²²³

A munka heroizálásán túl a lap a divattal is foglalkozott, természetesen csak bizonyos határokig, távolságot tartva a „nyugati hisztériától”. 1969-ben magyar manökenek Szovjetunióba való látogatásáról tudósított a lap. Olyan magyar mellékállású modellekkel készült interjú, akik a „Budapest-Moszkvában” divatbemutatón vettek részt, és akik ismertek voltak a magyar modellek világában.²²⁴ Interjúk beszélgetéseim során megmutatva a szóban forgó lap fotóját, az egykori sztármanökenek, modellek örömteli rácsodálkozással ismerték fel a képen és az interjúban szereplő nőket: Radnóti Lászlóné, Vértes Jutka, Borbás Marika, Csathó Mária, Patz Dorottya, Bolgár Gyöngyi.

Kép forrása: *Asszonyok*, 1969. 25. évf., 9. sz.

A szóban forgó modellek Magyarországon a divat világában közismertek voltak, bár akkoriban a modellkedés még nem volt önálló és professzionális szakma. Valamilyen más munkakör mellett civil lányok a szabadidejükben végezték.²²⁵ Kovács Valéria egykori modell, a fényképen szereplőkkel kapcsolatban a következőket nyilatkozta: “Az első Radnóti Lászlóné

²²³*Lányok*, *Asszonyok* 1973. 29. évf., 8 sz. 40.

²²⁴*Asszonyok* 1969. 25. évf., 9. sz. 30-31.

²²⁵Erről a *Modellek világa* című alfejezetben írtam. Később a Baross Imre Artistaképző Intézet modellképzést is beindított, ahova 170 cm feletti fedhetetlen múltú fiatal lányok jelentkezhettek, és ha a vizsgabizottság megfelelőnek tartotta, képezték ki őket profi modelleknek. (A modellek világáról lásd előző alfejezet.)

Kitti, az OKISZ Labor²²⁶ bemutatóján volt néhányszor, onnan ismertem. Az alsó sorban lévő három szépséget (Mari, Dóri, Györgyi) mint teenager manöken ismertem meg az OKISZ bemutatókon (ámulattal néztem őket). Györgyi később hívott azokra a bemutatókra, amit ő szervezett.”

Női közönség formálásának propagandisztikus eszközeként a lap szépségápolással is foglalkozott. A rovatokat az adott téma szovjet szakértő asszonyai írták. A szépségápolásról szóló cikkek konkrétan szovjet orvosnők tollából születtek, akik felvilágosító írásaikban olyan témákat vettek górcső alá, mint a pigmentfoltok, öregedés, vagy éppen a legújabb orvos-kozmetikai eljárások, de otthon alkalmazható praktikákat is megosztottak a lap olvasóival.²²⁷ (Erről bővebben az otthoni szépségtanácsokról szóló fejezetben írok.) A szovjet minta alapú szépségápolás terén megjelenő nőkép esetében egy kettőség volt jellemző. Egyrészt a címlapok festetlen arcú dolgozó munkásnője, másrészt a szépségére és a legújabb kozmetikai eljárásokra sokat adó igényes nő képe ellentmondásban volt egymással.

1962-ben a Szovjetunióban sikeresen működő orvos-kozmetikai eljárásokat alkalmazó, fényképe alapján külsejére nagyon igényes Antonyina Ahabadze szovjet doktornő nyilatkozott a szépség és a szépségápolás fontosságáról. Külső megjelenésében, bár genetikailag hordozta magában a szovjet nők jegyeit, a nyugati szépségtrendek követése látszott, ami arra enged következtetni, hogy ott sem mindenki követte a szovjet nőideált. Meglepő az is, hogy már akkor olyan anti-ageing²²⁸ hatóanyagokat alkalmaztak a kozmetikai iparban, mint az aloe vera, a placenta, vitaminok, a plasztikai műtétek pedig a doktornő elmondása szerint tizedannyiba kerültek, mint Amerikában.²²⁹ Érdekes tény, hogy a „bűnös” nyugat állampolgárait a szépítőintézetek nem ellenségnek, hanem sokkal inkább pénzbevételi forrásnak tekintették, és szívesen fogadták őket.

Az 1970-es években egyre több szó esett a lapban a szépségről, valamint a magyar kozmetikumok és kozmetikai gépek, felszerelések Szovjetunióba való exportálásáról és ezek népszerűségéről a szovjet nők körében. *„Van Moszkvában egy „Balaton” nevű üzlet. Ott mindig nagy választékban vannak magyar kozmetikai készítmények, divatos, modern női táskák és aktatászkák.”*²³⁰ A Balaton mellett a Budapest nevű üzletet is megemlítette a lap.²³¹ A magyar kozmetikumok és divatáruk egy szelet „nyugatot” képviseltek a szovjet nők gondolkodásában,

---

²²⁶ Ipari Szövetkezeti Szervező és Ruházati Laboratórium Szövetkezeti Vállalat.

²²⁷ Házi szépségreceptek, mely otthon is könnyedén elkészíthetőek.

²²⁸ Öregedés gátló.

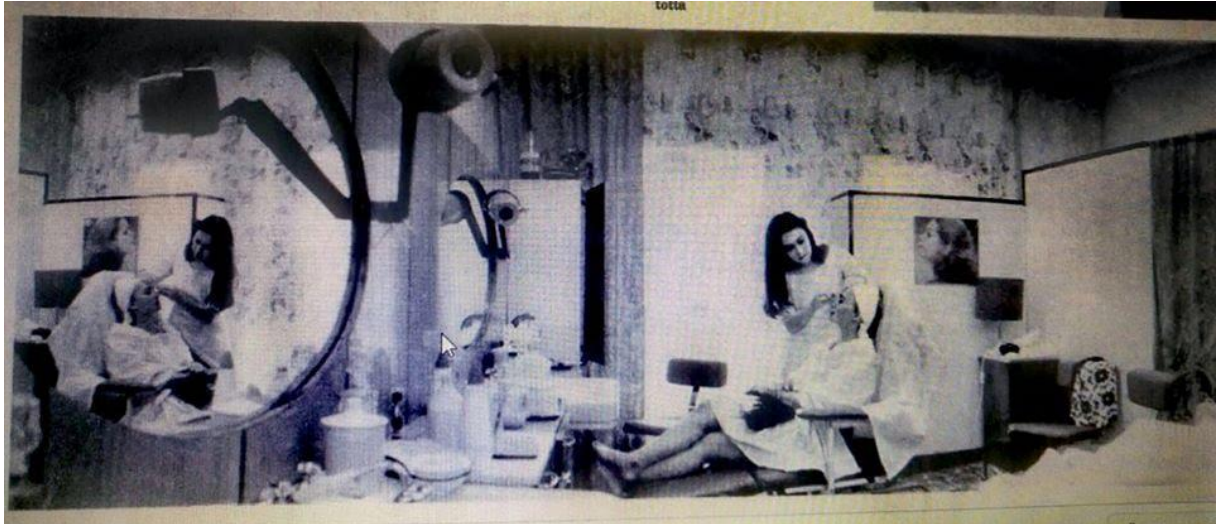
²²⁹ Asszonyok, 1962. 18 évf. 3 sz., 16.

²³⁰ *Lányok, Asszonyok* 1976.32. évf. 2. sz., o.n.

²³¹ *Lányok, Asszonyok* 1984. 40. évf. 4-8 sz., o.n.

a magyar nők pedig követendő mintává váltak a szemükben, öltözködésben, és egyéb külső megjelenést illetően (smink, frizura, stb.).

Moszkvában, a Gorkij utcában már 1979-ben luxus kategóriájú komplex szépségszalon működött, ahol nem csak szépítették a nőket, de stílustanácsadással is foglalkoztak. 3-4 órát töltöttek itt el a nők, közben teával és süteménnyel kínálták őket.

Életkép a magyar gyártmányú kozmetikai bútorokkal felszerelt moszkvai luxuskozmetikáról

Kép forrása: *Lányok, Asszonyok* 1979. 35. évf., 9. sz.

A szovjet követendő nőideál külsejéről szóló diskurzusban tehát egyrészt jelen volt a prűderia és a mindenfajta cicomától való mentesség, másrészt a nyugati szépségszalonokkal egyenrangú szépségipari szolgáltatások és esztétikai beavatkozások igénybevétele. A sajtóinformációkon túl, személyes visszaemlékezések is tanúsítják, hogy egy bizonyos réteg felette állt (pl. diplomaták, nagykövetségen dolgozók hozzátartozói)²³² az általánosan elvárt puritanizmus betartásán, és lehetősége adódott, akár „luxuskozmetikai” és egyéb magas áron fekvő esztétikai beavatkozásokat igénybe venni.

Az 1980-as években enyhülni látszott a nyugati szépségtrendektől való elhatárolódás. A szép villamosvezető lány²³³ szemceruzával körberajzolt szeme, vagy a Kosztyakov

²³² Interjú Cs. Júliával, akinek édesapja akkoriban a Moszkvai Nagykövetségen dolgozott, és 16. születésnapjára Cacharel francia parfümöt kapott tőle ajándékba. Interjút készítette: Kovácsné Magyarai Hajnalka, 2019. 12. 10. Budapest. Interjú a szerző birtokában.

²³³ *Lányok, Asszonyok* 1986. 42. évf., 1. sz. Címlap.

Hidrotechnikai Kutatóközpont tudományos munkatársának²³⁴ „bundesliga frizurája”²³⁵, gyöngyházszerű szájfénye és körömlakkja, fülbevalója már a nemzetközi divatot hirdették.

Az 1980-as évek keleti blokk országainak a kozmetikai bemutatóin²³⁶ a magyar nők, divatos megjelenésük miatt mindig reflektorfényben voltak, legyen szó akár öltözködésükről, akár frizurájukról.²³⁷ Külsejükkel egyfajta nőideált képviseltek, mely összhangban volt a társadalmi ízléssel, és nem állt szemben a hivatalos nőképpel sem. 1981-ben, a Moszkvában tartott Bithim-81 kozmetikai kiállításon,²³⁸ melyen a Fabulon termékei is nagy sikerrel szerepeltek, a készítményekkel való kozmetikai kezelést egy divatos munkaköpenybe öltözött fiatal kozmetikusnő mutatta be, aki a fentebb említett kritériumokkal rendelkezett, és az 1980-as évek elejének megfelelő, aktuális nőideál szépségjegyeit hordozta magán.

Divatos magyar kozmetikusnő moszkvai bemutatón, 1981-ben

Kép forrása: *Lányok, Asszonyok*, 1981. 37. évf. 8. sz.

---

²³⁴*Lányok, Asszonyok* 1987. 43. évf., 3. sz. Címlap.

²³⁵ Az 1980-as évek frizuradivatja: fent és oldalt rövidere vágott, hátul hosszú haj.

²³⁶ A 1980-as években egyre több kozmetikai bemutatót tartottak a keleti blokk országai, melyeken rendszerint a magyarok is képviseltették magukat. A magyar kozmetikusnőkre jellemző volt a korszak technikai újdonságainak naprakészségén túl, a nyugati divat követése és annak alkalmazása, mellyel követési

²³⁷*Lányok, Asszonyok* 1981. 37. évf. 8. sz., o.n.

²³⁸ Bithim-81 kiállítás, a szocialista országok (Szovjetunió, Románia, NDK, Lengyelország, Csehszlovákia) közszükségleti cikkeinek bemutatója, melynek színhelye Moszkva volt, 1981-ben.

1989-ben a *Lányok, Asszonyok* 8. száma hosszasan foglalkozott a Stella Fáma magyar kozmetikai céggel, akinek jelszava: „*Harc a ráncok ellen!*” volt, hitvallása pedig: „*Feladatunk a Stella-Famával együtt segíteni az asszonyoknak megőrizni, amit a természet adott, pótolni, amit megtagadott tőlük, még szebbé tenni, amit eleve szépek teremtett.*” A kozmetikai híreken kívül az olvasók a fiatal Hajas László fodrászt²³⁹ is láthatták munka közben, valamint az általa készített divatos frizurákat, melyeknek aktualitása szinkronban volt a nyugati trendekkel.²⁴⁰ A frizuramodellek, a nyolcvanas évek olyan popzenei-ikonjainak frizurakompozícióit kapták a - későbbiekben sztár-fodrásszá vált - fodrásztól, mint Sandra²⁴¹ vagy C.C.Cath²⁴², amely azt is demonstrálta, hogy a magyar fodrászok napi szinten követték a nyugati divatot, és az igényes magyar nők a nyolcvanas évek végére ugyanolyan „trendik” voltak, mint nyugati társaik.

1. képen: Hajas László munka közben, a 2. és 3. képen: az 1989-es frizuradivat szerinti elkészült munkák. Forrás: *Lányok, Asszonyok* 1989. 45. évf. 8. sz.

²³⁹Hajas László, Magyarország leghíresebb és nemzetközileg is elismert mesterfodrásza.

²⁴⁰*Lányok, Asszonyok* 1989. 45. évf., 8. sz.

²⁴¹Sandra (1962-) német popénekesnő (szül. Sandra Ann Lauer), az 1980-as évek zeneiparának popdívája és szexszimbólum a korabeli fiatalok körében. Legsikeresebb számai: Maria Magdalena (1985), In the heat of the night (1985), Innocent love (1986), stb.

²⁴² C.C.Catch (1964-) holland-német popénekesnő (szül. Caroline Catharina Müller), az 1980-as években berobbant, majd az 1990-es évek elején letűnt popdívája és szexszimbólum. Dieter Bohlen (a Modern Talkingegyüttes frontembere) felfedezettje, aki frizuradivatban trendteremtőnek bizonyult a nemzetközi és ezen belül a magyar tini lányok körében.

A 1989-től a szépségtanács rovatokban már nem orvosok adtak tanácsokat a nőknek, hanem kozmetikusok, majd a rovatvezető. A lap divat- és háztartási rovat munkatársa azt nyilatkozta, hogy örömmel vesz részt a magyar nyelvű kiadás munkájában, miután magyar levélírók kérésére *A jó háziasszony enciklopédiája* címmel új rovatot indítanak.²⁴³ A gyógyszerári recepteket felváltották a praktikus tanácsok, mint a hideg- meleg vizes arcborogatások²⁴⁴, a főtt krumpli pakolás²⁴⁵, vagy hogyan lehet az arcunkon arcpakolással meggyes lepényt sütni.²⁴⁶

A lap tehát, bár csak a nyolcvanas évek végén, de elmozdult a kezdeti direkt propaganda igényektől a szórakoztatóbb, és valódi „nőies” témákat előtérbe állító társasági lap felé.

2. 4. 2. *Nők Lapja* (1956-1989)

A politikai agitáció egyik hatásos eszköze a sajtópropaganda volt. Az új nőképet is ezzel próbálták manipulálni egy olyan heti rendszerességgel megjelenő nőknek szóló, olvasmányos lappal, mint a *Nők Lapja*. A lap 1949. október 20-án jelent meg az MNDSZ²⁴⁷ lapjaként, nőideál formáló céllal. Az, hogy mennyire bízott ebben a nőkép formálásban a vezetés abból is kitűnik, hogy igencsak magas (120 ezres) példányszámban jelentették meg, és előre számoltak a ráfizetéssel is.²⁴⁸ A lap indulásakor arra is odafigyeltek, hogy kezdő kommunista újságírókat alkalmazzanak, akik elkötelezettjei a rendszernek, és a pártpolitika érdekei szerint manipulálják a nőket. A lap kezdetben a *Dolgozó Nő* nevet viselte volna, de politikai megfontolásból átkeresztelték, hiszen ezzel kizárták volna az olvasótáborból a nőtársadalom egy részét. A *Nők Lapja* elnevezés azonban minden nőnek szólt, kortól és munkatevékenységtől függetlenül. A cél pedig a nők átfogó jellegű befolyásolása volt, mely az élet minden színterére (munka, család, magánélet) kiterjedt. A KV Agitációs és Propaganda Bizottsága mégsem volt elégedett a *Nők Lapja* propagandatevékenységével, főleg, ami a nőideál közvetítését illette.²⁴⁹ Kifogásnak hozták fel a lap „szenzációhajszoló” törekvéseit a munkások, valamint a dolgozó parasztok munkamoráljával való foglalkozás helyett. Később előfordult, hogy Kádár János is bírálta a lap

---

²⁴³ *Lányok, Asszonyok* 1989. 45. évf., 8. sz.

²⁴⁴ *Lányok, Asszonyok* 1989. 45. évf., 2. sz.

²⁴⁵ *Lányok, Asszonyok* 1989. 45. évf., 3. sz.

²⁴⁶ *Lányok, Asszonyok* 1989. 45. évf., 8. sz.

²⁴⁷ Magyar Nők Demokratikus Szövetsége.

²⁴⁸ Schadt 2002: 96.

²⁴⁹ Schadt 2002:108.

irányvonalát mondván, hogy a lap elolvasása után egy marslakó csak annyit tudna meg Magyarországról, hogy laknak itt nők.²⁵⁰

Nők Lapja 1956-1960

Miután az államszocialista rendszerben a sajtó elsődlegesen a kommunista propaganda céljait szolgálta, ennek megfelelően a lapok hasábjain többnyire munkásnők, művezetők, csoportvezetők jelentek meg, rendszerint munkaruhában, női életutakként pedig olyan sztahanovista munkásnők életét mutatták be, akik kitüntetésben részesültek, és a kor szempontjai szerint példaértékűnek számítottak. A lap bemutatta honnan hová lehet eljutni, milyen karrierlehetőségek vannak jelen a mindennapi nő életében, ha aktívan részt vesz a szocializmus építésében és követi a pártpolitikai irányvonalat.

1956-os számok lapjain túlnyomóan munkaköpenyben, munka közben vannak ábrázolva a nők gyárakban, üzemekben. Divatrovat cikkek között is találunk olyat, amelyben kötényt, kötényruhát ajánlottak a nőknek otthonra, ami roppant praktikus volt, mert egyben munkaköpenynek is megfelelt.²⁵¹ Nőábrázolás szempontjából, a címlapokon és riportokban megjelentetett nők nem voltak kacérnak nevezhetőek, sőt még nőiesnek sem, inkább a megbízhatóság, a teherbírás és a munka iránti elkötelezettség volt az, amit képviseltek. A lap nőábrázolásában a puritánság volt a jellemző, ami a tisztaság szimbóluma és egyben a követendő szocialista ideál volt. Még az adott évben rendezett szépségverseny győztese, a szépséges Fodor Éva sem használt szappanon és vízen kívül más szépítőszer, a propaganda ízű tudósítás szerint.²⁵² A dolgozó nő továbbra is a címlapok leginkább alkalmazott tematikája maradt, a IX. évf. (1957) számaiban azonban erős paradigmaváltással találkozhatunk. A címlapok addigi neutrális munkásnői helyett femininebb munkásnők kezdtek megjelenni. Előtérbe került a nőiesség és az ezzel együtt járó szépítkezés. A címlapon felbukkant a piperetükörben szépítkező nő²⁵³, mely szakítást szimbolizált az addigi puritanizmussal majd néhány számmal később kompenzálásképp egy Karády Katalin stílusjegyekkel ábrázolt nő, háttérben egy Lenin képpel a falon²⁵⁴ címlap látott napvilágot.

---

²⁵⁰ Horváth Attila: A magyar sajtó története a szovjet típusú diktatúra idején. Médiatudományi Intézet, 2013.

²⁵¹ Otthon is csinosan. *Nők Lapja* 1956. VIII. évf. 1. sz., o.n.

²⁵² Tükröm- tükröm mondd meg nekem. *Nők Lapja* 1956. VIII évf., 9. sz., o.n.

²⁵³ Címlap. *Nők Lapja* 1957. IX. évf., 35. sz., o.n.

²⁵⁴ Címlap. *Nők Lapja* 1957. IX. évf., 41 sz., o.n.

Címlapfotók, *Nők Lapja* 1957. IX. évf. 35, 41.sz.

A színésznők címlapon való szerepeltetése majd csak a hatvanas évektől lett tendencia, de Törőcsik Mari kivételt képezett, aki nemzetközi sikerével valószínűleg beleillett a kortársadalmilag elfogadott és példaértékként megjelenített nőideáljába.²⁵⁵ Arcvonásaiban megegyező, hozzá hasonló, fejkendőt viselő bájos kislányt láthatunk egy későbbi címlapon is.²⁵⁶ A nőies és kislányosan bájos nőábrázolások lettek népszerűek, ahol a lányok egyelőre még mindig a munkagépekre mosolyogtak, és nem a velük szembenálló férfira.²⁵⁷ 1957-től a rovatokban olyan nyugati színésznők bukkantak fel, mint Marilyn Monroe²⁵⁸, Gina Lollobrigida vagy Sophia Loren, de leközltek a fotójukat a nyugat-európai szépségkirálynőknek is, akik teljesen megfeleltek az 1950-es évek nyugati szépségideáljainak.²⁵⁹

1957-től elindult az *Öltözködés Iskolája* rovat, melynek „leckéiben” hasznos tanácsokkal látta el a lap olvasóközönségét. Az első lapszámban az első „lecke” szintanácsadással, a későbbiekben a testalkat szerinti öltözködéssel, tudatos ruhavásárlással, a cipő, blúz, szoknyák, fehérnemű és cipők divattrendjeinek ismertetésével foglalkozott, illetve figyelmeztette a nőket arra is, hogy nem minden esetben kell a divat után menni. Színek

²⁵⁵ Címlap. *Nők Lapja* 1958. X. évf. 50. sz., o.n.

²⁵⁶ Címlap. *Nők Lapja* 1959. XI. évf. 47. sz., o.n.

²⁵⁷ Grafikus legyen vagy hegesztő? *Nők Lapja* 1959. XI. évf. 20. sz., o.n.

²⁵⁸ *Nők Lapja* 1957. IX. évf. 16. sz., o.n

²⁵⁹ *Nők Lapja* 1957. IX. évf. 19. sz., o.n

esetében fontos figyelembe venni, hogy milyen a haja, szeme és bőre színe az egyénnek, és ezeket figyelembe véve a szőkék inkább pasztellszíneket, a vörösök inkább a barna és zöld különböző árnyalatait, a fekete hajúak pedig sárga színt válasszanak.²⁶⁰ Testalkat szerint is tanácsokat adott, telt nőknek nem ajánlotta a nagykockás mintákat és a szűk szoknyát, soványaknak pedig a sótartó” eltakarására kiskendőt tanácsolt és csónaknyakat.²⁶¹ A leckékből kiderült, hogy a divatos nők nejlon kombinét viseltek a ruha alatt. Azok részére pedig, akik nem készen vettek, hanem varratták fehérenműiket, nejlon csipkét ajánlottak hozzá díszítésként, mely „igaz, hogy nem olcsó, de örökéletű”.²⁶²

Paradigmaváltás történt a testideálok terén is, a társadalom divatos női rétege már kezdte nyíltan felvállalni, hogy mégis a nyugati szépségideálokhoz szeretne hasonlítani. A lapban elkezdtek foglalkozni az egészséges táplálkozás és a testmozgás fontosságával, továbbá felhívták a figyelmet a divathullámok miatti önkényes fogyókúrák veszélyeire. Hiánygazdaság idején a fogyókúrázás nem alacsony kalóriájú ételek bevitelével történt, hanem koplalással és vízelvonással, ami orvosi előírás és kontroll nélkül egészségkárosító volt.²⁶³ Az egészséges életmód előtérbe kerülését demonstrálja a 8. számban bemutatott helyes tornagyakorlatokat²⁶⁴ illusztráló cikk, valamint az ugyancsak dr. Haller Tibor kozmetikai szakorvos által írt *Egészséges életmód- a szépségápolás alapja*²⁶⁵, melyben a már fentebb említett egészséges táplálkozás és helyes testmozgás mellett, felhívta a figyelmet a dohányzás és túlzott alkoholfogyasztás káros mellékhatásaira, és a szépségre való negatív befolyásukra. „Beteg ember nem lehet szép” írta, ezért fontos az egészség megőrzése. „A szépséghibák eltüntetésére azonban orvosi és kozmetikus feladat”, figyelmeztette a nőket a szakorvos.

1959-től a nők talán túlságosan is elkezdtek rúzsolni magukat, és a női lapokban is népszerű lett a „rúzs-téma”. A nők nyilvánvalóan örültek a boltokban hozzáférhető kozmetikumoknak, a rúzs és körömlakk használatát azonban nem minden munkahelyen tolerálták, tudjuk meg az Okos Kata rovatából, melyben elavultnak tartották ezt a hozzáállást, és a nőket tovább bátorították a rúzs használatára.²⁶⁶ Két riportban is népszerűsítették a rúzs társadalmi elfogadottságát, az egyikben az Illatszergyár női brigádjának bemutatásán

---

²⁶⁰*Nők Lapja* 1957. IX. évf. 1. sz. o.n.

²⁶¹*Nők Lapja* 1957. IX. évf. 2. sz., o.n.

²⁶²*Nők Lapja* 1957. IX. évf. 7. sz., o.n.

²⁶³*Nők Lapja* 1957. IX. évf. 4. sz., o.n.

²⁶⁴*Nők Lapja* 1957. IX. évf. 8. sz., o.n.

²⁶⁵*Nők Lapja* 1957. IX. évf. 10. sz., o.n.

²⁶⁶ Okos Kata rovat. *Nők Lapja* 1959. XI. évf. 36. sz., o.n.

keresztül²⁶⁷, a másikon az Elida szappangyárban dolgozó nők rúzs-készítési folyamatainak végigkísérése által.²⁶⁸

Arról, hogy a nőknek az erőltetett puritanizmusban is fontos volt a szépségápolás az *Okos Kata* rovatba beérkező levelek (is) informálnak. A nők szépséghez fűződő viszonyáról árulkodik azon levél is, mely a péceli dolgozó nők felháborodott panaszlevele volt. A levél arról számolt be, hogy a KTSZ²⁶⁹ elnökének döntése alapján a Baross utcai fodrászok átkerültek a Piac térre, az ottaniak pedig a Baross utcába és ez a fodrászokhoz ragaszkodó nőknek mennyi felesleges kellemetlenséggel járt.²⁷⁰

1957-től az *Okos Kata Postája* rovat kibővült az *Ügyek, bajok, panaszok*, a *Lelki patyolat* és a *Jogi tanácsok* alrovatokkal. Reflektorfénybe kerültek a párválasztási problémák, az élettársi viszony, és az újsághirdetés útján történő társkeresés.²⁷¹ A társkereső hirdetésekkel nem csak *Okos Kata Postájában* foglalkoztak, hanem teljes cikkek születtek ebben a témában. Feltűnő társadalmi jelenségként konstatálható, hogy míg régebben kizárólag özvegyek és agglegények adtak fel ilyen jellegű hirdetéseket, 1957-től jellemzően a nők, és az egyre fiatalabb korosztály képviselői éltek ezzel a lehetőséggel,²⁷² mely mentalitástörténetileg szintén paradigmaváltást jelent az addigi hagyományos ismerkedési formákkal szemben.

Nők Lapja 1960-as évek

Az ötvenes évektől való elhatárolódás jelei már 1957-ben megtörténtek, de a hatvanas években váltak mérvadóvá. Kutatásom szempontjából a hatvanas évek reprezentálják legdominánsabban a nőképek és szépségideálok terén való paradigmaváltást, valamint a szépségápoláshoz való hozzáállás modern és konzervatív gondolkodás közötti differenciálódást, mely mentalitástörténetileg meghatározó jelentőségű. A divat és a nyugati trendek iránti érzékenység berobbanása volt jellemző erre az évtizedre, mely mind öltözködésben, arckikészítésben, életmódbeli változásokban és viselkedésben egyaránt manifesztálódott.

Nőábrázolások terén megszűnt a címlapokon a mezőgazdasági és gyári munkásnők kizárólagos szerepeltetése, a divatos dolgozó nő nőiesebb lett, és nőiesebb munkaterületeken volt megjelenítve. A beszivárgott nyugati szépségtrendek is megnyilvánultak: a tussal kihúzott

---

²⁶⁷ Teknős Péter: Megfelelő lányok a megfelelő helyen. *Nők Lapja* 1959. XI. évf. 5. sz., o.n.

²⁶⁸ Kertész Magda: Csak egy rúzs. *Nők Lapja* 1959. XI. évf. 39. sz., o.n.

²⁶⁹ Kisipari Termelő Szövetkezet.

²⁷⁰ Okos Kata rovat. *Nők Lapja* 1956. VIII. évf. 9. sz., o.n.

²⁷¹ *Nők Lapja* 1957. IX. évf., 4. sz., o.n.

²⁷² *Nők Lapja* 1957. IX. évf. 6. sz., o.n.

macskaszemekén, az ívesre szedett szemöldökökön, a tupírozott frizurán, stb. A púder, a szemceruza és a rúzs használata már teljesen elfogadottá vált, és divatba jött a szem felső kontúrvonalának ceruzával, később tussal való megrajzolása, továbbá a ragasztott soros műszempilla. Műszempillás nők jelentek meg a címlapokon²⁷³, és azon rovatok képi ábrázolásában, amelyek divatos nők megszólaltatásáról szóltak. A hatvanas években többször is címlapra kerültek a kor szépségideáljának megfelelő magyar színésznők, mint például Ruttkai Éva²⁷⁴, Töröcsik Mari, Dőry Virág²⁷⁵, Tordai Teri²⁷⁶, továbbá olyan korabeli fiatal divatos énekesnők, mint Zalatnay Sarolta²⁷⁷, aki extra mini szoknyával, hosszú szárú csizmával és az elmaradhatatlan műszempillával teljes mértékben az aktuális nyugati divattrendek jegyeit képviselte. A TV bemondónőknek a köztudatban nőideálként való identifikálása is ebben az időszakban kezdődött. Ennek kezdeti prominens képviselője volt Takács Mari, aki nemcsak címlapok,²⁷⁸ de a belső oldalak reklámfelületeinek is közkedvelt szereplője volt.²⁷⁹ A Nyugattól való elzárkózás megszűntét demonstrálta a kor divatos nyugati színésznőinek frekventált ábrázolása, mely legmarkánsabban az 1968-as címlapokon volt érzékelhető, az alábbi színésznők személyére reflektálódóan: Brigitte Bardot²⁸⁰, Catherine Deneuve²⁸¹, Rachel Welch²⁸², Claudia Cardinale²⁸³, stb.

A nőábrázolások során a kizárólag munkaköpenyes, fejkendő nők helyett a fürdőruhás lányok megjelentetése fontos etapot jelentett a testábrázolás terén, mely testtörténeti szempontból forrásként szolgál. A fürdőruhákban szereplő nők alakja már orientálódni látszódott a nyugati testdivathoz. Divat lett a nőiesség, és ezen belül is a karcsú homokóra sziluett, az „isteni Bardot”²⁸⁴ utánzása.

1961-től divatba jött a külföldön már évek óta divatosnak számító napbarnított bőr. Az addigi porcelán bőr helyett a divatos nő napbarnított lett, mely mára nyaralást szimbolizálta, és nem a földeken való munkát. A leburnult bőr divatba jöttét demonstrálták a fürdőruhás nők különböző cikkekben és címlapfotón²⁸⁵ való rendszeres megjelenései, a napbarnított arcbőr

---

²⁷³ Címlap. *Nők Lapja* 1961. XIII. évf. 31 sz., 41 sz.

²⁷⁴ Címlap. *Nők Lapja* 1964. XVI. évf. 46 sz.

²⁷⁵ Címlap. *Nők Lapja* 1968. XX. évf. 8 sz.

²⁷⁶ Címlap. *Nők Lapja* 1966. XVIII. évf. 4 sz.; 1968. XX. évf. 2 sz.

²⁷⁷ Címlap. *Nők Lapja* 1968. XX. évf. 1 sz.

²⁷⁸ Címlap. *Nők Lapja* 1967. XIX. évf. 19 sz.

²⁷⁹ *Nők Lapja* 1965. XV. évf. 2 sz., 8.

²⁸⁰ Címlap. *Nők Lapja* 1968. XX. évf. 1 sz.

²⁸¹ Címlap. *Nők Lapja* 1968. XX. évf. 32 sz.

²⁸² Címlap. *Nők Lapja* 1968. XX. évf. 43 sz.

²⁸³ Címlap. *Nők Lapja* 1968. XX. évf. 50 sz.

²⁸⁴ Brigitte Bardot jellemzése a magyar nők szótárában.

²⁸⁵ Címlap. *Nők Lapja* 1961. XIII. évf. 25 sz.

helyes ápolásáról és megfelelő sminkeléséről szóló szépségápolási cikkek, valamint a napolajak és önbarnítók megjelenése a kozmetikai piacon. A hajszín divat is állandóan változott. Míg 1963-ban a természetesnek ható mézszőke, gesztenye és fekete színek voltak a standard divatszínek, 1968-ra berobbant a bronzvörös és annak különböző alternatívája. A szempillák hangsúlyozása domináns jelleggel bírt, a ragasztott soros műszempillák viselése populárisnak számított a divatos és modern felfogású nők körében.

A magyar nőknek a nyugati divathoz való felzárkózására és annak prioritásként való kezelésére reflektált egy osztrák újságcikk, melynek fordítását publikálta a Nők Lapja is. A cikk alapján relevánssá vált a magyar nők külföldi nézőpontból való karakterizálása, miszerint a „vasfüggöny mögött” élő országokban „a pesti nő” volt az egyetlen, aki napközben is nyugati divatot követő ruhában és cipőben jelent meg, habár a túsarkú az áruhiány miatt nem volt teljesen megvalósítható. Az osztrákok szemében a magyar nő a szépségápolást prioritásban előrébb rangsorolta a táplálkozásánál, és élelmiszer helyett inkább púdert, rúzszt, parfümöt és körömlakkot vásárolt.²⁸⁶ Ennek fordítottja a magyar nézőpontból karakterizált külföldi nőkről publikált írás, mely szerint a külföldi nők „nem értenek jobban a divathoz a magyar nőknél, és mulatságos látvány, ahogy ezekben a kecses, bodros, franciás öltözékekben pöfékelve szivaroznak... Mert ez is divat náluk.”²⁸⁷ A divatkritikán túl a cikkből az is kiderül, hogy a nők későbbi divatjelenséggé vált cigarettázása, ekkor még nem volt társadalmilag elfogadott viselkedésforma.

A „pesti nő” fogalom volt, sok vidéki lány álma volt azzá válni. Sokan felutaztak a fővárosba azzal a céllal, hogy modern pesti nővé váljanak, aki „túsarkúban jár és selyem kosztümben”. Volt, akinek sikerült, és olyanok is voltak, akik csalódottan utaztak haza falura: *„Egyszer, amikor hazajött a barátnőm Pestről, összetalálkoztunk a Főutcán. Ő túsarkú cipőben volt, én meg sáros gumicsizmában, csatakosan, kukoricatörésből jöttem éppen. Azt mondja, bolond vagyok, hogy itt dolgozom a tsz-ben. Milyen jó dolga van neki Pesten. Hívott, jöjjen fel én is, lakhatok munkásszálláson, jó dolgom lesz, meg a többi...Nahát eljöttem. Ágybérletben lakom, kétszázötvenért. Vasalni nem szabad, villanyt gyűjtani nem szabad, mert fogy az áram.../ Aztán a barátnőmnek sincs annyi ruhája, mint ahogy mondtam.../ Meg itt úgyse veszi észre senki, ha új ruhát veszek...”*²⁸⁸

Az idősebbek és fiatalabbak generációs különbségei a nőideál, a szépségideál vonatkozásában is jelentősen különböztek egymástól. A fiatalabb generációk nyitottabbak,

---

²⁸⁶Nők Lapja 1960. XII. évf., 6 sz., o.n.

²⁸⁷Nők Lapja 1961. XII. évf., 24. sz., o.n.

²⁸⁸Szebelkó Erzsébet: Vidéki lányok Pesten. Nők Lapja 1964. XV. évf. 28 sz., 3-4.

„szabadosabbak” voltak, s ez látszott a viselkedésükön túlmenően az általuk követett vagy követésre méltónak tartott ideálokon. Ezt demonstrálja, az eredetileg szimplán kozmetikai tematikájú írásnak szánt *Mit tehet, hogy szép maradjon* című cikk,²⁸⁹ melyre indulatos töltetű olvasói levelek íródtak reagálásként. A konzervatív felfogásúak szerint a belső szépség dominanciája erősebb a külső szépségnél, és minden öncélú „cicomázkodás” a nő igazi feladatától az anyaságtól veszi el az időt. A modern felfogású nők ezzel szemben egyetértettek a cikkel és bevallásuk szerint, nem törődve a puritán szemléletűek rosszallásával, szívesen foglalkoztak külsejükkel, mely rituálé néha nem is vett plusz időt igénybe, hiszen „hajcsavaróval a fejen porszívózni” vagy „körömlakkos kézre gumikesztyűt húzni és úgy mosogatni” megoldások, csupán a kreativitáson múltak és nem időn vagy pénzen.²⁹⁰

A szépségápolás gyakorlása és annak professzionálisszolgáltatásainak igénybevétele egyébként a Kádár-korban már nem számított rendszerellenes viselkedésformának. Politikai szempontból már nem volt téma a szépségápolás, állami és szövetkezeti fodrászatok, kozmetikák nyíltak szerte az országban, sőt üzemekben is, a dolgozó nők időmegtakarítása és kényelme céljából. Az, hogy ezek az üzemi fodrászatok és kozmetikák miért nem voltak sikeresek, a modernitás ellenes puritán erkölcsű és mentalitású dolgozóknak volt tudható, akik szerint ilyen helyekre „csak olyan nők” járnak. A nők szégyellték a szolgáltatásokat igénybe venni, mert tartottak kollégáik erkölcsi elítélésétől, „az olyan nő” stigma rájuk aggatásától.²⁹¹

Mentalitásbeli változást jelez a magány, mint tabu-téma megjelenése. A felnőtt 35-45 éves nők problémája volt ez, akik már kinőttek a KISZ-ből, de még nem voltak elég idősek a Nyugdíjasok Klubjához és társkeresési hirdetésekkel próbálkoztak, többnyire sikertelenül.²⁹² Szignifikánssá váltak az egész oldalakat betöltő társkereső hirdetések, melyekben leginkább a negyvenes agglegények és a huszonéves hajadonok keresték az igazit.

Nők Lapja 1970-es évek

A nőábrázolás képi jellege a címlapokon a legdominánsabb és a legtöbb üzenetet magában hordozó. A hetvenes években²⁹³ a címlapokon a hazai színésznők (Ruttkai Éva²⁹⁴, Bodnár

---

²⁸⁹ Mit tehet, hogy szép maradjon? *Nők Lapja* 1966. XVIII. évf. 52.sz. 24-25.

²⁹⁰ Mit tehet, hogy szép maradjon? *Nők Lapja* 1967. XIX.évf.1 sz. 21; 3 sz. 22-23; 7 sz. 24; 8 sz. 22; 9 sz. 24-25; 11 sz. 22-23.

²⁹¹ Kozmetika nélkül! *Nők Lapja* 1963. XV. évf. 17 sz., 20.

²⁹² Kertész Magda: Magányos Nők Klubja. *Nők Lapja* 1961. XIII. évf. 43 sz. 40.; 44 sz. 8-9.; 45 sz. 6.

²⁹³ Az 1970, 1972, 1974, 1977, 1979-es évfolyamok összes számainak címlapjain ábrázolt magyar korabeli hírességek.

²⁹⁴ Címlap. *Nők Lapja* 1972. XXIV. évf. 15 sz.

Erika²⁹⁵, Császár Angela²⁹⁶, Dóry Virág²⁹⁷, Medgyesi Mária²⁹⁸, Tordai Teri²⁹⁹, Hernádi Judit³⁰⁰, Bánsági Ildikó³⁰¹), énekesnők (Sass Sylvia³⁰², Eszményi Viktória³⁰³, Csepregi Éva³⁰⁴, Zalatnay Sarolta³⁰⁵) és műsorbemondónők (Kudlik Júlia³⁰⁶, Endrei Judit³⁰⁷) szerepeltek, ábrázolásmódjukban közvetítve a követendő nőideált. Vékonyra szedett íves szemöldökük, világoskék szemhéjfestékük, továbbá az évtized elején viselt tusvonal és műszempilla, műkonty, paróka tükrözték vissza mindazt, ami a kor meghatározó divattrendjeihez tartozott.

1970-ben a félhosszú haj lett a divat és a természetes színek, mint a sötétszőke, világosbarna és vöröses árnyalatok az addigi platinaszőke, a rézvörös és a tűzpiros hajszínek helyett.³⁰⁸ A szemöldök színe is természetesebb lett, igazodva a haj színéhez. A szemtus még divatban volt, de már nem volt trend a szem vonalának a meghosszabbítása és az alsó és felső vonalaknak a külső szemzugnál való találkozása. Ajánlott volt 3-4 mm távolságot hagyni közöttük, majd a szempillákat fekete vagy sötétkék festékbe mártott kefével többször átfésülni.³⁰⁹ A műszempilla még mindig divat volt, ennek szakszerű lépésről-lépésre való felrakását is megtanulhatták a nők, figyelembe véve a szem formájának tulajdonságait.³¹⁰ Az évtized végén a soros szempillákat felváltották a tincses pillák, és az erős spirálozás a felső és alsó szempillákon is.³¹¹ Lebarult archoz élénk rúzs használata számított divatosnak, és a vastag púderréteg helyett divatosabb lett a folyékony alapozó használata,³¹² arckontúrozás tekintetében pedig a kétoldalt kör alakban való arcpirosítás rózsaszín „arcrúzzsal.” A száját szív alakúvá formálták, és csak a felső ajkakat kontúrozták ceruzával.³¹³

1972-ben divatba jött a paróka. Bár luxuscikknek számított, de azok is megvették, akiknek nem telt rá és össze kellett gyűjteniük az árát. A paróka mellett divat volt a saját hajból

²⁹⁵ Címlap. *Nők Lapja* 1972. XXIV. évf. 44 sz.

²⁹⁶ Címlap. *Nők Lapja* 1972. XXIV. évf. 48 sz.

²⁹⁷ Címlap. *Nők Lapja* 1972. XXIV. évf. 51 sz.

²⁹⁸ Címlap. *Nők Lapja* 1974. XXVI. évf. 8 sz.

²⁹⁹ Címlap. *Nők Lapja* 1977. XXIX. évf. 8 sz.

³⁰⁰ Címlap. *Nők Lapja* 1979. XXXI. évf. 26 sz.

³⁰¹ Címlap. *Nők Lapja* 1979. XXXI. évf. 36 sz.

³⁰² Címlap. *Nők Lapja* 1977. XXIX. évf. 2 sz.

³⁰³ Címlap. *Nők Lapja* 1979. XXXI. évf. 3 sz.

³⁰⁴ Címlap. *Nők Lapja* 1979. XXXI. évf. 7 sz.

³⁰⁵ Címlap. *Nők Lapja* 1979. XXXI. évf. 12 sz.

³⁰⁶ Címlap. *Nők Lapja* 1972. XXIV. évf. 53 sz.; 1979. XXXI. évf. 22 sz.

³⁰⁷ Címlap. *Nők Lapja* 1979. XXXI. évf. 40 sz.

³⁰⁸ Nádori Ilona: Fialatok fodrászversenye. *Nők Lapja* 1970. XXII évf. 1 sz., 26.

³⁰⁹ Fennesz Margit: Készülődés. *Nők Lapja* 1970. XXII évf. 2 sz., 26- 27.

³¹⁰ A műszempilla. *Nők Lapja* 1970. XXII évf. 20 sz., 27.

³¹¹ Vass Júlia: Szépséghibák. *Nők Lapja* 1979, XXXI évf. 4 sz., 27.

³¹² Szépszeti tudnivalók. *Nők Lapja* 1970, XXII évf., 36 sz., 27.

³¹³ Fennesz Margit: Korszerű kendőzés. *Nők Lapja* 1972. XXIV évf., 4 sz., 27.

készített műkonty is.³¹⁴ Praktikus volt, mert fodrász nélkül is gyors és szép frizurát tudtak maguknak készíteni a nők. Ugyancsak ebben az évben, rövid időre divatba jött a kék színű körömfesték, de csak a fiatalok körében,³¹⁵ nem törődve az idősebb korosztály rosszallásával. Mire elfogadottá vált volna, már ki is ment a divatból. Nem úgy, mint az 1974-ben Magyarországra is beérkező és országszerte hódító Sasson-frizura,³¹⁶ vagy az évtized végén, a középén elválasztott, hosszú haj, melyet büszkén hordtak a divatos nők. A trendek felgyorsultak, a magyar nők pedig amennyire a rendszer lehetővé tette, követték azokat.

A hetvenes évek napszemüveg divatja a színes, de leginkább teknőc mintájú óriási keretes napszemüveg volt, melynek ára 29-220 Ft körül mozgott,³¹⁷ az akkori 2800 Ft átlagfizetések mellett.³¹⁸ Lencséje alapvetően üveg volt, és sötétbarna vagy világoszöld színű.³¹⁹

Míg az ötvenes években, sőt a hatvanas évek elején is még elítélték a cigarettázó nőket, a hetvenes évek divatos nője minden körülmények között cigarettázott: kávé mellett, újságolvasás közben, gyermekszületéskor, munkahelyi szünetben.³²⁰

Változásokat figyelhetünk meg a testábrázolásokban, és az ezzel kapcsolatos mentalitásban. Bár Magyarországon az 1990-es évekig a nyugati testideáltól teltebb nők voltak preferáltak, a hetvenes években megjelentek a fogyasztó gépek³²¹ és a fogyókúrás étkezési tanácsok. Egyre nagyobb lett a generációs szakadék a nőideál kérdésben. Az idősebb generációk továbbra is a hagyományos női szerepeket hangsúlyozták, a fiatalabbak pedig a modern kor nőjének ideálját hirdették, melynek többek között szabadabb szexuális viselkedése egy sajátos szocializmus kori trendi nőképet teremtett. Míg a fiatalok az emancipációt hirdették azzal, hogy „nem hajlandók álmaikat mosogatólébe fojtani”³²² és elveszni a háztartási teendőkben, addig az idősebbek úgy vélték, hogy a társadalom „beleneveli a fiatalokba a léhaságot”. A modern és a hagyományos társadalmi felfogás közötti különbségekről az olvasói levelekből informálódhatunk. Az idősebb generációk esetében a nők véleményénél, miszerint „egy ideális nőnek lakkozott körömmel sem szabad, hogy teher legyen a mosogatás”, a férfiaké

---

³¹⁴ Kormos Valéria: Untam már a fejem. *Nők Lapja* 1972. XXIV évf., 5 sz., 23.

³¹⁵ Kertész Magda: Mitől kékültek meg lányaink körmei? *Nők Lapja* 1972. XXIV. évf. 45 sz., 23.

³¹⁶ Komámasszony, itt az olló. *Nők Lapja* 1974. XXVI. évf. 8 sz., 26.

³¹⁷ Napszemüveg. *Nők Lapja* 1974. XXVI. évf. 13 sz., 22- 23.

³¹⁸ 1974-ben a KSH adatai szerint a bruttó átlagfizetés 2831 Ft volt.

https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_qli001.html (Letöltés: 2020. 06. 26.)

³¹⁹ Napszemüveg. *Nők Lapja* 1974. XXVI. évf. 13 sz., 22- 23.

³²⁰ Cigarettázni divat lett. *Nők Lapja* 1972. XXIV. évf. 6 sz., 6.

³²¹ “Csini” Fogyasztószalon reklám. *Nők Lapja* 1970. XXII. évf. 25, 31, 32 sz. 28.

³²²Nőideál. *Nők Lapja* 1970. XXII évf. 10 sz., 8-9.

sokkal radikálisabb volt és teljes mértékben elutasító a fiatalok látásmódjával szemben: „*Nekem ne taknyosok mondják meg milyen legyen a nőideál!*”³²³ A modern szemléletmódot, mely szerint nem minden esetben kell feláldozni egy nőnek a karrierét a családalapítás miatt, természetesen a fiatalok képviselték, az idősebbek inkább a hagyományos állásponton voltak, miszerint „*a nők helye a konyhában van és legszentebb kötelességük a gyermeknevelés*”.³²⁴ A nőábrázolásban előtérbe kerültek a modern nők, akik nem akartak „*csak háziasszonnyá, gyereketető géppé válni!*”, és a családanyaság mellett fontosnak tartották a csinos megjelenést, amiről akár otthon is tudtak gondoskodni, időt és pénzt spórolva ez által. Egy hajfestést odahaza 11-13 Ft-ból kihoztak, a frizurára pedig saját hajból készített „pepi”-vel segítettek rá, ha kimozdultak otthonról.³²⁵ „*A nő nem háztartási robot*”³²⁶ életmódfelfogáshoz hozzájárultak az olyan korabeli marketing eszközök is, mint a „*támaszunk a konzerv*” füzetek, melyek a mindennapi főzést helyettesítő konzerv ötletekkel segítették a nőket.³²⁷

Népszerű témává vált az egyedülálló nők magányossága és társkeresési problémái. Míg az ötvenes években szenzációnak számított egy nő társkereső hirdetése, a hetvenes években ez már teljesen elfogadottá vált. Egész oldalas társkereső hirdetések váltak tendenciává, és társkeresési szokásokról, ismerkedési lehetőségekről jelentek meg hosszabb rövidebb írások, riportok. A férfiak hirdetéseire túlnyomórészt házasságban reménykedő nők jelentkeztek, a nőkére azonban inkább szexuális partnert kereső férfiak.³²⁸ Magányosok klubjai alakultak országszerte, ezeknek a programjairól illetve a klubtagok élményeiről is folyamatosan adott a lap tudósítást. A férjhezmenési pánik azokon a főiskolát, egyetemet végzett nőkön is eluralkodott, akik elnőiesedett pályát választottak, és friss diplomásként vidékre kerültek. Inkább belementek egy elhamarkodott rapid házasságba, amit később felbontottak, mert az elvált státusz elfogadottabb volt a vénlányságnál.³²⁹ A válási tendenciák emelkedtek, már-már divat volt elválni és a nők „*imádtak férjhez menni*”. 1978-ban a válások száma 27100 volt, az újrَاهázasodóké 25000. Európában a magyarokra volt leginkább jellemző az újrَاهázasodás. A nők második férjet sokkal tudatosabban választottak, és működőképesebb második házasságot tudhattak magukénak. Talán a nyugati szexuális forradalomnak volt betudható a nyitott

---

³²³Nőideál. *Nők Lapja* 1970. XXII évf., 7 sz., 9.

³²⁴Nőideál. *Nők Lapja* 1970. XXII évf., 7 sz., 9.

³²⁵Nem leszek csak háziasszony. *Nők Lapja* 1970. XXII évf. 24 sz., 22- 23.

³²⁶Nőideál. *Nők Lapja* 1970. XXII évf. 10 sz., 8-9.

³²⁷Támaszunk a konzerv. *Nők Lapja* 1972. XXIV. évf., 30. sz. 27.

³²⁸Szemes Piroska: Egy lány a helyét keresi. *Nők Lapja* 1974. XXVI. évf. 48 sz., 9.

³²⁹Sulyok Katalin: Ezt is azt is elsietjük. *Nők Lapja* 1979. XXXI. évf. 27 sz., 20-21.

házasságok felbukkanása, ami elsősorban azokra a párokra volt jellemző, akiknek az életfilozófiája a következő volt: „a szexet nem lehet konzervdobozba zárni.”³³⁰

A társadalom berendezkedésének és az ismerkedési szokásoknak a megváltozásával a házassági szokások is megváltoztak. A nonkonformista modern nők nem minden esetben érezték életük céljának a házasságot. A férjhezmenési korhatár a 20. életévről 23-ra emelkedett, a főiskolai vagy egyetemi végzettségük körében még magasabbra. Akik nem voltak férjnél is rendelkez(het)tek szexuális partnerrel, mindezek mellett a szabad szexualitás felvállalása még nem volt teljesen elfogadott társadalmi szinten. Több írásban bírálták a szabadelvű fiatalok erkölcstelenségét, a házasság nélküli szexualitást egyenlővé téve a nőiesség és a tisztesség feladásával. A szórakozóhelyeken való könnyű ismerkedés is erkölcsi kérdéseket tett fel a társadalom prűdebb rétegeiben.³³¹ A szexualitással kapcsolatos mentalitásváltozással egy időben a nemi fertőzésekkel szembeni védekezés ismerete sem volt általános, a nemi betegségek problematikája egyre többször vált témává az *Orvos Válaszol* rovatban. A védekezés elmaradása nemcsak a nemi betegségek terjedésével, de a nem kívánt terhességek számának növekedésében is megmutatkozott.³³² A meggondolatlan szexuális kapcsolatok és a nem megfelelő védekezés mellett olyan okok is felmerültek, mint a nem megfelelő anyagi helyzet, karrierépítés, sokadik gyermek vagy hajadon állapot. 1977-ben felhívták a figyelmet a rákszűrés fontosságára és ösztönző cikkek jelentek meg, annak érdekében, hogy a nők járjanak el a szükséges vizsgálatokra.³³³ Alkoholproblémákkal a hetvenes években már nőket is kezeltek. Az alkoholizmussal küzdő nők rendszerint fővárosi egyedülálló, önfenntartó nők voltak, illetve vidéki, 30-40 éves, általános iskolát végzett háztartásbeliek vagy a tsz-ben dolgozók. Előbbiek stressz-kezelésből, az egyedüllétől és öregedéstől való félelemből, utóbbiak a rossz házasság elviselhetőségének okából alkoholizáltak.³³⁴

A hetvenes években újra felmerült a tradicionális és emancipált női szerepek szembeállításának, miszerint egy nő vállaljon munkát, vagy maradjon inkább otthon. Jellemző volt, hogy azokon a területeken, ahol a nők munkába állhattak, alacsonyabb volt a fizetés. Ez nem csak a hagyományosan női munkaterületekre vonatkozott.³³⁵ A mezőgazdaságban továbbra is szükség volt a női munkaerőre, de főleg az állattenyésztés és a gyümölcsgazdálkodás területén. Egy hajdani traktoros lány nosztalgiával mesélt a régi időkről, amikor 16 évesen vezette a

---

³³⁰ Kertész Magda: Második házasság. *Nők Lapja* 1979. XXXI. évf. 2. sz., 20-21.

³³¹ A nőiesség határai. *Nők Lapja* 1972. XXIV. évf. 39. sz. 9.

³³² Sulyok Katalin: Ha jönne a gyerek *Nők Lapja* 1972. XXIV. évf. 30. sz., 6-7.

³³³ Kormos Valéria: ha elmennénk orvoshoz. *Nők Lapja* 1977. XXIX. évf. 2. sz., 21.

³³⁴ Szász Anna: A női alkoholizmusról. *Nők Lapja* 1979. XXXI. évf. 2. sz., 20-21.

³³⁵ A női munka. *Nők Lapja* 1972. XXIV. évf. 18. sz., 3-4.

traktort három kolléganőjével felváltva, hajnaltól késő estig. A traktoros karriernek, (amely valószínűleg csak az idő múlásával szépült meg) a családalapítás és a gyermekáldás vetett véget. A mezőgazdaságban egyébként már nem volt divat dolgozni, a legtöbb fiatal inkább gyári munkás lett vagy továbbtanult.³³⁶ A gyárakban a nők továbbra is munkaköpenyekben dolgoztak, melyek közül a műszálas volt a divatos, de nem minden munkakörben felelt meg a gyúlékonysága miatt. „Csinosak a lányok?/ Csak köpeny nélkül.”- válaszolta a kérdésre egy gyári munkás, a gyárban dolgozó nők csinosnak nem mondható hagyományos munkaköpenyének kritikájaként.³³⁷

Nők Lapja 1980-as évek

A nyolcvanas évek modern mentalitású „trendi” nője egyenjogúsítást követelt „a konyhában és a hálószobában is.”³³⁸ Nem akart meggondolatlanul és társadalmi kényszer miatt férjhez menni, s ha mégis férjhez ment, azt rendszerint egy több hónapig tartó próbaházasság előzte meg. Nem csak a mentalitás, de a szóhasználat is változásokon esett át. „Lányok” megnevezés helyett megjelent a „csaj” szó használata, fiúk helyett a „haver”, „csávó” és a fiúk már nem „udvaroltak” a lányoknak, hanem „jártak” velük. A lányok, mint ahogy az olvasói levelekből kiderül, már „nem csípték” a rendes fiatalembereket, csak azokat, akiknek „jó dumájuk” volt.³³⁹ A fiúk pedig szintén nem a „rendes lányokat” keresték, hanem a „flancosakat,”³⁴⁰ akik miatt akár még tetoválást is varrattak magukra, hogy jobban imponáljanak nekik. A tetoválások ekkoriban még sokakban egyfajta negatív töltetű stigma jelentést hordozott,³⁴¹ így azok a férfiak és főleg nők, akik fiatalkorukban meggondolatlanul tetováltatták magukat, a későbbiekben ezt sok esetben rejtegették. A nők citrompótlóval halványították tetoválásaikat, de volt, aki sósavval is próbálkozott. A tetoválások helyei kifakultak, de sebeik „hurkásan gyógyultak és csúnyább lett a karjuk, mint valaha.”³⁴²

A nyolcvanas években „menő” volt érdekesnek lenni, sokszor ez vonzóbb volt a divatvilág szerint, mint a klasszikus szépségjegyek. A babaszépségű nők helyett olyan lányok jöttek divatba, akiknek volt egyéniségük, s az sem volt baj, ha egy kis szépséghibával

---

³³⁶ Szebelkó Erzsébet: Szükség van-e nőkre a mezőgazdaságban? *Nők Lapja* 1970. XXII. évf. 9 sz., 3-4.

³³⁷ Van-e üzemi demokrácia? *Nők Lapja* 1974. XXVI. évf. 26 sz., 24.

³³⁸ Milyenek a mai lányok? *Nők Lapja* 1983. XXXV. évf. 3 sz. 22-23.

³³⁹ Koccanások és Viharok. *Nők Lapja* 1983. XXXV. évf. 21 sz. 25.

³⁴⁰ Hová lettek a férfiak? *Nők Lapja* 1985. XXXVII. évf. 32 sz. 9.

³⁴¹ A börtönviselt emberek voltak rendszerint tetoválva.

³⁴² Zsigmondi Mária: Barbár bélyeg. *Nők Lapja*. 1985. XXXVII. évf. 32 sz. 22-23.

rendelkeztek.³⁴³ Ezek a nők már képesek voltak karriert építeni, függetlenül élni, és önállóan megállni a lábukon. ami a férfitársadalom egy részében frusztrációt váltott ki. „Szabadosak a nők. Provokálnak. Robotolj apukám, és hozzád pénzt!- biztosan ismeri ezt a típust.”- panaszkodtak a férfiak az új nőtípusra.³⁴⁴ „Erőszakosak, rámenősek a mai lányok”- mondták a konzervatívak,³⁴⁵ de a modern gondolkodású férfiaknak tetszett az új nőideál, akiben egyenlő partnert találtak minden téren, és akinek nem volt könnyű megfelelni.

A női karrierépítés elfogadottá vált, és egyre több nő került igazgatói székbe. A vezetésre való alkalmasság felülírta a nemek közötti különbségeket, bár az asszonynev használata a nyolcvanas években is jellemző volt, még a vezető pozícióban lévő nők esetében is.³⁴⁶ Az ötvenes évek erőltetett emancipációja, és a nők férfias munkakörökben való elhelyezkedése a nyolcvanas években divattá vált. A nők szívesen választottak olyan férfias szakmákat, mint hegesztő, buszsofőr, villamosvezető, rendőr, stb. Ehhez a jelenséghez hozzájárultak az olyan filmek is, mint például a *Flashdance*³⁴⁷, mely egy modern hegesztőlány történetéről szól, aki jazz balettes karrierről álmodik, vagy akár a rendőr lányról szóló *Linda*³⁴⁸ című magyar filmsorozat. A lányok sokszor nem elhivatottság miatt választották ezeket a pályákat, többüket a „krimik romantikája vonzotta a pályára, néhányan pedig az egyenruha csábításának nem tudtak ellenállni,” és volt olyan is, akit a „hatalom vonzott”.³⁴⁹

A férfias munkakörök mellett megjelentek olyan látszólag ultrafeminin álommunka lehetőségek, mint a légi utaskísérő. Az ideális stewardess jellemzői: „nem szerencsés, ha túl feltűnő, vagy ha túl szép, hiszen ez könnyen okozhat konfliktusokat. Átlagos az intelligenciája, jól tűri a fáradtságot, mozgása, magatartása kulturált. És halknak, finomnak, türelmesnek” kellett lennie.³⁵⁰ Ezeken túlmenően világnyelvtudás és szakmai rátermettség is szükséges volt az álommunka megszerzéséhez, melyben a tradicionális női szerepek és egyfajta modern „szupernő” tulajdonságok ötvöződtek.

Sportok terén is az emancipálódás volt jellemző, és ezt a lap is jól tükrözi. A nők már nem kizárólag a női sportokat gyakorolták, de karatézni, futballozni jártak és a testépítő szalonok gyakori vendégei lettek. Akik a nőies vonalat képviselték, azok aerobicoztak. A Jane Fonda-nak köszönhető aerobic-láz bár tíz év késéssel, de a magyar nők körében is népszerű lett,

³⁴³ Új szépségtípusról. *Nők Lapja* 1986. XXXVIII. évf. 4 sz. 22-23.

³⁴⁴ Kormos Valéria: Férfiszemmel. *Nők Lapja* 1986. XXXVIII. évf. 9 sz. 8-9.

³⁴⁵ Uo.

³⁴⁶ A nap hetven százaléka döntésekből áll. *Nők Lapja* 1986. XXXVIII. évf. 17 sz. 2-4.

³⁴⁷ *Flashdance* c. film (1983)

³⁴⁸ *Linda* c. filmsorozat (1984)

³⁴⁹ Zsigmondi Mária: Az igazság keresése szép hivatás. *Nők Lapja* 1983. XXXV. évf. 19 sz. 6-7.

³⁵⁰ *Nők Lapja* 1986. XXXVIII. évf. 18 sz. 10-11.

akik tornadresszben, lábszárvédőben, homlokpánttal és csuklóvédővel felszerelve tornáztak a zenés, irányított aerobic-órákon.³⁵¹

A címlapokról természetes szépségű nők tekintettek vissza. A nyolcvanas években, a hetvenes évek hajszálvékonyra kisedett szemöldöke már nem volt divat. A szépségideál egyre természetesebbé vált. Nem volt divat a vastagon felkent púder, és a szemöldök is egyre természetesebbé és dúsabbá kezdett válni.³⁵² Frizurákban divatba jött a kócos haj, a lépcsőzetes vágás, a frufu és újból a dauer.³⁵³ A címlapokon neon színű (piros, sárga, királykék) overálba öltözött nők szerepeltek, fejükön gyakorta homlokpánttal.³⁵⁴ Még a divatos kisgyerekes anyukák is ezt viselték.³⁵⁵ A nyolcvanas években a trendi nő megjelenése sportos volt, még akkor is, ha nem sporttevékenységet végzett, hanem vásárolni vagy randevúzni ment, esetleg barátnőkkel találkozott.³⁵⁶ A fejpántok mellett hódítottak a piros kalapok³⁵⁷ és a nagyméretű masnik, melyeket nemcsak a fejükön,³⁵⁸ de a ruhák hátsó részén, fardíszként is viseltek a divatos merész nők.³⁵⁹ Mindehhez mélyen dekoltált ruha passzolt, melynek kivágása pikáns módon nem elől, hanem hátul történt. Rendkívül divatosak voltak a denevérujjú ruhák, pulóverek, overálok, a mindennapokban, de elegáns alkalmakkor is. A fekete napszemüveg, vastag nyakláncok és hatalmas klipszek, fülbevalók voltak egy igazán divatos fiatal nő alap kiegészítői,³⁶⁰ melyekhez nagyon „menőnek” számított, ha bőrdzsekit viselt.³⁶¹

A címlapokon már rég nem a „dolgozó nők” szerepeltek, sokkal inkább színésznők (Peremartoni Krisztina³⁶², Halász Judit³⁶³, Pápai Erika³⁶⁴, stb.), énekesnők (Katona Klári³⁶⁵, Szűcs Judit³⁶⁶, Koncz Zsuzsa³⁶⁷, Marcellina³⁶⁸, stb.), TV-bemondónők (Takács Mari³⁶⁹, Berkes

---

³⁵¹ Aerobik-láz. *Nők Lapja*. 1983. XXXV. évf. 15 sz. 22.

³⁵²*Nők Lapja* 1983. XXXV. évf. 7 sz. Címlap.

³⁵³*Nők Lapja* 1983. XXXV. évf. 22 sz. 25; 1985. XXXVII. évf. 32. 19; 1986. XXXVIII. évf. 1 sz. 141988. 20 sz. 24.

³⁵⁴*Nők Lapja* 1985. XXXVII. évf. 50 sz. Címlap, 1986. XXXVIII. évf. 7 sz. Címlap.

³⁵⁵*Nők Lapja* 1988. XL. évf. 6 sz. Címlap.

³⁵⁶*Nők Lapja* 1983. XXXV. évf. 8 sz. Címlap.

³⁵⁷*Nők Lapja* 1985. XXXVII. évf. 7 sz. Címlap, 37 sz. Címlap.

³⁵⁸*Nők Lapja* 1986. XXXVIII. évf. 5 sz. Címlap.

³⁵⁹*Nők Lapja* 1986. XXXVIII. évf. 2 sz. 14-15.

³⁶⁰*Nők Lapja* 1988. XL. évf. 4 sz. Címlap, 31. sz. Címlap.

³⁶¹*Nők Lapja* 1988. XL. évf. 4sz. 19.

³⁶²*Nők Lapja* 1982. XXXIV. évf. 7 sz. Címlap..

³⁶³*Nők Lapja* 1983. XXXV. évf. 3 sz. Címlap.

³⁶⁴*Nők Lapja* 1986. XXXVIII. évf. 1 sz. Címlap.

³⁶⁵*Nők Lapja* 1981. XXXIII. évf. 12 sz. Címlap.

³⁶⁶*Nők Lapja* 1983. XXXV. évf. 11 sz. Címlap.

³⁶⁷*Nők Lapja* 1985. XXXVII. évf. 49 sz. Címlap.

³⁶⁸*Nők Lapja* 1989. XLI. évf. 30 sz. Címlap.

³⁶⁹*Nők Lapja* 1981. XXXIII. évf. 11 sz. Címlap.

Zsuzsa³⁷⁰, stb.) vagy manökenek (Bíró Ica és Kristyán Judit³⁷¹, Charlotte Clavier³⁷², Kalmár Zita³⁷³, Szőnyi Kinga³⁷⁴, stb.). Ezek közül is egyre inkább a manökenekre és modellekre terelődött a figyelem, akik a nyugati divatos nők szépségjegyeit hordozták magukon és népszerűsítették azokat.

A modellek és manökenek világába sok lány szeretett volna bekerülni, részben a csillogás, részben a látszólagos könnyű élet reményében. „Luxuséletre” vágytak, ami elképzelésük szerint: „*Kétszintes ház. Nyugati kocsik. Kettő. Benn a házban meg minden olyan, mint a külföldi magazinokban, meg a videofilmekben.*”³⁷⁵ Abban az esetben, ha nem sikerül a modell-karrier, abban bíztak, hogy találnak egy gazdag férfit, aki mindezt a luxust biztosítja nekik. A szépség felértékelődésére, valamint az egyre erősödő nyugati trendek átvételére mutat rá az a tény is, hogy a nyolcvanas években két szépségkirálynő választást is megrendeztek. Bár az első nagy szocializmuskori botrányokkal tarkított, 1985-ös verseny tragikus kimenetelű lett (lásd első fejezet), 1989-ben egy újabb verseny megrendezésére került sor. Az első helyezett, győzelmét állítólag a tragikus sorsú Molnár Csilla ex-szépségkirálynőre való hasonlóságának köszönhette. Megismétlődött a nyugati és a magyar ízléspreferenciák közötti vita,³⁷⁶ bár már nem olyan hangosan és botrányosan, mint 1985-ben.³⁷⁷ A győztes lányok további életcéljai között olyan tervek szerepeltek, mint régészet (1. helyezett), híres modell (2. helyezett), család, tánc (3. helyezett). A harmadik helyezett, Geszler Dorottya, aki a magyar közízlés által meghatározott szépségjegyekkel rendelkezett, maradt meg a médiában és lett legismertebb hármójuk közül, akárcsak az 1985-ös verseny hatodik helyezettével végző Kalmár Zitája.

2. 4. 3. Ifjúsági Magazin (1965-1989)

Az *Ifjúsági Magazin*, a KISZ hivatalos lapja a nyugatnémet *Bravo* és a szovjet *Rovesznyik* mintájára készült havonta megjelenő képes folyóiratként létezett 1965 novemberétől és a 14-18 éves fiatalok ideológiai formálására szolgált kommunikációs eszközként. A konszolidált Kádár-kor sajtóságos sajtóterméke volt, mely a KISZ szócsöveként a politikai üzeneteket

---

³⁷⁰*Nők Lapja* 1983. XXXV. évf. 5 sz. Címlap.

³⁷¹*Nők Lapja* 1983. XXXV. évf. 21 sz. Címlap.

³⁷²*Nők Lapja* 1983. XXXV. évf. 8 sz. 21 sz. Címlap.

³⁷³*Nők Lapja* 1985. XXXVII. évf. 36 sz. Címlap; 43 sz. Címlap.

³⁷⁴*Nők Lapja* 1986. XXXVIII. évf. 6 sz. Címlap.

³⁷⁵ Kormos Valéria: Az ígéret földje. *Nők Lapja* 1986. XXXVIII. évf. 14 sz. 8-9.

³⁷⁶ A harmadik helyezett ismét népszerűbb volt a közönség körében. A hosszú barna hajú, nőies idomú, mosolygós Geszler Dorottya a magyar ízléspreferenciákat képviselte a győztes szőke lánnyal szemben, aki inkább a nyugati trendeket képviselte.

³⁷⁷ Hollai Andrea: Álmodj királynő! *Nők Lapja* 1989. XLI. évf. 40 sz. 16-17.

szórakoztató módon, divatos témákba csomagolva juttatta el a fiatalok kulturális fogyasztásába, kompromisszum készékké és befogadhatóbbá téve azokat. Az 1970-es évektől az ideológiai nyomás enyhült, az 1980-as években pedig már olyan témák is napirendre kerültek, mint például az óvszer³⁷⁸ és a nudizmus³⁷⁹, mely a „szocialista erkölcs” prudériájának gyengülését vetítette elő. Az *IM* még az 1980-as években is rendkívül népszerű volt a fiatalok körében, ehhez hozzájárultak az őket érdeklő témák megközelítése, illetve a lap ekkor még fennálló egyeduralma az ifjúsági lapok piacán.

A címlapokon és a lap tartalmi részében ábrázolt nők fiatalok, divatosak voltak, és kornak megfelelő külső szépségjegyekkel rendelkeztek, legyen szó a hatvanas évek műszempilla divatjáról, vagy akár a nyolcvanas évek elején népszerű dauerolt hajról. Öltözködés terén a lap követte a nyugati aktualitásokat, a hatvanas évek végén például miniszoknyás lányok, a hetvenes években pedig bikinis nők voltak az ifjúsági lap szereplői.

1966-ban a fiatalok azt tartották „menő” lánynak, akinek autóval rendelkező „palija” volt, olyan, aki sok „cuccot” vásárolt neki, lehetőleg külföldről.³⁸⁰ A külföldi „palik” „felszedése” pedig még ennél is „menőbbnek” számított. Az, ezt az életformát követő lányok nem voltak prostituáltak, csak hozzá akartak jutni azokhoz a divatos dolgokhoz, amelyek az államszocializmusban hiánycikknek számítottak, és a szemükben a nyugati fényűzést képviselték. Ezt az értékrendbeli változásokról szóló jelenséget tárta fel a már előzőekben is megemlített *Nászutak* című 1970-ben készült dokumentumfilm is³⁸¹, amelyben fiatal lányok meséltek arról, hogy olasz fiúkat „csíptek fel” és divatos ruhák, autózás, vacsora fejében szexuális kapcsolatot tartottak fent velük.

Az 1960-as években még nem volt általános, de már elfogadottá vált a professzionális szépségápolás igénybevétele a fiatalok körében is. A pattanásos, mitesszeres lányokat a lap szakértői kozmetikushoz küldték, az alapozó és púder használata helyett pedig, inkább a rendszeres szappannal és vízzel való mosakodást ajánlották.³⁸² Ez az 1970-es és 1980-as években is hasonlóképpen alakult. Ezekben az esetekben nem kizárólag korszemletről lehetett szó, hanem a tinédzserek mindenkori helytelen archigiéniai szokásrendszeréről. A tinédzserek kozmetikába való járása még 1978-ban sem volt általánosan jellemző, helyette sokan otthon

---

³⁷⁸*IM* 1983. 19. évf., 3. sz.; 1985. 21. évf., 2. sz.; 1986. 22. évf., 4. sz.; 1987. 23. évf. 4, 10. sz.; 1988. 24. évf., 4, 5, 6, 8, 11. sz., 1989. 25. évf. 4, 6, 8, 9, 11, 12. sz.

³⁷⁹*IM* 1980. 16. évf., 7. sz., 1982. 18. évf., 5.- 10. sz.; 1984. 20. évf., 3., 7., 10. sz.; 1985. 21. évf. 9. sz.; 1986. 22. évf. 10. sz.; 1987. 23. évf. 3- 11. sz.

³⁸⁰*IM* 1966. 2. évf. 2 sz. 6.

³⁸¹*Nászutak* dokumentumfilm, 1970. Rendező: Szomjas György, operatőr: Koltai Lajos, Halász Mihály.

https://indavideo.hu/video/Naszutak_1970 (Letöltés: 2020. 08. 12)

³⁸²*IM* 1968. 4. évf. 9. sz. 62.

nyomkodták az arcukat. Az *IM* otthoni szépségápolási tippeket adott nekik: mossák szappannal az arcukat, csak alkalmanként használjanak alapozót, és ha kinyomtak egy pattanást, fertőtlenítsék a helyét gyógyszertárban kapható 70%-os alkohollal.³⁸³ A Romváry-Gerő *Modern test- és szépségápolás* című könyvét a fiatalok is olvashatták, mert a benne megemlített kozmetikumok fellelhetőségével kapcsolatban érdeklődtek.³⁸⁴ A napbarnított bőr divatját a fiatalok is követhették. Erre utalnak a napozási tanácsok, amelyekben a tanácsadók felhívták a figyelmet a bőr védelmére, a napozószeres használatára és ismételten az arcbőr tisztán tartására. A fiatalokat, mint minden korban az egészséges bőrápolás kevésbé érdekelte, mint a vonzó külső.³⁸⁵

1970-ben divat lett a kereszt medál viselése a fiatalok körében,³⁸⁶ mindenfajta vallási elkötelezettség nélkül a „menő” fiúk és lányok keresztet hordtak a nyakukban. A kereszt szimbóluma azonban, bármennyire is csak divatjelenséget és nem vallási meggyőződöttséget interpretált, sokakban ellenséges indulatokat váltott ki. „*Üzemi gyakorlaton KISZ-titkárunkkal beszélgettünk. Egyszer csak meglátta a nyakláncomat, és rögtön meg is kérdezte: - Neked is kereszt van rajta? - Persze, ez a divat- válaszoltam. Mire ő:- Nem szép tőled, KISZ-tag létedre!*”³⁸⁷ A szerkesztőségbe beérkezett levél, további korabeli véleményeknek adott hangot, mely képet ad az akkori fiatalok széleskörű véleményének palettájáról. Volt, aki múltó divatnak tartotta: „*Fogjuk fel ezt úgy, mint egy múltó divatot, mint például a hosszú haját.*”³⁸⁸ és volt, aki komoly jelentéstartalommal ideologizálta az egyébként szimbólumként, jelen esetben divatjelenséggé manifesztálódó keresztet: „*Mindenképpen ízléstelennek tartom a keresztviselést. Na, persze, csak a fiatalokon. Kaptam én is egy aranyláncot- arany kereszttel. Elsüllyesztettem a fiókom legmélyére, pedig vitathatatlanul szép. S miért? Mert úgy érzem, becsapnám vele az embereket, ha rajtam látnák. Az öregek talán örülnének, hogy „Lám, lám, mégis vannak vallásos fiatalok!” önmagamat pedig szinte égetne (már kipróbáltam) és úgy érezném, hogy kevesebb lettem.*”³⁸⁹ A politikai manipulációktól mentes, modern mentalitású, divatos fiúk és lányok nyakában azonban elengedhetetlen kiegészítőként ott lógott a kereszt medál. Aki megtehetette, arany vagy ezüst keresztet hordott, aki nem, aranyozott bizsu keresztet szerzett be magának és még strandolás során sem vált meg tőle.

---

³⁸³*IM* 1978, 14. évf. 11. sz. 46.

³⁸⁴*IM* 1980.16. évf. 5. sz. 4.

³⁸⁵*IM* 1971.7. évf., 1 sz.; 1972, 8. évf., 2 sz.; 1974. 10 évf., 6 sz.; 1975, 11. évf., 12. sz., o.n.

³⁸⁶A kereszt nyakban való viselése az 1980-as évekre is jellemző volt és nem feltétlenül jelentett vallási meggyőződöttséget, inkább csak divatjelenségre szűkíthető.

³⁸⁷Sz. László 16 éves szakközépiskolai tanuló levele. *IM* 1970.6. évf.8. sz.

³⁸⁸H. Valéria levele. *IM* 1970. 6. évf.10. sz.

³⁸⁹A. Éva levele. *IM* 1970. 6. évf. 10. sz.

1984-ben a lányok kérésére, a fiúk archigiénája is előtérbe került. A lányokat elkezdte zavarni az, hogy csak ők adjanak magukra, a fiúktól is elkezdtek megkövetelni az igényességet. Az erre való ötleteket pedig az *IM*-től várták. Míg a 20. évfolyam első számában, a szerkesztő még azzal hárította el a *Kedves IM* rovatban felvetett, fiúknak szóló kozmetikai tanácsadást, hogy nekik legjobb szépségápoló a szappan, továbbá a cigaretta és alkohol elhagyása, valamint a 8 óra alvás,³⁹⁰ addig a 6. számban már kozmetikai és dietetikai tanácsokkal látták el őket.³⁹¹ Ugyanebben az évben foglalkozott a lap a Tini szappan, Tini tonik reklámozásával a tini-kozmetika rovat keretében.³⁹²

A *Doktor úr kérem* című népszerű rovat egyik kérdése az volt, lehet-e Bagarol cipőkrém szempillafestékként használni. Dr. Veres Pál válasza viccesen hangzott: „*Ha tréfás kedvemben lennék, akkor azt válaszolnám: éppen úgy nem ajánlom, mint cipőtisztításhoz a drága szempillafestéket*”,³⁹³ de maga a tény, hogy még 1987-ben is használtak cipőkrém szempillafestéshez, meglepő. Mert bár az 1950-es években, az áruhiány miatt ez gyakran előfordulhatott, az 1980-as években már hozzá lehetett jutni a hazai, de akár a külföldi dekorkozmetikumokhoz is. A másik magyarázat az lehet, hogy a felvetett kérdés csupán fikció volt, és a szerző a hatvanas évekbeli *Nők Lapja*, *Az orvos válaszol* című rovatából inspirálódott, ahol ugyanez a kérdés vetődött fel.³⁹⁴ Korabeli szerkesztőkkel készített interjúk alapján, Molnár Márta, az *IM* akkori levelező rovat vezetője szerint „*nem voltak kamulevelek*”, Dési Péter a lap nyolcvanas évekbeli főszerkesztője szerint azonban előfordult, hogy „Pali bácsi” néhány esetben „konstruálta a leveleket”,³⁹⁵ amely a fentebb említett feltételezést erősíti meg.

A szőrtelenítés nem volt jellemző a fiatal lányok körében sem. 1989-ben azonban már megihlette a magyar lányokat is szőrtelenített lábú nyugati sztárok imidzse, mert a lapban kozmetikust kérdeztek arról, milyen megoldások léteznek a tinédzserek szőrtelenítésére. A kozmetikus a gyantázást csak a pubertáskor befejezése után tanácsolta, addig szőkítést és epilálást. Az epiláló krémeket, dörzspapírt, borotvát kifejezetten nem ajánlotta.³⁹⁶ (Szőrtelenítési tanácsokról bővebben a *Higiénia és szépségápolás* című fejezet *Szépségápolási tanácsok, valamint ezek gyakorlati megvalósulása a nők körében* című alfejezetében írok.)

---

³⁹⁰*IM* 1984. 20. évf., 1 sz. 6.

³⁹¹*IM* 1984. 20 évf., 6 sz. 6.

³⁹²*IM* 1984. 20 évf., 3, 10, 12 sz.

³⁹³*IM* 1987. 23. évf. 5 sz. 57.

³⁹⁴ „Van, aki Bagarol cipőkrémmel festi pilláit feketére...”A szem a lélek tükre. In: *Nők Lapja* 1965. XVII. évf., 6. sz. 28.

³⁹⁵ „Doktor úr kérem”. Médiakutató, 2012. ősz.

https://mediakutato.hu/cikk/2012_03_osz/07_diskurzusok_szexualitasrol (Letöltés: 2020. 06.26)

³⁹⁶*IM* 1989. 25 évf., 3 sz.

2. 4. 4. *Ludas Matyi* (1960-1989)

Ismert és nagy népszerűségnek örvendő satirikus élclap, melynek első száma 1945-ben jelent meg és évtizedeken át látta el nevetető és szórakoztató szándékkal közönségét. A lap színes volt, de a vörös szín dominált. Esetemben a számomra releváns Kádár korszakban megjelent számait néztem át az államszocializmus nőábrázolási tendenciáit vizsgálva. Az ötvenes évek pártpropaganda céljaira használt élclap az 1956-os forradalom után egy féléves szünet után jelent meg, teljes vezetőség cserével. A kádári konszolidáció felszámolta a nyugat folyamatos gúnyolását, s bár a lap puritánabb lett, megjelentek benne a sikamlósabb viccek és az erotikus nőábrázolások. A lap egy olyan fajta nőábrázolást gyakorolt, mely leginkább a férfiak ízlésvilágát szolgálta ki egy olyan nőképpel, mely gender nézőpontból akár diszkriminatívnek is nevezhető, a nő erősen szexualizált és tárgyiasított leegyszerűsítésével.

1960-tól vizuálisan életre kelt az addig vicces történetekben szereplő kihívó külsejű és viselkedésű Jucika. A 16. évfolyam 30. számának címlapján jelent meg először kétrészes fürdőruhában, egy strand jelenetben, egy férfival folytatott párbeszéde kíséretében:

„*Mi az Jucika, maga itt a címlapon?*

Igen kiszöktem, mert az Adenauer mellé tettem...”³⁹⁷

Ezt követően rendszeres szereplője lett a lapnak a fekete hajú, csábító külsejű és kacér nő, aki különböző élethelyzetekben legtöbbször lenge ruhában engedte láttatni nőies idomait a tipikus Jucika történetekben: orvost hív,³⁹⁸ autóbusz jelenet, szeszélyes tél, napozás,³⁹⁹ stb. Már-már fogalomként vált alakja váratlan helyzetekben is feltűnt a lapban, akár közéleti események szereplőjeként. Miután Pusztai Pál rajzművészt, Jucika alkotóját az Elnöki Tanács a Munkaérdemrend ezüst fokozatával tüntette ki, az élclapban megjelent egy vicces rajz, ahol először is Jucika gratulált (természetesen puszival) a szerzőnek.⁴⁰⁰

Jucikán kívül más csábító jellegű címlapábrázolások is születtek: kihívó fehérműben ábrázolt ártatlan arcú szőke lány⁴⁰¹, dekoratív nagymellű vörös hajú nő⁴⁰², szőke műszempillás nő⁴⁰³, vékony derekú és mély dekoltázzsal rendelkező nagymellű csábító nézésű nők, vagy a falusi romantikát idéző nagymellű menyecske⁴⁰⁴. Jellemző ezekre a képekre a bár erotikus és a

---

³⁹⁷Ludas Matyi 1960. 16 évf. 30 sz. Címlap.

³⁹⁸Ludas Matyi 1961. 17 évf., 46 sz. 4.

³⁹⁹Ludas Matyi 1962. 18 évf. 2, 8, 18 sz. 4.

⁴⁰⁰Ludas Matyi 1968. 24. évf. 15 sz. 2.

⁴⁰¹Ludas Matyi 1962. 18 évf. 1 sz. Címlap.

⁴⁰²Ludas Matyi 1964. 20 évf. 9 sz. Címlap.

⁴⁰³Ludas Matyi 1964. 20 évf. 12 sz. Címlap.

⁴⁰⁴Ludas Matyi 1967. 23. évf. 7,50 sz. Címlap.

nemi jellegekre figyelmet felhívó, de meztelenséget takaró testábrázolás. Még az inflagranti tematikák esetében (ami egyébként közkedvelt volt) is ruhában ábrázolták a nőket.⁴⁰⁵

Az 1970-es években pikánsabbá vált a humor, és merészebbé a testábrázolás. Az öltözékek követték a magyar (a nemzetközihez képest elmaradt) divatot, és a nők eltúlzottan mini ruhában voltak ábrázolva, hangsúlyossá téve a hosszú combokat. A már hatvanas évekre jellemző dús női idomok ábrázolása folytatódott, kiegészülve érzéki csókos ajkakkal. Azon neoténiás vonások, melyek a férfiak szépségítéletében szerepet játszanak, mind reprezentálódtak a lap nőábrázolásában. A kozmetikai reklámok illusztrációin fehérműs nőábrázolással⁴⁰⁶ találkozhattak az olvasók, amelyek a későbbiekben valódi nőkkel készített nyomtatott és TV reklámokban is tendenciává váltak. Az erkölcsök fokozatos lazulása, a szexualitással kapcsolatos mentalitásváltás, és az emancipáció sajtóságos vetületei érzékelhetőek az olyan tabutémák megjelenéséből, mint például a fogamzásgátlás:⁴⁰⁷ „*Anyu, hordhatom a harisnyádat? Anyu, kölcsönadnád a retikülödöt? Anyu, vehetek az antibébi tablettádból?*”⁴⁰⁸

1978-ban Jucika mellett megjelent Micike alakja is⁴⁰⁹, a nagymellű titkárnyó és szerető típus, aki a nyolcvanas években is tovább vitte népszerűségét.⁴¹⁰ Az 1980-as években a lap testábrázolásai merészek lettek. Megjelent a test meztelen ábrázolásmódja. 1980-ban Jucika és Micike mellett színpadra lépett a szőke nagymellű, csodálkozó szemű Mancika⁴¹¹, majd 1983-ban Pirike alakja is, mely az első teljesen meztelen testábrázolás a lapban.⁴¹² A meztelen testillusztrációk a későbbiekben rendszeresek lettek. Legnépszerűbbek a Balázs Piri Balázs által ábrázolt hegyes mellbimbóval rendelkező Micike aktjai voltak, akivel hol fürdőszobai jelenetben,⁴¹³ hol félreérthetetlenül pikáns szituációkban⁴¹⁴ találkozhatott az olvasó. Bár teljesen ruhátlan szereplőről van szó, a mozdulatok pozicionálása miatt csak a felsőtest meztelensége érzékelhető, ami arra következtet, hogy bár változott a mentalitás, a test-tabu bizonyos mértékig még jellemző volt a társadalmi szemléletre.

---

⁴⁰⁵Ludas Matyi 1967. 23 évf.48 sz. Címlap.

⁴⁰⁶Ludas Matyi 1974. 30. évf.26 sz. 13.

⁴⁰⁷Ludas Matyi 1968. 24 évf.36 sz., 1969. 25 évf. 14 sz., 1971. 27. évf. 31 sz., 1973. 29. évf. 24 sz.

⁴⁰⁸Ludas Matyi 1978. 28 évf.10 sz. 12.

⁴⁰⁹Ludas Matyi 1978. 28. évf.13 sz. 6.

⁴¹⁰Ludas Matyi 1984. 40 évf.21, 37 sz.; 1985, 41. évf.7, 17 sz.

⁴¹¹Ludas Matyi 1980. 30 évf.1, 10, 21 sz.

⁴¹²Ludas Matyi 1983. 39. évf.14 sz. 7.

⁴¹³Ludas Matyi 1985. 41. évf., 7 sz. Címlap.

⁴¹⁴Ludas Matyi 1985. 41. évf., 17 sz. 7.

2.5. NŐÁBRÁZOLÁSOK A REKLÁMOKBAN

A szocializmusban a hiánygazdaságból kifolyólag csak propagandareklámok léteztek. Ezekben a kontrollált reklámokban a női szerepek megfeleltek az aktuális társadalmi normáknak, illetve mindig azokhoz lettek igazítva. Kezdetben kizárólag a politikai ideológiák érvényesültek, később a konszolidált kádári Magyarországon azonban kialakult egy speciális formája a hiánygazdaságnak, melyben a nép fokozatosan rászokott a fogyasztásra. A reklámok azonban inkább voltak népszerű célzatúak, mintsem piaci reklámok. A TV reklámokban szereplő nők illeszkedtek a társadalmi elvárásokhoz, a nyomtatott reklámoknak azonban volt egy olyan szegmense, ami csak részben volt ellenőrizhető, és sokkal inkább az elfojtott erotikát, a szocialista rendszer erőszakolta prűdériát próbálta kijátszani. Jelentős különbség mutatkozott Magyarországon és a szomszédos Románia reklámjainak nőképei között. Bár mindkét ország a keleti szocialista blokkhoz tartozott, de míg Magyarországon esetében a politika az 1960-as évektől nem szólt bele a „vidám barakk” normarendszerének reklámpreferenciáiba és annak a külvilág felé vetített nőképebe, addig Romániában a Ceausescu diktatúra nem volt ilyen megengedő, és világképe az 1950-es évek Magyarországonak propagandareklámjainak világát idézi.⁴¹⁵ A társadalom ízlépreferenciája a korszak elején nem feltétlenül egyezett a politikailag propagált nőképpel, de (mint már többször a történelem folyamán) kialakított magának egy sajátos nőideált, amely megtestesítette a „trendi magyar szocialista nőt”.

Míg az 1950-es évek Amerikájában a fogyasztói társadalom megerősödésével a reklámokban hirdetett termékek birtoklása luxust, sikert és társadalmi elfogadottságot ígért, ezzel szemben a keleti blokkban az áruhiány volt a jellemző, és kialakult fogyasztói társadalom még nem létezett. Ezért, egyetemes reklámtörténet szempontjából a magyar reklámok nem olvadtak be az aktuális nyugati trendekbe, hanem úgynevezett propagandareklámoknak számítottak, melyek a politikai propaganda és a reklámra hasonlító hirdetésekkel tevődtek össze. Formailag reklámokra hasonlítottak, de valójában politikai üzenetük volt a domináns.⁴¹⁶

A hiánygazdaságnak, a piacgazdasággal ellentétben nem volt elementáris feltétele a reklám. Áruhiányból kifolyólag, a vevő vásárlási lehetőségeit nem befolyásolták sem a saját szempont szerinti szelektálások, sem az eladók közötti konkurenciaharcok. Hiánygazdaságban, mivel a vásárlónak áru terén nem voltak választási opciói, az eladónak nem kellett megnyernie, meggyőznie őt. Fordított helyzet alakult ki, amelyben a vevő próbált meg imponálni az eladónak, annak reményében, hogy protekció által könnyebben jut áruhoz. Ez a visszasság azonban nem

---

⁴¹⁵ Kovácsné Magyarai 2019: 205-229.

⁴¹⁶ Sas 2006: 59-64.

csupán a kereslet és kínálat összehangolatlanságából keletkezett, hanem a szocialista rendszer jellegéből, melynek bürokratikus jellege mindenre rányomta a bélyegét.⁴¹⁷ A fogyasztás terén sem a szabadpiac érdekei érvényesültek, hanem a tervgazdálkodásé. Az Országos Tervhivatal „tudományosan” kiszámolta a lakosság fogyasztási szükségleteit, és ennek megfelelően történt az ellátás. A kereslet és a kínálat nem fedték egymást, ami természetes velejárója volt egy hiánygazdaságon alapuló rendszernek, melyben „a felhasználók igényeit nem a közvetlen megrendelések, hanem a felettes szervek által közvetített szükségletek tervformába öntött, módosított változata jelezte.”⁴¹⁸ Ezen körülmények között nyilvánvaló volt a reklámok klasszikus értelemben vett marketing jellegű reprezentációjának hiánya, s a plakátok és hirdetések propagandisztikus célorientáltsága.

Az 1950-es évek propaganda jellegű reklámtermékei a plakátok voltak. A plakát kultéri reklámhordozó, hang nélküli vizuális tömegkommunikációs eszköz, mely vizuális tartalmánál fogva képes kommunikálni és hatást gyakorolni. Stratégiája akkor sikeres, ha képes manipulatív módon imprintálódni és azonnali cselekvésre ösztönözni, hiszen „a látás a szavak előtt jár.”⁴¹⁹ Az ötvenes évek plakátjain a szovjet mintának megfelelő, naturalista és patetikus ábrázolásmód volt a jellemző, a „plakátszerű festmények és festményszerű plakátok” korszakának demonstratív megnyilvánulásaként. Redukált formák, primitív szimbólumok, domináns vörös színek kombinációk voltak a specifikus ismérvei a kor realiztikus plakátábrázolásainak, melyek üzenete is közérthetően egyszerű volt. Az 1950-es évek elejének foglalkoztatáspolitikájára jellemző volt a nők férfi típusú munkára való erőszakos toborzása, és a dolgozó kommunista nő imázsának propagálása. Ennek megfelelően a kor plakátpolitikájában a „dolgozó nő”, mint új nőideál leegyszerűsített, erősen aszexualizált szignálokkal jelent meg, a férfi munkaerő pótlására való célorientáltsággal, és nem az alanyi jogra kiterjedő teljes értékű egyenlőség eszméjével. A fizikai munkát végző nők hősiességének kiemelésével és társadalmilag elfogadottá tételével próbálták realizálni az újfajta szocialista mezőgazdaságot. A „*Gyertek lányok traktorra!*”- felhívás is ennek az erőltetett emancipációnak volt az egyik propagandamódszere. A plakáton szereplő traktoros lányok a kor propagált ikonjai voltak, akiknek ábrázolása példakövetést várt el a nőtársadalomtól. Az említett plakáton egy idősebb, tapasztalt, már sikeres traktoros nő oktatja a még falusias külső jellegzetességekkel rendelkező fiatal nőt a traktorvezetésre. Az idősebb nő hozzáértését magabiztos mosolya és határozott

---

⁴¹⁷ Kornai 1980: 138.

⁴¹⁸ Pető-Szakács 1985: 219.

⁴¹⁹ Berger 1990: 7.

mozdulata szimbolizálja, öltözködésében pedig megjelennek a korszak sajátos, szocialista munkásnő ismertetőjegyei: a fejkendő és a kötény. A fiatal, kezdő traktoros lány öltözéke még népviseleti jellegű, haja a falusi tradícióknak megfelelően két oldalt copfban befonva, mozdulata még bizonytalan, de távoli jövőbe nézésében ott van a bizakodás és a jövőbe vetett hit. Ez a tekintet jellemző a korszak plakátjainak nőábrázolásaiban, melynek értelmezésében a nők az önmagukba vetett hitén túlmutat a szocializmusban való teljes mértékű bizalom sugallata.

Pál György: Gyertek lányok traktorra!

Forrás: 1950. Magyar Nemzeti Múzeum. Itsz: 59. 0920.

A terv végül kudarcba fulladt, mert a felhívásra túlnyomó részben inkább férfiak jelentkeztek. Azok a nők, akik mégis beálltak traktoros nőnek, egy idő után megtapasztalták, hogy az a fajta szocialista nőimázs, amely propagálva volt, a valóságban torzulva jelentkezett.⁴²⁰ Az alulfizetettségen túl általánosak voltak a férfi kollégák gúnyolódásai, és a rossz erkölcsű nő

---

⁴²⁰ Pukánszky 2007: 559-560.

sztereotípiájába való társadalmi be kategorizálás.⁴²¹ Az, hogy a női egészség szempontjából károsító hatása lett volna a traktoros munkának, bár közvéleménnyé vált,⁴²² igazából nincs rá bizonyíték. Sőt, egyes jegyzőkönyvekből kiderül, hogy az orvosi igazolások sokszor inkább elhárítási mechanizmusként funkcionáltak.⁴²³

Nem csak a traktoros lányok jelenítették meg a politikai ideológia új nőképét, hanem összességében véve a szocializmust építő összes dolgozó nő, akik rendszerint munka terén egyenlővé váltak a férfival. Az 1950-es évek magyar szocialista nőképe erős fizikumú, robusztus nő. A férfias megjelenés a testábrázolásban is érvényesült. A széles vállak és háta, a nagy erős kezek, az erős fizikum, összességében a férfival egyenlő nőt testesítették meg, és a propaganda jelképrendszerének részét képezte.⁴²⁴ A férfias overáll kiegészítőjeként azonban a megjelent a pöttyös kendő is, mint a nőiesség attribútuma,⁴²⁵ bár a haj eltakarásával ez is inkább a nőiesség neutralizálást szolgálta, mintsem kiemelte volna azt.

A plakátok arra bíztatták a nőket, hogy a vasutasak legyenek, bányában dolgozzanak, vagy a mezőgazdaság mellett az állattenyésztésben helyezkedjenek el. Ábrázolásmódjukban jellemző volt a már említett pöttyös kendő, férfi overáll, a védőruhá, köpenyek és egyenruhák viselése, az androgün jegyek konszolidálásaként. Egyenruhában való ábrázolásukkor azonban a karakter túlzott maszkulinitásának elkerülése végett, az anyai érzelmek reflektációjára is akadtak próbálkozások.

A késői 1950-es évek nőábrázolásaiban már érezhető lett egyfajta paradigmaváltás. A kommunista párt nőpolitikájában már nem volt annyira agresszív téma az emancipáció, a nők képi ábrázolásában demonstrálódni kezdtek a Kádár-korszak megengedő politikájára jellemző szignifikáns, már-már frivolitást tartalmazó jegyek. A nők képi megjelenítéséből eltűnt a neutrális karakterisztikusság, előtérbe kerültek a feminin vonások. A „*Fürödjünk*” című plakát nőalakja már nem az ötvenes évek erőteljes nőtípusát ábrázolta, hanem egy törekenyebb, bájos fiatal nőt, akinek mozdulata nőiességet sugároz, pánt nélküli fürdőruha felsője pedig akár erotikus értelmezéssel is társítható.

---

⁴²¹ Farkas 2003: 70-71.

⁴²² Pukánszky 2007: 559-560.

⁴²³ Farkas 2003: 69.

⁴²⁴ Farkas 2003: 78.

⁴²⁵ Tóth 2009: 4.

Vajda Lajos: „Fürödjünk”, 1959. (Forrás: Budapestposter)

Az 1960-as évek paradigmaváltása igazából már az ötvenes évek végén elkezdődött, de igazi áttörést majd csak 1968 hozott, mely jelképes fordulópontnak számít a magyar gazdaságtörténetben. A folyamat heterogén voltára Valuch⁴²⁶ és Kornai⁴²⁷ is rámutatnak, korszakolván az államszocializmus társadalmi és gazdasági szempontból folyamatosan változó periódusait. 1958-ban megfogalmazódott, miszerint „a reklám feladata, hogy formálja a lakosság ízlését”, valamint a „reklám segítségével a szükséges árut hamarabb megtalálják, és azt kényelmesebben, a legkisebb idővesztéssel szerezhessék be”.⁴²⁸ A nyilatkozatból kirajzolódik a korabeli reklámok egyébként is nyilvánvaló funkciója: a tájékoztatás, lakossági felvilágosítás, ízlésformálás és népnevelés, természetesen az államszocializmus preferenciáinak megfelelően. Eleinte a reklámfelületeken leginkább grafikai képek szerepeltek, majd megjelentek a női arcok, akik nagyon kedvesen mosolyogva rúzszt, később arckrémeket reklámoztak. Testábrázolás nem volt jellemző, a kép kizárólag az arcra fókuszált. A vizuálisan megjelenített nők dekoratívak voltak, de nem kacérok. Ábrázolásmódjuk került minden kihívó vagy annak értelmezhető kódolt üzenetet. Szépségzsignáljaik inkább a nőket szólították meg, és reklámüzenetük a már említett

⁴²⁶ Valuch fogyasztástörténeti megközelítésből tagolja négy periódusra a társadalmi változásokat.

⁴²⁷ Kornai a magyar államszocializmus specifikus gazdasági szempontjai szerint korszakolja ezt az időszakot.

⁴²⁸ Franaszek József: Nemzetközi Reklámkonferencia, *Magyar Reklám*, 1958.december. 8. o., - a konferenciáról írtak zömében erre az összefoglalóra épülnek

termékbemutatásról, lakossági informálásról, esetleges fogyasztói ízlésalakításról szóltak. Nőalakjaik egyre inkább közelítettek a filmvászonról ismert, nyugatról beszivárgott nőideálokhoz frizurában, szemöldökformában és a későbbiekben univerzálisan divattá vált műszempillák terén is.

Opera Luxus rúzs reklám és Opera Luxus kölnivíz reklám 1963-ból

(Forrás: Nők Lapja 1963. 31- 33 sz. 18.)

A kádári konszolidáció nem csinált politikai ügyet a nőábrázolások reklámfelületeken való megjelenítéséből, jóllehet a társadalom konzervatívabb része még nem volt felkészülve radikális változásokra. A prudéria, mint az elmúlt évtizedek társadalomra való ráerőszakolása, egy ideig még a múlt hagyatéka volt, és a konzervatív mentalitású egyének kritikus szemmel nézték volna azokat a reklámtermékeket, amik már a hetvenes években természetessé váltak. Ebben az évtizedben lépett színre, igaz még embrionális szakaszban a marketing, s teremtette meg specifikus szocialista trendjeit. Ez a jelenség 1968 tájára datálható, amikor is a magyar államszocialista gazdaság működésébe az Új Gazdasági Mechanizmus hozott be néhány olyan változtatást, amelytől a hiánygazdaság megszűnését és a szocialista piacgazdaság létrehozását remélték. Ilyen változtatás volt például az állami vállalatok részleges önálló gazdálkodása. Kornai szerint ez volt az „reform, amely hol előre lendül, hol megtorpan, a szocialista rendszer megújítására születik,”⁴²⁹ amely által, ha nem is sikerült a szocialista piacgazdaság

⁴²⁹ Kornai 1993:29.

megteremtése, de beindította „a politikai és ideológia eróziót,”⁴³⁰ olyan pozitív változásokat hozva ez által, mint például a tervgazdálkodás visszaszorítása.⁴³¹

A hetvenes években a nagy vállalatok (*Centrum, Skála, Állami Biztosító*, stb.) elkezdtek propaganda keretből reklámokat készíttetni. Ebben inkább a presztízs érték játszott nagyobb szerepet, mintsem az üzleti érdekek. Hiánygazdaság idején nem annyira a racionális üzleti marketing irányította a reklámmenedzsmentet, mint inkább a specifikusság, a sokaságból való kitűnés, a megkülönböztethetőség intenciójának motivációja. Heilig György⁴³² szerint állami szinten azért érte meg támogatni a reklámokat, mert ezzel a bőség illúzióját keltették az emberekben és pozitívan befolyásolták a közhangulatot.⁴³³ Arra a kérdésre, hogy fogyasztói szempontból mi volt a különbség az akkori és napjaink reklámjai között, Réz András⁴³⁴ a következőképpen fogalmazott: „Az volt a különbség, hogy akkoriban a reklámok a használat, a funkció előnyeit mutatták be és nem feelingeket adtak el, tehát a magyar reklám próbált nagyon józanul gondolkozni. Nem azt mondta, hogy ha sikerül ezt birtokolnod, akkor eléred az orgazmust, vagyis mindegy hogy hogyan használod vagy mire, de meg kell szerezned. Akkoriban nagyon akkurátusan elmagyarázták, hogy miért jó valami és hogy lesz tőle könnyebb az életed, ha megveszed”⁴³⁵ A MAHIR (Magyar Hirdető) és a Hungexpo (mely főleg hazai és külföldi kiállítások szervezésre szakosodott) volt az a két ügynökség, mely kvázi kommunikációs nagyvállalattá fejlődte ki magát.

A reklámokban szerepeltetett nők mindamelllett, hogy szépek voltak, meg kellett felelniük az adott társadalmi elvárásoknak és a „szocialista jó ízlésnek”. Bár az 1960-as évektől Magyarországon a divatosság és a nyugati trendek mérsékelt követése megfért a politikával, amint az a KISZ 1967-es kongresszusán is evidenssé vált,⁴³⁶ az ominózus „vadnyugati nadrág és hosszú haj”⁴³⁷ tolerálása mellett azonban a „szocialista jó erkölcs” továbbra is esszenciális elvárás volt. Ezért a reklámokban a társadalom által is elfogadott aktuális női szerepek és sztereotípiák jelentek meg, melyek az 1970-es évektől megváltozni látszódtak, és egyre inkább a nők tárgyiasításának demonstrálása felé kezdtek orientálódni.

A reklámok különböző nőtípusokat szólítottak meg és jelenítettek meg vizuálisan. Ilyen nőtípusok voltak: a feleség és családanya, a gondoskodó háziasszony, a divatos nő, az ápolt nő,

---

⁴³⁰ Uo.

⁴³¹ MTI Negyven éve lépett életbe az új gazdasági mechanizmus.

⁴³² Heilig György: *Centrum áruházak reklámpropaganda osztályának a vezetője (1978- 1990)*.

⁴³³ Rónai 2004: 140.

⁴³⁴ Réz András (1951-): magyar filmesztéta, műfordító, forgatókönyvíró, reklámszakember.

⁴³⁵ Rónai 2004: 136.

⁴³⁶ Kádár János felszólalása a KISZ VII. kongresszusán (1967), In: Kádár 1968: 224.

⁴³⁷ Uo.

a provokatív nő. A korszak két nem piaci értelemben vett konkurens áruháza, a Centrum és a Skála leginkább a feleség, családanya és háziasszony modellt pozícionálta reklámarcaként. Társadalmi megítélés szerint ugyanis továbbra is létezett az erkölcsös és erkölcstelen nő, követési normamintaként pedig leginkább a szomszédasszonyok illetve a munkatársnők szolgáltak.⁴³⁸ Az erkölcsös (hajadon) nőnek „rendes udvarlója” volt, aki a jó férj jövőképét predesztinálta (az számított jó férjnek, aki rendszeren dolgozik, hazaadja a pénzt, nem iszik, nem veri a feleségét, stb.) és nem foglalkozott a „veszélyes udvarlók” prototípusával, akik „csak azt akarják”.⁴³⁹ Az erkölcsös nő típusának következő szintje a tisztességes feleség és családanya volt, akinek a családról való gondoskodás a prioritások elején állt. Ezt a prototípust szólította meg a *Centrum Divatcsarnok*, ahol a vásárlás az egész családnak ideális volt. Apának, „mert a belvárosban van”, anyának: „mert itt mindent megtalálsz”, nagylánynak a divatos „cuccok” miatt, nagymamának az udvariasság miatt, és a legkisebbnek, mert „itt ő is mindig talál valamit”.⁴⁴⁰

Szedres Mariann a Centrum áruház háziasszonyaként, 1978.

LapkiadóVállalat, magántulajdon.

---

⁴³⁸ Tóth 2007: 174.

⁴³⁹ Tóth 2007: 175.

⁴⁴⁰ Centrum Divatcsarnok reklám

Reklámarca Szedres Mariann volt, a gyönyörű egzotikus arcú modell, aki 15 éves korától modelkedett, továbbá az *Élet és Tudomány* folyóirat első fürdőruhás címlaplányaként debütált 1972-ben.⁴⁴¹

Élet és Tudomány 1972. 27. évf. 27. sz. Címlap. Fotó: Bojtár Ottó, Kemény György.

A Skála, melynek első áruháza 1976-ban nyílt meg Budán, a háziasszony prototípust nevezte meg modellpreferenciájaként. Igazgatója Demjén Sándor volt, akinek nevéhez a későbbiekben több üzletház, bevásárlóközpont építtetése fűződött,⁴⁴² és aki az államszocializmus idején, egyedülálló módon kapitalista reklámtechnikákat alkalmazott. Ő választotta ki a Skála arcának Komjáthy Ágnest⁴⁴³, aki hét évig volt az áruház háziasszonya. Szőke hajú, babaarcú, kedves

⁴⁴¹*Élet és Tudomány* címlap. 1972. 27. évf. 27. sz.

⁴⁴²Westend City Center (Budapest), Polus City Center (Pozsony).

⁴⁴³Komjáthy Ágnes: 1971-es Anna-bál szépe. 1976-ban frissdiplomászként (közgazdaság) jelentkezett a Skála áruház vevőszolgálatára. Demjénnek megtetszett és reklámarcnak használta fel, felajánlván neki az áruház háziasszonyának szerepkörét.

mosolyú nő, aki az aktuális nyugati trendeknek megfelelő külsővel képviselte a Skálát, és aki minden idők legbájosabb magyar reklámarcaként van több helyen aposztrofálva. Komjáthy Ágnes, Kruppa Judit⁴⁴⁴ követte, aki tíz évig volt a Skála háziasszonya. Mindkét Skála háziasszony elismert szépség volt. Az egyik Anna-bál szépe, a másik az elhíresült 1985-ös szépségkirálynő választás második helyezettje. A Skála lányok a megbízható minőséget ígérték, kedves mosolyukkal és nőies lágyságukkal egyfajta gondoskodó nőtípust testesítettek meg, akikre a nők hasonlítani akartak, a férfiak pedig szívesen feleségül vették volna őket. Míg az előbbi áruház „Centrum hétfőket”, utóbbi „Skála keddeket” tartott, folyamatosan konkurálva egymással, nem piaci, sokkal inkább népszerűségi és individuális motivációból.

Az 1970-es évektől a TV reklámok számítottak a legnépszerűbbnek és tömegmédia szempontjából a legsikeresebbnek. *„Az adásidő 1980-ban elérte a 4300 – vagyis a heti 83 – órát. Az előfizetők száma 2 765 000. Az 1. műsor az ország területének kb. 94, a 2. adás kb. 70%-án volt vehető. A két műsort 16 nagyadó és 47 átjátszó adó továbbította. A színes műsorok aránya 57%. Az adásidő 74%-ában hazai, 26%-ában külföldi és filmprogramokat sugároztak. A politikai és tájékoztató műsorok aránya 26, a szórakoztató adásoké 51, az ifjúsági-, gyermek- és oktató műsoroké 11, a sporté 10, a reklámé 2%.”*⁴⁴⁵ A reklámokat moziban és a TV-ben vetítették 5-12 perces blokkokban. A monopolhelyzetben levő MTV 1968-tól már hetente kétszer sugárzott 9-12 filmből álló 10 perces reklámblokkokat. Az 1970-es években a fogyasztás reprezentálódni látszott a reklámokban, és az 1960-as évek reklámjaival ellentétben már nem híres emberek, színészek, sportolók voltak a reklám főszereplői (Papp Laci, Gobbi Hilda), hanem manökenek/modellek. Vizsgálatomban főleg öltözködéssel és szépségápolással kapcsolatos reklámokat elemeztem, de egyéb reklámokban is feltűnik a „trendi” nő, indifferens módon, a reklám tematikájától függetlenül. A reklámozott termékek magyar termékek voltak, a megrendelők közvetlen kapcsolatban álltak a reklám készítőjével, a reklámok sajátossága pedig a humor volt. A reklámok informálták a nézőket arról, hogy hol és mit volt érdemes vásárolni, vagy milyen kozmetikumokat használjon egy igényes nő. A reklámok valódi célja, hiánygazdaságból adódóan nem elsősorban a divatos trendek prezentálása volt, hanem népnevelő funkcióval rendelkezett, gondolok itt például a tisztálkodási szokások befolyásolására. Ebben az időszakban még nem volt általános a mindennapi zuhanyzás, az izzadás gátlók használata, a bőr megfelelő hidratálása és ápolása. Népszerűsíteni és divatosá

---

⁴⁴⁴ Kruppa Judit: Az 1985-ös szépségkirálynő választás II. helyezettje. Molnár Csilla öngyilkossága után ő lett a „trónörökös”.

⁴⁴⁵ Kaposy Miklós: A Magyar Televízió története. In: Kollega Tarsoly István (szerk.): Magyarország a XX. században. Babits Kiadó, Szekszárd, 1996-2000, 462.

kellett tenni azt. És erre a legjobb megoldásnak a reklámok tűntek, főleg ha csinos nők szerepeltek benne.

A Kádár korszak legsikeresebb és legszámottevőbb reklámjainak a Sas István által írt és rendezett reklámfilmek számítottak. Audiovizuális mintavételemet ezen belül azon konkrét, nem kizárólag női tematikájú reklámfilmek képezik,⁴⁴⁶ melyekben nők szerepelnek, és képi ábrázolásuk során reflektálnak a kor nőkkel kapcsolatos mentalitásbeli változásaira. Ezen reklámok négy korszakra bonthatók: *Őskor* (1972- 1976) – 29 reklám, *Hőskor* (1976- 1980) – 43 reklám, *Felfedezések kora* (1980-1984) – 43 reklám, *Lefelé a lejtőn* (1984-1988) – 46 reklám.⁴⁴⁷

A TV reklámok ábrázolásaiban különböző nőtipusok reprezentálódtak. A már említett hagyományos női szerepeket betöltő prototípusok mellett, izgalmasabb nőtipusok kezdtek egyre frekvenciáltabb módon megjelenni. A vállalatok vezetői a feladatokat átadták az erre szakosodott reklámvállalatoknak, akiknek kreativitása legtöbbször amatőrséggel párosult. Az 1970-es években elkezdődött az erotika reprezentációja, mely totálisan dominánssá vált a nyolcvanas évekre. A lényeg a meztelen test olyasfajta ábrázolása volt, mely humorral fűszerezve tette reklámhordozóvá a női testet.

A TV reklámok igényes, divatos nőtipusát a Skála, a Danielle és az S-modell reklámok jelenítették meg. A „*Lafayette, Selfridges, Skála*”- szövegű reklámban a kapitalista nyugat atmoszféráját sejtető elegáns partin, három rendkívül dekoratív és elegáns nő árulja el egymásnak, honnan vásárolták ruháikat. Valószínűsítem, hogy a TV nézők túlnyomó része nem volt tisztában azzal, hogy a Lafayette és a Selfridges két világhírű divatáruház, amelyekben Chanel, Dior és Givenchy darabok kaphatóak. Továbbá feltételezem, hogy csak a lakosság egy bizonyos rétegének volt kódolható a reklám üzenete, mégpedig az, hogy a magyar szocialista divat felveszi a versenyt a nyugati divatvilág legnagyobb márkáinak pret a porter⁴⁴⁸ darabjaival. A bőség és elegancia másik prominens, divattal kapcsolatos reklámjainak számítottak az S-modell reklámok („*Kivételes, különleges, csakis az S!*”), melyek üzenete az volt, hogy aki S-modellt hord, olyan elegáns lesz, hogy hasra esnek előtte a férfiak. Az S-modell reklámarca Takács Éva volt, a rendkívül szép, elegáns, szőke, a Skála lányokhoz hasonló, de azoknál érzékibb, elérhetetlen nőtipus.

---

⁴⁴⁶Sas-reklámok. *Válogatott gyűjtemény a 70-es 80-as évek emlékezetes reklámfilmjeiből.* Videoprint Kiadó, Budapest, 2016.

⁴⁴⁷ Ezzel a témával foglalkozik Gáspárik-Veress *A Kádár-korszak reklámfilmjeinek képi retorikája* című írásban. Filmtett, 2016. <https://www.filmtett.ro/cikk/4308/a-kadar-korszak-reklamfilmjeinek-kepi-retorikaja> (Letöltés: 2020. 06.26.)

⁴⁴⁸Pret a porter jelentése: „kész viselet”, a divatházak tervezői által a tömegek számára készített, elérhető árú, hétköznapi divatot képviselő ruhakollekciók megnevezése.

A Centrum és a Skála áruházak disztíngváltan nőies és dekoratív háziasszonyai mellett a TV reklámokban sokkal provokatívabb külsejű és habitusú nők voltak szerepeltetve, illetve legtöbbször a szituáció volt pikáns és félreértelmezhető. A Róna reklám erotikus bevezetője például így hangzott: „*Nem akarod kipróbálni? Most itt? Igen, itt... azonnal...*”. A provokatív hangzó, szexuális felhívásra utaló szavak természetesen csupán az üdítő megköstölésére vonatkoztak, az első korty utáni extázis pedig szintén szexuális kicsengéssel rendelkezett. A szexuális töltetű jelenetek frekvenciájuk miatt voltak a reklámblokkokban és rendkívül populárisnak bizonyultak. Egyik népszerű reklám például a Chemotox reklám volt, melyben egy erotikus hangú, dekoltált állatmintás ruhában⁴⁴⁹ vonagló végzet asszonya, az „*Én tudom, mitől döglök a légy!*”- kijelentése után, a logikailag várt manifesztáció helyett egy légyirtót vesz elő a háta mögül, és kéjesen fújja szembe vele a nézőt.⁴⁵⁰ Ezek az erotikát súroló reklámok humorral voltak töltve, és bármennyire is szexistának titulálhatóak, akkoriban szórakoztatónak bizonyultak. A testiség dominanciája, a kávé reklámoktól kezdve a müzli reklámokig mindenütt jelen voltak, újszerűnek hatottak és népszerűnek számítottak.

Az 1970-es évektől megjelentek a szocialista brandek és az ápoltnő prototípusa. A termékek között számos kozmetikum volt, amelynek bevezetése a lakosság higiéniai nevelésével is járt. A higiéniai célú népoktatáson túl felhívták a figyelmet a bőr kellő ápolására a megfelelő bőrápoló készítményekkel. Ilyen kozmetikai márka ebből az időszakból például a *Vitamol* (Rák Kati színésznővel), mely az alábbi visszafogott árubemutató reklámot alkalmazta a „*Jó fellépés a hétköznapi színpadán!*”/ „*Más szépítőszere nincs is szükségem!*”- népszerű szlogenel.

A *Fabulon*, mint a korszak legnépszerűbb kozmetikai márkája, a reklámtermékek összes palettáján reprezentálta magát. A brand termékei: naptej, családi krém, tini- tonik, szemránckrém. Szlogenje: „*Ha bárhol, bármit kenni kell!*” és a „*Fabulon a bőre őre!*”, reklámarca pedig Pataki Ági volt, a korszak sikeres modellje. Hatalmas szemek, szempillákat érvényesítő szempillaspirál és a nyugati trendeknek megfelelő hullámos, középen elválasztott Charlie angyalai frizura voltak a modell külső összetéveszthetetlen védjegyei. Amire a férfiak leginkább emlékeznek, azok a naptej reklámok, melyekben a kor testábrázolásának megfelelően kétrészes bikiniben reklámozta a kozmetikumot. Pataki Ági, a *Fabulon* reklámokban, kozmetikumokról lévén szó a nőket szólította meg, ezért az ő esetében nem jellemző a szexista ábrázolásmód. Még a fürdőruhás fotóin is inkább nőiesen elegáns, mintsem

⁴⁴⁹ Az állatminta pszichológiailag bizonyítottan, erotikus hatást gyakorol a férfiakra.

⁴⁵⁰ Chemotox-reklám. Sas- reklámok: Én tudom, mitől döglök a légy.

https://www.youtube.com/watch?v=JmaC7UqIT_c (Letöltés: 2020. 05.20)

provokatív. Ellentétben olyan műszaki cikkek reklámjaival, ahol a tematikától függetlenül szerepeltetett fürdőruhás modell, markáns erotikus jeleket közvetített.

A reklámokban szereplő modellek nemcsak TV reklámokban, de olyan egyéb reklámfelületeken is szerepeltek, mint például évkönyvek vagy reklámzacskók, amelyeken az adott évszakhoz illetve ünnepekhez igazodó külsővel jelentek meg a lányok. A reklámzacskókat Romániába átcsempészve, plusz jövedelemre lehetett szert tenni.

Skála reklámzacskók az 1980-as évekből, magántulajdon.

A poszterek képi vizualizációi a nyugati trendekhez felzárkózva, nonkonformisták voltak. A három Skála lány közül a barna hajú Hajós Juditot érdemes megemlíteni testábrázolás terén, akivel az ízléses erotikán belül sokkal izgalmasabb ábrázolásmódokban is találkozhatunk, mint a két szőke Skála lány esetében. A Skála reklámokon kívül többször feltűnt a Füles magazin évkönyveinek borítóján is, mint Füles címlaplány, a férfiak nagy öröme.

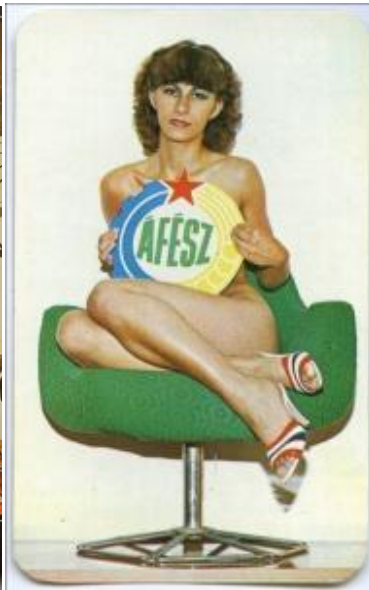
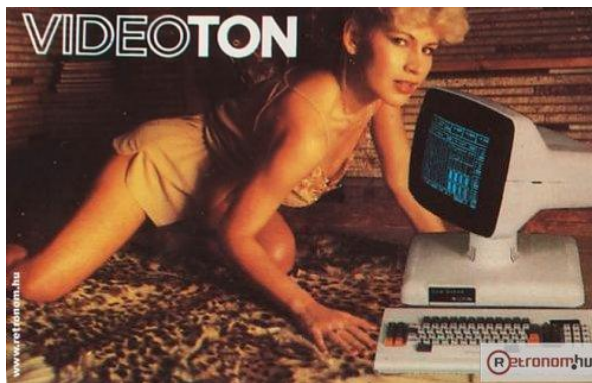
A nyolcvanas évek kártyanaptárjai a férfitársadalom ízléspreferenciáit tükrözik. A női testábrázolások nemi jellegekre való fókuszálása, illetve az aktképek akcelerált elterjedése volt jellemző. Olyan híres korabeli fotómodellek, mint Bíró Ica, Marjai Judit vagy az 1985-ös botrányos szépségkirálynő-választáson indult Karsai Zita is szerepeltek ezeken a naptárakon, melyek általában művészi beállításúak voltak. A poszterek mellett a kártyanaptárak voltak még jellemzőek, melyeket tulajdonosuk állandó jelleggel magánál tarthatott a zsebében vagy a pénztárcájában. Testábrázolás terén jelentős fordulat, főleg az 1970-es évek végétől, amikor a reklámfelületen megjelent az erotika, a kártyanaptárokon pedig az aktképek. Az ábrázolások szexizmusa nemcsak a nők levetkőztetésében, de egyben tárgyiasításában is megjelent. Szép

objektumként társították őket egy egyébként indifferens reklámozott termékhez. Az erotikát sugárzó posztereken és kártyanaptárokon a nők testéből többet mutattak meg, mint a TV-reklámokban. Míg az utóbbiak erotikája humorral volt fűszerezve, és kevésbé célozta az elemi ösztönöket, addig a posztereken és kártyanaptárokon szereplő nők általában bikiniben (vagy a nélkül), de mindenesetre lenge öltözékben voltak láthatóak, erőteljes szexuális üzenetet hordozva. Ők lettek a II. Világháborús pin-up lányok utódjai, akik bár nem engedtek láttatni mindent, de fülledt erotikát sugalltak. A róluk készült poszterek, akárcsak a hajdani pin-up lányok esetében, autószerelő műhelyek, sporttermi öltözők és tinédzser fiúk szobáinak falain díszeltek. Ezek a poszterek az elfojtott szexualitásról árulkodnak, ami a szocialista erkölcs velejárója volt.⁴⁵¹ Közös jellemzőjük a félmeztelen, bikinis nők olyan specifikus ábrázolásmódja, melyben a szemlélődő esetleges szexuális felhívást vél felfedezni. Testábrázolás szempontjából a poszterek és kártyanaptárok a nemi jellegekre fókuszáltak. A nők szexuálisan provokatív pózban való ábrázolását a félig nyitott száj erotikus kisugárzása még inkább a nők szexuális tárgyiasításának intenzitását erősítette. Erre példák a Videoton Vállalat vagy az ÁFÉSZ kártyanaptárai, a Bálint Ági reklámozta Csemege-kosár vagy a Bíró Ica neve alatt futó reklámok, amelyeknek tematikailag, fundamentálisan igazából nem is lett volna közük a női testhez.

Csemegekosár-reklám, *Ország-Világ*címlap, 1980.

⁴⁵¹Kovácsné Magyarai 2018: 217.

Plakátok és kártyanaptárak az 1980-as évekből, magántulajdon.

Az 1980-as évek reklámjaira jellemző, hogy indifferens volt a tematika, a lényeg a félig takarásban lévő meztelen nőkön alapult. A női test tárgyiasítása az adott korban inkább humorosnak és újdonságnak számított, illetve specifikus „szocialista erotika” jelenségnek tartották. A férfitársadalom ízléspreferenciájának kiszolgálásán túl azonban a korszak „trendi nőjének” külső meghatározó jegyeiről is képet kapunk.

3. A KOZMETIKAI IPAR ÉS A KOZMETIKAI GYAKORLAT ALAKULÁSA (1950-1989)

3.1. A SZÉPSÉGÁPOLÁS GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI HÁTTERE

A Kádár-korszak gazdasági-társadalmi felépítése és működtetése a korszakban egyedi színfolt volt nemzetközi szinten is. Valamelyest különbözött a klasszikusszovjet típusú rendszer öt megelőző magyar szakaszától, de egyszersmind a többi keleti blokkbéli ország szocialista berendezkedésétől is. A szovjet típusú rendszer sajátos „modelljében”, melyben a tervgazdaság és a piaci elemek összekombinálásával egyfajta piaci szocializmus realizálódott az addigi sztálini tervgazdasági modell helyébe, jól megfér az állami mellett a „második gazdaság”.⁴⁵² Kádár konszolidációjának egyik sikere az volt, hogy a rendszer szovjet jellegét valamelyest elrejtette⁴⁵³ és alkut kötött a magyar társadalommal, mintegy depolitizálva azt a mesterséges életszínvonal emelése és a társadalmi igények kielégítése által. Noha Kádár nem volt reformer, csupán „karbantartó”,⁴⁵⁴ konszolidációja mégis nagy változást jelentett az 1950-es évek Rákosi-korszakának gazdasági működéséhez képest, és lépései reformjellegűnek számítottak.

3. 1. 1. Gazdasági szektorok alakulása az 1950-es évektől az 1970-es évek végéig

A Kádár-korszak megörökölte és a kollektivizálással befejezte a magántulajdon felszámolását, mely 1945-től több lépcsőben ment végbe, s mely a kisiparosok tevékenységének minimalizálásával és az egyszemélyes fodrászüzletek/ kozmetikák ellehetetlenítésével vagy kényszerbezárásával járt. Az első államosított fodrászat-kozmetika 1950-ben Pécsen a Római féle üzlet, a következő a budapesti Csáky utcai fodrászat, melyet a két legnagyobb budapesti üzlet államosítása követett: a Petőfi utca 1. és a Múzeum krt. 3 szám alattiak. 1950-ben hét nagy üzlettel megalakult a Budapesti Állami Fodrászat, mely 1951-ben még 21 üzlettel bővült.⁴⁵⁵

---

⁴⁵² Rainer 2011: 99.

⁴⁵³ Rainer 2011: 37.

⁴⁵⁴ Rainer 2011:197.

⁴⁵⁵ Osgyáni Csaba (1971): Fodrászok- fodrászatok. *Budapest* 1971. 9 évf. 2. 15.

Az iparendedélyek megvonásával a nagyobb üzletekből szövetkezeti üzletek lettek, ahol az addigi kisiparosok, mint szövetkezeti tagok dolgozhattak tovább saját szakmájukban, magukkal hozván saját eszközeiket és vendégkörüket. A kisebb, rosszul felszerelt üzletek tulajdonosai tönkrementek, vagy ezt megelőzően szintén beléptek a szövetkezetbe, mely szövetkezetek csak akkor működhettek, ha az OKISZ⁴⁵⁶ tagjai voltak. A szépségápolást igénylő vendégek ezek után nem kedvenc fodrászukhoz/kozmetikusukhoz jártak, hanem a Fodrász Szövetkezetekbe, ahol eleinte az iparendedélyüktől megfosztott szakemberek dolgoztak, akik addig saját magánüzletükben tevékenykedtek, később további szakemberek és pályakezdők csatlakoztak hozzájuk.⁴⁵⁷

Az 1956 utáni gazdaság reformlépései, ha nyilvánvalóan nem is elsősorban a szépségipari szolgáltatások terén működő szakemberek lehetőségeit tűzte ki prioritásul, mégis változást hozott életükbe. Kádár az „élni és élni hagyni” megengedő politikai ideológiájával nem erőltette a szövetkezesítést, megszüntette a kisiparosok iparendedélyének erőszakos visszavételét és azok kérvényezésének visszautasítását. Ennek hatására iparendedély kérelmi hullám vette kezdetét, melyet a helyi politikai szervek a konkurenciaharc megelőzése végett megpróbáltak féken tartani. A kényszerből lett szövetkezeti tagok közül sokan újra magán kisiparosok szerettek volna lenni, illetve a jobb egzisztencia reményében új szakemberek is megpróbálkoztak a lehetőséggel. Új iparendedélyek kiadásával kapcsolatban megoszlottak a politikai vélemények és magatartásformák. Kádár személy szerint nem ellenezte az iparendedélyek további megadását, más politikus társaival szemben, akik a magán szektor gazdaságban való reprezentálódásában “a kapitalizmus csíráját” vélték felfedezni. Az iparendedélyek megadása tehát elméletben működött, a gyakorlatban azonban sokszor mondvacsinált akadályokba ütközött, a „maszekok féken tartása” végett. Gyakori volt a kiskereskedések és a kisműhelyek körében végrehajtott fokozott adó- és árelőnézés, az aprólékos hibakeresés, legyen szó a nyitvatartás vagy alkalmazottak dolgoztatási idejének túllépéséről, higiéniai szabályok megszegéséről, melyek legtöbbször az üzletek bezárásával és az engedélyek bevonásával jártak.⁴⁵⁸

1956 utáni másfél évben bár statisztikailag ugrásszerűen nőtt a kisiparosok száma, a rendszer bizalmatlan volt velük szemben és ellenségként kezelte őket. Intézkedéseket indítványoztak megfélemezésük érdekében, akiket a kapitalizmus bátyáinak, előképeinek

---

⁴⁵⁶ Országos Kisipari Szervezetek Szövetsége, 1948-ban alakult.

⁴⁵⁷ Tóth Anita Eszter: Kisipari szövetkezetek a lakosság szolgálatában. *XX. Századi történeti források*. 2006, 6. évf., 4.

⁴⁵⁸ Béládi Olívia: A kisipar és kiskereskedelem államosítása Pesterzsébeten. *Múltunk* 2013. (4.): 63-101.

tituláltak és ennek értelmében veszélyesnek tartottak. Helyileg a városok központi részeiről fokozatosan kiszorították őket a peremterületekre, illetve olyan büntetéseket szabtak ki rájuk, amelyek lehetetlenné tették további működésüket. Nyitvatartási idejüket úgy szabályozták, hogy az állami és szövetkezeti fodrászatok felé adminisztratív protekcionizmussal éltek. Különböző nyitvatartási kötelezettséget szabtak ki ugyanis a különböző szektorokra: az állami üzletek hétköznap 6.30-21.00, a szövetkezetié 07.00-21.00, míg a magánüzletek 07.00-19.00, hétvégén 07.00-21.00 lehettek nyitva. Heti egy alkalommal a magánkisiparosok kedden vagy csütörtökön 12.00-tól kötelesek voltak bezárni üzletüket és bejelenteni azt a KIOSZ-nak. Ezzel az adminisztratív diszkriminációval a magánkisiparosok hétköznapi forgalmát lecsökkentették, hétvégéjüket lehetetlenné tették.⁴⁵⁹ 1958-ban újra téma lett a magán kisiparosok féken tartásának problematikája. A tanács nem látta jó szemmel, hogy központi részeken tanácsi üzletek mellett magán üzletek is működjenek. *„A kisiparosok jelentős része arra törekszik, hogy minél nagyobb haszonra tegyen szert és ennek érdekében nem riad vissza attól sem, hogy a különböző állami rendeleteket kijátssza vagy a szocialista szektorból származó anyagot megvásárolja. Általános kívánság, hogy a spekuláns kisiparosokkal és kontárokkal szemben legyen erőteljesebb a fellépés.”*⁴⁶⁰ Jellemző maradt az a fajta negatív töltetű vélekedés a kisiparosokkal kapcsolatban, amely a kommunista hatalomátvétel után alakult ki.

A „kispolgárság” fogalmát hajlamosak voltak negatívan értelmezni, egyfajta ellenségfogalomként alkalmazni, aki retrográd, revizionista és erősen ragaszkodik a magántulajdonhoz. A kisiparosok elleni negatív kampány a szegényebb rétegekből is sokakat felszipantott, akikre hatással volt „a kisiparos, mint a szegényeket kizsákmányoló” tartalmú kommunista ideológia.⁴⁶¹ Megvolt ennek az ellenséges viselkedésnek a magyarázata. A „maszekok” az évtizedek óta megszokott minőséget nyújtották, gyorsabban reagáltak a piaci változásokra és vendégkörük hűséges volt hozzájuk. Ennek következtében újabb megszorítások következtek az iparendélyek kiadására nézve, mert megoldásként a tanács nem az állami szféra konkuráló magatartását tartotta megoldásnak, hanem a magán szektor újbóli ellehetetlenítését, de legalábbis kordában tartását. 1959-1961-ben 3505 esetben szabtak ki büntetést kisiparosokra szabálysértés miatt. *„Nekünk annyi üzletet kell nyitni, hogy a maszek ipart tönkretegyük!”* - hangzott el 1961-ben. Természetesen voltak, akik működését nem látták veszélyesnek (cipő- és ruhajavitók pl.), sőt sok esetben szükségesnek tartották azt, másokat viszont ellenségként kezeltek. A kozmetikai és fodrászati üzletek ugyan nem jelentettek rizikót

---

⁴⁵⁹ BFL 23. 102. a.1- Budapesti Fővárosi Tanács Bizottsága üléseinek jegyzőkönyvei, 1957.

⁴⁶⁰ BFL - XXXV.1. a.3.1959- MSZMP Budapesti Pártbizottságának ülései.

⁴⁶¹ Béládi 2013: 65.

a szovjet típusú ideológiát támogatók között, de az állami és szövetkezeti fodrászatok érdekeit előtérbe helyezték a már fent említett módokon (helyileg frekventált környék, állami támogatások, stb.), hátrányos helyzetbe hozván és ellehetetlenítvén a magán szektort, mely fokozatosan önmagától lemorzsolódott.

A szövetkezeti ipar feladata eredetileg a magánkisiparosok felszippantása volt. A cél azonban nem működött az elvárt terv szerint, mert sok esetben a szövetkezetbe nem a magán szektorból érkeztek, hanem az állami szférából.⁴⁶² 1959-ben például a szövetkezetbe lépőknek csupán 10,4%-a volt eredendően magán kisiparos, a többi az állami szektorból származott.⁴⁶³ Nyilvánvalóvá vált, hogy „a szövetkezetbe lépés gondolatával elsősorban azok foglalkoznak, akiknek anyagellátási vagy adófizetési gondjaik vannak.”⁴⁶⁴ A szövetkezetek egyre inkább konkurenciái lettek az állami üzleteknek. Több belvárosban fekvő értékes üzleteket foglaltak el, redukálva ezzel az állami szféra lehetőségeit. Ráadásul a magániparosokhoz hasonlóan gyorsabban reagáltak a piaci igényekre és kihívásokra. Ezek következtében a szövetkezeti szektor, melyet eredetileg az állami ipar előszobájának tekintették, a valóságban ellenkező hatást eredményezett. A szövetkezeti tagok magánvállalkozói habitusa sikeressé tette a szövetkezeti létet és vonzóbbá tette azt az állami szektorénál.⁴⁶⁵

A „hosszú hatvanas években” már javában működött a fogyasztás specifikus politikai, ideológiai korrekciója, valamint a lakosság depolitizálásának folyamata. Az 1950-es évek „burzsoá szenvedélyének” titulált szépségápolás, mint társadalmi igény kielégítése is ehhez járult hozzá. 1961-ben Budapesten a lakosság részére fodrászati és kozmetikai tevékenységet már 280 millió Ft-ban végeztek. Ebből 177 millió Ft-ot a szövetkezeti ipar, 43 millió Ft-ot a tanácsi ipar és 60 millió Ft-ot a magánkisipar végzett.⁴⁶⁶ A lakosság kozmetika iránti igénye nagyobb volt, mint az adott lehetőségek és a város peremkerületeiben a szolgáltatások még igen alacsony színvonalúak voltak és néha a megfelelő higiéniai körülményeknek sem feleltek meg.⁴⁶⁷ Az 1961-es adatok szerint a fodrásziparban Budapesten 59 tanácsi egység, 543 KTSZ, és 760 maszek⁴⁶⁸ üzemelt, mely statisztika értelmezhetővé teszi az állami szektor üzletbővítési törekvéseit.⁴⁶⁹

---

⁴⁶² Kondor 2013:191.

⁴⁶³ BFL XXIII-102/A. Az FT VB 1959. július 1-i ülésének jegyzőkönyve.

⁴⁶⁴ BFL - XXXV.1. a.3.1959- MSZMP Budapesti Pártbizottságának ülései.

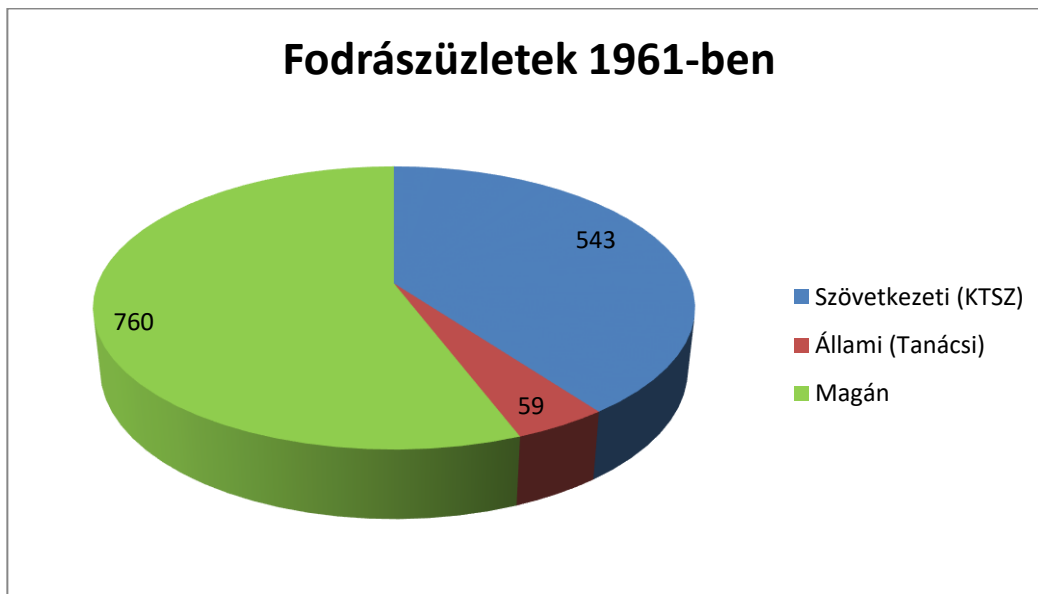
⁴⁶⁵ Kondor 2013: 200.

⁴⁶⁶ BFL XXXV- 1-a-4- 1962- 1120. Végrehajtó Bizottság üléseinek jegyzőkönyvei.

⁴⁶⁷ BFL XXXV- 1-a-4- 1962- 1120. Végrehajtó Bizottság üléseinek jegyzőkönyvei.

⁴⁶⁸ A „maszek” fodrászati és kozmetikai üzletek jóval kisebbek voltak az állami és szövetkezetiéknél, és általában egy személy foglalkoztatását jelentette, a másik két szektorral szemben. Következtetésképpen, habára statisztikában felülreprezentálódni látszott a magánkozmetikák és fodrászatok száma, ez nem állt egyenes arányban a magánkozmetikusok és fodrászok valós számával.

⁴⁶⁹ BFL. XXXV.1.-a-3-1961. MSZMP Budapesti Pártbizottságának ülései.

Forrás: Szövetkezeti, állami és magán fodrászati üzletek számainak adatai 1961-ben
Budapesten⁴⁷⁰

Az 1962-es MSZMP Budapesti Bizottságának ülésén napirendre került a fodrászüzletek hálózatának bővítése. A bizottság határozata szerint ez akkor realizálható, ha a már meglévő üzletek produktivitása nyereségesnek bizonyul. Érdekességképpen a témát megvitatásra javasló és az azt támogató párttag is nő volt.⁴⁷¹ 1967-ben a III. ötéves terv keretében Budapesten a IV., XV., XVI., XVII., XVIII. XIX., XX. és XXII. Kerületeiben újabb 16 fodrászat nyílt (megj. a kozmetika legtöbbször a fodrászatokon belül működött). Ezek közül szolgáltatóipari üzletházban 6, lakótelepen 10 szolgáltató egység nyílt. Feltűnően kiemelkedő a XVIII. és XXII. kerületek lakótelepeinek fejlesztése, ahol az első esetében 2 fodrászat, a második esetében 3 fodrászat is nyílt, és ezek mellet más szolgáltatóipari egységekkel is gyarapodhattak, mint például a textiltisztítás, cipőjavítás, stb.⁴⁷² 1962-ben egyre többen adták vissza iparendélyüket, attól félve, hogy elveszítik nyugdíjjogosultságukat. A peremkerületekbe szándékozni kiadott iparendélyek pedig nem voltak vonzóak, hiszen nem biztosítottak olyan bevételt, amely

⁴⁷⁰ Uo.

⁴⁷¹BFL. XXXV. 1-a-4-1962-1097. MSZMP Budapesti Pártbizottságának ülései.

⁴⁷²BFL. XXXV-1-a-4-1967-31. Végrehajtó Bizottság üléseinek jegyzőkönyvei.

rentábilis lett volna.⁴⁷³ Fodrász kisiparosok jelenléte valamennyire reprezentálódott a gazdasági palettán, de ők is inkább az idősebb generáció tagjaiból kerültek ki és üzletük fenntartása nem mindig volt rentábilis. Sokkal kifizetődőbb volt szövetkezeti tagnak lenni vagy az állami fodrászatok valamely üzletében dolgozni.

1964-ben kezdődött el az 1968-as reform előkészítése. A reformfolyamatok kezdetével mérséklődött a magánszektoral szembeni elutasító magatartás, legalábbis ami a hivatalos kommunikációt illeti. A kisiparosokat a továbbiakban nem ellehetetleníteni, hanem helyileg koordinálni szándékozták.⁴⁷⁴ 1966-tól fodrász- és kozmetikus kisiparosok is tevékenykedhettek az újjépítésű lakótelepeken. Ekkora azonban már az évtizedes múlttal rendelkező magán kozmetikusok kiöregedtek, a fiatalok inkább az állami vagy szövetkezi üzletekben helyezkedtek el, ahol akkor is biztosítva volt egy minimális jövedelem, ha nem volt megfelelő vendégforgalom.

A 1968-as Új Gazdasági Mechanizmus két legfontosabb elve Nyers Rezső szerint, a gazdálkodást a központi tervezés és a piaci mechanizmusok kölcsönhatására építeni, valamint a vállalatokat anyagi ösztönzéssel érdekeltté tenni abban, hogy hatékonyabban működjenek.⁴⁷⁵ A magyar modell különbözött mind a szovjet, mind a jugoszláv modelltől. Sajátossága a központi tervezés és a piacmechanizmus összekapcsolásán alapult⁴⁷⁶ és az állami vállalatok és szövetkezetek egymáshoz való közelítésének ideológiája jellemezte. A mechanizmus szerint a szövetkezetek, az állami vállalatok és a háztáji gazdálkodás jól megférnek egymás mellett és a gazdaság érdekeit szolgálják, de a szövetkezeti szektornak egy szocialista országban kisebbnek kell lennie, mint az állami szférának. Így történt ez a szépségipar esetében is. Léteztek az állami vállalatok és a szövetkezeti üzletek. Mindkettőnek megvoltak a maga előnyei és hátrányai. Az állami vállalatok esetében felső utasítások történtek, a tulajdon össznépi, a beruházások állami pénzből történtek meg, a fizetéseket az állam szabályozta. Szövetkezetek esetében kollektív az igazgatás, a tulajdon csoport jellegű (szövetkezeti tagok), a gazdálkodással járó kockázatok pedig a szövetkezeti tagokat érintették.⁴⁷⁷

Mivel a lakosság preferálta a maszekok magasabb minőségű szolgáltatásait, hajlandó volt többet fizetni érte. A kis létszámú magánkisiparosok meggazdagodása, illetve a feketén dolgozó „kontárok” megfélemezése miatt a rendszer kénytelen volt (a hivatalos kommunikáció szerint) több

---

⁴⁷³BFL. XXXV-1-a-4-1962-1093. Végrehajtó Bizottság üléseinek jegyzőkönyvei.

⁴⁷⁴ Nyers 1988: 419.

⁴⁷⁵ Nyers 1988: 413.

⁴⁷⁶ Uo.: 62.

⁴⁷⁷ Uo.: 200-202.

iparendedély iránti kérvényt engedélyezni.⁴⁷⁸ Az állam a kisebb jövedelmet termelő kisiparosokat támogatta, a meggazdagodásra gyanús magánkisiparosokat azonban sűrűn ellenőrizte, és a kommunista ideológiának megfelelően kapitalista ellenséget látott benne. Ez a kozmetikusok, fodrászok és egyéb szépségápolási szolgáltatást nyújtók körére nézve nem volt aktuális, mert külön-külön nem volt rentábilis egy üzlet működtetése, ha pedig összeálltak, azt csak KTSZ minősítésben tehették.

1964-ben a Budapesti Kisipari Szövetkezet Szolgáltatóipari Szövetsége úgy határozott, hogy a kerületekben működő 21 Fodrász Szövetkezetet összevonja összesen 9 szövetkezetté. Az összevonás a következőképpen alakult: *Budai Fodrász Szövetkezet*, (a II. és III. kerületi szövetkezet összevonásából) 72 fióküzlettel és 850 dolgozóval, az *V. kerületi Fodrász Szövetkezet* (az V. és IX. kerületi szövetkezetek egyesüléséből) 54 fióküzlettel és 983 dolgozóval, a *VI. kerületi Fodrász Szövetkezet* (a VI. és XIV. kerületi szövetkezetek egyesüléséből) 66 fióküzlettel és 957 dolgozóval, a *VII. kerületi Fodrász Szövetkezet* (a VII., XVI. és XVII. kerületi szövetkezetek egyesüléséből) 75 üzlettel és 900 dolgozóval, a *VIII. kerületi Fodrász Szövetkezet* (a VIII. és X. kerületi szövetkezetek egyesüléséből) 62 üzlettel és 700 dolgozóval, a *XI. kerületi Fodrász Szövetkezet* (a XI., XII. és XXII. kerületi szövetkezetek egyesüléséből) 60 üzlettel és 580 fő dolgozóval, a *XIII. kerületi Fodrász Szövetkezet* (a XIII., IV. és XV. kerületi szövetkezetek egyesüléséből) 94 üzlettel és 800 dolgozóval, a *XIX. kerületi Fodrász Szövetkezet* (a XIX. és XVIII. kerületi szövetkezetek egyesüléséből) 33 üzlettel és 370 fővel.⁴⁷⁹ A szövetkezeti üzletek egyesítésével a szövetkezeti tőkék is egyesültek, ennek a szövetkezeti javaslatnak a lényege ezért nem az üzletek számának redukálása, hanem sokkal inkább a szövetkezetek befolyásának pozicionálása volt.

1966-tól a peremkerületekben is (a XI, XV, XVIII kerületekben) egyre több szolgáltató ház épült, melyben kozmetika- fodrászat, textiltisztítás, cipőjavítás, fényképész, ékszerjavító, női- férfiszabóság, rádió- és TV javító, harisnya szemfelszedő tevékenységek kaptak helyet.⁴⁸⁰ 1968-ban Budapesten 104 Állami Fodrászat működött, melyben fodrászati, kozmetikai, manikűr és pedikűr szolgáltatásokat nyújtottak. A vállalatok saját mosodával és parókakészítő üzemmel rendelkeztek, ahol szakmunkások és betanított munkások látták el a feladatokat.⁴⁸¹ 1969-ben az Állami Fodrászat üzleteinek száma 112- re emelkedett,⁴⁸² vagyis az 1959-es adatokhoz képest, lényegében megduplázódott.

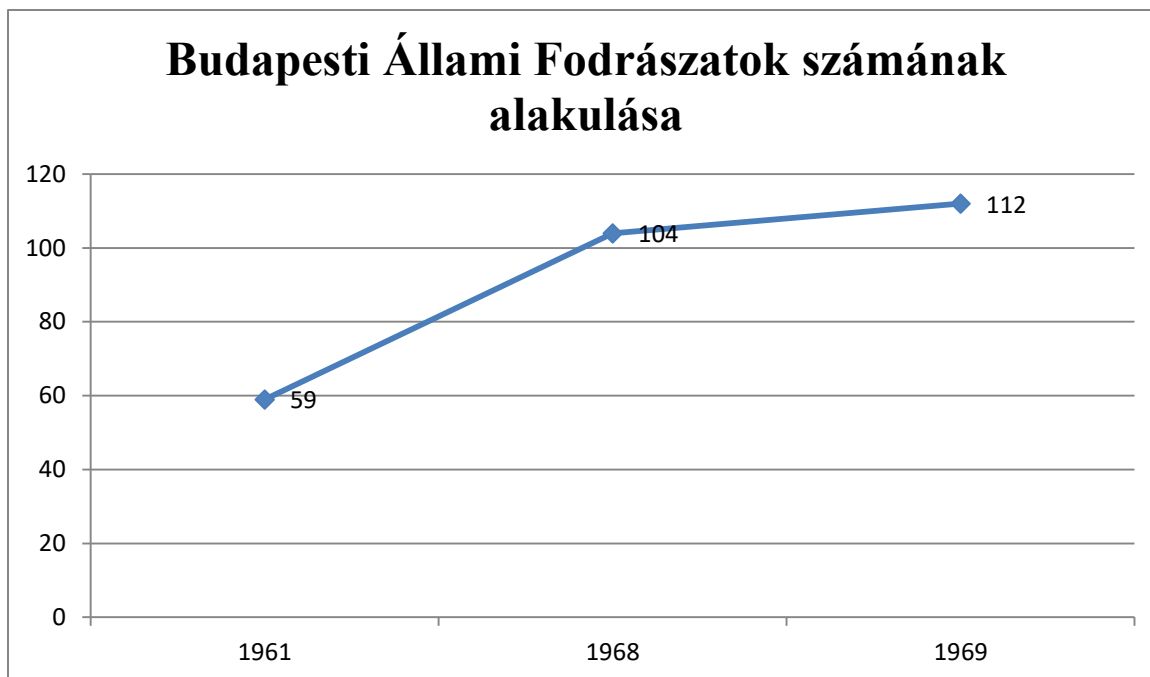
⁴⁷⁸ Kondor 2013: 211.

⁴⁷⁹ BFL. XXXV-1-a-4-1963-2044. Végrehajtó Bizottság üléseinek jegyzőkönyvei.

⁴⁸⁰ Budapest 1967. 5 évf. 4 sz. 43.

⁴⁸¹ Budapest 1966. 4 évf. 1 sz. 42.

⁴⁸² Figyelő 1969. 13 évf. 36 sz. 46.

Saját grafikon a Budapesti Állami Fodrászatok számának alakulásáról 1961 és 1969 között.

Forrás: *Figyelő* 1969. 13. évf. 36 sz. 46.

Az állami gazdaság prioritását mind a magán, mind a szövetkezeti szektornak tiszteletben kellett tartani, ami a szektorok közötti ellenségeskedéssel járt. Az állami és szövetkezeti szektor közötti ellenséges viszony az 1970-es években látszólag rendeződni látszott. A szövetkezeti és állami gazdaság látszólagos kooperativitása mögött azonban jelentős konfliktusok húzódtak meg. Az állami szektor kifogásolta, hogy a szövetkezeti üzletek rendszerint belvárosi, de legalábbis frekventáltabb területeken helyezkednek el, a szövetkezet vezetői szerint azonban ott ahol a kisipar dominál, ott célszerűbb a szövetkezetet erősíteni az állami helyett.⁴⁸³

Az 1970-es évektől az életszínvonal további emelkedésével jellemző lett a fogyasztás erősödése minden téren. Az általam vizsgált szépségipart ez úgy érintette, hogy az állami vállalatok mellett egyre több szövetkezeti üzletet nyitottak, és megjelentek az úgynevezett szolgáltatóházak. A szolgáltatóházak a mai üzletközpontok elődjének feleltek meg, ahol a fodrászaton és kozmetikán kívül piperecikkeket, dohányárut és egyéb fogyasztási cikkeket lehetett vásárolni. Modernek és higiénikusak voltak, de kialakulatlan vendégkör volt rájuk jellemző.

⁴⁸³ Kondor 2013: 193.

1971-ben a Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottságának határozata alapján a „fehér foltok” esetében a lakosság igényeinek kielégítése és a társadalmi elégedetlenség elkerülése végett, további szolgáltató házak kerültek átadásra: a Pasaréti úton (II. ker.), a Bazsalikom utcában (XI. ker.), a Zugligeti úton (XII. ker.), a Normafa úton (XII. ker.), a Cservenka Miklós téren (XV. ker.), a Szabadság úton (XVI. ker.), a Pesti úton (XVII), a Vörös hadsereg útján (XVIII. ker.) és a Kalamár József utcában (XXI. ker.)⁴⁸⁴ Ezzel egy időben a II. kerület ingatlanainak lakói nem szívesen járultak hozzá, hogy társasházaikban fodrászatot létesítsenek.⁴⁸⁵

1972-től összeférhetetlenségi jogszabályban tiltották a korabeli keresztmarketinget, mely így szólt: *„Az orvos fogtechnikussal, kozmetikussal, ortopédcipésszel, látszerésszel vagy bármely más személyei nem létesíthet érdekközösséget abból a célból, hogy az orvos magángyakorlatának, vagy az érdekelt személy üzleti forgalmának előmozdítása érdekében betegüket, illetőleg üzletfelüket egymáshoz irányítsák.”*⁴⁸⁶

1974-ben Minisztertanácsi határozat született a fodrász vállalatok és szövetkezetek dolgozóinak munkaidő csökkentésének bevezetéséről.⁴⁸⁷ A csökkentés nem eredményezhetett munkabér redukálódást vagy többlet létszám igénybevételt és továbbra is biztosítani kellett a lakossági igények zavartalan kielégítését. A munkaidő csökkentést kéthetenként egy többlet szabadnappal vagy a napi munkaidő redukálásával volt szabályos megoldani.⁴⁸⁸ Jövedelmüket azonban továbbra is az általuk elért forgalom összegének meghatározott százaléka adta, illetve állami üzletek esetében ehhez hozzáadódott még a készenléti díj.

A fogyasztói kultúra megerősödésével egyre több nő járt kozmetikába, ennek következtében a kozmetikák is ráálltak a „tömegtermelésre” és futószalagszerűen történt a szépülni vágyó nők igényeinek kielégítése. A lakosság szépségápolás iránti igénye túlmutatott az alapvető higiéniai szokásokon és megnőtt az érdeklődés a professzionális szépségipari szolgáltatások igénybevételére. Az továbbra is nyitott kérdés, hogy a fogyasztás bővítése politikai kezdeményesre történt vagy inkább a politika igazodott a társadalmi akarathoz és kevésbé gátolta a különböző javak megszerzését a fehér, szürke vagy akár a fekete szektorban egyaránt.⁴⁸⁹

---

⁴⁸⁴Budapest 1970. 8 évf. 10 sz. 28.

⁴⁸⁵Budapest 1972. 10 évf. 8 sz. 7.

⁴⁸⁶Tanácsok Közlönye 1972. 21 évf. 30 sz. 568.

⁴⁸⁷A Minisztertanács 1049/1974. (IX. 29.) számú határozata a fodrász és fényképész vállalatok és szövetkezetek dolgozóinak munkaidő-csökkentéséről.

⁴⁸⁸Tanácsok Közlönye 1974. 23 évf. 53 sz. 982.

⁴⁸⁹Valuch Tibor: Csepel bicikli, Caesar konyak, Symphonia, Trapper farmer. A fogyasztás és a fogyasztói magatartás változásai a szocialista korszakban. In: *Múltunk*. 2008/3. 40-59: 49.

3.1.2. Szépségápolási szolgáltatást nyújtó szektorok egymás közötti kapcsolata

1956-1989 között a három gazdasági szektor folyamatos kölcsönhatásban volt egymással. Az állami és szövetkezi szektor eredetileg egymás kooperatív illetve szövetségi aparációjaként indult, a későbbiek folyamán azonban ez a kooperáció nem volt zökkenőmentes illetve terv szerint funkcionáló.

A szépségipar három szektora közül az állami és a szövetkezeti könnyebben és olcsóbban jutott kozmetikai és fodrászati gépekhez, hatóanyagokhoz, mint a magán, amely sokszor nem legális módon volt kénytelen beszerezni az alapanyagait és berendezéseit, természetesen magasabb áron. A deficit elkerülése és sok esetben az öfenntartás miatt drágább árszabást voltak kénytelenek kialakítani. A három szektor között nagy volt a konkurencia. Az állami szektor dolgozóinak folyamatos képzési lehetőséget biztosítottak, de nem hozhattak önálló döntéseket sem anyagi sem működésbeli kérdésekben. A szövetkezeti és magán kozmetikák ezzel szemben igen, viszont míg a magán kisiparosok kizárólag önerőből tudtak bármit is realizálni, addig a szövetkezetnek saját tőkéje volt, mellyel az adott célnak megfelelően rendelkezett.

Az állami szektor érdeke gyakran ütközött a szövetkezetiekével, akik működése nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket és nem szippantotta fel a magán kisipart, sőt leginkább az állami szektorbelieket csábította át magához. Ezért a köztük lévő a reláció sokkal inkább volt ellenségesnek mondható, mint barátinak. A Fővárosi Tanács továbbá azért sem kedvelte az OKISZ-t, mert annak szakemberei sokkal jobb üzletpolitikát folytattak és gyorsabban reagáltak a piaci kihívásokra. Ezt a *virmanolás*⁴⁹⁰ is lehetővé tette, melyre a tanácsi üzleteknek nem volt sem lehetőségük, sem felhatalmazásuk.

A Budapesti Állami Fodrászatnak saját mosodája volt, valamint parókakészítő üzeme és fodrászberendezéseket előállító részlege, amely más cégeket is ellátott. *„Kétévenként kifestik, s körülbelül négyévenként felújítják az üzleteket. Az Állami Fodrászat is saját pénzéből gazdálkodó vállalat, ott ruház be, ahol nagyobb hasznot remél; a tanácsok viszont precíz ellenőrzésekkel ösztönzik arra, hogy a külterületeken is eleget tegyen az egészségügyi s esztétikai követelményeknek, így a fodrászatok zömmel tiszta, kényelmes helyiségekben üzemelnek”.*⁴⁹¹ Ezeknek a kiadásoknak az anyagi része az állami dolgozókat nem érintették,

---

⁴⁹⁰Szocializmusban létező jelenség, amikor egy vállalat pénzügyi forrásokat azonnal, a célorientáltan csoportosított át bizonyos tevékenységek vagy fejlesztések között.

⁴⁹¹ Osgyáni 1971: 15.

míg ugyanez a szövetkezetiek esetében a szövetkezet közös kasszájából, magán kisiparos esetén saját zsebből történt. Ezért nyilvánvaló, hogy utóbbinak nem volt erre kétévente anyagi kapacitása.

A korabeli KÖJÁL ellenőrzések is a fentebb említett tendenciákat erősítik. Az előírt higiéniai kötelezettségek betartása, a források szerint az állami üzletek esetében maximális, a szövetkezetiek esetében változó volt, üzlettől függően.⁴⁹² Hozzájárulhatott ehhez az is, hogy az állami üzleteknek a tanács biztosította a fertőtlenítőszerket, valamint a törölközők és egyéb textíliák tisztítását, míg a szövetkezetiek esetében ezeknek a tételeknek a kiadási költségei a szövetkezet kasszáját, az egyszemélyes magán kozmetikák/ fodrászatok esetében pedig teljes mértékben a kisiparost illették.

Az Új Gazdasági Mechanizmus a „szocialista piacgazdaság” megteremtésével egy újfajta jövőképet vizionált, melyben a szabadpiaci árak és a gazdaság különböző szektorai jól megférnek egymással. Az 1970-es években a hajdani Duna Intercontinental (ma: Hotel Mariott) környékén a három szektor konkurenciájának reprezentációja a valóságban is demonstrálódott. A szálloda Pergola elnevezésű üzletsorában állt az Állami Fodrászat, szemben vele a Szövetkezeti Fodrászat, a közelben pedig egy évtizedek óta működő magán fodrászat.⁴⁹³ Nyilvánvaló, hogy a szállodavendégek számára az állami volt a legevidensebb és elképzelhető, hogy tanácsilag számításba vették a magán fodrászat tönkremenetelét, azonban a kor szépségápolási divathullámának köszönhető mindhárom szektor megtalálta vendégkörét és a számítását. 1968-tól az Új Gazdasági Mechanizmus következtében a szövetkezeti ipar működését egyre inkább a „szocialista piacgazdaság” adta lehetőségek közötti önállóság jellemezte.

1970-től a tanácsi ipar egyre inkább szolgáltató jellegűvé vált és a szolgáltatások profiljai között ott találjuk a kozmetikai és fodrászati szolgáltatásokat is. 1970-1978 között a kisipar ágazatai közül többek között a kozmetika, fodrászat foglalkoztatottainak a kisiparon belüli aránya jelentős csökkenést mutatott. Ez a regresszív tendencia az állami szektor megerősödésének tudható be, mely főleg a fővárosban volt jellemző.⁴⁹⁴ 1977-es év statisztikai mérései szerint a szocialista szektorban a fodrászat és a teherszállítás hálózata volt a legsűrűbb, ugyanezen személyi szolgáltatást (fodrászat, kozmetika) végző kisiparosok gyakorisága inkább vidéken volt jellemző.⁴⁹⁵ A vállalkozási kedv alacsony szintjéhez a szakmából való kiöregedés

---

⁴⁹² Fehér Rózsa: A tisztaság nyomában. A fodrászüzletekben. *Magyar Nemzet* 1960. 16. évf. 197. sz. 5.

⁴⁹³ Osgyáni 1971: 17.

⁴⁹⁴ László Béla: A kisipar szerepe és fejlődése a hetvenes években. *Statisztikai Szemle* 1980/ 2. sz. 154-164.

⁴⁹⁵ Belyó Pál: A lakosság részére végzett fogyasztási szolgáltatások színvonala. *Statisztikai Szemle* 1981/1. sz. 33.

mellett hozzájárult a relatív magas költségek és alacsony bevétel, hiszen a kisiparosok sem minden esetben dolgozhattak szabad piaci árakkal. Bizonyos szolgáltatásokra, mint például hajvágás, fix, központilag meghatározott ár volt meghatározva. A fehér és feketegazdaságba így vetette meg magát a szürke is, mely bizonyos bevételek elhallgatásával valósult meg. Erre természetesen nem csak a kisiparosok esetében volt precedens, hanem az állami és szövetkezeti dolgozóknál is. Előrevetítik a szolgáltatások árszínvonalának további emelkedésének lehetőségét, kilátásba helyezve a szabad árak bevezetését különböző szolgáltatási szektorokban.⁴⁹⁶ A magas beszerzési költségek, a folyamatos saját finanszírozású kiadások, a központilag meghatározott és alacsonyan tartott árak okozta alacsony bevétel miatt, nem volt vonzó dolog ebben az időszakban kisiparosnak lenni.

3.1.3. Az 1980-as évek gazdasági változásai és a magánkozmetikák megjelenése

Az, hogy az 1974-1978-as világgazdasági változásokhoz való alkalmazkodás nem volt optimális, a nyolcvanas évek reformpolitikáját tette szükségszerűvé. Nyers Rezső szerint a nyolcvanas évek reformpolitikája abban különbözött a hatvanas-hetvenes évektől, hogy akkor a reformok gazdasági tartalommal merültek fel, a nyolcvanas években viszont társadalmi összefüggésben.⁴⁹⁷ Az is nyilvánvalóvá vált, hogy a kisvállalkozásokra nagyobb szükség van a gazdasági életben, mint ahogy azt eredetileg gondolták.⁴⁹⁸

1979-ben újabb rendelet született a kozmetikus iparral kapcsolatban, mely részletesen foglalkozott a kozmetikusok tevékenységi körével, a kozmetikai helyiségek légtérével és azok térelrendezés, illetve az ott végzett szolgáltatások szerinti különböző minősítésbe való be kategorizálásával,⁴⁹⁹ és általánosan kiterjedt a kozmetikus iparral foglalkozó kisiparosokra és gazdálkodó szervekre.⁵⁰⁰ A gazdasági nehézségek, annak növekedési tendenciáinak stagnálása és a társadalmi elégedetlenség hatására az 1980-as évek elején újból piaci reformok bevezetésével próbálkozott a magyar gazdasági és politikai vezetés. Az 1980 és 1983 közötti reformlépések legfontosabb mozzanata a kisvállalkozási formák támogatása és újak engedélyezése volt. A lakossági fogyasztási szolgáltatások szintje 1982 és 1986 között éves átlagban 4 százalékkal, összességében 18 százalékkal növekedett. A változás nem is annyira a

---

⁴⁹⁶ Uo: 37.

⁴⁹⁷ Nyers 1988: 7.

⁴⁹⁸ Uo: 28.

⁴⁹⁹ I. osztályúnak sorolták be az önálló vagy a fodrászattól teljesen leválasztott kozmetikaként működő üzleteket, II. osztályúként pedig a fodrászattól nem vagy csak részben leválasztott kozmetikákat, amelyekben kizárólag arckezelés volt végezhető.

⁵⁰⁰ *Tanácsok Közlönye* 1979. 28 évf. 29 sz. 832.

növekedés volumenére nézve érdekes, hiszen 1975 és 1982 között 3,7 százalékos volt a fejlődési ütem, hanem a már említett strukturális változásban.⁵⁰¹ Mert míg a hetvenes években ez a növekedés az állami tevékenységnek volt betudható, addig az 1980-as évekre az állami szektor stagnálása és a kisipar fejlődése volt karakterisztikus.

A lakosság fogyasztási igénye megnőtt, és annak ellenére, hogy rengeteg állami és szövetkezeti fodrászat keletkezett, nem volt kielégítő a már kialakult szocialista fogyasztói réteg preferenciáinak szépségápolással kapcsolatos szolgáltatói kielégítése. Míg az 1960-as években a fogyasztás jellege inkább mennyiségi volt, az 1970-es évek végétől az igényes „szocialista fogyasztó” a minőséget kereste, az volt a „trendi”, ami nehezen kapható és „meg kell fizetni.” Az 1982-1986 közötti időszakban a szolgáltatási tevékenységek közül gyors ütemben fejlődtek a fodrászati-kozmetikai szolgáltatások, s ezen tevékenységek a magán szektorban reprezentálódtak leginkább.⁵⁰² A „maszekok” hozták be külföldről a különböző divatos krémeket és azokat a használt nyugati gépeket, amelyek a magyar nőknek újdonság volt és csak magazinokban olvastak róla. A magánkisiparban enyhült a szabályozás: egyszerűsítették az iparendélyek kiadását, 14-re csökkentették a mestervizsgához kötött szakmák számát,⁵⁰³ továbbá megvonták a tanácsoktól azt a jogot, hogy az előírt feltételekkel rendelkező szakemberektől indokolatlanul megtagadassák az ipargyakorlás engedélyezését.⁵⁰⁴ Ennek következtében tömegével alakultak az új kereskedelmi és szolgáltatóipari magánvállalkozások, gazdasági társulások, melyek minimális adminisztrációval, a piaci igényekhez igazodva kívántak piaci szereplői lenni az aktuális gazdasági életnek. Az állami és szövetkezeti üzletek mellett újból vonzó lehetőségként jelentek meg a magán fodrászatok és kozmetikák. Ennek feltételei: egyrészt a kozmetikusok esetén mestervizsga⁵⁰⁵ és az azt igazoló oklevél, másrészt a területi tanácstól való engedély voltak. Engedélyt csak ellátatlan területre adtak ki. *„Mi amikor a lakótelepre költöztünk, bár elég nagy lakótelep, de volt egy szolgáltatóház amiben volt fodrászat, kozmetika és nagyon izgalmas volt számomra, hogy*

---

⁵⁰¹ *Statistikai évkönyv* 1985. KSH, Budapest, 1986: 336.

⁵⁰² Fogyasztói szolgáltatások. Ugyanazt többen. *Figyelő* 1987. 31. évf. 28 sz. 31.

⁵⁰³ A kozmetikusoknak ez nem jelentett könnyítést, mert esetükben továbbra is előírt feltétel maradt a mestervizsga. A 14 mestervizsgához kötött szakma: 1. autószerelő 2. ács-állványozó 3. cukrász 4. felvonó szerelő 5. fogműves 6. gázvezeték- és készülékszerelő 7. gépjármű villamossági műszerész 8. hentes és mészáros, húsfeldolgozó 9. karosszerialakatos 10. kozmetikus 11. kőműves 12. központi fűtés- és csőhálózat szerelő 13. orvosi műszerész 14. villanyszerelő (épületvillamossági szerelő).

Tanácsok Közlönye 1981. 30 évf. 29 sz. 712.

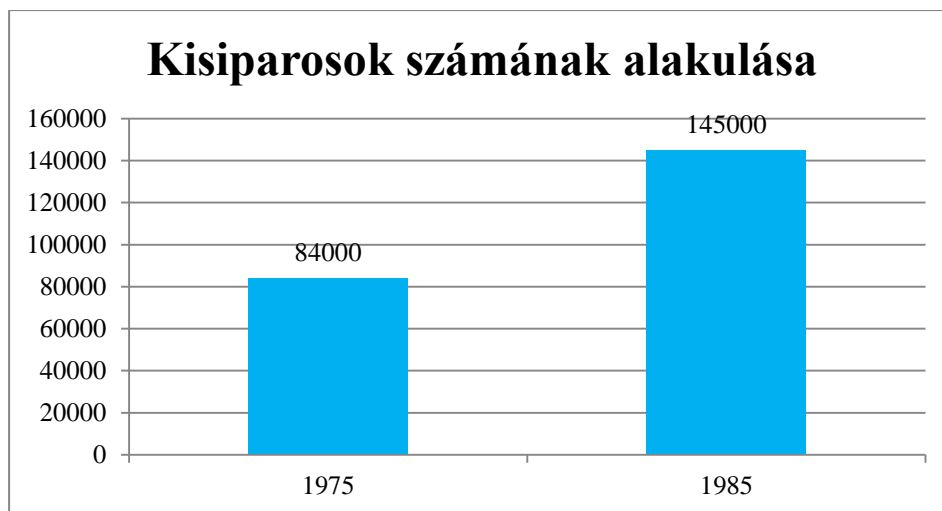
⁵⁰⁴ Laki 1998:182.

⁵⁰⁵ Fodrászoknak nem volt kötelező.

megadják-e az engedélyt. De mivel elég nagy volt a lakótelep, így megkaptam. Szerintem nem volt baj, hogy volt egy ilyen szabályozás.”⁵⁰⁶

Míg 1975-ben a kisiparosok száma 84 ezer, 1985-ben már 145 ezer fő lett.⁵⁰⁷

Kisiparosok számának alakulása 1975 és 1985, a KSH 1985-ös felmérései szerint.⁵⁰⁸

A fentebb kimutatott 1975 és 1985 közötti ugrásszerű növekedés következtében, 1985 után a szolgáltató kisiparosok tették ki a szolgáltató tevékenység mintegy 60 százalékát, és az államigazgatási reformoknak köszönhetően, társadalmilag demonstrálódott a vállalkozási növekedése.⁵⁰⁹ Ezzel egy időben jellemző volt a központi intézkedésekhez szokott tanácsok rugalmatlan reakciója a szervezetfejlesztési lehetőségekre. A kisiparosok mellett a szövetkezetek is rugalmasan álltak az új piaci lehetőségekhez. Először csak a peremkerületeken, később már a frekventált helyeken is általánossá tették az átalány alapú elszámolási formát, mely mögött nem titkoltan a 10 százalékos adó visszatérítésre való jogosultság érdeke húzódott meg⁵¹⁰, ami motiváló módon funkcionált. 1982-ben Budapesten az alábbi fodrászipari szövetkezetek prosperáltak (amelyekben természetesen kozmetikák is működtek): Budai Fodrász Szövetkezet, Vénusz Fodrász Szövetkezet, Divat Fodrász

⁵⁰⁶ Interjú Gallai Zsuzsa mesterkozmetikussal. Interjút készítette: Kovácsné Magyarai Hajnalka. 2017. 12. 08. Budapest. Interjú a szerző tulajdonában.

⁵⁰⁷ *Statisztikai évkönyv* 1985. KSH, Budapest, 1986: 338.

⁵⁰⁸ Uo.

⁵⁰⁹ Seres Antal: Elavult vállalati központok. *Figyelő* 1987. 31 évf. 30 sz. 7.

⁵¹⁰ Fogyasztási szolgáltatások. Lassú átalakulás. *Figyelő* 1987. 31 évf. 6 sz. 6.

Szövetkezet, Északpesti Fodrász Szövetkezet, Modern Fodrász Szövetkezet, „NÍVÓ” Fodrász Szövetkezet.⁵¹¹

Az 1980-as években egyfajta munkaerő áramlás következett be a szektorok között. Az állami fodrászat alkalmazottjainak egy része átvándorolt a szövetkezeti szektorba, a szövetkezetben dolgozók nagy része pedig magán kozmetikát vagy fodrászatot nyitott és vitte magával eddigi vendégkörét is. De olyan is akadt, aki egyből az állami szektorból került a magánvállalkozók világába, mint például Mechtl Gabriella⁵¹², aki addig Budapest egyik legfrekvenciáltabb állami üzletében, a Petőfi utcai Állami Fodrászatban dolgozott évtizedekig.

Aki „maszek” lett, önállóan dolgozhatott. Sok kozmetikus álma volt egyedül dolgozni, fodrászmentes övezetben, és kialakítani saját szalon etikettjét és protokollját. A társadalom preferencia és mentalitásbeli változása a higiéniaival és bőrápolással kapcsolatban eljutott arra a szintre, hogy rentábilis legyen önálló kozmetikát nyitni, ahol arc- és testkezelésekkel, valamint dekorkozmetikai eljárásokkal foglalkozhat a szakember.

Az ellenőrzés rendszeres volt a KÖJÁL és az Iparkereskedelmi Osztály részéről. Ellenőrzésre kerültek a fertőtlenítőszeres, az előírt higiéniai szabályok betartása, de például a „Dohányozni tilos!”- tábla még nem volt kötelező. Már csak azért sem, mert nem volt tilos a dohányzás. Szünetekben legtöbb fodrásznő dohányzott, a vendégek pedig, amíg a festék a hajukon volt és közben újságot olvastak, szintén. A kozmetikusok higiéniai okokból nem cigarettáztak (állami és szövetkezeti üzletekben sem), magánkozmetikusként pedig saját üzletükben a vendégtől is megkövetelheték a dohányzás mellőzését. A nyolcvanas évek magánkozmetikusai voltak azok is, akik rászoktatták a vendéget a bejelentkezés protokolljára. Mivel általában egyágyas kozmetikákról volt szó, egy harmadik személy zavarta volna a szolgáltatás intimitását. Vendégkörépítésnél pedig az elégedettségi faktormindig is rendkívül fontos volt.

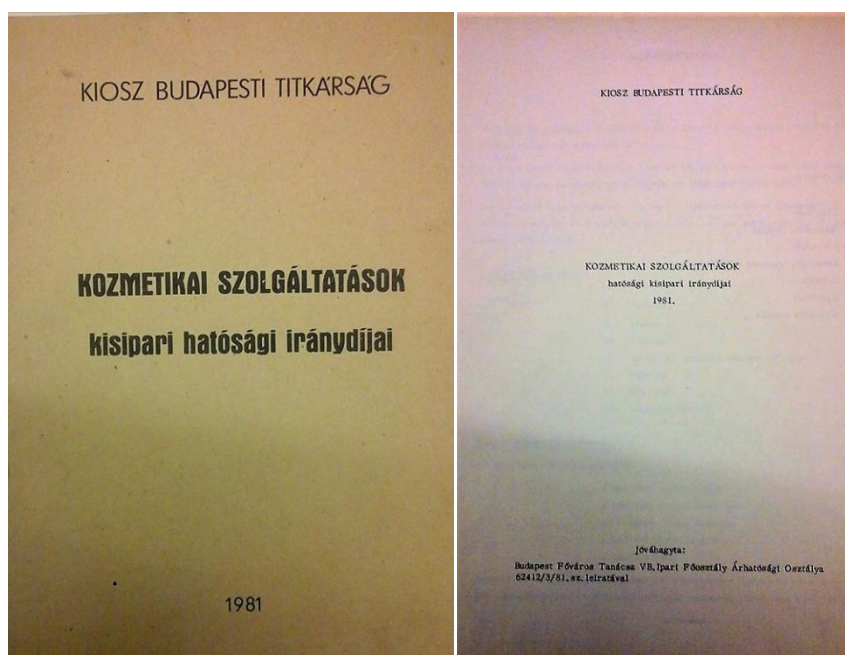
A magánkozmetikák szabad piaci árral működhettek, de ezen árak bizonyos központi kontroll alatt voltak. A KIOSZ⁵¹³ a kisiparosoknak iránymutató árlistát adott ki, ami nem volt kötelező, de informatív jelleggel bírt. A benne definiált áraktól minimálisan eltérni engedélyezett volt, a túl nagy eltérés azonban nem volt legális és szankcionálták.

---

⁵¹¹ *Tanácsok Közlönye* 1982. 31 évf. 15 sz. 544.

⁵¹² Mesterkozmetikus, egyik interjúalanyom.

⁵¹³ Kisiparosok Országos Szervezete.

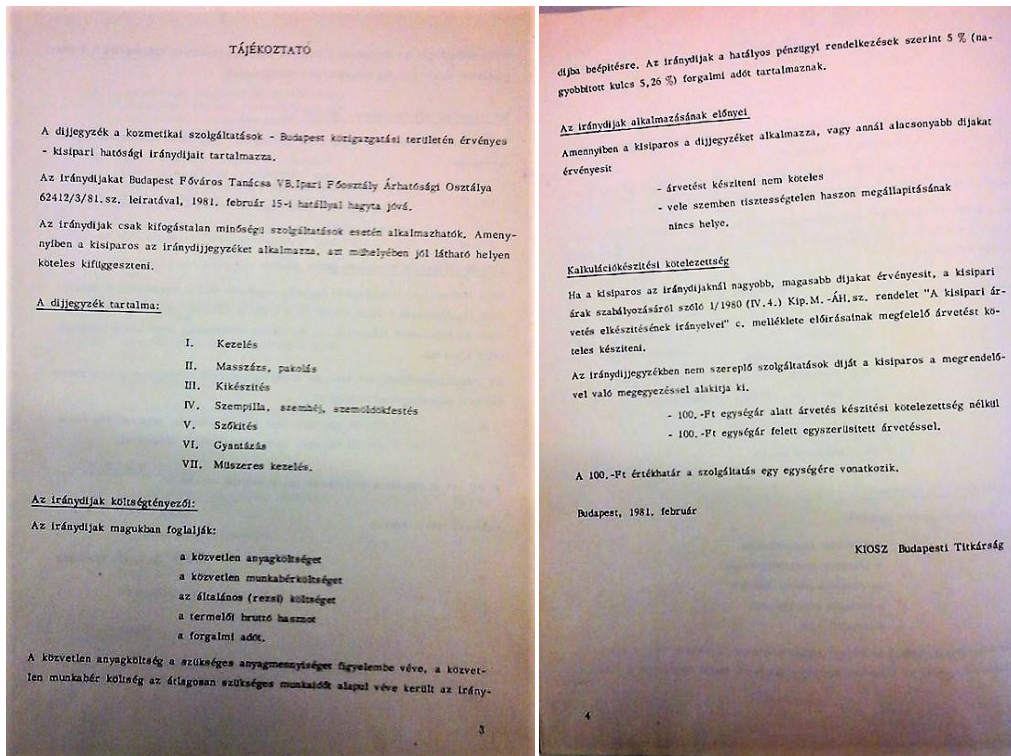
KIOSZ iránymutató árlistájának fedőlapja, 1981, magántulajdon.

Az árlistát kötelező módon, jól látható helyre kellett kifüggeszteni. Az iránydíjak magukba foglalták: a közvetlen anyagköltséget, a munkabéreköltséget, a rezsiköltséget, a termelői bruttó hasznot és a forgalmi adót. A tájékoztatóban benne foglaltatott, hogy amennyiben a kisiparos a díjjegyzéket alkalmazza vagy a díjjegyzékben szereplő áraknál alacsonyabbakat, abban az esetben nem vádolható meg tisztességtelen haszonszerzéssel. Ellenkező esetben viszont értelemszerűen szankcionálható volt. A tájékoztatóban nem szereplő szolgáltatások árait a kozmetikus saját maga határozhatta meg és a vendéggel való közös megegyezésen alapult. Ezen szolgáltatásból származó bevétel árvetési kötelezettséggel járt, de egyszersmind ezekből a szolgáltatásokból lehetett a legtöbbet profitálni.

Az árlistában szereplő árak, bár a korábbi évekhez képest növekedtek, a jövedelmekhez viszonyítva továbbra is alacsonyak voltak, ami azt támasztja alá, hogy a professzionális szépségápolás igénybevételét inkább az igényesség határozta meg, mintsem az anyagi körülmények. 1981-ben egy magánkozmetikai árlistán egy arckezelés 46-60 Ft között mozgott, egy szemöldökszedés pedig 8 Ft, míg az átlagkereset 4364 Ft bruttó volt.⁵¹⁴ Ezek a kozmetikai

⁵¹⁴ Teljes munkaidőben alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresete. KSH.
https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_qli001.html (Letöltés: 2020. 06. 26.)

díjszabások valamennyivel magasabb voltak az állami és szövetkezeti fodrászatok árainál, de a külföldről behozott krémek, festékek és hatóanyagok, melyek felhasználásra kerültek is magasabb árfekvésűek voltak. Az a réteg, aki a minőséget preferálta fizetőképes volt, és élt a bár drágább, de intim légkört biztosító magánvállalkozások modern kozmetikáinak szolgáltatásaival.

KIOSZ iránymutató árlista tájékoztató, 1981-ből, Gallai Zsuzsa mesterkozmetikus tulajdona.

KEZELÉSEK	Iránydíjak		Iránydíjak	
1. Arckezelés, hatóanyaggal, 1 pakolással (masszázs, gőzölés, arctisztítás, összehúzó pakolás, szemöldökigazítás, csipesszel, puderezés).	46. -Ft	2.	Modern kikészítés (alapozás, árnyékolás, puderezés, szemhéj és szemöldök színezés ceruzával)	15. -Ft
2. Arckezelés hatóanyaggal, 2 pakolással, (masszázs, gőzölés, arctisztítás, egy összehúzó egy regeneráló pakolás, szemöldök igazítás csipesszel, puderezés).	60. -Ft	3.	Esti kikészítés arc és nyak (alapozás, árnyékolás, puderezés, szemhéj és szemöldök színezés ceruzával)	26. -Ft
3. Nyak- dekolválás kezelés hatóanyaggal (masszázs, pakolás, borogatás, puderezés).	40. -Ft	4.	Esti kikészítés arc, nyak, dekolválás (alapozás, árnyékolás, puderezés, szemhéj és szemöldök színezés ceruzával)	40. -Ft
4. Hátmoldás arcon (Desincrustáció, mélytisztítás).	20. -Ft	V.	<u>SZEMPILLA, SZEMÖLDÖK, SZEMHÉJ FESTÉS</u>	
5. Hátmoldás dekolváláson (Desincrustáció, mélytisztítás).	22. -Ft	1.	Szemöldökszedés, formázás	8. -Ft
6. Hátmoldás háton (Desincrustáció mélytisztítás)	30. -Ft	2.	Szem kikészítés, aláfestés ceruzával	9. -Ft
7. Nyak és dekolválásmasszázs	20. -Ft	3.	Szemhéj kihúzás tussal	7. -Ft
8. Kezelés háton hatóanyaggal (felpuhítás, tisztítás, pakolás)	40. -Ft	4.	Szempilla spirálózás	7. -Ft
		5.	Tartós szempillafestés	20. -Ft
		6.	Tartós szemöldökfestés	10. -Ft
		7.	Műszempilla felrakás, lakkozás, kihúzás	22. -Ft
		V.	<u>SZŐKÍTÉS</u>	
<u>MASSZÁZS, PAKOLÁS</u>		1.	Alkókar szőkités	20. -Ft
1. Masszopunktúra (arc, nyak, dekolválás)	50. -Ft	2.	Karszőkités végig	30. -Ft
2. FITO pakolás	30. -Ft	3.	Lábszőkités térdig	25. -Ft
3. Arcmasszírozás hatóanyagossal	22. -Ft	4.	Lábszőkités végig	40. -Ft
4. Külön arcpakolás extra hatóanyagossal	22. -Ft	5.	Arcszőkités teljes	24. -Ft
5. Arcradírozás (Peeling)	22. -Ft	6.	Bajusz szőkités	6. -Ft
6. Borogatás arcon gyógyteával	6. -Ft	7.	Szemöldök szőkités	6. -Ft
		VI.	<u>GYANTÁZÁS</u>	
<u>KIKÉSZÍTÉS</u>		1.	Arccyanta teljes (bajusz, áll, arc)	29. -Ft
1. Nappali kikészítés (alapozás, puderezés, szemöldök színezés ceruzával)	10. -Ft	2.	Gyantázás csikónként	10. -Ft

Kozmetikai árlista, 1981-ből, Gallai Zsuzsa mesterkozmetikus tulajdona.

Az 1980-as években a magánkozmetikák *kozmetikai stúdiók, kabinetek, szalonok* név alatt működtek és kozmetikusnak lenni társadalmilag elismert státusz lett. Bár a kozmetikai gépek, anyagok és kozmetikai lehetőségek spektruma bővülni látszott, az 1970-es évek tömeges kozmetikába járásának tendenciája csökkenni kezdett, valószínűsíthetően az árak emelkedése miatt.⁵¹⁵ Ezt támasztja alá az 1989-es MSZMP Budapesti Végrehajtó Bizottság üléseinek jegyzőkönyve is, amely a szépségipari szolgáltatások 20%-os forgalomcsökkenéséről számolt be.⁵¹⁶

⁵¹⁵ 1987-ben a kozmetikai arckezelés ára már 250 Ft-ra emelkedett, az átlagfizetés ekkor 6987 Ft bruttó volt. https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_qli001.html (Letöltés: 2020. 06. 26.)

⁵¹⁶BFL_XXXV_1_a_4_1988_1542. MSZMP Budapesti Végrehajtó Bizottság üléseinek jegyzőkönyve.

3. 2. A KOZMETIKUS SZAKMA TÁRSADALMI ÉS GAZDASÁGI ALAKULÁSA

„Ezek egész nap csak púderoznak!”⁵¹⁷

3.2.1. Kozmetikus- és fodrászhiány, a korabeli panaszlevelek alapján

Az 1950-es évek ínséges idejében, amikor a szépségápolási preferenciákat felülírta a mindennapok létszükségletének biztosítása, olyannyira nem volt szükség kozmetikusokra, hogy kerületenként egy kozmetikus is bőven elég volt. Míg 1954-ben két manikűrös-kozmetikus kisiparos működése megoldható volt, rá egy évre nem látták ennek értelmét és felére csökkentették a szolgáltatók számát.⁵¹⁸ Érthető, ha nem volt a kozmetikus szakma ekkor profitábilis és megbecsült foglalkozás. Ebben az időszakban legtöbbször a fodrász látta el a kozmetikus és a manikűrös tevékenységet is, természetesen, ha rendelkezett az ezekhez szükséges képesítésekkel.

Ebben az erőltetett puritanizmusban a nők ritkán, és akkor is csak titokban jártak kozmetikushoz.⁵¹⁹ Pedig a nőknek ekkor is fontos volt a szépségápolás, melyről a *Nők Lapja* korabeli *Okos Kata* rovatába beérkező panasz-levelekből informálódhatunk. A kozmetikáról még csak-csak lemondtak a nők, de a fodrászattal kapcsolatos sérelmeiknek már hangot adtak, mint ahogy tették azt 1956 elején „a péceli dolgozó nők”. Felháborodott hangú levelükben arról számoltak be, hogy a KTSZ elnökének döntése alapján a Baross utcai fodrászok átkerültek a Piac térre, az ottaniak pedig a Baross utcába és ez nekik, a fodrászukhoz ragaszkodó dolgozó nőknek, mennyi felesleges kellemetlenséggel járt.⁵²⁰

1956 után a nők frizurájuk mellett, már az arcuk ápolásával is foglalkozhattak. Az addigi propagált nőideált felcserélte a nyugati mintákat követő, az államszocializmus korlátain belül működő differenciálódó nőkép, modernkori szépségideál. Ennek eléréséhez pedig elengedhetetlen lett a professzionális szolgáltatások igénybevétele, mely szolgáltatások közé már a kozmetika is besorolhatóvá és társadalmilag többé-kevésbé elfogadottá vált.

---

⁵¹⁷Egy fiatal kozmetikusnő anyósa jellemezte így a kozmetikusokat a hetvenes években. Interjú Mechtl Gabriellával. Interjút készítette: Kovácsné Magyarai Hajnalka. 2018. 01. 09, Budapest. Az interjú a szerző tulajdonában.

⁵¹⁸BFL XXXV. 95- a- 127/1988 Vezető Testületek iratai.

⁵¹⁹Lásd 2. fejezet, nőképváltozások.

⁵²⁰Okos Kata rovat. *Nők Lapja* 1956. VIII. évf. 9 sz., o.n.

A nők megnövekedett szépségápolás iránti igényéről és fodrász-kozmetikus hiányról árulkodnak a már fentebb említett *Nők Lapja* folyóirat, *Okos Kata* rovatának *Ügyes-bajos* témájú levelei. A levelekből kiderül, hogy főleg a vidéki kisvárosok, falvak küzdöttek fodrász és kozmetikus hiánnyal, pedig már a falusi nők is hajlandóak voltak pénzt áldozni a szépség és ápoltság érdekében. Az egyik levélben Rácz Dánielné püspökladányi tsz tag azt panaszolta, hogy „a püspökladányi nőknek Debrecenbe kellett utazniuk, ha kozmetikai kezelést akartak igénybe venni”.⁵²¹ Egy másik levél szerint: „*Mesterszálláson csak férfifodrász van, és a szépülni vágyó nők 9 km-t kell, megtegyenek ahhoz, hogy a legközelebbi község női fodrászához eljussanak*”.⁵²² A diósjenői nők harminchat aláírással ellátott levelet küldtek be a *Nők Lapja* szerkesztőségébe azzal a céllal, hogy véget vessenek a fodrászhiány mizériának. A levélből megtudjuk, hogy Diósjenőn kívül Romhány, Bánk, Tolmács, Nógrád, Berkenye, Tereske, Nőtincs falvakban egyáltalán nem működött fodrászat, s az odavalósi nők mindnyájan Rétságra voltak kénytelenek fodrászhoz járni. Ez azzal járt, hogy a rétsági fodrászok nem bírták ellátni a munkát, s „*akinek szerencséje van frizurával, akinek nincs, frizura nélkül tér haza és majd megpróbálja legközelebb*” - a panaszlevél szerint.⁵²³ A mezőtúri asszonyok is fodrász nélkül maradtak, amikor az újonnan nyílt fodrászatot rövid időn belül megszüntették.⁵²⁴ A falusiak mellett a városi nők is elégedetlenek voltak. A soproniak például levelükben állami kozmetikai üzleteket követeltek, „*olyat amilyen a győrieknek már van*”.⁵²⁵ A panaszlevelek között olyan is akadt, amelyikből megtudjuk, hogy 1960-ban az egyik budapesti kozmetika még egy 1956-ból fennmaradt nyitvatartási táblát felejtett a kirakatban, s a panaszos feleslegesen utazott Óbudáról a Petőfi utca 33-ba. A levélíró felháborodásán túl az is kiderül a levélből, hogy a nyitvatartási idő 22 óráig tartott (volna).⁵²⁶

A városi és vidéki nők szépségápolási szokásai közötti különbséget sokszor az eltérő szociokulturális helyzet határozta meg. Vidéken sokáig erősen élt az emberekben a puritán mentalitás, és annak ellenére, hogy a fővárosban, valamint a nagyobb városokban 1960-ban már sikk volt fodrászhoz/kozmetikushoz járni, vidéken még gyakran hasztalan és erkölcstelen dolognak tartották a felesleges „cicomázkodást”. A nők megoldásképpen titokban jártak szépítkezni. A nagyrédei asszonyok például Gyöngyösre jártak be kozmetikába, azt is nem piaci

---

⁵²¹*Nők Lapja* 1960. XII. évf., 1 sz., o.n.

⁵²²*Nők Lapja* 1960. XII. évf. 5 sz., o.n.

⁵²³*Nők Lapja* 1960. XII. évf. 22 sz., o.n.

⁵²⁴Ügyek- bajok. *Nők Lapja* 1962. XIV. évf., 8 sz., 20.

⁵²⁵*Nők Lapja* 1960. XII. évf. 52/a sz., o.n.

⁵²⁶*Nők Lapja* 1960. XII. évf. 14 sz., o.n.

napokon, hogy elkerüljék az ismerősökkel való találkozást.⁵²⁷ Pusztaszeren a kozmetikustól kijövő nők letörölték ajkukról a rúzszt, ha ismerős láttak közeledni, írták 1960-ban a *Nők Lapjában*: „Zsebkendőt kap elő a retikülből, letörli ajkáról a rúzszt, mert ismerős jön szembe, az utca túlfeléről... Péntek van, hetivásár napja – ilyenkor sok az ismerős és megszólják az embert a kozmetikázásért.”⁵²⁸ Monoron pedig a helyi kozmetikából „kilépő hölgyek háromszor megfordulnak, hogy látja-e őket valaki ismerős: majd gallérba húzva nyakukat, meglepő gyorsasággal igyekeznek eltűnni.”⁵²⁹ 1964-től azokon a településeken, ahol nem volt kozmetika, ezt a hiányt „vándorkozmetikusok” kihelyezésével pótolták, akiknek érkezéséről a sajtóból értesültek a nők.⁵³⁰ A „titkos” kozmetikába járásra még 1966-ban is volt precedens: „A dombóvári férfiak megértőek (...) némelyik képes másfélkét órát is várni a feleségére, míg elkészül, de akadnak olyanok is, akik nem nézik jó szemmel, ha az asszony kozmetikushoz jár. Persze ezt a problémát is meg lehet oldani, akad jó néhány páciensem, aki csak titokban keres fel.” –mesélte 1966-ban az újságírónak Herke Erzsébet kozmetikus.⁵³¹

3.2.2. Kozmetikai bemutatók

A szépségápolás elterjedése céljából kozmetikai bemutatókat tartottak az ország különböző helyszínein. Egy ilyen eseményt harangoztak be 1958-ban, a Cegléden megtartott szokásos megyei vásár kuriózumaként: „Asszonyok, lányok számára a vásáron szokatlan meglepetés is lesz: ingyenes kozmetikai tanácsadó.”⁵³² S mivel még valamennyire jelen volt az emberek mentalitásában a szépségápolás pejoratív értelmezése, két nappal később ugyanebben a lapban ekképp nyugtatták meg az olvasókat: „S ha a sátorban valóban szakképzett kozmetikus tanyázik, nem kell attól tartani, hogy tisztos családayát kurtizánná kozmetikáz. Mert erre azért vigyázni kell.”⁵³³

1960-ban a szépségápolás alapelemeiről és az otthoni szépségápolásról tartott előadást Szekszárdon a nőtanács szervezésében Szűz Lászlóné kozmetikus, mely szintén kuriózumnak számított akkoriban a szekszárdiaknak.⁵³⁴ Egy másik ilyen esemény történt 1960-ban

⁵²⁷ Szemes Piroska: Galamb szőlőfürttel. *Nők Lapja* 1961. 32 sz., 5.

⁵²⁸ Bars Sári: Falusi asszonyok szépítői. *Nők Lapja* 1962. XIV. évf. 2 sz., 9.

⁵²⁹ *Pest Megyei Hírlap* 1962. 6. évf. 82. sz. 1.

⁵³⁰ *Pest Megyei Hírlap* 1964. 8. évf. 249. sz. 3.

⁵³¹ Tolna Megyei Népművelés 1966. 16. évf. 299. sz. 4.

⁵³² *Pest Megyei Hírlap* 1958. 2. évf. 181. sz. Címoldal.

⁵³³ *Pest Megyei Hírlap* 1958. 2. évf. 183. sz. 5.

⁵³⁴ *Tolna Megyei Népművelés* 1960. 5. évf. 134. sz. 6.

Apátfalván is, amikor a helyi tanács titkára meghívott egy VI. kerületi pesti kozmetikust, Varga Mihályt (Annit) az otthoni szépségápolás alapjainak bemutatására. Az érdeklődők száma a vártnál is nagyobb volt és mindenféle korosztályból érkeztek a kíváncsi lányok és asszonyok. Az előadáson a kozmetikus az arcmasszázs technikáin túl bemutatta a legújabb sminktrendet, amelyet könnyűszerrel elsajátíthattak a nők: az arcot vattakoronggal lemosni, alapozó krémmel bekenni, púderezni. A szemöldököt barna ceruzával megrajzolni, a szemhéjra kék szemhéjfestéket kenni, majd a szemet fekete szemceruzával kontúrozni, és végül világos rúzszt tenni az ajkakra, „mert az fiatalít és üdévé tesz”. A sminkeléstől tartózkodó egyszerű asszonyoknak is kedvezett a kozmetikus. Nekik különféle házi praktikákat tanított, amiből a hallgatóság megtudhatta, és saját bőrén tapasztalta, hogy a sárgarépa nemcsak levesbe való, de arcpakolásként is kitűnően működik.⁵³⁵

Kozmetikus 1960-ban, egy kozmetikai bemutatón. Forrás: *Nők Lapja*, 1960. XII. évf. 41. sz.

Egyes kozmetikai bemutatókon a kozmetikusok feladata az volt, hogy bemutassák a piacra dobott kozmetikumokat és megtanítsák a nőket, azok helyes használatára. Ezért ezeknek a bemutatóknak akkoriban népnevelő funkciójuk is volt.⁵³⁶ A kozmetikai bemutatók után több esetben termékmintát is kaptak a nők (rúzs, arckrém, stb.), hogy emlékezzenek az eseményre és megkedveljék a szóban forgó kozmetikumokat.

⁵³⁵ Szemes Piroska: Szépségápolás tengeritörés után, répaszedés előtt. *Nők Lapja* 1960. XII. évf. 41. sz., o.n.

⁵³⁶ *Pest Megyei Hírlap* 1962. 6. évf. 104, 105, 107. sz.

3.2.3. Kozmetikai hirdetések a *Nők Lapjában* (1956-1970)

Az ötvenes és hatvanas években a *Nők Lapjában* reklámozó „maszek” kozmetikusok a következők voltak: Földesné⁵³⁷, aki „évtizedes kozmetikájában” az arckezelésektől a végleges szőrtelenítésig kínált professzionális szolgáltatásokat, Pálffyné a végleges szőrtelenítés szakértője⁵³⁸, Sándorffy⁵³⁹, a külföldi tapasztalatokra építő és külföldről behozott divatos hormon- és vitamintartalmú kezelések képviselője, valamint Kovács⁵⁴⁰, aki puritán módon hirdette magát.

A Kádár korszak első üzleti jellegű magánkozmetikai hirdetése a *Nők Lapja* 1957/16. számában jelent meg. Földesné „évtizedes kozmetikája” hirdetéseinek a *Nők Lapjában* való egyeduralmát majd csak a 40. számban megjelenő Pálffyné kozmetikája törte meg. Érdekességképpen mindketten a szépségápoláson belül a végleges szőrtelenítést reklámozták. Ez arra mutat rá, hogy bár a szőrtelenítést az ötvenes években a higiéniaival ellentétben még nem propagálták, mégis társadalmi igény lehetett rá bizonyos rétegekben, melynek hagyománya elképzelhetően még a Horthy-korszakból eredeztethető. 1958-tól Földesné és Pálffyné mellett megjelent Kovács és Sándorffy József reklámhirdetése is. Utóbbi a végleges szőrtelenítés és szépségkezelések mellett fogyasztó kezelésekkal és hormonpakolásokkal hívta fel magára a figyelmet, a későbbiekben külföldi divatos kezelésekkal és külföldön szerzett tapasztalataival különböztette meg magát a konkurenciától. A konkurenciaharc során, Földesné az 5. számtól „dr. Földesné”-ként hirdette magát, válaszborték esetén pedig levélben való tanácsadást is vállalt.

A hatvanas években a kozmetikai hirdetéseket továbbra is Földesné, Sándorffy és Kovács hirdetése képezték.⁵⁴¹ A hirdetések alapján népszerű maradt a végleges szőrtelenítés, amit rövidhullámú géppel végeztek (Sándorffy és Kovács), valamint az arctisztítás és a különböző szépséghibák eltüntetése. Sándorffy továbbra is külföldi tapasztalatokra hivatkozott,⁵⁴² ami a „külföldi biztos jobb” általános magyar mentalitásnak bizonyára vonzó lehetett, Földesné pedig továbbra is tüntetőleg alkalmazta a „dr. Földesné” nevet. 1961-től a magánkozmetikai hirdetések gyakorisága megcsappant. A XIII. évfolyamban még elvétve fel-

---

⁵³⁷ Földesné kozmetikai hirdetése. *Nők Lapja* 1957. IX. évf. 16 sz., o.n.; 1958. X. évf. 5, 7, 17, 25, 29, 32, 51 sz., o.n.

⁵³⁸ Pálffyné kozmetikai hirdetése. *Nők Lapja* 1957. IX. évf. 40 sz., o.n.; 1958. X. évf. 12. sz., o.n.

⁵³⁹ Sándorffy kozmetikai hirdetése. *Nők Lapja* 1958. X. évf. 2,6,23,35 sz., o.n.; 1959. XI. évf. 42 sz., o.n.

⁵⁴⁰ Kovács kozmetikai hirdetése. *Nők Lapja* 1958. X. évf. 45, 50 sz., o.n.

⁵⁴¹ Kozmetikai hirdetések. *Nők Lapja* 1960. XII. évf. 1, 7, 10, 36, 39 sz.

⁵⁴² Sándorffy kozmetikai hirdetése. *Nők Lapja* 1960. XII. évf. 1, 36, 39 sz., o.n.; 1962. XIV. évf. 6 sz. 8. 16 sz. 8.; 1963. XV. évf. 6 sz. 18; 24 sz. 18; 35 sz. 21; 1964. XVI. évf. 36 sz. 29; 1965. XVII. évf. 3 sz. 9.

felbukkantak Kovács⁵⁴³, Sándorffy⁵⁴⁴ és Földesné⁵⁴⁵ kozmetikáinak hirdetései, a 13. szám után azonban egészen az 51. számig egyetlen magánkozmetika hirdetés sem jelent meg. A csendet a külföldről hazatért Sándorffy József kozmetikus törte meg, aki kozmetikájának marketingjét ismételten a jól bevált „külföldi tapasztalatok” hazai alkalmazására alapozta. A továbbiakban egyedül az ő hirdetései reprezentálódtak, melyek mindig figyelemfelkeltőek voltak. Egy hirdetésében például arra hívta fel a nők figyelmét, hogy „szőrszálaikat ne égessék, hanem bízzák szakemberre!”⁵⁴⁶ 1964-től évente már csak egy hirdetése jelent meg, Az 1966-ban megjelent hirdetése⁵⁴⁷ után pedig már csak egy, 1969-ben.⁵⁴⁸ 1965-ben néhány szám erejéig felbukkant Takács Ilona kozmetikája⁵⁴⁹, majd 1968-ban az Erika kozmetika, de hirdetései nem voltak rendszeresek és frekvenciáltak.

Az 1970-es években eltűntek a magán kozmetikai szalonok hirdetései. A divatos városi nők mindennapi életébe beépült az állami és szövetkezeti fodrászatok-kozmetikák látogatása, a vidéki nők pedig ritkán jártak kozmetikushoz, mert a faluban nem volt. Egy-egy kihelyezett kozmetikusnak kilométereket kellett naponta megtenni, hogy ellássa a közeli falvakban való szépipítő tevékenységet, amire ha ráunt és feladta, az ottani nők kozmetikus nélkül maradtak, vagy beutaztak a legközelebbi városba.⁵⁵⁰

3.2.4. Kozmetikus szakma népszerűségének alakulása

A megváltozott nőideál és a fentebb tárgyalt kozmetikushiány miatt, az 1960-as évektől a kozmetikus szakma egyre népszerűbb lett a női foglalkozások körében. A szépségkezelések iránti igény megnőtt, a szépségiparban dolgozni pedig borraivalós állásnak számított. A kozmetikusok számának növekedése drasztikusan megugrott, 1960 és 1970 között majdnem megduplázódott, és 1970 és 1980 között is növekvő tendenciát mutatott.

---

⁵⁴³ Kovács kozmetika reklámhirdetések. *Nők Lapja* 1961. XIII. évf. 1, 8 sz., o.n.

⁵⁴⁴ Sándorffy kozmetika reklámhirdetések: *Nők Lapja* 1961. XIII. évf. 2, 8,51 sz., o.n.

⁵⁴⁵ Földesné kozmetikájának reklámhirdetései. *Nők Lapja* 1961. XIII. évf. 13 sz., o.n.

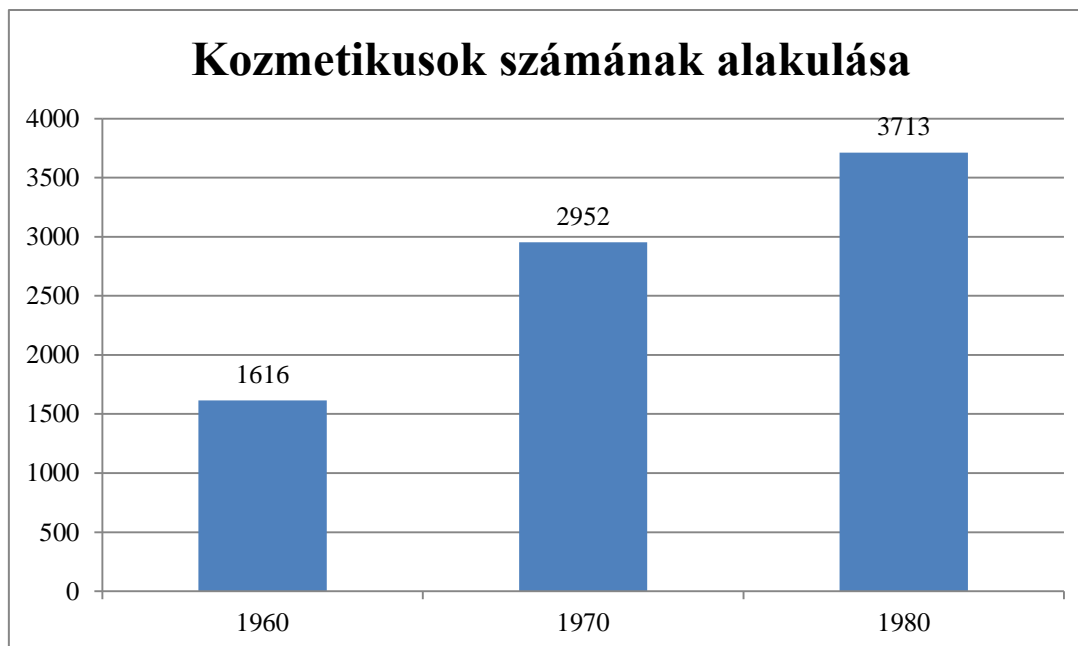
⁵⁴⁶ Sándorffy kozmetika reklámhirdetése. *Nők Lapja* 1964. XVI. évf. 36 sz. 29.

⁵⁴⁷ Sándorffy kozmetika hirdetése. *Nők Lapja* 1966. XVIII. évf. 3 sz. 29.

⁵⁴⁸ Sándorffy kozmetika utolsó hirdetése. *Nők Lapja* 1969. 44. sz. 28.

⁵⁴⁹ Takács Ilona kozmetika reklámhirdetések. *Nők Lapja* 1965. XVII. évf. 16 sz. 29.; 21 sz. 29.; 27 sz. 29.

⁵⁵⁰ Ügyek- bajok. *Nők Lapja* 1970. XXII évf. 2 sz. 24.

Saját grafikon a kozmetikusok számának alakulásáról 1960 és 1980 között.

Forrás: 1980. évi népszámlálás foglalkozási adatai.

https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1980_22_01/?pg=76&layout=s&query=kozmetikus (Letöltés: 2020.06.26)

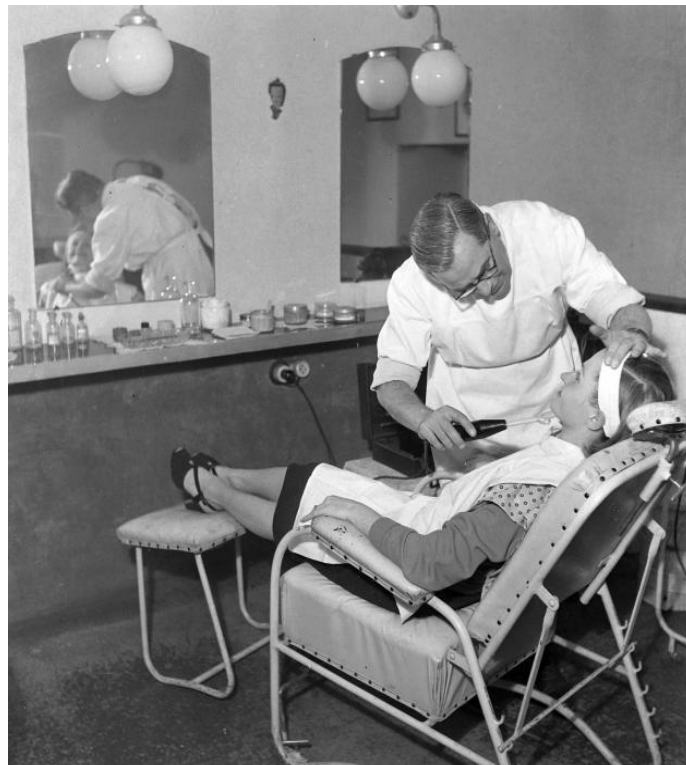
Mielőtt azonban teljes mértékben női szakmaként definiálnánk a fodrász és kozmetikus foglalkozást, érdekességként megemlíteném, hogy ez, a kezdetekben nem volt kizárólagosan feminin privilégium.

Kozmetikusok	Férfi	Nő	Összesen
1960	121	1 495	1 616
1970	159	2 793	2 952
1980	100	3 613	3 713

Táblázat. Foglalkozási adatok nemek szerint 1960-1970-1980-ban⁵⁵¹

⁵⁵¹1980. évi népszámlálás 22. Foglalkozási adatok nemek szerint.
https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1980_22_01/?pg=76&layout=s&query=fodrász (Letöltés: 2020.06.26.)

1960-ban például az 1616 kozmetikusból 1495 nő mellett 121 férfi gyakorolta a szakmát. S bár ez az arány fokozatosan csökkent (1970-ben 2952 kozmetikusból 2793 nő és 159 férfi), még az 1980-as években is jelen voltak a kozmetikus szakmában a férfiak (1980-ban 3713 kozmetikusból 3613 nő és 100 férfi).⁵⁵² A férfikozmetikusok száma gyakorlatilag csak keveset változott az évtizedek folyamán, a női kozmetikusok számának megugrása azonban, arányaiban változtatta meg a kozmetikus szakmában a nemek szerinti eloszlást.

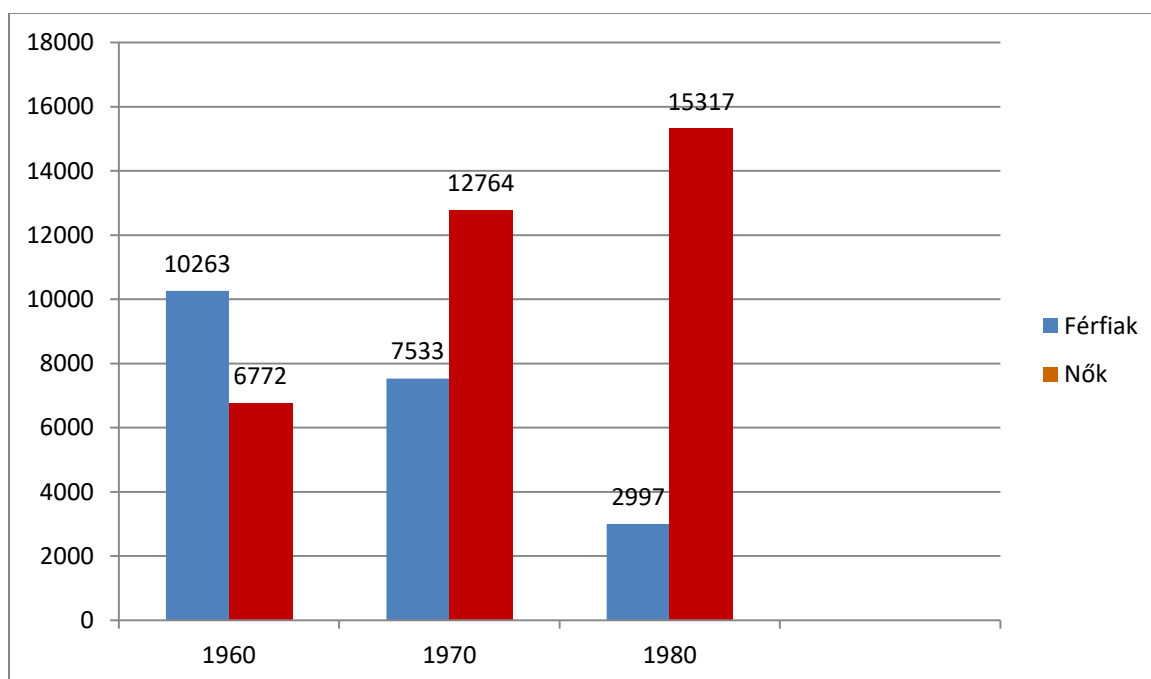
Kozmetikai kezelést végző férfi, 1962. Forrás: Kotnyek Antal/ Fortepan.

A fodrász szakma elnőiesedése terén az adatok sokkal reprezentatívabbak. Az 1960-as évekig még a fodrász szakma a „Gedeon bácsik” férfi-uralta területe volt. A szakmára általánosan jellemző férfidominancia 1960-1970 között fokozatosan, 1970-1980 között drasztikus mértékben csökkent. Már az 1950-es évek végén felfigyeltek a szakma elnőiesedésnek tendenciáira: *„Kár, hogy a szakma lassan elveszíti férfias jellegét, egyre inkább elnőiesedik.*

---

⁵⁵²A fodrász szakmában is megnyilvánult ez a gender-jelenség, 1950-ben 17035 fodrászból 10263 volt férfi és csak 6772 nő. Ez a férfi dominancia az 1970-es évektől eltűnni látszott. Népszámlálási adatok szerint 1970-ben 20297 fodrászból 12764 nő és már csak 6533 volt férfi. Uo.

Nézzen körül... Három férfifodrász mellett öt nőt láthat az üzletben. És ilyen az arány mindenütt.”⁵⁵³ Demonstratívan 1960 utánra datálható a fodrász szakma elnőiesedésének irányvonala, amikor is a férfiak száma a szakmában csökkenni kezdett, a nők viszont ugrásszerűen nőtt, sőt megduplázódott. 1970 és 1980 között ez a tendencia csak még jobban erősödött, a férfiak szakmán belüli számának drasztikus csökkenésével és a nők számának további növekedésével, mely 1980-ra egyértelmű női felül-reprezentációt vont maga után. Ez az irányvonal irreverzibilitást mutatott a későbbiek folyamán.

Saját grafikon a fodrászszakmai adatok nemek szerinti alakulásáról 1960-1980 között

Forrás: 1980. évi népszámlálás foglalkozási adatai nemek

szerint. https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1980_22_01/?pg=76&layout=s&query=fodrász (Letöltés: 2020. 06. 26.)

1961-ben az állami fodrászatok dolgozóinak 65 százaléka nő volt, és a Csengery utcai fodrászipari iskola 83 tanulója közül is összesen hárman voltak fiúk. A szövetkezeti üzletekben is hasonló nembeli arányok alakultak ki. A manikűrösök és pedikűrösök minimálisan

⁵⁵³ *Esti Hírlap* 1957.2 évf. 56 sz. 7.

szerepeltek a szépségápolási szolgáltatók között, összesen öt pedikűrös dolgozott az állami fodrászatokban.⁵⁵⁴

A kádári konszolidáció időszakában már könnyebben lehetett iparendélyhez jutni, mint korábban. Ennek hatására iparendély kérelem hullám vette kezdetét és egyre-másra jelentek meg az újsághirdetések olyan kozmetikusok és fodrászok részéről, akik újra elkezdték az ipart, mint például: „*Ozsváth Béla női fodrász értesíti vendégeit: újra dolgozik. V. Galamb u. 367.*”⁵⁵⁵ A Nők Lapjában 1968-ig folyamatosan hirdető Sándorffy József kozmetikai hirdetéseivel is több napilapban találkozhatunk.⁵⁵⁶ Ő volt az, aki bár felkelésnek titulálta az 1956-os eseményeket, kijelentette, hogy: „*A női hiúság sokszor vetekszik egy-egy forradalom erejével. Tegnap Kispestről, a Cérnagyárból jött egy dolgozó, egy másik nő pedig Zuglóból. A közlekedési nehézségek sem számítanak. Hiszen még a felkelés első hetében, a tüzsiünetben is jöttek hölgyek szőrtelenítésre.*”⁵⁵⁷

A fodrászok és kozmetikusok keresete nem volt magas, előfordult, hogy a szövetkezetiek kevés vendég esetén nyolcszáz forintnál is kevesebbet kerestek egy hónapban.⁵⁵⁸ A Budapesti Állami Fodrászatban jobb volt a helyzet, ott a dolgozóknak nyolcszáz, illetve egyes helyeken ezer forintos minimumot garantáltak, bármilyen volt is a vendéglátás. „*Ráadásul az sem volt mindegy, hogy frekventált hely vagy peremkerület. Én akkor hagytam abba, amikor átkerültem egy olyan helyre, ahol egész héten az összes vendégem két idős hölgyből állt, akik bajuszgyantát és szemöldökfestést kértek.*”⁵⁵⁹

1957-ben a Tanácsok Közlönyében a fodrászok és kozmetikusok órabérét 3 Ft-ra kalkulálták, akárcsak a pedikűrösök órabérét. A munkabéren kívül a munkavállalókat az általuk forgalmazott heti bevételi összegéből többletbér illette meg, mely a következő módon nézett ki: „*A többletbér a férfi fodrászatban és lábápoló iparban mind a szakmunkásoknál, mind a betanított munkásoknál az alábbiakban megadott értékhatáron felül forgalmazott összeg 40%-a, míg a női fodrászati és kozmetikai szak- és betanított munkásoknál az alábbiakban megadott értékhatáron felül a forgalmazott összeg 33%-a illeti meg a munkavállalót.*” A heti többletbér az alábbi értékhatárok felett elért forgalom után volt fizethető: férfifodrászatban 225 Ft, női fodrászatban 270 Ft a kozmetikai iparban 220 Ft heti bevételen felül.⁵⁶⁰ 1977-ben ezek az

⁵⁵⁴Nők Lapja 1961. XIII évf. 13 sz.

⁵⁵⁵Esti Hírlap 1957. 2 évf. 251-252 sz.

⁵⁵⁶Esti Hírlap 1957. 2 évf. 302.

⁵⁵⁷Népakarat 1956. 1. évf., 24 sz., 6.

⁵⁵⁸ Ez jellemző volt a borraivalós állásokra (szépségipar, vendéglátás, stb.)

⁵⁵⁹ Interjú: Asbóth Éva kozmetikussal. Interjút készítette: Kovácsné Magyar Hajnalka. 2020. 02. 25. Interjú a szerző tulajdonában.

⁵⁶⁰Tanácsok Közlönye 1957. 5 évf. 45 sz. 453.

arányok a következőképpen módosultak: „*A fodrász és kozmetikus iparban a dolgozók által elért havi forgalom forint összegének: a férfi fodrász szakmunkások részére 46 százalékát, a női fodrász szakmunkások részére 36 százalékát, a női fodrászatban foglalkoztatott, nem szakképzett munkások (pl. fejmosók) részére 23 százalékát, a kozmetikus szakmunkások részére 36 százalékát kell munkabéreként megállapítani.*”⁵⁶¹ Továbbá teljes munkaidőben történő foglalkoztatás esetén „*a férfi és női fodrászokat, kozmetikusokat, a női fodrászatban foglalkoztatott nem szakképzett dolgozókat, valamint a lábapoló és a manikűrös iparban foglalkoztatott dolgozókat havi 1200 forint munkabér*” akkor is megillette, ha a havi teljesítményük szerint kiszámított összeg ezt nem érte volna el.⁵⁶² Az aktuális év átlagfizetése ekkor egyébként 3413 Ft volt,⁵⁶³ de a borraivalós szakmáknál általános volt a plusz jövedelem hozzákalkulálása az alapbérhez.

A családtagok nem dolgozhattak egy üzletben, nehogy összejátszanak. A kozmetikusok keresete a következőképpen nézett ki. Az állami üzletekben volt egy minimális alapbér, a szövetkezeteknél pedig a termelés után kapták a bérezést. Az össztermelés 27%-át kapták a kozmetikusok és a borraivalót megtarthaták.⁵⁶⁴ A borraivaló jelentős összeg volt, hiszen a vendégek is tisztában voltak azzal, hogy a szépségkezelések árának csak egy része jut el a kozmetikushoz, a borraivalóért cserébe viszont sokkal jobb szolgáltatást kapnak. A fodrászok és kozmetikusok valós bevételét ennek megfelelően a fizetésen kívül a borraivaló határozta meg. „*Egy időben táblákon hirdettük, hogy nem fogadunk el borraivalót. A vendégek mégis adtak. És?- Elfogadtuk...*”⁵⁶⁵ A borraivaló nagysága sokszor elérte vagy akár meghaladta a fizetését. Egyéb fekete jövedelemként volt betudható az általuk otthonra eladott kozmetikumok: fodrászok esetében samponok, kozmetikusok esetében saját maguk által kevert krémek, melyek akár a havi 1000 Ft-ot is elérhették. További jövedelemnövelési alternatíva volt a ki nem bocsátott számlák vagy az eredeti szolgáltatásnál alacsonyabb számlák kiállítása. A házhoz való kijárási feltételei is szabályozva voltak. Csak kiszállás során való szolgáltatás nem volt engedélyezett, fizikailag létező telephely volt szükséges hozzá.⁵⁶⁶

Mivel a hazai kozmetikumok ellátása hiányosságokat mutatott, a kozmetikusok sokszor nyugatról hozattak be kozmetikumokat, amiket szintén eladtak, magasabb áron. A korszak

---

⁵⁶¹Tanácsok Közlönye 1977. 26 évf. 15 sz. 314.

⁵⁶²Uo.

⁵⁶³Átlagkeresetek az adott időintervallumban a KSH adatai szerint.

https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_qli001.html (Letöltés: 2020. 06. 28)

⁵⁶⁴Interjú Mechtl Gabriella mesterkozmetikussal. Interjút készítette Kovácsné Magyar Hajnalka. 2018. 01. 09. Budapest. Az interjú a szerző tulajdonában.

⁵⁶⁵Esti Hírlap 1957.2 évf. 56 sz. 7.

⁵⁶⁶Tanácsok Közlönye 1960. 8 évf. 81 sz. 776.

egyik specifikussága volt a kapcsolati tőke. Mivel az Egészségügyi Minisztérium rendeletben tiltotta a gyógyszertári anyagok kozmetikában való forgalmazását, a kozmetikusoknak a szakma gyakorlásának elengedhetetlen feltétele volt a gyógyszertári „ismerős”.⁵⁶⁷

1959-ben pályaválasztáskor a lányok előnyben részesítették a kozmetikus, fodrász és laboráns, mint az esztergályos vagy hegesztő szakmákat. *„Sokan vannak közöttük, akik tragédiának tekintik, ha nem íróasztalhoz vagy egyetemre kerülnek. Másik részük inkább a könnyebb szakmák felé ösztönlik. Kozmetikusnak, fodrásznak, vagy laboránsnak akar elmenni. Az esztergályos és hegesztő szakmába nincs elég jelentkező.”*⁵⁶⁸ 1960-ban a fodrász és kozmetikus ipari tanulónak jelentkező lányokat túljelentkezés miatt átirányították a vasipari szakmákba, valamint növelni kívánták létszámukat az alábbi területeken is: esztergályos, marós, kárpitós, optikai csiszoló, üveg technikus, üvegcsiszoló és porcelánfestő.⁵⁶⁹ 1965-ben a kozmetikus szakma már az orvos, mérnök és tanár pályák helyetti alternatívát képezte: *„A szülőknek többnyire nagy és szép terveik vannak gyermekük jövőjét illetően. Orvost, tanárt, művészt, mérnököt, legrosszabb esetben műszerészt vagy kozmetikust akarnak belőle nevelni.”*⁵⁷⁰ 1966-ban a kőműves, ács, öntő szakmákkal egyetemben a kozmetikus „sztárszakmának” számított és a lányok többsége a fodrászat mellett ezt a mesterséget választotta.⁵⁷¹ 1969-ben már az „ügynevezett divatos szakmák” közé tartozott, akárcsak a férfiak körében a TV- és rádiószerelő, autószerelő szakmák. Egyre több fiatal tendált a divatos szakmák felé, és ez, a kereslet- kínálat törvénye szerint meghozta a túlkínálat problémáját. A fiatalok által divatosnak tartott szakmákról a szocialista ipari szakmákra való átirányítás nem volt hatékony. A divatszakmák számának redukálása ugyanis *„nem vonja maga után a másikkban való növekedést. Aki fogtechnikus, kozmetikus, fodrász akart lenni, nem fog elmenni öntőnek, kőművesnek, forgácsolónak vagy csak nagyon kis hányada.”*⁵⁷²

1971-ben már általánossá vált, hogy egy állami vagy szövetkezeti üzletben, két műszakban 2 kozmetikus, 8 fodrász és 1 hajmosónő dolgozzon és sokszor még vasárnap délelőttönként is nyitva tartottak a lakossági igények kielégítése miatt.⁵⁷³ Egy nap leforgása alatt akár 25 vendég is megfordult a kozmetikusoknál, amire sem az ötvenes évek előtt, sem a hetvenes évek befejeztével nem volt precedens.⁵⁷⁴ A nők hetente, kéthetente jártak fodrászhoz,

---

⁵⁶⁷Bugár József: Bér és borraivaló. Fodrászok és kozmetikusok. *Figyelő* 1982. 26 évf. 25 sz. 7.

⁵⁶⁸BFL - XXXV.1.a.3.1959.- MSZMP Budapesti Pártbizottságának ülései.

⁵⁶⁹Tanácsok Közlönye 1960. 8 évf. 27 sz. 242.

⁵⁷⁰Pest Megyei Hírlap 1965. 9. évf. 116. sz. 1.

⁵⁷¹Békés Sándor: Vizsgák előtt az ipari tanuló intézetekben. *Dunántúli Napló* 1966, 23 évf., 107.

⁵⁷²BFL XXIII.102.a.1- Budapest Főváros Tanácsa Végrehajtó Bizottsága üléseinek jegyzőkönyvei, 1976

⁵⁷³A szépek is szebbek lesznek. *Pesti Hírlap* 1971. 15 évf. 302 sz. 1.

⁵⁷⁴Pest Megyei Hírlap 1972. 26 évf. 106 sz. 4.

havonta kozmetikushoz. A fodrászüzleteket és azok kozmetikai részlegeit klubként használták, ahol megbeszélték a híreket és a helyi pletykákat. Az üzlethelyiségekben egyszerre többen is voltak. Voltak, akik várakoztak és voltak, akiken a kozmetikus szimultán dolgozott, miközben folyamatosan beszélt mindenki.

A kozmetikus képzés más szépségipari szakmáktól eltérően az 1970-es évektől érettségi kötelessé vált.⁵⁷⁵ Ez presztízserővel volt és megkülönböztette a fodrász szakmától, ami nem volt érettséghez kötve. Ez a képzettségbeli különbség gyakorta adott okot a fodrászok és kozmetikusok közötti konfliktusokra. Pitó Éva korabeli kozmetikus így emlékszik vissza: „*A fiatalság naivitásával és jókedvével próbáltam elviselni a fodrászok köréből áradó rosszindulatot és gáncoskodást. Lenéztek minket, mert tanultabbak voltunk: na, itt vannak az úri kisasszonyok, a kozmások, csúfolódtak velünk.*”⁵⁷⁶

Kozmetikai ipari iskolába bekerülni nem volt könnyű, néha csak kapcsolatokon keresztül sikerült, ami jellemző kiskapuja volt a rendszernek. A kozmetikai pálya népszerűsége miatt a gyakorlati helyeket biztosító kozmetikusok korrumpálhatóak voltak. A hetvenes években a magánkozmetikusok 20 ezer Ft-ot kértek tanuló képzéséért. Egy zuglói kozmetikus a lap szerint, a gyakorlati edukáción túl megadta „titkos receptkönyvét”. Egy másik kozmetikus, aki szerint a periférián érdemesebb volt dolgozni, mint a belvárosban, ahol egyre-másra nyíltak a kozmetikák azt nyilatkozta, hogy a „jó szakma, többet ér, mint a diploma.” Kozmetikus tanulók mellett létezett a kozmetikai asszisztensként nevezett betanított munkás fogalma, aki nem fizette a 20 ezret, hanem ő kapott havonta 2 ezer Ft-ot. Követelmény volt, hogy 160-170 cm közötti magassággal rendelkezzen, és ne ismerkedjen férfiakkal.⁵⁷⁷

Egy másik nyilvánosságra kerülő precedens volt Loványiné esete, akit 1980-ban jogerősen elítéltek vesztegetés vádjával. A kiskőrösi vegyesipari szövetkezet gebines kozmetikusaként ugyanis 1975-től, de az újságcikk szerint bizonyítottan 1978-ban több alkalommal is, 20-30 ezer Ft-ot kért el kozmetikus pályára készülő fiatal lányok szüleitől azért cserébe, hogy a lányok bejussanak a kozmetikus ipari iskolába. A honorárium fejében az iskolától előzetes engedélyt kért a lányoknak a felvételre, amit rendszerint meg is kapott.⁵⁷⁸ Bár a cikk erről nem ír, nyilvánvaló, hogy Loványiné (akinek a felvételeknél csak javaslattételi joga volt) sokkal magasabb szinten is benne lehettek az ilyen fajta korrupciós ügyekben, és valószínűleg nem egyedi esetről van szó.

---

⁵⁷⁵ Hogyan lehet szakmunkástanulónk jelentkezni. *Dolgozók Lapja* 1970, 20. évf., 2.

⁵⁷⁶ Interjú Pitó Éva kozmetikussal. Interjút készítette: Kormos Valéria. In: Kormos Valéria: *Álomszövegek. Nőnek lenni a Kádár-korban.* K, Budapest, 2019: 150.

⁵⁷⁷ *IM* 1977. 13 évf. 5 sz. 26-27.

⁵⁷⁸ Vesztegetés miatt jogerősen elítélték a kozmetikusnőt. *Petőfi Népe* 1980. 35. évf., 142.

A nyolcvanas években is vonzó maradt a fiatalok számára a kozmetikus pálya. 1981-ben a *Kedves IM* rovatban egy pálya iránt érdeklődő fiatal lánynak felhívják a figyelmét arra, hogy a kozmetikus képzőbe a többszörös túljelentkezés miatt csak a legjobbak jutnak be.⁵⁷⁹ 1984-ben divatszakkákkal foglalkozott az *IM*: fiúk esetében autószerelő, lányokéban kozmetikus volt a tendencia. Arra, hogy miért lehet ez a szakma olyan népszerű, a kozmetikus azt válaszolta, valószínűleg a fehér köpeny miatt, és mert a lányok azt hiszik, ez könnyű munka.⁵⁸⁰ Felmerülhet a beérkező levelek valódiságának a megkérdőjelezése, ám ebben az esetben is, ezek a fiktív levelek, valószínűsíthetően a közvélekedés befolyásolására szolgáltak és kortörténeti jelleggel bírnak.

A kozmetikai iskola elvégzése után az elhelyezkedés sem volt könnyű, hiszen a szakma népszerűsége miatt az adott állami és szövetkezeti helyek gyorsan beteltek és üresedés csak az idős kozmetikusok nyugdíjazása esetén történt vagy új szövetkezeti üzlet nyitása során, ellátatlan területen.

A Magyar Nők Országos Tanácsának 1982-ben megválasztott tagja is kozmetikus volt. Kislánykori álma vált valóra azzal, hogy kozmetikus lett, de a nehézségekkel akkor még nem számított. Frissen végzett kozmetikusként a hetvenes években azzal kellett szembenéznie, hogy lakhelyén, Szekszárdon nem volt betölthető kozmetikus állás. Ezért, mivel a közeli helységeken, bár nem teljes munkaidős megoldással, de volt szabad hely, egy héten két nap Nagydorogra, három nap Bátaszékre ingázott felszerelésével együtt. *„Nem nyolc óra volt a munkaidőm, hiszen a személyhez kötött szolgáltatásokban akkor dolgozik az ember, ha jön a kedves vendég. Hajnaltól estig voltam távol.”*⁵⁸¹

A szocializmusban a jó munkahely megszerzése is, mint minden más, a kapcsolatokon múlt. Mivel a kozmetikus szakma divatszakma volt és túltelített a piacon, kapcsolatok nélkül egy kezdő kozmetikus nem tudott jó helyre kerülni. És nem volt mindegy, hogy az állami vállalat vagy szövetkezet mely üzletébe kerül. Mivel termelés után jött a jövedelem és a borraivaló meghatározó volt, fontos volt, hogy minél több jól fizető vendég legyen. Sindula Zoltánné Ági akkoriban frissen végzett kozmetikus, több hónapos sikertelen keresgélés után a kecskeméti MSZMP székházban adta elő panaszát. A párttitkárnak egy telefonhívásába került a probléma elintézése. Sindulánénak egyből lett állása a szövetkezet egyik üzletében és másnap már mehetett dolgozni. *„Ami nekem hónapokig nem ment, a párttitkárnak egy telefonjába került, és másnap felvettek a szövetkezetbe. Ott aztán Sindula elvtársnő lettem, a többi*

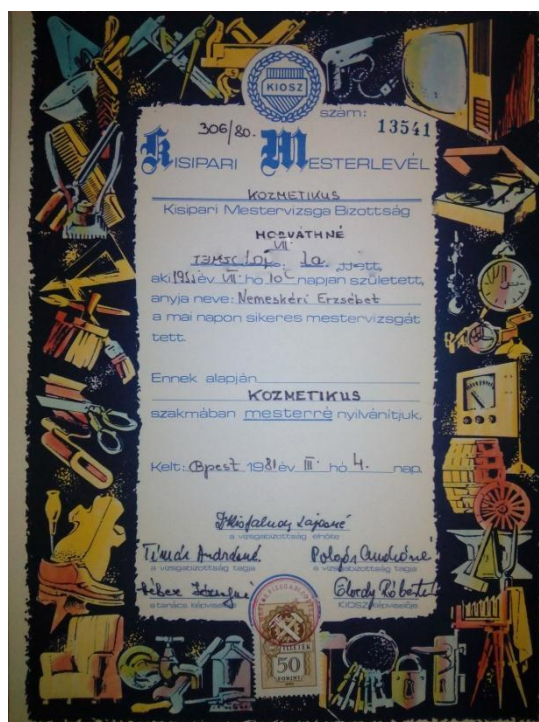
⁵⁷⁹*IM* 1981. 17. évf. 5. sz. 4.

⁵⁸⁰*IM* 1984. 20. évf. 12. sz. 6.

⁵⁸¹ A Magyar Nők Országos Tanácsának új tagjai. *Tolna Megyei Népiújság* 1982. 32. évf., 267.

kollégámat keresztnevükön szólították a szövetkezeti vezetők, csak nekem járt a hivatalos megszólítás. Nem foglalkoztam vele, azóta is nevetek rajta, hisz' soha nem voltam párttag.”⁵⁸²

Az 1980-as évek újabb reformtörekvései által generált magánkozmetika nyitási hullám több szakember mesterkozmetikussá válását indukálta. A mestervizsga előtt célszerű volt a KIOSZ által szervezett mestertanfolyamon részt venni. Sikeresen abszolvált vizsga után, mesterkozmetikus oklevél birtokában, már lehetséges volt az iparendély iránti kérelem indítványozása.

Mesterlevél 1981-ből (eredeti név eltakarva), magántulajdon.

A fiatalok szépségipari szakmák iránti orientálódásának népszerűsége a nyolcvanas években sem redukálódott. 1987-ben az Állami Bér- és Munkahivatal felmérése szerint a végzős fiatalok elhelyezkedési lehetőségei kedvezőtlenebbek lettek az 1986-os helyzethez képest. Bár a diplomás fiatalok és a szakmunkásképzőt végzettek esélyei optimálisabbak voltak, a

⁵⁸²Interjú Sindula Zoltánné Ágival. Készítette Popovics Zsuzsanna. 2012.03.20. Interjú elérhető itt: <https://www.baon.hu/bacs-kiskun/kozelet-bacs-kiskun/otven-evig-egy-helyen-egy-szakmaban-433568/> (Letöltés: 2020. 06. 26.)

divatszakkakkal rendelkezők (a már említett autószerelő, kozmetikus, fodrász, stb.) lehetőségei a túltelítettség miatt kilátástalanokká váltak a munkaerőpiacon.⁵⁸³

3. 3. A KORSZAK KOZMETIKAI ELJÁRÁSAI ÉS DIVATOS TENDENCIÁI

Korabeli szakkönyvek, tanácsadó könyvek, sajtóforrások és kozmetikai árlisták alapján kimondhatjuk, hogy a háború előtti korokhoz képest a kozmetikai kezelések leegyszerűsödtek. Az olyan specifikus és drága kozmetikai eljárások, mint például a mélyrétegű bőrhámlasztás, arcfehérités, végleges szőrtelenítés, melyeket az évtizedes múlttal rendelkező magánkozmetikusok végeztek,⁵⁸⁴ a hatvanas évek végére eltűntek. Maradt helyettük az állami és szövetkezeti általános kis- és nagy arckezelés, dekoratív kozmetika palettáján a szemöldök- és szempillafestés, szőrtelenítés tekintetében pedig a gyanta vagy ennek alternatívájaként a hidrogén-peroxidos szőkítés. A professzionális szépségápolás igénybevétele megszűnt a társadalom felső rétegének privilégiuma lenni. A szolgáltatások egyszerűsödésével párhuzamosan, a díjszabások is alacsonyabbakká, mindenki számára megfizethetővé váltak.

3.3.1. Kozmetikai eljárások és kezelési protokollok

1957-ben a kozmetikusok tevékenységét szabályozó rendeletek megegyeztek az 1954-ben kiadottakkal, melyek tulajdonképpen a 46.411/ 1933. K. M. számú rendeleten alapultak, némi kiegészítéssel. Az 1954-es rendelet értelmében az állami és szövetkezeti fodrászatok kozmetikus részlegei és a kozmetikus magánkísiparosok esetében a kvarclámpás, galvánáramos és diatermiás készülékekkel⁵⁸⁵ való kezeléseket „1955. január 1-től kezdve csak olyan dolgozó végezheti, aki a szakmai érdekképviselő által szervezett elméleti és gyakorlati kiképzésben részt vett, az Egészségügyi Minisztérium részvételével alakított vizsgabizottság előtt vizsgát tett és erről bizonyítványa van.”⁵⁸⁶ A kozmetikai kompetenciák átlépése végett tilossá vált a

⁵⁸³ Pályakezdő fiataloknak. *Pest Megyei Hírlap* 1987. 31. évf., 162. sz.

⁵⁸⁴ Földesné, Sándorffy, Pálfiné kozmetikusok hirdetései 1968-ig jelen voltak különböző újságok apróhirdetési felületein.

⁵⁸⁵ Elektromos áram által magas hőt termelő készülék, mely égetéssel módszerrel volt képes különböző bőrkinövéseltüntetésére, illetve a lézer elődjeként végleges/ hosszantartó szőrtelenítésre.

⁵⁸⁶ A könnyűipari miniszter 2 1954. (XI. 13.) Kip. M. számú rendelete a kozmetikai ipar gyakorlásáról szóló 46.414/1933. K. M. számú rendelet kiegészítéséről. *Tanácsok Közlönye* 1954. 2. évf. 70 sz. 801.

szemölcsök és anyajegyek eltávolítása bármilyen égetéssel vagy diatermiás eljárás által. Ettől kezdve ezek levétele kizárólag bőrgyógyászati és sebészeti hatáskörbe tartoztak. A kontárok kizárását illetve a szakmák közötti illegális átlépést az alábbiak szerint szabályozták: „Az állami és szövetségi fodrászatok csak akkor foglalkozhatnak kozmetikai ipar gyakorlásával, ha képesített kozmetikust alkalmaznak és az illetékes iparhatóságtól erre a tevékenységre iparjogosítványt kaptak.”⁵⁸⁷ 1958-tól a magánkozmetikus kisiparosoknak mestervizsgát kellett tenniük az ipartevékenységük folytatására: „Mestervizsgát kell tennie a képzéshez kötött iparokban annak a kisiparosnak, akinek iparigazolványát 1956. január 1. napja után állították ki.”⁵⁸⁸ Az állami és szövetségi fodrászatokban dolgozó kozmetikusoknak továbbra is elegendő volt a szakvizsga, melyet három év elméleti és gyakorlati képzés előzött meg. 1957-től, talán a jelentkezők számának limitálása miatt, kozmetikai tanulmányaik terén prioritást élveztek az érettségizettek.⁵⁸⁹

Sokáig a kozmetika és az orvostudomány között nem volt markáns választóvonal. Sok kozmetikus a szépítés mellett gyógyászati tevékenységet is végzett, illetve saját vagy cége nevével akarva vagy akaratlanul megtévesztő reklámot folytatott. A megtévesztés megszüntetése végett 1958-tól kozmetikus nem alkalmazhatta a „dr” titulust, még akkor sem, ha esetlegesen rendelkezett vele: „A kozmetikus iparosok a 46.414/1933. (X.f21.) K. M. sz. rendelet 5. §-a értelmében doktori címet, vagy erre utaló megjelölésüket cégükben, üzleti nyomtatványaikban, hirdetéseikben, valamint általában iparuk gyakorlásával kapcsolatban akkor sem használhatnak, ha ez a cím egyébként őket megilleti.”⁵⁹⁰ A kozmetika és gyógyászat különválasztása céljából 1968-ban újabb rendelet született, mely kimondta, hogy a kozmetikusok nem végezhetnek gyógyászati masszázst és a bőr szépségének ápolását kizárólag kozmetikai célokra engedélyezett szerekkel és eszközökkel végezhetik. „A kozmetikus ipar tevékenységi körébe tartozik az egészséges bőr szépségének kozmetikai célokra engedélyezett szerekkel, eszközökkel végzett ápolása és kezelése, csupán kozmetikai és nem gyógykezelésszerű masszírozása, továbbá szépséghibáinak palástolása, illetőleg - e rendelet korlátai között - azok megszüntetése, végül a kezeléshez használt kozmetikai szerek előállítására.”⁵⁹¹

1979-ben újabb rendelet jött ki annak kapcsán, milyen eljárások tartoznak a kozmetikus feladatkörébe, és melyek azok, amelyek túlmutatnak a kozmetikusok kompetenciáin. Továbbra

---

⁵⁸⁷ Uo.

⁵⁸⁸ Kisiparosok mestervizsgájára vonatkozó szabályok. *Tanácsok Közlönye* 1958. 6. évf. 38 sz. 354.

⁵⁸⁹ Az ipari tanulók jelentkezésének rendjéről. *Tanácsok Közlönye* 1957. 5. évf. 42 sz. 419.

⁵⁹⁰ *Tanácsok Közlönye* 1958. 6. évf., 63 sz. 586.

⁵⁹¹ A könnyűipari miniszter 8/1988. (IX..21.) Kip M számú rendelete a kozmetikus ipar tevékenységi köréről. *Tanácsok Közlönye* 1968. 16. évf. 47 sz. 1128.

is tilos maradt a szemölcseltávolítás, a hámlasztások útján alkalmazott szeplőhalványítás, festékes anyajegyből szőreltávolítás, és bevezették a szemvédelem nélküli kvarckezelés szankcionálását.⁵⁹² Tilos lett továbbá a fájdalomcsillapítás és különböző akupunktúras kezelések végzése, testüregekben (orr, száj, fül) végzett kezelések alkalmazása. A kozmetikai kezelési eljárásokban végezhető elektrokozmetikai kezelések (vió, galvánáram, interferenciaáram, iontoforézis) abban az esetben voltak engedélyezettek, ha előzetesen azok az Egészségügyi Minisztérium Orvos- és Kórháztechnikai Intézeténél minősítve voltak. A kozmetikákban alkalmazható fizikai kezelőeljárások az 1979-es rendelet szerint mindazon: elektrokozmetikai kezelések, amelyek minősítve és jóváhagyásra kerültek az Egészségügyi Minisztérium Orvos- és Kórháztechnikai Intézeténél, azon indirekt elektrokozmetikai készülékekkel való kezelések, mely készülékek használatát előzetesen a Magyar Elektrotechnikai Ellenőrző Intézet engedélyezte, valamint a kozmetikai kezelések céljára szolgáló valamennyi víz- és gyógyvízkezelés, masszázsek és kondicionáló tornák. Az arc, szempilla, szemöldök festése, valamint a szépséghibának számító szőr szintelenítése vagy eltávolítása a kozmetikus ipar tevékenységi körébe tartoztak.⁵⁹³

Arckezelésre havonta jártak a professzionális kozmetikai szolgáltatást igénylő nők. Igénnytől függően két fajta arckezelés volt végezhető: a kis- és a nagykezelést. A nagykezelés protokollja a következő volt: letisztítás, radiózás, gőzölés, manuális tisztítás (mitesszerek, pattanások kinyomkodása), fertőtlenítés, összehúzó pakolás, masszázs, második pakolás, záró krém. Miután a kozmetikus a vendég arcát sminklemosóval letisztította, egy 15-20 perces arcgőzölés következett, ami a gyakorlatban úgy nézett ki, hogy a vendég egy széken ült és a fejét behelyezte az arcgőzölő készülék búrájába, fejét letakarták egy törölközővel. „Emlékszem, egy néni, aki még sosem járt kozmetikában, amikor először odaültettem a gőzölőhöz, háttal ült neki.”⁵⁹⁴ A korszak végére megjelentek a búra nélküli gőzölők, amelyek szabadon áramoltatták a gőzt a vendég arcára. A gőzölőbe általában kamillateát tettek és ez a kamillás gőz puhította fel a vendég arcát és nyitotta meg a pórusokat. A 15-20 perc gőzben ülés után a vendég felhelyezkedett az ágyra, ahol a kozmetikus a gézből vagy pelenkaanyagból készült tisztítókendővel manuálisan kitisztította a pórusokat a mitesszerektől és az aknéktól.

---

⁵⁹² A kozmetikus ipar körében nem alkalmazható eljárások a 4/1979. (VIII. 23.) Kip M—Eü M számú együttes rendelethez tartozó 1. sz. melléklete szerint. *Tanácsok Közlönye* 1979. 28 évf. 29 sz. 831.

⁵⁹³ A 4/1979. (VIII. 23.) Kip M—Eü M számú együttes rendelethez kapcsolódó 3. sz. mellékletnek a fizikai kezelőeljárások körében végezhető kezelésekről szóló passzusa. *Tanácsok Közlönye* 1979. 28 évf. 29 sz. 831.

⁵⁹⁴H. Gy. kozmetikus visszaemlékezése. In: Fókuszcsoporthos interjú kozmetikusokkal. Interjú készítette: Kovácsné Magyarai Hajnalka: 2020. 03. 24. Interjú a szerző tulajdonában.

Sok esetben komedó nyomót⁵⁹⁵ is használtak a problémásabb eseteknél. Ezt a procedúrát a nehezen hozzáférhető területeken, főleg a fülkagyló tájékán alkalmazták és meglehetősen kellemetlen érzés volt a vendégnek. Az eszköz egyik végével megszúrták a komedót,⁵⁹⁶ a másik végén található lyukat pedig a fekete pöttyre helyezték úgy, hogy a közepe körbeölelje, és egy határozott mozdulattal lenyomták. A nyomás hatására a lyuk közepén megjelent a komedót megtöltő faggyúdugasz. Ezután már csak fertőtleníteni kellett. Fertőtlenítés és viózás után egy összehúzó pakolás következett, ezt követően egy 20-25 perces masszázst, a vendégek szempontjából a legkellemesebb része a kezelésnek, majd újabb pakolás és végül a befejező krém. Később (a nyolcvanas években), a kozmetikai masszázst beékelését a protokollban az határozta meg, hogy zsíros, olajos bőrrel vagy inkább érett és dehidratált (vízhiányos), esetleg allipikus (zsírhiányos) bőrrel volt szó. Az első esetben a masszázs a gőzölés előtt történt, a második és harmadik esetben a tisztítás és fertőtlenítés után. A kiskezelés protokollja kihagyta a gőzölés és manuális tisztítás fázisait és csak masszázsból és pakolásból állt. Ezt inkább a középkorú vagy idősödő nők kérték, akiknek korukból adódóan nem volt olyan akcelerált a faggyúmirigy termelődésük, így nem volt szükségük tisztításra. A hormontermelés lelassulásával azonban, a csökkent ösztrogénszint következtében kialakuló öregedési jelek (arc megereszkedése, tónusának lazulása, stb.) mérséklésére gyakorta vették igénybe a korszak divatos méhpempős készítményeit, és ezen készítményekkel történő masszázst és pakolásokat. Ezek a termékek az államszocializmus hiánygazdasága esetén nehezen voltak beszerezhetőek, így azok a kozmetikusok, akik ezt különböző kiskapukon keresztül megoldották sokkal népszerűbbek voltak, ami borralaló szempontjából nem volt elhanyagolható. Hiánygazdaság adta lehetőség folytán ugyanis hivatalosan egyfajta masszázskrém volt, minden vendég bőrére ugyanazt alkalmazták. (Erre a kozmetikai anyagok részben részletesebben kitérek.)

---

⁵⁹⁵Fémről készült csipesz formájú hosszúkás eszköz, melynek egyik vége lándzszerű (ezzel nyitja meg a kozmetikus a komedót), a másik vége gömbszerű, közepén egy lyukkal, amelyet magára a komedórahelyeznek és szorítanak rá.

⁵⁹⁶Mitesszer.

Kozmetikus tanulók oktatása 1964-ben. *Képes Újság*, 1964. 5. évf. 51 sz.

Dekorkozmetika alatt a szemöldökszedést, szemöldök- és szempillafestést, az arc kikészítését vagy sminkelését értem. A szemöldökszedés csipesszel történt, nem volt divatban gyantáztatni a szemöldököt. A szemöldök festése, ha túl erős lett vagy kiment a vonalból, cigarettahamuval dörzsölték le, ami természetesen nem volt benne az elméleti oktatásban, de a gyakorlat ezt igazolta és nem járt büntetéssel a KÖJÁL részéről. Bár kozmetikus körökben nem volt szokás dohányozni, a fodrászok rendszeresen tartottak cigaretta szünetet, így hamu is keletkezett, amit a kozmetikusok szükség esetén felhasználhattak. Szempillafestés után a szempillán maradt esetleges szemfestéket bőrvízzel semlegesítették, mégpedig egy speciális szemöblögető pohár segítségével. A szemöldökszedést és festést valamint a szempillafestést általában háromhetente kérték a vendégek vagy egyszerre az arckezeléssel. Utóbbi esetben, a masszázs utáni pakolás ideje alatt festették a szemöldököt és a szempillát, így mire a pakolás ideje letelt, addigra a festéket is le lehetett mosni.

A gyantázást kizárólag az igényes nők vették igénybe, akkor még nem volt jellemző a szőrtelenség kultusza. A nők az alsó lábszárukat gyantáztatták, a comb, fazon vagy kargyanta csak később vált népszerűvé. A gyantázás szezonális szolgáltatásnak számított, általában nyári időszakban volt erre igény. „*Volt olyan vendégem, akinek fazon és kart is gyantáztam, de ő*

*olyan szoborszerű volt, aki nem szerette, ha van rajta akár egy szál szőr is. De inkább szezonális volt ez és a nyári időszakban volt rá csak igény.*⁵⁹⁷

A KHV-tól lehetett kész táblás gyantát (kolofónium⁵⁹⁸ +méhviasz) vásárolni, de a szabálytalan arányok miatt, ennek a minősége nem volt mindig megfelelő. Ezért a kozmetikusok feljavították ezeket a gyantákat, és gyakorlatilag újrafőzték őket. *„Minden kozmetikus tudott gyantát főzni annak ellenére, hogy volt kész táblás gyanta. De az nem volt egyforma minőségű, többnyire az arányok nem voltak jók. A kozmetikusok már tudták, hogy ha nagyon világos a gyanta, hozzá kell tenni egy kis kristályos gyantát, ha nagyon törik, akkor pedig méhviaszt. Mindig mi javítottunk rajta és mindenki a saját ízlésének megfelelően megfőzte a saját gyantáját.*⁵⁹⁹ A gyantázásnál ugyanolyan technikát alkalmaztak, mint a későbbi modern patronos változatnál (ami csak rendszerváltás környékén jelent meg), csak a gyanta felkenésekor spatulát alkalmaztak, letépésekor pedig nem használtak hozzá papírcsíkokat.⁶⁰⁰ Spatulával felhelyezett barna színű gyantát a szőr növekedésének megfelelő irányban kenték fel és ellentétes irányban rántották le. Érdekes volt egyenletes csíkokat húzni, mert könnyen eltört a gyanta, és ha több menetben tépték le a vendégről, az igen fájdalmas volt. A szőrtelenítés utáni gyanta maradványokat a bőrről orvosi benzinnel vagy acetonnal oldották le, utóápolási készítményeket pedig nem volt jellemző alkalmazni. A már használt gyantacsíkokat a kor kozmetikai protokollja szerint felforralták (elpusztítva belőle ez által a baktériumokat), egy szűrőn keresztül egy másik edénybe öntötték és újra felhasználták. A gyanta színe informatív jelleggel bírt: minél sötétebb volt, annál többször volt használva.

3.3.2. A korszak kozmetikai gépi felszerelése

A professzionális szépségápolás tematikájába beletartozik az elektrokozmetika, vagyis a gépi eszközökkel történő kozmetikai kezelés, melyet a kozmetikusok akkor végezhettek, ha kozmetikai szakvizsgájuk mellett elektrokozmetikai végzettséggel is rendelkeztek. Ezek a kozmetikai gépek legtöbbször hatóanyagot bevivő, vagy a bőr struktúrájának javítását stimuláló funkcióval rendelkeztek. Az általam kutatott korszakban egy kozmetika gépi berendezettsége

---

⁵⁹⁷ Interjú Gallai Zsuzsa mesterkozmetikussal. Interjút készítette: Kovácsné Magyarai Hajnalka. 2017. 12. 08., Budapest. Interjú a szerző tulajdonában.

⁵⁹⁸ Kolofónium jelentése: fenyőgyanta.

⁵⁹⁹ Interjú Gallai Zsuzsa mesterkozmetikussal. Interjút készítette: Kovácsné Magyarai Hajnalka. 2017. 12. 08., Budapest. Interjú a szerző tulajdonában.

⁶⁰⁰ A hagyományos gyantázás modern verziója a 2018-as évektől megjelenő “wax” gyantával való szőrtelenítés.

általában egy arcgőzölőből (vapofor), vióból (nagyfrekvencián működő kozmetikai gép), később iontoforézisből (galvánárammal működő kozmetikai gép) állt, majd az 1980-as évektől megjelent a nyugatról behozott használt ultrahang és szolárium gép. Bár 1979-ben kijött egy olyan szabályozás, miszerint „*Elektromos készülékkel szőrtelenítést az végezhet, aki a kozmetikus szakmunkás képzettség megszerzését követően ilyen tárgyú külön tanfolyamot végzett és eredményes tanfolyami vizsgát tett.*”⁶⁰¹ Igazából az 1960-as évek végétől a már említett Földesné, Sándorffy és Pálfyné után nem volt precedens gépi szőrtelenítésre. Az arc egyenletessé tételét lehetővé tévő dermabráziós⁶⁰² gépek is tiltólistára kerültek, mely tiltás azért volt ellentmondásos, mert ezeknek a gépeknek a kozmetikai forgalomba kerülése csak a 2000-es évek elején realizálódott. Az alábbiakban körbejáró a Kádár-kor professzionális kozmetikai gépeit, a hozzá kapcsolódó rendeleteket, használati utasításokat, a gyakorlatban való alkalmazásukat és a róluk alkotott professzionális- és magánvéleményeket.

1954-től a kozmetikus iparban alkalmazható készülékek: a nagyfrekvenciájú villamos készülék, univerzális kapcsoló, rövidhullámú készülék és galvántelep valamint diatermiás gépek voltak az előírt szakvizsga letétele mellett. A rendeletben az előírt feltételeknek megfelelően kozmetikában nem alkalmazható készülékek: röntgen, ultrahang, dermabrázió és kauter⁶⁰³, valamint az ezeket helyettesítő készülékek.⁶⁰⁴ A szépségipari berendezéseket a Medicor cég gyártotta, mely a hazai piacon kívül 45 országot látott el gépeivel, fő piaca a Szovjetunió volt.

3.3.2.a. Vapofor/vapozon (arcgőzölő)

Háború előtti időkig Vapofor néven volt használatos az elnevezése, a későbbiekben arcgőzölőként emlegették. Az arcgőzölő az évtizedek során több átalakuláson ment keresztül, a tál fölé hajolástól kezdve a búrás arcgőzölőig. A búrás vapozonok dominanciája az 1960-as évektől a korszak végéig markáns módon reprezentálódott a kozmetikus iparban. „*Még az illatára is emlékszem. Egy kis fémtartály fityegett benne, abba kellett beletenni a kamillavirágot és vízzel felöntögetni a víztartályát. Gyakran rajtafelejtettük, csak akkor kaptunk észbe, amikor már igen ravaszul illatozott*” (Sz. Ili). A vendég egy széken ült, fejét pedig az arcgőzölő készülék búrájába kellett helyeznie, ezért „*ebből nem volt menekése a vendégnek, én nagyon*

---

⁶⁰¹ Miniszteri rendelet a kozmetikus iparról 4/ 1979 (VIII. 23) KipM- EüM. 4./ 1. *Tanácsok Közlönye* 1979. 28. évf. 29 sz. 829.

⁶⁰² Bőrcsiszolás.

⁶⁰³ Égetési módszeren alapuló technológia.

⁶⁰⁴ A könnyűipari miniszter 2.1954. (XI. 13.) Kip. M. számú rendelete a kozmetikai ipar gyakorlásáról szóló 46.414/1933. K. M. számú rendelet kiegészítéséről. *Tanácsok Közlönye* 1954. 2. évf. 70 sz. 801.

szerettem (mesélte egy kozmetikus). –*Míg a vendég ült és a gőzben puhult, szimultán egy beugrós bajusz, szemöldök is megoldódott.*” (G. Nóra). Bár a hazai Medicor Művek képes volt ellátni a magyar kozmetikus ipart kozmetikai gépekkel, akadt, aki saját kezűleg oldotta meg a készülék elkészítését: „*A mesterem férje ügyes mérnök volt. Eszkábált egy külön állványt, arra valami átlátszó vödröt, meg ami még kell... és a vendégek még törölközőt is kaptak a fejükre, nehogy szökjön a gőz.*” (B. Judit)⁶⁰⁵

Visszaemlékezésükben megoszlanak a vélemények. Van, aki szerint: „*ez a leghatékonyabb gőzölő azóta is* (D. Móni), továbbá: „*Sokkal hatékonyabban puhított és egyenletesen mindenhol.*” (K. Mariann) és „*sokkal jobbak voltak, mint a mostaniak*” (S. Emese.) És vannak, akik nem szerették és örömmel váltottak, amikor az 1980-as években megjelent a búra nélküli modell. Bár „*Nekem, amikor már volt az új is, a vendégek akkor is a régihez ragaszkodtak*” (K. Klára). A vendégek attitűdje a gőzölőhöz a kozmetikusok szerint az alábbi módon manifesztálódott: „*Piros volt a vendég feje, mire azt mondtuk neki kibújhat.*” (A. Éva). Talán ezért is volt jellemző, hogy a kozmetikus és a vendég hozzáállása néha különbözött: „*Imádtam használni, persze a vendég utálta*” (Ny. Adrienn). Bár, mint ahogy fentebb elhangzott, ennek ellenkezőjére is volt precedens, amikor a vendég az új gép ellenére is ragaszkodott a régebbi típusú módszerhez.

Medicor cég által gyártott kozmetikai arcgőzölő 1969-ből

Forrás: *Magyarország* 1969. 6 évf. 36 sz.

---

⁶⁰⁵Fókuszcsoporthoz tartozó interjú a kutatott korszakban már dolgozó, akkori pályakezdő kozmetikusokkal. Interjú készítette: Kovácsné Magyarai Hajnalka. 2020. 03. 20, Budapest. Interjú a szerző tulajdonában.

Egy 1972-es kozmetikus napló alapján a gőzölőt a következő módon készítették elő az arckezelések előtt:

1. a búra kitörlése fertőtlenítőszerrel
2. vízfeltöltés
3. kamilla behelyezése a fémtartályba
4. tiszta ruha vagy vatta áll alá való helyezése
5. áramba helyezés
6. a búrának és a fejnek törölközővel való lefedése, hogy a vendég haja ne legyen vizes
7. a vendég arcát a gőzölő burájába helyezzük, 8. gőzölés után a vendéget az ágyra fektetjük és száraz kiskendővel az arcát letöröljük.⁶⁰⁶

1983-ban már volt, aki új arcgőzölővel rendelkezett, ami eleinte „köpködött”. Voltak, akik pedig a ráhajlós arcgőzölőre tértek át, amely arcszaunaként is funkcionált.

Arcgőzölő az 1980-as évekből, Feketéné Belánszky Anita tulajdona.

„Hát, először beülős volt, aztán ráhajlós és utána jött a jó.” (Cs. Gyöngyi)- emlékszik vissza Gyöngyi, „újként” megnevezve a gőzt szabadon áramoltató modern kivitelezésű vapozonek, melynek alkalmazása során a vendég az arc letisztítása után nem kellett felkeljen az ágyról, hanem fekvő állapotban élvezhette a gőz jótékony és puhító hatását.

⁶⁰⁶ Asbóth Évi kozmetikusnaplója. Magántulajdon.

3.3.2.b. Vió (nagyfrekvencián működő elektrokozmetikai gép)

A Vió feltalálása 1896-ra datálódik, s mint a legtöbb kozmetikai készülék eredetileg gyógyászati célból készült és csak az 1920-as évektől került a kozmetikai intézetek készülékei közé.⁶⁰⁷ Magyarországon az 1930-as évektől lett honos a kozmetikákban és fogorvosi körökben egyaránt.⁶⁰⁸ Nagyfrekvencián működő készülékről van szó, mely váltakozó árammal működik. Az üvegcső, mely különböző alakú és formájú kezelőfejekben végződik nemesgázzal (neon, argon) és levegővel van töltve. Az ionok, ahogy egymáshoz, illetve a cső falához ütköznek izzásba jönnek és elektromos kisüléseket generálnak. *Ozonizátornak* is nevezték, hiszen az elektromos kisülések hatására ózon keletkezik, amely fertőtleníti a bőrt és összehúzza a pórusokat, valamint stimulálja az anyagcserét. Szeporreás⁶⁰⁹ és aknés⁶¹⁰ bőröknél kiváltképp jótékony hatásúnak bizonyult, redukálva a faggyúmirigyek túlfokozott termelődését. A tisztító kezelések protokolljában a közvetlenül a manuális tisztítás és fertőtlenítés után következik. A vendégek „lila szikrának” nevezték és nem nagyon kedvelték, mert sokszor csípő érzést produkált, leginkább akkor, ha nem nedvesítették be alaposan előtte a bőrt, illetve ha nem folyamatosan „simogatták” vele a kezelt felületet, hanem megszakítászerűen.

---

⁶⁰⁷ High frequency treatments. *Cosmetics and skin*.

<https://cosmeticsandskin.com/ded/high-frequency.php> (Letöltés: 2020. 06. 26.)

⁶⁰⁸Erről a korabeli rendeletek szolgálnak forrásként (1933. K. M) valamint olyan nyilatkozatok, melyek a konkurencia által alkalmazott gépet hamisítványnak minősítik.

⁶⁰⁹ Szeporreás bőr jelentése: olyan jellegű bőrelváltozás, mely piros foltokban jelentkezik és viszkető érzéssel, esetleg hámlással jár. Szeporreás dermatitisznek is nevezik. Két fajtája van: olajos és korpás szeporrea. Napi kezelési protokollja nagy odafigyelést igényel.

⁶¹⁰ Pattanásos.

Viós kezelés 1967-ben. Forrás: *Esti Hírlap* 1967. 12. évf. 195 sz.

Használata nem kizárólag az arcápolás területén volt jellemző. Korabeli fényképek adnak vizuális képet arról, hogy nem csak arckozmetikai kezeléseknél, hanem hajkezeléseknél is alkalmazták. A keletkezett ózon ugyanis a fejbőr fertőtlenítésén túl, stimulálta a fejbőr lokális vérellátását, és beindította a regeneratív folyamatokat. Ezért alkalmazhatták már ekkor is hajhullás és korpásodás esetén is. A kezelt területtől függően különböző alakú cserélhető kezelőfejeket és elektródát alkalmaztak hozzá: pattanásra pont, fejbőr kezeléséhez fésű, teljes arckezelés esetén gomba alakút.⁶¹¹ Az alábbi képen fésű alakú elektródát alkalmazását láthatjuk.

---

⁶¹¹ Szolnoky Erzsébet (2011): *Elektrokozmetika*. Beato Angelico Kiadó, Budapest. 89- 90.

Vióval történő hajkezelés 1962-ben. Forrás: Kotnyek Antal/Fortepan.

Bár a fenti kép dátumaként a forrásul szolgáló Fortepan 1962-t ad meg, ezt a képen szereplők külső megjelenése és a falon lógó Rákosi kép alapján megkérdőjelezem. Ennek ellenére, a kép vizuális történeti forrásként szolgál arra nézve, hogy a viót, mint kozmetikai gépet a fejbőr és hajproblémák kezelésére is alkalmazták.

3.3.2.c.Kvarclámpa és szolárium

Kvarclámpás kezeléseket is alkalmazták már a háború előtti időkben. Mivel akkoriban a fehér bőr volt a divat, kizárólag pattanásos bőr kezelésére alkalmazták. A Kádár-korban, a szépségeszmények változása következtében divatossá vált napbarnított bőr miatt, már éltek annak barnító következményével is. A kezeléssorozatot a percek növelésével fokozták. Korabeli árlistában 15 perces kvarckezelés is szerepelt, amit a gyakorlatban hozzáértő kozmetikus vélhetőleg nem alkalmazott, hiszen veszélyes égési sérüléseket okozott volna a vendég arcán. A kvarclámpa, mint a helyi ultraibolya kezelés eszköze, effektív a szolárium és a Biopton lámpa⁶¹² elődje volt. A kvarclámpa égője kvarcüvegből készült, ami áteresztette az

---

⁶¹² Biopton lámpa: polarizált fényforrást kibocsátó gyógyászati és kozmetikai készülék.

ultra bolya sugarakat. A cső belsejében lévő higany elektromos áram hatására izzásba hozta a higanygőzöket, amik így ultraibolya sugarakat bocsátottak ki. A védőszemüveg használata és a fokozatos időintervallum növelés okánál fogva elengedhetetlen és szigorúan betartandó volt. Ennek betartásának szigorítását rendeletek írták elő, mint például a fentebb említett 1979-es rendelet is. A korszak legkedveltebb barnító eszköze volt, továbbá baktériumölő hatásánál fogva a különböző zsíros, pattanásos bőrök kezelésére és sömör gyógyítására alkalmazták. Kiváló D- vitamin pótlás hatása miatt gyerekek esetében is praktizáltak vele, természetesen nem kozmetikai, hanem egészségügyi céllal. Szárító hatása miatt a szárazabb bőrre indikált volt a krémek használata.⁶¹³

A szoláriumok a nyolcvanas évektől jelentek meg Magyarországon. A szomszédos Ausztriában 1975-től már gyártottak pénzérmével működő szoláriumot, mely abban az időben hírértékkel rendelkezett a szépségtrendek iránt érdeklődők körében.⁶¹⁴ 1981-től Magyarországon is precedens lett egy-két kozmetikában szoláriumot üzemeltetni. Egy fajta státuszszimbólumot jelentett szolárium gépeket külföldről behozni, azon kozmetikák pedig, amelyek rendelkeztek velük, presztízsnövekedést mutattak. A szoláriumot a kvarclámpa „szelídített változatának” is nevezték, amely sokkal egyenletesebben volt képes barnítani a bőrt.⁶¹⁵ Eleinte az asztali szoláriumok voltak relevánsak, a korszak vége felé azonban már megjelentek meg a fekvő szoláriumok.

Romváry-Gerő *Modern test- és szépségápolás* című könyve, melyet egy általános orvos, két bőrgyógyász és egy szakkozmetikus lektorált, mindenre kitért, amit az otthoni szépségápolásról és a professzionális lehetőségekről tudni kellett. A könyv borítóján Clavier Charlotte⁶¹⁶, a kor egyik divatos és egzotikus szépségű modellje szerepelt. Megjegyzendő, hogy könyvben, a szolárium UV hatásának csak a pozitív vetületeiről olvashatunk (a D-vitamin képződésről, a bőr barnulásáról, vörös vérsejtek gyarapodásáról, stb.), a veszélyeiről és a használat előtti óvintézkedésekről (bőrvédelem, szemek védelme, időintervallum betartása) nem.⁶¹⁷

Az 1985-ben több szerző írásából összeállított *Bőrápolás* című könyvben eltérő vélemények születtek a szoláriumról. Seres Jánosné, (aki a későbbiekben még számos elektrokozmetikai könyvet adott ki) a szoláriumozás bőrré „veszélytelen barnulásáról” írt, és annyira biztonságosnak gondolta, hogy már az első alkalommal félórás (!) kezelést ajánlott vele,

---

⁶¹³ Romváry-Gerő 1987: 239- 241.

⁶¹⁴ Napfürdő négy fal között. *Műszaki Élet* 1975. 30 évf. 19 sz.17.

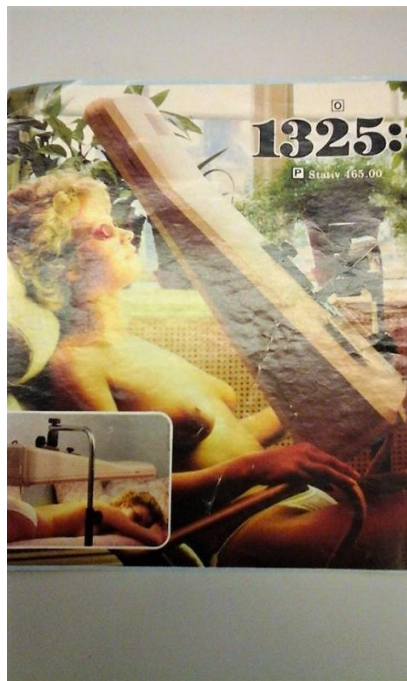
⁶¹⁵ Blahó István (1981): A szolárium. *Élet és Tudomány* 1981. 36 évf. 52 sz.

⁶¹⁶ Clavier Charlotte modell és az R-GO együttes “gidája” (táncosa és vokálénekesse).

⁶¹⁷ Romváry-Gerő 1987: 268.

biztosítva olvasóit arról, hogy félóra szoláriumozás után „akárcsak bőrpír is keletkezne.”⁶¹⁸ Ezzel szemben dr. Désaknay Márton a szoláriumozással kapcsolatban óvatosságra hívta fel a figyelmet. Bár mint írta, az UVA nem rákkeltő, de szerepe lehet a bőr öregedésében és előidézhetik a szürke hályog kialakulását. Ezért mindenképp a védőszemüveg használatát javasolta. Továbbá kiemelte azt a tényt, hogy fényérzékenységet okozó szerek esetén az UVA az UVB- hez hasonlóan szintén rákkeltővé válik.⁶¹⁹

Gallai Zsuzsa, aki az 1983-ban lett kisiparos, az elsők között kezdett szoláriumot üzemeltetni a kozmetikájában. „*Úgy tudtam megvenni, hogy az egyik vendégem, aki Svédországból hazajött hozott egy szoláriumot és tőle vettem meg. Először egy fél szolárium, amihez volt egy szék és a vendég elült a szoláriumnak, majd később lett a szendvics szolárium.*” - mesélte.⁶²⁰

Szolárium-reklám 1983-ból, Gallai Zsuzsa tulajdonában.

⁶¹⁸Horvát-Kovács-Nagy-Rác-Temesváry- Török: Bőrápolás, Szépségápolás. Kossuth, Bp. 1985:155.

⁶¹⁹Uo: 182-183.

⁶²⁰Interjú Gallai Zsuzsa mesterkozmetikussal. Interjút készítette: Kovácsné Magyarai Hajnalka. 2017. 12. 08, Budapest. Interjú a szerző tulajdonában.

A képen látható szolárium még egyoldalas, felülről sugárzó készülék volt, mely a Romváry-Gerő könyv szerint kevésbé praktikus a „modern napágyaknál” (szendvics szolárium), hiszen kétszer annyi időbe telik a kezelés.⁶²¹

3.3.2.d. Iontoforézis (galvánárammal működő kozmetikai gép)

Az Iontoforézis eredetileg gyógyászatban alkalmazott, későbbiekben professzionális kozmetikai gép, mely egyenáram segítségével juttatja be a hatóanyagokat a bőr mélyebb rétegeibe. Működése azon alapul, hogy az oldatban, amit előzetesen a bőrre felviszünk, lévő pozitív és negatív ionok az egyenáram hatására töltésükkel ellentétes pólus felé kezdenek vándorolni, létrehozva az ionvándorlást. Két elektróda csatlakozik a géphez, egy pozitív és egy negatív töltésű. Csak vízalapú hatóanyagok bevitelére alkalmas, olajalapúakra nem. Az áramerősséget a vendég egyéni érzékenységéhez/ tűrőképességéhez szükséges igazítani. Ha túl alacsony a beállítás, a kezelés hatásfoka gyengébb, túl magas beállítás esetén azonban a vendég kellemetlen csípő érzetet tapasztal. A hatást a kezelés időintervallumának a kitolásával lehet fokozni, ami 10 perctől 20 percig terjedhet. (Általában 12-15 perc kezelési időt alkalmaznak a kozmetikusok).

Az 1979-es rendelet szerint iontoforézis alkalmazása kizárólag „*olyan anyagok és készítmények használatával (engedélyezett), melyeket ilyen célra az Országos Bőr- és Nemikórtani Intézet szakvéleménye alapján engedélyeztek.*”⁶²²

A Romváry-Gerő féle könyv az iontoforézis nyújtotta lehetőségeiről is tájékoztatást adott az olvasóknak. Érdekességképpen a bőr mélyebb rétegeibe a következő hatóanyagok voltak 1987-ben lehetségesek: „hormonok, vitaminok, gyógyszerek, méhpempő, gyümölcsök és egyéb kivonatok”.⁶²³ A fizioterápiás szakemberek számára íródott *Physiotherapia* című könyvben is olvashatunk az iontoforézisről, mint gyógyászati terápiás eszközről. Az iontoforézis fizioterápiás területen alkalmazott gyakorlatában gyógyszereket (Histamin, Hyaluronidase, B vitaminok, stb.) és oldott sókat (Natrium-jodatum, Kalium jodatum, stb.) visznek be a szervezet fizikai és biológiai regenerálása céljából. Érdekességképpen a könyvből megtudhatjuk, hogy a csodatevőgépről való vélemény a hetvenes években országonként megoszlott. Franciaországban, Szovjetunióban és Magyarországon nagy népszerűségnek

---

⁶²¹ Romváry-Gerő 1987: 268.

⁶²² A fizikai kezelőeljárások körében végezhető kezelések és használható készítményekről szóló melléklet a 4/1979. (VIII. 23.) Kip M-Eü M számú együttes rendelethez. *Tanácsok Közlönye* 1979. 28. évf. 29 sz. 832.

⁶²³ Romváry-Gerő 1987: 269.

örvendett, Németországban azonban idegenkedtek tőle és inkább a veszélyeit, esetleges ismert és nem ismert mellékhatásait hangsúlyozták.⁶²⁴

Az iontoforézis volt a korszak azon kozmetikai gépe, amelytől az akkori magyarországi anti-ageing kozmetika (bár akkor még nem honosodott meg ez a kifejezés) a csodát várta. Országszerte iontoforézis-elektrokozmetikai képzéseket tartottak a kozmetikusoknak.

Iontoforézissel végzett kozmetikai kezelés 1979-ben.

Forrás: *Új Szó* 1979. 32. évf. 19 sz. Fotós: Gyökeres György.

1979-ben hét nagyobb városi egységben indult ilyen tanfolyam. A budapesti Testkultúra Szalonból járt le az egységekbe egy szakember, aki galvánáramos elektrokozmetikai képzést tartott a kozmetikusoknak. A tanfolyamon használt galvángépet egy egri mérnök tervezte. A kezelőgép egy álarcból és kézi elektródákból állt.⁶²⁵ A bőr mélyebb rétegeibe kívánták ezzel a hatóanyagokat bejuttatni. Ez volt az anti-ageing kezdete. „*Frissebb, kipihentebb, fiatalabb lesz*

⁶²⁴ Bozsóki Sándor, dr.- Irányi Jenő, dr: *Physiotherapia. Medicina. Budapest, 1976: 44- 45.*

⁶²⁵ Újdonság: Iontoforézis arcápolás. *Dolgozók Lapja* 1979. 32. évf. 286. sz. 4.

a kezelés után az arc. *Kell-e ennél több a mai nőknek?*⁶²⁶ - nyilatkozta a tanfolyam egyik végzőse, egy tatabányai női fodrász szalon egyik kozmetikusa. Az akkori iontoforézises kezelés a következőképpen zajlott: méhpempővel bekent arcra egy gyógyteába áztatott gézmaszkot helyeztek, amelyre végül az elektromos áramot vezették, bejuttatván a méhpempőt a bőr mélyebb rétegeibe. Ugyanezt a kezelést úgy is alkalmazták, hogy egy narancsot kettévágtak és a két felébe vezették az alacsony frekvenciájú elektromos áramot közvetítő készülék egy-egy pólusát.⁶²⁷ Ez a bőr hidratálása mellett a vitaminizálást is biztosította, és „elektromos narancs” néven volt ismert a köztudatban. Kozmetikus interjúalanyaim mesélték, hogy narancs helyett érzékeny, dehidratált bőr esetén hidratáció céljából uborkát, valamint tág pórusú bőr esetén pórusösszehúzás érdekében paradicsomot és meggyet is használtak. Ezek a gyümölcsök és zöldségek képezték a hatóanyagot és vivőanyagot egyszerre, és jó eredménnyel hidratálták a vendégek arcát. A kezelés élvezhetősége erősen függött az egyén ingerküszöbétől. Óvatosan kellett beállítani a frekvenciát és az intenzitást, különben „csipkedést” okozott a bőrön és egy kellemetlen fémesség érzetet a szájbán, ami csökkentette a kezelés élvezeti szintjét.

Iontoforézis alkalmazása az 1979-es rendelet szerint kizárólag „*olyan anyagok és készítmények használatával, melyeket ilyen célra az Országos Bőr- és Nemikórtani Intézet szakvéleménye alapján engedélyeztek*”⁶²⁸ volt lehetséges. 1980-tól kezdve egyre népszerűbbé vált.⁶²⁹ Az eddigi hagyományos hatóanyag bejuttatáshoz képest Vízy Éva kozmetikus, Molnár Dánielné (az ország Ilcsi nénije) kolléganője ezt dupla hatékonyságúnak tartotta.⁶³⁰ (Ilcsi néni egyébként már ekkor elkezdte saját készítésű biokozmetikumaival (gyümölcs és zöldségpépek) kezelni vendégei bőrét és ezeknek a bevitele iontoforézissel még hatásosabbnak bizonyult. Négy év múlva meg is alapította saját cégét az *Ilcsi Szépítő Fűvek Kft.*-t. (Erről bővebben a Higiénia és szépségápolás című fejezetben írok.)

Az elektrokozmetika egyre inkább előtérbe került. Az újdonság miatt a kifejezések még a kozmetikusok körében sem voltak igazán kiforrottak, és néha vicces szóhasználatban fordultak elő: „*-Hová lett a gőzölő berendezés?/-Felkerült a padlásra, mert az újabb kutatások nem tartják jónak. Mi inkább rászánjuk az időt és vibrátorral dolgozunk, hogy jobb hatást érijünk el.*”⁶³¹

---

⁶²⁶ Uo.

⁶²⁷ Elektromos narancs, mint szépítőszert. *Komárom Megyei Dolgozók Lapja* 1963. 18. évf. 36. sz. 7.

⁶²⁸ A 3. sz. melléklet a 4/1979. (VIII. 23.) Kip M—Eü. M számú együttes rendelethez. A fizikai kezelőeljárások körében végezhető kezelések és használható készítmények. *Tanácsok Közlönye* 1979. 28. évf. 29. sz. 831-832.

⁶²⁹ Kozmetikus Kongresszus. *Dolgozók Lapja* 1980. 33. évf. 276. sz. 3.

⁶³⁰ Szépségszalon invitáló. *Pest Megyei Hírlap* 1981. 25. évf. 68. sz. 7.

⁶³¹ Gőzölő helyett vibrátor. *Pest Megyei Hírlap* 1982. 26. évf. 139. sz. 1.

3.3.2.e. Infrasauna

1968-ban jelent meg a Budapesti Állami Fodrászatokban az infrasauna, melyet „ördögös masinának” is neveztek, és csak nők részére alkalmazták vele kezeléseket. A berendezés egy hordó volt, melybe infralámpák voltak beépítve és ezek a lámpák maximum 50 Celsius fokig melegedtek fel, ezáltal úgy izzasztották a testet, hogy nem viselte meg úgy a szervezetet, mint a finn szauna. A kezelési procedúra elég hosszadalmas volt, mert a szaunát egy 15 perces hatóidejű testpakolás követték, valamint a bőr visszahidratálását eredményező vapozyonos „ózonkődgyépes ” kezelés.⁶³²

Infrasaunás kezelés 1968-ban. Forrás: *Pest Megyei Hírlap* 1968. 12. évf. 288 sz.

3.3.3. Professzionális kozmetikumok és hatóanyagok

A 8/1959. (II. 12.) számú Kormányrendelet foglalkozott a kozmetikai készítmények előállításával és forgalmazásával. Ebben leszögezték, hogy: „A kozmetikai készítményt csak olyan gyógyászati vagy kozmetikai minőségű anyagból szabad előállítani, amely feldolgozott

---

⁶³² Infrasauna. *Pest Megyei Hírlap* 1968. 12. évf. 288 sz. 7.

állapotban egészségre nem ártalmas. Testszöveteket és ezek kivonatait kozmetikai készítmények előállítására felhasználni nem szabad.”⁶³³ Kérdéses, hogy mit értettek a rendeletben testszövetek alatt. Az tény, hogy nyugaton népszerű volt a placenta felhasználása az anti-ageing kozmetikumok gyártása során, valamint az is tény, hogy Magyarországon voltak ígéretes hasonló készítmények előállítására és forgalmazására, mely ígéretes a végén bizonyítottan nem realizálódtak. Kozmetikumok nem tartalmazhattak továbbá „mérget, mérgező hatású vagy különleges élettani hatású anyagot” és kizárólag gyártási engedély birtokában lehetett őket legyártani és forgalomba hozni.⁶³⁴ 1968-ban módosulni látszott a szabályzás. Mérgező és mérgező anyagokat tartalmazó készítményeket kozmetikus továbbra sem készíthetett, azonban tevékenységéhez felhasználhatott hasonlót, amennyiben azok az Országos Élelmezés- és Táplálkozástudományi Intézet által törzskönyvezve voltak és a belföldi állami kereskedelem forgalomba hozta őket.⁶³⁵

A kozmetikusok nem kizárólag kész termékekkel dolgozhattak, hanem saját maguk is keverhettek kozmetikumokat, amelyet legtöbbször nem csak kezelésekhöz, de otthoni használatra is készítettek. A nyereszkesedés visszaszorítása végett 1959-ben ezt is szabályozták: „Kozmetikus az általa előállított kozmetikai készítményeket csak saját üzemében használhatja fel, illetőleg csak saját üzemében kezelt személyeknek és csak a kezeléshez szükséges mennyiségben adhatja el; a kozmetikai készítményeket másoknak nem árusíthatja, nem hirdetheti és más módon forgalomba nem hozhatja.”⁶³⁶ Az a kozmetikus, aki a szabályt megszegte, kozmetikumai jogszerű elkobzásának tette ki magát. Azon kozmetikumok, melyeket nem a kozmetikus készített, kizárólag csak olyanok lehettek, amelyek gyártási engedéllyel rendelkeztek. Ennek hiányában szintén szankció következett, az engedély nélküli gyártót pedig pénzügyi büntetés járt.⁶³⁷ Korabeli kozmetikusok szerint az 1960-as években a kozmetikusoknak nagyon kreatívnak kellett lenniük. Az arctejet és masszázskrémeket saját maguk főzték, azon receptek alapján, amit mestereiktől kaptak, vagy amit az iskolában tanultak. Gyakori látvány volt, hogy „fehérköpenyes kislány kevergetett valamit a láng felett szakavatott mozdulatokkal”,⁶³⁸ mert így lett meg az arckezelésekhez szükséges alapanyag. Ez külső szemlélő számára „szakavatottságnak” és professzionalizmusnak tűnik, de sokkal inkább a

---

⁶³³ A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 8/1959. (II. 12.) számú rendelete kozmetikai készítmények előállításáról és forgalomba hozataláról. *Tanácsok Közlönye* 1959 7. évf. 13 sz. 93.

⁶³⁴ Uo.

⁶³⁵ A könnyűipari miniszter 8/1988. (IX. 21.) Kip M számú rendelete a kozmetikus ipar tevékenységi köréről. *Tanácsok Közlönye* 1968. 16. évf. 47 sz. 1129.

⁶³⁶ A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 8/1959. (II. 12.) számú rendelete kozmetikai készítmények előállításáról és forgalomba hozataláról. *Tanácsok Közlönye* 1959. 7. évf. 13 sz. 94.

⁶³⁷ Uo.

⁶³⁸ A szépség boszorkánykonyhája. *Tolna Megyei Népiújság* 1966. 16. évf. 299. sz. 4.

hiánygazdaság okozta állapot/ kényszer tette szükségessé. A pakolások összehúzó és tápláló funkcióval rendelkeztek. Az összehúzó pakolás CaCO_3 (kalciumkarbonát) + citromsavból állt, amelyben az arcra való felhelyezés után felszabaduló CO_2 kellemes bizsergető érzést okozott, és összehúzta a gőztől kitágult pórusokat. A későbbiekben ezt oxigén-pakolásnak nevezték. Egy másik összehúzó pakolás alapja a kaolin volt. Mindkettő a reakció idő után gipszszerűen megszáradt az arcon, és a fehér porcelánmaszkot meleg vizes gézruhával mosták le. A tápláló pakolásokat az érett korosztálynál alkalmazták. Általában gyógyszerésszel kevertették ki, vagy uborkás pakolást alkalmaztak. Az uborkás hidratáló pakolásokat hűsítő érzetük miatt inkább nyári időszakban, a krémesebb-zsírosabb pakolásokat pedig inkább a hűvösebb évszakokban alkalmazták. Otthonra vendégeiknek a majonézes pakolást ajánlották, zsíros-pattanásos bőr esetén pedig az élesztőmaszkot.⁶³⁹

Az 1970-es évektől a KHV⁶⁴⁰ által gyártott krémeket használták a professzionális kozmetikai kezeléseknél. Ilyenek voltak masszázskrémek közül a *Ghyntia* masszírozó krém, mely a visszaemlékezések szerint „*nagyon zsíros volt, de jól lehetett vele masszírozni*” vagy a *Prodermin* vitaminos krém, amivel szintén lehetett masszírozni, de csukamájolaj összetevőjének köszönhetően „*a vendégen még több óra elteltével is érezni lehetett a csukamájolaj szagát.*” Megemlítendő továbbá a *Dermafil* paszta, ami „*iszonyúan csípett*”, de fertőtlenítő és összehúzó hatása miatt a nagykezelések utáni összehúzó pakolásként alkalmazták, illetve a *D5 nyugtató paszta*, kaolin és borkősav összetétellel, a nagyon érzékeny bőrök esetén. Arctekek közül az izopropil mirisztátos és a trietanolaminos közül lehetett választani, míg az arc tonikok palettáját a hammamelisz és a dermafil alkották. „*Ezeket a termékeket literes kiszerelésben lehetett kapni és a kozmetikusok saját kreativitásuknak megfelelően turbózták fel vitaminokkal (A, E, F vitamin), citrommal, fűrjtojással.*”⁶⁴¹ „*Továbbá ott voltak még a régi kozmetikusok titkos receptjei. Fontos volt a gyógyszerészekkel való jó kapcsolat, akiktől be lehetett szerezni olyan gyógyszertári anyagokat, mint például a caolin (maszkokhoz) vagy a benzín (gyantaleoldásra).*”⁶⁴²

A hiánygazdaságra utal az a tény, hogy a kozmetikusok külföldről, többek között Romániából szereztek be „feketén” kozmetikumokat. Ilyenek voltak a *Doina* uborkás arclemosó tej és a ma is forgalomban lévő *Gerovital* készítmények. Továbbá többen is

---

⁶³⁹ Interjú Gallai Zsuzsa mesterkozmetikussal. Interjút készítette: Kovácsné Magyarai Hajnalka. 2017. 12. 08. Budapest. Interjú a szerző tulajdonában.

⁶⁴⁰ Kozmetikai és Háztartásvegyipari Vállalat.

⁶⁴¹ Interjú Gallai Zsuzsa mesterkozmetikussal. Interjút készítette: Kovácsné Magyarai Hajnalka. 2017. 12. 08. Budapest. Interjú a szerző tulajdonában.

⁶⁴² Interjú Mechtl Gabriella mesterkozmetikussal. Interjút készítette: Kovácsné Magyarai Hajnalka. 2018. 12. 08. Budapest. Interjú a szerző tulajdonában.

megemlítették a zöld algát tartalmazó *Marinalgát* és a nercolajat tartalmazó Nutrin krémet is. Arra a kérdésre, hogyan tudták mindezt könyvelési szempontból adminisztrálni, a következő választ kaptam: „*Sehogy. Ezt zsebből fizettük. Azért abban az időszakban elég jelentős volt a borraivaló. Miután állami alkalmazottként dolgoztunk az üzletekben, a vendégek is tudták meg azért mi is kalkuláltunk azzal, hogy a borraivaló elég jelentős összeg lesz és akkor abból vettük ezeket az anyagokat, hogy ugye versenyképesek maradjunk a kozmetikusok között.*”⁶⁴³ A már említett fürjtojásokat, amelyekkel gazdagították a pakolásokat is a saját pénzükből fizették. Ez teljesen beleillett a kor szürke gazdaságának trendjébe.

„Luxuskezelésnek” számított a nem teljesen legálisan alkalmazott habszifonos pakolás is, melybe „*citrommal összekevert krémszerű hatóanyagot tettek és ezt a habot fújták az arcra.*” (Gallai Zsuzsa). Egy másik korabeli kozmetikus szerint „*nem közvetlenül a vendég arcára kellett fújni, hanem először kézbe, és onnan felkenni az arcra.*” A habszifonba került készítményre így emlékeznek vissza: „*Az alapemulzióba különböző szűrt gyümölcsleveket, zöldségleveket kevertünk*” (B. Magdolna). „*Mi savanyú krémet tettünk bele. Ha nem fogyott el aznap, betettük a hűtőbe. Másnapra kicsit megsűrűlt a krém, ami természetes volt, hiszen egy alumínium tartályba savas anyagot tettünk.*” (Báthory Katalin). Egy másik visszaemlékezés szerint: „*A habszifonos emulzió nagyon szigorú receptúra szerint készült. Addig nem is volt semmi gond, amíg nem kezdtek el a kolléganők variálni az összetétellel.*” (B. Magdolna). Az említett gond egy 1976-os tragikus kimenetelű baleset volt, ami Állami Fodrászat Népszínház utcai 44-es üzletében történt. Egy krémmel teli habszifonba, a patron behelyezése után, olyan erővel kezdett el ömleni a gáz, hogy a készülék teteje a megnövekedett nyomás hatására a patronnal együtt lerepült a palackról. „*A repülő szifonfej olyan erővel vágódott a várakozó nő fejének, hogy a koponya- csont nyílt törését, az agyburok szakadását, s az agyállomány roncsolódását okozta. A műanyag kupak innen még egy másik hölgyvendég lábához vágódott- nyolc napon belül gyógyuló sérülést okozott-, s csak onnan gurult a földre.*”⁶⁴⁴ Ezek után betiltották a habszifonok kozmetikában való használatát. Az esemény, melyet akkoriban igyekeztek nem „reklámozni”, mai napig is ott él a hajdani kozmetikusok emlékezetében: „*Utána mindenkitől visszavették és betiltották a használatát... legalábbis az Állami Fodrászatban*” (M. Katalin). „*Akkoriban az Állami Fodrászatban dolgoztam, de nem abban az üzletben. Én már akkor nem használtam, mert nagyon sokszor olyan erővel jött ki a krém vagy a hab, hogy én a mosdó fölött nyomtam ki és nekem is egyik alkalommal úgy kiugrott a*

---

⁶⁴³ Interjú Gallai Zsuzsa mesterkozmetikussal. Interjút készítette: Kovácsné Magyarai Hajnalka. 2017. 12. 08. Budapest. Interjú a szerző tulajdonában.

⁶⁴⁴ A gyilkos habszifon. *Esti Hírlap* 1977. 22. évf., 196. sz.

kezemből, hogy eltört a „kincstári mosdó”⁶⁴⁵ (Báthory Katalin). „Sajnos emlékszem rá” (B. Krisztina). És olyan kozmetikussal is beszéltem, akinek gyerekkori emléket idézett fel: „Az én anyukám abban az üzletben volt tanuló és kezdő fodrász. Emlékszem, mesélték, hogy meghalt valaki. De nem tudtam eddig, hogy ez igaz. Egyébként én imádtam azt az üzletet. Sok utcalány járt oda, és mindegyik egy csomó nassolni valót küldött nekem” (R. Zsuzsa).

Visszatérve a külföldről feketén beszerezett kozmetikumhoz, a hetvenes években és a nyolcvanas évek elején főleg Romániából jutottak hozzá olcsó és aránylag jó minőségű professzionális kozmetikumokhoz. A Romániából származó tubusos kiszerelésű *Marinalgára* és a „rózsaszínű placentára”⁶⁴⁶ Tugyi Márta kozmetikus is emlékezett, valamint arra is, hogy „keverős-kutyulós” korszak volt ez az időszak. Bár mindenkit ugyanazzal a zsíros krémmel masszíroztak, „teljesen mindegy volt a bőrtípusa öreg vagy fiatal”, a pakolásokhoz idősödő bőrre kék színű azulenolt, zsíros bőrre „csúnya barna, nagyon bűdös” ichtiolt keverték.⁶⁴⁷ A korszak sláger kozmetikuma a méhpempő volt. A magukat trendkövetőnek tartó kozmetikusok ezzel tisztában voltak és ezzel reklámozták magukat.⁶⁴⁸

„Muszáj volt használni az eszünket, ha boldogulni akartunk.” – mesélte Pitó Éva kozmetikus. „Ha valamelyik kollégához külföldi rokon érkezett, vagy az ismeretségünkben utazhatott valaki, lecsaptunk rá, kérdeztük, próbáltunk a szakmánkról információkat gyűjteni (...) Néha sikerült egy-egy krémet vagy technikát beújítanunk.”⁶⁴⁹

Egy másik emlék, amely a hiánygazdaság és a kozmetikai alapanyagok kapcsolatáról szól: „A hiánygazdaság idején nem volt egyszerű beszerezni a kozmetikai alapanyagokat. A Balatonon volt egy kis nyaralónk, ott ismerkedtünk meg egy amerikai, angliai érdekeltségekkel bíró magyar férfival. Onnantól ő volt a „beszállítóm”, nem tudtam olyat kérni, amit be nem szerzett volna.”⁶⁵⁰

„Az 1980-as években már arra is volt lehetőség, hogy időnként hozzájussunk a szomszédos Ausztriából Edith Pichler és Dr. Pauli kozmetikumokhoz.”⁶⁵¹ A „külföldi mindig jobb” mentalitás mellett, erre az időszakra datálható néhány hazai kozmetikai cég megjelenése

⁶⁴⁵ Interjú Báthory Katalin mesterkozmetikussal. Interjút készítette Kovácsné Magyarai Hajnalka, 2020. 04. 28. Interjú a szerző tulajdonában.

⁶⁴⁶ A riportalany tévesen placentának nevezi, igazából méhpempő volt (*Laptisor de matca*).

⁶⁴⁷ Interjú Tugyi Márta kozmetikussal. Interjút készítette: Tóth Eszter Zsófia.

Tóth Eszter Zsófia (2011): Camea rúzs, a Fa szappan és a lila Limara tündöklése és bukása. In: *Korunk* 22. évf. 2011/12 sz. 39-42.

⁶⁴⁸ Jó a hírük, sok a vendégük. *Pest Megyei Hírlap* 1976. 20. évf. 162. 1.

⁶⁴⁹ Interjú Pitó Éva kozmetikussal. Interjút készítette: Kormos Valéria. Mitől leszünk szépek? In: Kormos Valéria: *Álomszövegek. Nőnek lenni a Kádár-korban*. K, Budapest, 2019: 151.

⁶⁵⁰ Interjú Sindula Zoltánné Ági kozmetikussal. Interjút készítette: Popovics Zsuzsanna. 2012. 03. 20 <https://www.baon.hu/bacs-kiskun/kozelet-bacs-kiskun/otven-evig-egy-helyen-egy-szakmaban-433568/>

⁶⁵¹ Uo.

is, az általuk gyártott és forgalmazott aktuálisan piacorientált kozmetikumai: *Fáma, Solitent, Scenia, Ilcsi, stb.*. Általános jellemzőjük, hogy termékeik saját fejlesztésű, kisüzemű előállításban készültek, amelyeket közvetlenül a kozmetikusoknak értékesítettek.

3. 4. KOZMETIKÁK LÉGKÖRE

„Sokszor olyan ez az üzlet, mint a zsidvásár és ilyenkor mindenki mindent megenged magának.”

(Házasságból elégséges c. film)

A fodrászüzletek és kozmetikák az egykori falusi fonóknak megfelelő funkciót láttak el, ahol a nők elidőztek, kibeszélhették a másikat, és megbeszélték az aktuális helyi híreket. Nyugaton ekkor már időpontra jelentkeztek be a nők. Minőségi munkát akartak és a pénzükért egyénre szóló szolgáltatást.⁶⁵² A magyar kozmetikák világa nem az egyénre szabott szolgáltatásról szólt, a vendégek nem kértek időpontot, csak „beestek” az üzletbe, munka előtt vagy munka után és kivárták a sorukat. Beszélgettek, kávéztak, cigarettáztak, hogy hamarabb teljen az idő, és néha egy-két bevásárlást is elintézték a fodrásztanulók segítségével. A kozmetikustanulóknak erre nem volt idejük, mert folyamatosan tevékenykedtek, vagy a mesterük keze alá dolgoztak. Egy-egy rövidebb munkát, mint például a szempillafestést vagy szemöldökszedést be lehetett iktatni addig, amíg az arckezelésre jövő vendégen a pakolás volt, így a kozmetikus egyszerre két-három vendégen is tudott dolgozni. Ez ugyan az intimitás rovására ment, de akkoriban az intimszféra és az én-idő fontosságának még nem tulajdonítottak jelentőséget.

---

⁶⁵² Az NDK Divatbizottságának elnöke Szekszárdon. *Tolna Megyei Népiújság* 1987. 37. évf., 226. sz. 2.

Petőfi Sándor utcai kozmetika, 1981

Forrás: Bauer Sándor/ Fortepan.

A fentebb látható kép, sokáig a Fortepanon, Bauer Sándor által készített ismeretlen helyszín alatt megjelölt képei között szerepelt. Tanulmányom írása közben, az *Index* megjelentette egy Fortepan album keretében, mely során Mechtl Gabriella, immár 41 éve a szépségiparban dolgozó mesterkozmetikus, ráismert a képen önmagára. „A képen én vagyok látható munka közben. Az üzlet a Budapesti Állami Fodrászat 1-es számú üzletében az emeleti kozmetikát mutatja. A cím: Budapest V. ker. Petőfi Sándor utca 1. A kép a privatizáció előtt készült, ma Főzelékfaló van a helyén”- nyilatkozta az *Index*nek.⁶⁵³ Az akkori kozmetikák hangulatára úgy emlékszik vissza, hogy folyamatos „madárcsicsergés” volt a jellemző. „Hatalmas pörgés volt, nem olyan privát, csendes volt ez a kozmetika, mint a maiak, hanem egymás mellett, futószalagon foglalkoztunk a vendégekkel. Előfordult, hogy valaki kiszaladt munkaidőben a kozmetikába, aztán fojtott hangon könyörgött, hogy takarjam le, amikor hirtelen megjelent a főnöke és beült a mellette lévő székbe.”⁶⁵⁴ A képen is láthatjuk, hogy egyszerre két vendégen dolgozott. Míg az egyik pakolással az arcán újságot olvasott, addig Gabi a másik vendéget

---

⁶⁵³ Interjú Mechtl Gabriellával. Interjút készítette: Munk Veronika, 2018. 01. 04.

Ez én vagyok! – mondta a 41 éves rejtélyes képre Gabi, a kozmetikus.

https://index.hu/belfold/2018/01/04/felismerte_magat_a_fortepanon_gabi_a_kozmetikus/ (Letöltés ideje: 2020.

ápr. 04)

⁶⁵⁴ Uo.

szépítette. A maximális időkihasználást demonstrálja a következő visszaemlékezés is: „A vendég ült a búra alatt, arcán pakolás, szemén szempillafesték és közben gyantáztam a lábát. Volt olyan férj, aki, amikor bejött körülnézett kifordult az üzletből, mert nem találta a feleségét.”⁶⁵⁵

Az 1970-es években tendenciává vált a gyárak területén működő ingyenes professzionális szépségápolás a gyári munkásnők részére. A *Május 1. Ruhagyár* épületének alagsorában működő kozmetikában, ahol térítésmentesen zajlott a gyári munkásnők szépítése, a helyi kozmetikusnő ekképp nyilatkozott: „Nyitás után néhány perccel egy vendég már a kezelőszékben, hárman pedig a színes, külföldi képeslapokból kivágott női fotók, falikaros csillárok alatt várják sorukat. A falakon tükrök, a polcokon néhány kenőcsös tubus és tégely.”⁶⁵⁶

A Május 1 Ruhagyár kozmetikusa 1977-ben. Forrás: *Népszava* 1977. 105 évf. 69 sz.

Ez a kijelentés arról árulkodik, hogy abban a korszakban az időnek nem volt, vagy legalábbis kisebb volt az értéke. Másrészt a rejtett munkanélküliséget is demonstrálja, hiszen ezek a nők munkaidejük alatt szépítkeztek, amit megelőzött még a várakozással kitöltött időintervallum is, ami mind a munkaidőből vonódott le. A KSH talán pont ezért nem mutat részletes adatot a nők szépítkezéssel eltöltött idejével kapcsolatban, mert az erre fordított idő sokszor nem feltétlenül

---

⁶⁵⁵ Uo.

⁶⁵⁶Gyári szépségápolás. *Népszava* 1977. 105 évf. 69 sz.

a szabadidőből vagy a fiziológiai tevékenységekre szánt időből, hanem előfordult, hogy a munkaidőből lett lecsípve,⁶⁵⁷ mint nagyon sok más magánjellegű tevékenység akkoriban.

A kozmetikák légtere nem mindig volt optimális. Egy korabeli pécsi kozmetika helyzetjelentése is erről árulkodott. Kicsi helyiségben négy kozmetikus és két tanuló dolgozott. A szellőztetés a hátsó ablakon történt, a szellőztető rendszer kiépítésének hiányában. Ezért a gyanta (amit akkoriban még felforraltak, leszűrtek és újból felhasználták) illata keveredett a kozmetikai helyiség többi illatanyagával (gőzölőből kijövő kamilla forrázatból keletkező pára, krémek és pakolások illata) és szabadon áramlott az utcára vagy a lakók lakásaiba. A szolgáltatóipari vállalatigazgató helyette a szellőztető rendszer kiépítésének siettetése helyett azt a megoldást találta, hogy a kozmetikusok a gyantát ne forralják fel, csak melegítsék meg.⁶⁵⁸ (Megj.: A korabeli gyanták többször felhasználandók voltak. A szőrtelenítés utáni használt gyantacsíkokat egy lábasban felforralták, majd szűrőn keresztül átöntötték egy másik edénybe. A forralás a baktériumok elpusztítása miatt, a szűrés pedig a gyantában lévő szőrszálaktól való megszabadulás miatt voltak szükségesek. Értelemszerűen a gyanta felforrálásának elhagyása a baktériumok elszaporodásával és ennek következtében a vendégek bőrének elfertőzésével járt volna.)

Kozmetikai életkép 1981-ből Forrás: *Dunántúli Napló*, 180. 38. évf., 254.

⁶⁵⁷A KSH időmérlege nem tette külön kategóriába a szépségápolást, logikailag ez a fiziológiai tevékenységek csoportjába lenne sorolva, csakúgy, mint a tisztálkodás, öltözködés, stb., vagy a szabadidős tevékenységek kategóriába, a szocializmus sajátos munkafelfogása miatt azonban sok szabadidős vagy egyéb tevékenységet az emberek a munkahelyen oldottak meg.

⁶⁵⁸Gyantaszagot visz a szél. *Dunántúli Napló* 1981, 38. évf. 254.

Budapesten a Király utcában működő kozmetikai üzlet (mely a Fodrászipari Állami vállalat egyik üzlete volt a 98 közül) szintén a kor szellemének megfelelően hatalmas kapacitású volt. Két műszakban dolgozott 11 fodrász, 2 fejmosó, 2 kozmetikus és 2 manikűrös. *„Mondhatni, hogy ez egy nagyüzem volt. Szilveszterkor például (akkor még búrában szárítottak haját) sorszámot osztottunk a burához.”*- emlékszik vissza Gallai Zsuzsa. A nők leginkább munka előtt vagy munka után tudtak menni kozmetikushoz. Ezért több helyen volt rá precedens, hogy a kozmetikák munkaidő utáni nyitva tartását kezdeményezték. A kozmetikusok két műszakban dolgoztak. Egyik héten délelőtt, másik héten délután. A délutánosoknak szombat délelőtt is be kellett menniük dolgozni. Volt olyan időszak, amikor reggel 06.00-kor kezdődött a műszak, hogy azok a vendégek, akik reggel 08.00-ra járnak be dolgozni, még munka előtt megszépüljenek a kozmetikákban. Ünnepekkor még fokozottabb volt a helyzet: *„Aki délutános volt, az szilveszterkor este 9-ig dolgozott. Szilveszterkor mindenkit sminkeltünk. Akkor jöttek be divatba a műszempillák. Az állami vállalatnak volt saját műszempilla gyártó részlege, csak maga a ragasztó volt iszonyatos, mert annyira csípett, hogy a pillák felhelyezése után a vendég 5 percig nem nyithatta ki a szemét, mert a ragasztó gőze annyira irritálta, hogy könnyezett a szeme.”*⁶⁵⁹

3. 5. KOZMETIKAI VENDÉGEK KOZMETIKUS SZEMMEL

*„A szocialista világban a nők többet adtak magukra, rendszeresen eljártak fodrászhoz, kozmetikushoz.”*⁶⁶⁰

A megkérdezett kozmetikusok szerint a Kádár-korban a nők rendszeresen és sűrűbben jártak kozmetikushoz. Ennek okai lehetettek: a kozmetikai árak mindenki számára elérhető színvonala, valamint a munkatársnők által kialakított normakövetés, és az önmaguk iránti igényesség. A fodrász és kozmetikus napi programba való beiktatása általában munkába menet előtt, vagy munkából hazafele menet történt. *„Bejött munka előtt, hogy megcsináltassa a*

---

⁶⁵⁹Interjú Gallai Zsuzsa mesterkozmetikussal. Interjút készítette Kovácsné Magyarai Hajnalka. 2018. 01. 09. Interjú a szerző tulajdonában.

⁶⁶⁰Interjú Sindula Zoltánné Ági kozmetikussal. Interjút készítette: Popovics Zsuzsanna. 2012. 03. 20 <https://www.baon.hu/bacs-kiskun/kozelet-bacs-kiskun/otven-evig-egy-helyen-egy-szakmaban-433568/>

frizuráját, és ha belefért beült hozzám egy arcmasszázsra, szempillafestésre, szemöldökigazításra és aztán tőlünk ment tovább a munkahelyére.” - mesélte Gallai Zsuzsa, aki a privatizációt megelőzően a mai Király utcában dolgozott, s aki szerint a kozmetikai szolgáltatások igénybevétele nem volt luxus a nők számára. Vendégköre sokrétűnek volt mondható, tulajdonképpen a szocialista rendszer sajátos középrétegének valamennyi képviselője reprezentálódott. *„A vendégkör vegyes volt, általában a 20-60 éves közötti korosztályból tevődött össze. Főleg irodai dolgozók, pedagógusok, színésznők, orvos- és ügyvédfelhasználók voltak a törzsvendégek, akik igényelték a professzionális szolgáltatást, és akiknek ez az időbeosztásukba is belefért. De voltak gyári munkásnők és nyugdíjas nénik is.”* Pitó Éva így emlékszik vissza: *„Az első vendégeim a színházi világból érkeztek. A későbbi években főleg okos, művelt értelmiségiekkel nőtt ez a kör. De az sem volt ritka, ha valaki még életében sosem járt kozmetikusnál, és nálunk fedezte fel ezt a lehetőséget. A pályám kezdetén megtörtént, hogy strichelő nők, egy-egy éjszakai műszak után szerettek volna felfrissülni. Leharcolva, rossz szagúan állítottak be, kérték masszírozom, fessek ki őket. (...) Mindenkit el kellett vállalnunk, nem volt kibúvó.”*⁶⁶¹ A többi megkérdezett kozmetikus szerint is széles volt annak a célcsoportnak a palettája, aki a szépségipari szolgáltatásokat igénybe vette, de Gallai Zsuzsa hozzáfűzte: *„Aki háztartásbeli volt, nem nagyon tehette meg, mert bár nem voltak extrémek az árak, de a megélhetéshez kellett a két fizetés.”*

*„Ügyesen szerveztük az életünket és igényünk volt rá. És megengedhettük magunknak hetente, kéthetente például a fodrászt, havonta a kozmetikust.”*⁶⁶² Megfizethető luxusként számított fodrászhoz és kozmetikushoz járni, és a nők éltek ezzel a lehetőséggel, még akkor is, ha az néha korán kellett felkelniük emiatt: *„Reggel már 5.30-ra ott voltunk a fodrásznál, hogy beérjünk a munkahelyre vagy munka után mentünk, mert este 9-10-ig volt nyitva.”*⁶⁶³ Általánosnak számított két műszakban dolgozni. A délutánosok 14.00 órára mentek be a munkahelyre, azelőtt belefért egy hajvágás, beszárítás vagy egy szempillafestés. A kozmetikai nagy arckezelés már több időt vett igénybe, de délelőtti órákba az is belefért, vagy ha nem, akkor a munkaidő letelte után.

Az állami és szövetkezeti fodrászatokban a fodrász sokszor beajánlotta vendégének kozmetikus vagy manikűrös kolléganőjét. Általános élethelyzetnek számított, hogy míg a

---

⁶⁶¹ Interjú Pitó Éva kozmetikussal. Interjút készítette: Kormos Valéria. Mitől leszünk szépek? In: Kormos Valéria: Álomszövők. Nőnek lenni a Kádár-korban. K, Budapest, 2019: 151.

⁶⁶² Fókuszcsoporthoz tartozó interjú. Interjút készítette Kovácsné Magyarai Hajnalka. Szenior Akadémia, Milton Friedman Egyetem, 2019.11.20. Interjú a szerző tulajdonában.

⁶⁶³ Kovácsné Magyarai Hajnalka 2020: „Reggel már 5.30-ra már ott voltunk a fodrásznál, hogy beérjünk a munkahelyre...” - Milyen volt a Kádár korszak '60-as és '70-es éveiben a fodrászatok és kozmetikák divatos növendége? Napi Történelmi Forrás 2020. 04. 29.

vendég feje a hajszárító búra alatt volt, a kozmetikus befestette a szempilláját, vagy éppen a lábát gyantázta. Dauerezés során pedig a vendég hajcsavarókkal a fején, a dauervíz hatóidejét a kozmetikusnál vagy manikűrösnél töltötte el, újabb szolgáltatásokat igénybe véve, és egyben időt spórolva. A nők nem az „én időre” vágytak, hanem a gyors és szimultán zajló szépségkezelésekre, amelyeket napi ritmusukba bele tudtak helyezni.

Asbóth Évi a soroksári kozmetikus éveire gondol vissza, amikor egy magánkisiparos kozmetikus mellett dolgozott: *„Többnyire sváb nők voltak a vendégeink. Hetente, kéthetente jártak fodrászhoz, havonta hozzánk kozmetikusokhoz, arckezelésre. Akkor kérték a szemöldökszedést és szempillafestést is.”*⁶⁶⁴ Ő volt az, aki megtapasztalta a különböző szektorok és különböző vendégkörök specifikusságát. Belvárosi állami fodrászatba kerülve hatalmas vendégkörrel találkozott, többnyire igényes, a rendszer sajátos középosztályának figuráival, mint amilyenekről Gallai Zsuzsa mesélt. A soroksári vendégköre után ez a vendégkör egy elitebb réteget képviselt, akik magas elvárásokkal bírtak és borra való tekintetében is nagyvonalúak voltak. A harmadik hely, egy külvárosi rész kevésbé frekventált fodrászatának kozmetikája volt, ahová többnyire nyugdíjasok jártak, szemöldökszedésre, bajuszgyantára. *„Ebből a rétegből nem lehetett megélni. Kedvesek voltak, de nem hozott pénzt. Ekkor váltottam.”*⁶⁶⁵

Falun a kozmetikába járó vendégek túlnyomó részét a tanítónők, tisztviselőnők tették ki, de a hetvenes évektől elkezdtek megjelenni a munkásnők is. A falusi asszonyok nem voltak kozmetikai kezelésekhöz szokva. Ők leggyakrabban a következőt kérték a kozmetikustól: *„Kenőcsöt. Azt mondja, adjak neki valami kenőcsöt. Én igyekszem megmagyarázni, hogy a szépségápolás nem abból áll, hogy bekenjük az arcunkat valami kenőccsel.”* - mesélte 1971-ben egy falun dolgozó kozmetikus.⁶⁶⁶

Az 1980-as években jelentős áremelkedés történt, ami a szépségszakmát is érintette. A szépségipari kezelések árai megemelkedtek, ami érzékenyen érintette a szépségipari szolgáltatásokat igénybe vevőket. Azok a nők, akik tanulmányom szempontjából relevánsak, azonban a magasabb árak ellenére is jártak fodrászatba és kozmetikába.⁶⁶⁷

---

⁶⁶⁴ Interjú Asbóth Éva egykori kozmetikussal. Interjút készítette: Kovácsné Magyar Hajnalka. 2020. 02. 25. Interjú a szerző tulajdonában.

⁶⁶⁵ Uo.

⁶⁶⁶ Fessen ki, de ne látsszon. *Magyar Szó* 1971. 28 évf. 243 sz. 4.

⁶⁶⁷ Nagyüzem a fodrászatokban, kozmetikákban. *Tolna Megyei Népiújság* 1986. 36. évf. 304 sz. 2.

4. HIGIÉNYIA ÉS SZÉPSÉGÁPOLÁS

4.1. HIGIÉNYIA ÉS SZÉPSÉGÁPOLÁS KAPCSOLATÁNAK ELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉSE

Az, ami a testből érzékelhető külső jelek alapján, azt az egyén saját maga alakítja ki tisztálkodással, testápolással, szépítőszeres használatával és test technikákkal. Külső megjelenésünk belülről fakad, egy tulajdonképpeni belső kép külső megjelentetése, megnyilvánulása. Egyfajta, nagyon sajátos és egyedi dress-code, amely az egyén identitásának fontos része és a külvilág számára is nyilvánvaló üzeneteket hordoz.⁶⁶⁸ Magunk által kialakított, belső képünk projekciója egy és megismételhetetlen, még akkor is, ha társadalmi normáknak vagy különböző aktuális szépségideáloknak próbálunk megfelelni. A szépségideálok jeltartalmának dekódolása és összehangolása belső én-képünkkel egy speciális önreprezentációt von maga után, mely több mint csupán biológiai kódolt női-férfi szerep megjelenítése. Magában hordozza személyiségünk aspektusait, illetve alkalmazkodásunkat (vagy annak hiányát) az aktuális kor normáihoz és szépségideáljaihoz. Az egyén esztétikarendszerében a tisztaság fontos szerepet játszik és szoros kapcsolatban áll az egészséggel, az egyén önmaga iránti igényességével. A tisztaságot testünk esetében mosakodással, fürdéssel, hajmosással, arc- és testápolással érhetjük el.⁶⁶⁹ Önreprezentációnk további külső megnyilvánulásait pedig azokkal a kozmetikumokkal, amelyek elfedik vagy korigálják esetleges hibáinkat és kiemelik azon tulajdonságainkat, amelyeket mi magunk a szépséggel azonosítunk és a külvilágnak megmutatni szeretnénk. Alapozóval tökéletesíthetjük arcbőrünket, a szem kiemelésével erősíthetjük neoténias vonásainkat, a járomcsont bronzosításával az érettségi vonásokat, vörös rúzzsal a szexuális vonásokat, melyek az univerzális női szépségfaktorok (a DCSA, nagy szemek, kicsi orr, dús ajkak, szimmetria és fiatalság) hangsúlyozásával járnak.⁶⁷⁰

Egy másik koncepció szerint azonban a külső megjelenés sokkal inkább kívülről irányított és a test egy idő után tisztítandó tárgygyá minősül. A test ápolásának kultusza, bár a

---

⁶⁶⁸ Juhász 2016:5.

⁶⁶⁹ Juhász 2016:6.

⁶⁷⁰ Bereczkei 2003:215.

történelem során mindig jelen volt valamilyen formában, a modern Magyarország két háború közötti időszakában a fürdőszobák státuszának emelkedésével járt és fordítva. A tisztálkodó sarkok mellékhelyiségből szobává alakultak, nyilvánossá vált a tér, mindenki által láthatóvá a tisztálkodás fontossága. Ez a tendencia egy olyan értékrend átalakuláshoz vezetett, amelyben az ember fokozatosan kívülről irányítottá vált és elkezdődött a testkultusz-jelenség.⁶⁷¹ A belülről irányított egyén kívülről irányítottá válásával, egyre nagyobb szerepet kap a nárcisztikus elemek előtérbe kerülése és a társadalmi elvárásoknak való megfelelés. A fogyasztói társadalmakban a belső és külső test képe összekapcsolódik. A belső test karbantartásának tulajdonképpeni célja a külső test javítása.⁶⁷² Az általam vizsgált korabeli szocialista fogyasztó társadalom ennek egyfajta sajátos lecsapódását mutatja.

A városi és falusi higiéniai szokások eltérőek voltak és időbeli változásaik is különböző tempóban valósultak meg. Ezt befolyásolta részben a higiéniai felszereltséggel való rendelkezés megléte vagy hiánya, részben a testtel és a test higiénijával kapcsolatos eltérő tudás és mentalitás. A szépségápolás funkciója sokszor éppen a higiéniai hiányosságok leplezése volt, bár valószínűleg az akkori testkultúrával kapcsolatos gondolkodásmód ezt nem hiánypótló korrekciónak értelmezte. A Kádár-kor évtizedeiben a higiéniai szokások minőségi fejlődése a szépségápolási szokásokhoz hasonlóan több szakaszon ment keresztül az 1950-es évek végén jellemző felvilágosító célzatú vándorkiállításoktól kezdve az 1960-as és 1970-es tanácsadó könyvein keresztül az 1980-s évek egyre provokatívabb reklámjaiig.

Statisztikai adatok szerint a napi időmérleg elemzések alapján 1963-ban a magyar férfi 660, a női lakosság 672 percet töltött fiziológiai szükségletekkel, mely tartalmazta az alvással, tisztálkodással, öltözködéssel eltöltött időt. Ehhez képest az 1977-es (659 perc) és 1986-os (650/652 perc) időmérleg-elemzések csökkenő tendenciát mutatnak, ami nem feltétlenül a tisztálkodásra fordított idő redukálódását jelenti, de nem is zárja ki azt.⁶⁷³ 1976 és 1977 között az átlag magyar nő 40 és 58 perc közötti időt töltött tisztálkodással és öltözködéssel. A legkevesebb időt a mezőgazdasági besegítők (40 perc), a legtöbb időt az értelmiségi foglalkozásúak (57 perc) és a nem mezőgazdasági szakmunkások (58 perc).⁶⁷⁴ Utóbbiak tisztálkodásra és öltözködésre fordított idejébe beleszámít a munkahelyen való átöltözés (munka előtt és után), ami megnöveli a tényleges idő intervallumot. 1977 és 1989 között az

---

⁶⁷¹ Kapitány 2009: 38.

⁶⁷² Featherstone 1983:72.

⁶⁷³ Falussy Béla-Harcza István (2000): „Háztartás és háztartásgazdaság az időfelhasználás tükrében” in: Társadalmi riport 2000, Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György (szerk.). Budapest: TÁRKI, 158–176.

⁶⁷⁴ Andorka-Falussy (1980): Társadalmi gazdasági trendek a népesség időfelhasználásában. *Statisztikai Szemle* 2002. 8. évf., 9. sz. 847-868.

átlag magyar lakos 670 percet töltött fiziológiai tevékenységgel, amelynek testi higiéniaival és öltözködéssel eltöltött ideje 50 perc volt.⁶⁷⁵ Az időmérlegben a testi higiéniaira és öltözködésre fordított idő nagysága jelentősen nem tér el egymástól, a különbségek valószínűleg inkább a tevékenység és a hozzá felhasznált tárgyi kellékek változásaiban lelhetők fent. Egy későbbi összehasonlítás szerint a lakosság fiziológiai szükségleteire fordított idő a nyolcvanas évek végén ugrik meg,⁶⁷⁶ addig inkább folyamatos lefelé ívelő tendenciát mutatott.⁶⁷⁷

4.1.1. Mosakodás, fürdés

Az 1950-es években még népegészségügyi propagandakampányok indultak a tisztálkodási szokások megváltoztatása érdekében. Felhívták a figyelmet a mindennapi mosakodás fontosságára. Az útmutatás a következőképpen szólt: „*Fürdőkádba, ülőkádba vagy nagyméretű mosdótálba készítsünk bele meleg vizet, álljunk bele, szappanozzuk be a bőrünket, és nyeles kefével vagy frottír mosdókesztyűvel dörzsöljük magunkat végig. (...) Ahol nincs zuhany, ott jó szolgálatot tesz az öntözőkanna.*”⁶⁷⁸ Ettől függetlenül a mindennapi tisztálkodás a fürdőszobák elterjedéséig (sőt még az 1970-es években is) leginkább arc-, hónalj- és lábmosásból állt, fürdésre hetente egyszer került sor, leginkább szombaton vagy vasárnap. Hozzájárulhatott ehhez az is, hogy a hagyományos fűtésű lakásokban a fürdőszobák hidegek voltak, külön be kellett fűteni őket, ami költséges és időigényes volt. Hetente egyszer, amikor beüzemelték a fürdőszobakályhát (ami a vizet és a helyiséget is melegítette), előkészítették a fürdés kelléktárgyait: a szappant, törülközőt, tiszta ruhát és fehérneműt. A családtagok egymás után fürödtek, leginkább ugyanabban a vízben. Először a gyerekek, aztán a nők, majd a férfiak.⁶⁷⁹

Ezeknek az 1950-1960-as évekbeli kampányoknak erős felvilágosító jellegük volt. A szépségápolás és tisztálkodás megreformálása mellett a közegészségügy szempontjából is lényeges volt, a fertőzések lehetségeinek a mérséklése miatt is. 1957-ben még a napi mosakodást népszerűsítése volt jellemző, ugyanis „*rossz nyelvek szerint vannak olyan nők, akik nem mosakodás után, hanem helyett kendőzik (rúzsozzák, púderezik, kölnizik) magukat.*”⁶⁸⁰ A

---

⁶⁷⁵Falussy Béla-Zoltánka Viktor (1994): A magyar társadalom életmódjának változásai az 1976-77., az 1986-87. és az 1993. évi életmód időmérleg felvételek alapján. In : *A társadalmi idő felhasználása*. 1. k. Budapest, KSH. 5-24.

⁶⁷⁶ 1986-1993 között nők esetében 652-ről 689 percre, férfiak esetében 650-ről 679 percre.

⁶⁷⁷i.m Falussy Harcsa 2006.

⁶⁷⁸ Pataki- Kelemen-Molnár 1961: 85.

⁶⁷⁹ Valuch 2009:233.

⁶⁸⁰ Személyi higiéné. *Népszabadság* 1957. 2. évf. 223. sz. 9.

korszak helyes tisztálkodással kapcsolatos szokástrendje az volt, hogy este a nők meleg vízzel mosakodjanak meg deréktól lefelé, reggel pedig „munkába indulás előtt” hideg vízzel deréktól felfelé.⁶⁸¹ A testi higiénia nem tartozott még a napi rutinfeladatok közé. Több napilapban találkozunk olyan cikkekkel, írásokkal, amelyek a tisztálkodást propagálták. A napi szintű meleg vizes mosakodást munka után vagy esténként lefekvés előtt tanácsolták, mert „*egészségtelen és a jó pihenést akadályozza, ha a napi munka után a mosakodást elhanyagoljuk, és a munkaruhában térünk nyugovóra.*”⁶⁸² A mosakodáshoz szükséges víz felmelegítését nyáron a nap hősugaraitól várták, és mert a szennyeződés legjobban szappannal és folyó vízzel jön le, ezért a korabeli tanács szerint: „*kérjük meg valamelyik munkatársunkat, hogy mosakodásnál vödörből öntsön ránk vizet.*”⁶⁸³ 1958-ban a mosószappan helyett a bőrgyógyászok és a kozmetológus szakemberek a kisebb lúgtartalmú pipereszappanokat ajánlották, különösképpen a viszkető, érzékeny arcokra.⁶⁸⁴

Az 1960-as években is nagy hangsúlyt fektettek a tisztálkodás népszerűsítésére. A korabeli szépségtanácsadó könyvek, (melyekkel a *következő* fejezetben foglalkozom részletesen) külön kitértek a helyes tisztálkodásra, bár az ekkortájt jellemző higiéniai elvárások (7-10 naponta fürdés és 1-3 hetente a hajmosás), tíz évvel később már elvesztették aktualitásukat, és 1978-ban már a gyakoribb tisztálkodási elvárásokról lehetett olvasni. Kuriózumként megemlítendő, hogy a család tisztálkodási rutinjának betartásáért a feleség/anya volt a felelős, akinek feladata volt akár ellenőrizni is férjét, ha az esetleg „elbliccelné az esti tisztálkodást”.⁶⁸⁵ Ekkortájt már az igényes nő mosószappan helyett pipereszappant használt, sőt fürdőszobával és abban káddal vagy zuhanyzóval is rendelkezett, de ez még nem számított általánosnak akkoriban. A korabeli újságok a következőt tanácsolták tisztálkodás gyanánt: „*Legjobb a zuhanyrózsából zúduló langyos víz, a pipereszappan, a dörzstörülköző, de azonos szolgálatot tesz a mosdótál (vagy a dézsa), a locsolókanna és a szöttek törülköző is.*”⁶⁸⁶ A fürdőszobával ellátott lakások száma az 1960-as évektől kezdett fokozatosan emelkedni, és ezzel fontos változások következtek be a tisztálkodási szokások terén. Azáltal, hogy nem kellett vizet hordani, továbbá melegíteni a vizet és a helyiséget is, egyszerűbbé és komfortosabbá vált a tisztálkodás procedúrája.

---

⁶⁸¹ Uo.

⁶⁸² A jó egészség is fontos. *Hajdú-Bihari Napló* 1957. 2. évf. 157 sz. 5.

⁶⁸³ Uo.

⁶⁸⁴ Pástinszky-Rác 1958:21.

⁶⁸⁵ Juhász 2008: A tisztálkodás és szépségápolás átalakulása falun az 1960-1970-es években. *Múltunk*. 2008. 53. évf. 3: 111.

⁶⁸⁶ Pataki Mária: Az orvos a személyi tisztaságról. *Népszabadság* 1963. 21. évf. 174 sz. 6.

Vidéken az 1960-as években még gyakorta mosószappant használtak mosakodáshoz, az illatos bolti pipereszappant a ruhák közé tették, és csak olyankor vették elő, ha vendég érkezett. Az 1970-es években a fiatalok már vidéken is pipereszappant használtak a mosakodáshoz, a városiak körében pedig népszerű lett a habfürdő.⁶⁸⁷ Az 1970-es években a hetente egyszeri fürdés a lakótelepi fürdőszobával ellátott lakásokban élőknel kezdett napi szintűvé válni.⁶⁸⁸ Ebben az időben váltak népszerűvé a különböző hazai szappanok (Amo, Camea, Opera, Baba, stb.), később a nyugatról behozott Fa szappan és a fürdés elengedhetetlen kelléke, a habfürdő. Ezek rendszerint a kád szélén voltak elhelyezve. A habfürdőt az elején adagolták a fürdővízbe és mire félig megtelt a kád, hatalmas fehér habok keletkeztek. A kor divatos habfürdője zöldalma illatú volt. Az 1970-es években már egyre megszokottabbá vált a mindennapi tisztálkodás, mely az arcmosáson túl a tetőtől talpig való lemosásig vagy zuhanyzásig terjedt, sőt a fogmosás is egyre népszerűbb lett a városiak körében.⁶⁸⁹ A közös törülköző használatára utal egy 1976-ban megjelent tisztálkodást népszerűsítő cikk, mely felhívta a figyelmet arra, hogy a család minden tagjának legyen külön törülközője. A későbbiekben a közös törülköző használata, majd csak a lábmosás utáni törülközőre vonatkozott.⁶⁹⁰

Az 1950-1960-as években, városon gyakori volt a tisztasági fürdők látogatása is, hiszen a fürdőszobás lakások száma még igen csekély volt és valahogy meg kellett oldani a tisztálkodást. Kádat béreltek fél órára-egy órára és megfürödtek a kor szokása szerint. 1960-ban az összlakosság mindössze 17%-a élt fürdőszobás lakásban. A városi lakosság 31%-a rendelkezett fürdőszobával, a községek közül pedig csak 6%. Ez tette indokolttá a közfürdők, főleg a tisztasági fürdők üzemeltetését, amit díj ellenében bárki igénybe vehetett. 1962-ben a fürdővel ellátott 312 városban és községben 506 közfürdő üzemelt, ebből 199 volt tisztasági. A tisztasági fürdők az év 85%-ban üzemeltek.⁶⁹¹ Létrehozásukat eredetileg a járványüggyel foglalkozó orvosok szorgalmazták, csakúgy, mint az ehhez tartozó közegészségügyi propaganda fontosságát.⁶⁹² A lakosság legtöbb esetben hetente egyszer (legtöbbször hétfőn) látogatta a tisztasági fürdőket, ezért ezeken a napokon torlódás volt, a hét többi napján pedig alacsony volt a fürdők kapacitás-kihasználtsága.⁶⁹³ A fürdőszobák elterjedésével a tisztasági

---

⁶⁸⁷ Sári Zsolt: Szappantörténetek. In: Juhász Katalin (szerk): Tiszta sorok- Tanulmányok a tisztaságról és a tisztálkodásról. 2009: 246-254.

⁶⁸⁸ Valuch 2009:233.

⁶⁸⁹ A fogmosástól a testkultúráig. *Pest Megyei Hírlap* 1975. 19. évf. 257. sz. 7.

⁶⁹⁰ Fürdőszobánk higiénája. *Pest Megyei Hírlap* 1976, 20. évf., 14. sz. 7.

⁶⁹¹ Dudás János: A fürdőellátottság és a közfürdők helyzete Magyarországon. *Statistikai szemle* 1964:594. http://www.ksh.hu/statszeme_archive/all/1964/1964_06/1964_06_0592_0611.pdf

⁶⁹² Czinger 2009:102.

⁶⁹³ Valuch 2009:231.

fürdők látogatottsága mérséklődött és a heti egyszeri rituálé-szerű tisztálkodás száma, ha nem is napi szintűre, de megemelkedett.

A falun élők tisztálkodási szokásai még az 1970-es években is elmaradást mutattak a városiakéval szemben, hiszen ugyanolyan körülményes volt a fürdés előkészítése, mint azelőtt. A serdülő leányok többet mosakodtak, de még édesanyjuk előtt is tabunak számított a mezítelen testük megmutatása, tehát igyekeztek gyorsan túl lenni a procedúrán. Ők voltak azok, akik a házi mosó szappanokkal szemben előnyben részesítették a „szagos szappan” használatát, esetleg a glicerinesét is.⁶⁹⁴ Faluhelyen az sem volt normakövető, aki keveset, de az sem, aki túl sokat mosakodott. Utóbbiakat könnyen „lekurvázták”. A nagymamák nemegyszer rászóltak városi unokáikra, akik nyaranta ott töltötték a vakációjukat, hogy „*állandóan lötyekölitek a punátokat*”.⁶⁹⁵ Aki mosakodás mellett ráadásul „túlcicomázta” magát, azaz rúzszt, esetleg szemceruzát használt, a falu vagy a kisebb közösség a szájára vette.⁶⁹⁶

Zsombón az 1970-es években beköszöntött a „flakonforradalom” és a szappanok, samponok, dezodorok, mint a tisztaság szimbólumai ellepték a fürdőszobák ablakpárkányait illetve a kád szélét.⁶⁹⁷ A szappanok, samponok, kölnik és dezodorok ajándéktárgyakká váltak és presztízserértékűek lettek. Az „orvosos bugyi” az 1980-as évek végéig elfogadott volt. A melltartót, miután a pántja kibővült, kezdték el a mindennapi használatba beiktatni. Az anyák és anyósok azt tanácsolták a fiatalasszonyoknak, hogy legyen összecsomagolva egy adag kifogástalan fehérnemű, ha esetleg kórházba kerülnek.⁶⁹⁸

A testszagok megakadályozására rózsaszín hipermangános vízzel való mosakodást alkalmaztak és a fehérnemű gyakoribb váltását,⁶⁹⁹ valamint a Nettodor izzadás gátló rúd használatát, melynek reklámozása és a köztudatba való elhelyezése jellemző volt az 1970-es években. Még mindig fel kellett hívni a figyelmet a szappanos mosakodás fontosságára.⁷⁰⁰ Valószínűleg sokan csak vízzel tisztálkodtak, a mosószappanról pipereszappanra való általános átállás még váratott magára. A fogyasztási kedv fokozása érdekében 1972-től a pipereszappan árát 3,10 Ft-ról 2 Ft-ra csökkentették,⁷⁰¹ és gyakran jelentek meg szappant népszerűsítő írások és reklámok.⁷⁰² Megjelentek a tusfürdő, habfürdő, Camea szappan reklámok, amelyek nem

---

⁶⁹⁴Gergely Katalin 1978:256.

⁶⁹⁵Jávor 2009.

⁶⁹⁶Valuch 2009:232.

⁶⁹⁷Jávor 2009:145.

⁶⁹⁸Jávor 2009:157.

⁶⁹⁹Fennesz Margit: Higiénia nyáron. *Nők Lapja* 1970. XXII évf., 33 sz., 26- 27.

⁷⁰⁰Kozmetika- Őszi előzetes *Nők Lapja* 1970. XXII évf., 35 sz., 26- 27.

⁷⁰¹Bars Sári: Szappanstatisztika. *Nők Lapja* 1972. XXIV évf., 5 sz., 20.

⁷⁰²Lady Camea pipereszappan.

marketing céllal, hanem sokkal inkább a köztudatba való beépülés céljával szerepeltek rendszeresen a lapban.

A 1980-as években lett érezhető a radikális változás, igaz inkább csak a fiatalok körében. A mosakodások és fürdés nap szintűvé váltak, a tisztálkodásnak a szennyeződésektől és a testszagtól való megszabaduláson túl, a „jó illat” elnyerése lett a cél. A generációs különbségek azonban megmaradtak, az idősebbek nem szívesen változtattak szokásaikon ezen a téren sem.⁷⁰³ A férfiak között a tisztálkodási elvárások eleve alacsonyabbak voltak és lassabban is emelkedtek, mint a nők körében.⁷⁰⁴ Az 1980-as évek végére azonban már társadalmilag is elvárás volt bizonyos higiéniai szokások betartása, így a mindennapos tisztálkodás és fürdés is. A fürdéshez különböző tanácsokat adtak a nőknek, bőrük még szebbé tételéhez: *„A nap folyamán megürült tejfeles-, kefires-, joghurtos dobozkákat ne dobjuk el! Ezzel várjunk a tisztálkodásig. Mielőtt fürdenénk, mutatóujjunkkal szedjük ki a doboz sarkából a bennmaradt csöppnyi tejfelt, tejszínt, és kenjük az arcunkra. Míg elkészítjük a fürdővizet és levetkőzünk, az rászárad a bőrünkre, beszívódik. Tisztálkodáskor lemossuk, üdébb, frissebb lesz tőle az arcunk.”*⁷⁰⁵ A test, mint tabutéma megszűnésének is szerepe volt a tisztálkodással kapcsolatos mentalitásváltozásnak. A meztelen test egyre kevésbé volt már szégyellnivaló és takargatnivaló, ehhez viszont szükséges volt annak tisztántartása, és a társadalmi normáknak megfelelő ápoltsága. Ez nem jelentett feltétlenül kényszeres tisztálkodást, de a mindennapi tetőtől talpig való mosakodás vagy zuhanyzás a Kádár-korszak utolsó évtizedének végére már társadalmi szinten, többé-kevésbé általános normává vált. A generációs különbségek továbbra is érzékelhetőek voltak, nemcsak a tisztálkodás gyakoriságában, de annak módjában is. A fiatalok inkább zuhanyoztak, az idősebbek viszont megmaradtak a hagyományos fürdőkádban való fürdésnél, ami nem csak tisztálkodásként, hanem egyfajta „wellness”-ként is funkcionált, derekuk, végtagjaik forró/meleg vízzel való felmelegítése által. A tisztálkodás időpontja is különbözött: a fiatalok inkább reggel, míg az idősebb generáció a nap végén iktatta be ezt a fajta higiéniai protokollt.⁷⁰⁶

Az 1960-as és 1970-es évek „tisztaságillata” a ma már tömegáruként jellemezhető népszerű pipereszappanok illatai voltak. Az ápoltság ezen egyedi illat alapján lehetett megkülönböztetni az ápolatlan, „nemkívánatos szagú” egyénektől. Az egyedi illat ekkor még nem volt jellemző, sokkal inkább a divatos átlag uniformizált „illatmilliójébe”⁷⁰⁷ való

---

⁷⁰³ Valuch 2009:236.

⁷⁰⁴ Valuch 2009:234.

⁷⁰⁵ Mindennapos szépítkezés. *Népszabadság* 1985. 43. évf. 169 sz.

⁷⁰⁶ Jávor 2009:143.

⁷⁰⁷ Juhász Katalin 2011: Test-szag-tisztaság. *Korunk* 2011. 12 sz. 28.

felzárkózás volt a tendencia. Az 1980-as évektől a fogyasztási tendenciák további erősödésével, a nyugatról behozott árukhoz, divat- és kozmetikai katalógusokhoz való hozzájutással kezdődött el az egyén olyan fajta higiéniai viselkedésrendszere, mely a rendszerváltás után túlzások jeleire, jelenségeire mutat rá.⁷⁰⁸ Az 1980-as években azonban ezek a túlzások még nem voltak általánosak, csupán a kozmetikumok felhalmozása és az előző évtizedek uniformizáltságával szembeni egyediségre való törekvés lett jellemző.

4.1.2. Hajmosás

1957-ben a zsíros hajat kátrányszappannal mosták a nők, a száraz hajra pedig mosás után néhány csepp paraffinolajat kentek, hogy finom tapintású legyen. A haj csillogását folyékony brillantin alkalmazásával érték el.⁷⁰⁹ Háztartási tanácsadó rovatok is adtak otthoni hajápolási tanácsokat: „*vegyünk 27 rész szappant, 9 rész közönséges konyhasót, kilenc rész bóraxot és öt rész por alakú hennát. Egy csésze meleg vízben oldjunk fél (...) és dörzsöljük be vele megmosott hajunkat, míg habos nem lesz.*”⁷¹⁰

1958-ban népnevelő célzatú cikkek jelentek meg a hajmosással kapcsolatban, melynek egyik fő üzenete: „*lúgot hajmosásnál soha ne alkalmazzunk!*” Több tanácsadó rovatban olvashatjuk, hogy az ötvenes években a nők még mosószappant és mosószódát használtak hajmosáshoz, illetve egy Feva⁷¹¹ nevű mosóanyagot. Ezek helyett akkoriban „lúgmentes olajsampon” továbbá a „szappanspiritusz”⁷¹² használatát tanácsoltak a szakértők. A hajmosás gyakoriságát pedig attól tették függővé, hogy „sűrűfogú fésűt vagy kefé” használ-e az egyén a mindennapi fésülködéshez. Ez esetben a kéthetente, száraz haj esetében pedig a három-négyhetente való gyakoriság volt az optimális.⁷¹³ Városi nőknél higiéniai elvárás volt, hogy legalább havonta mossanak hajat, még hosszú haj esetében is.⁷¹⁴ Hajszárító híján a nők inkább este mostak hajat, mert reggelre megszáradt, vagy a kályha mellett üldögéltek,⁷¹⁵ de legalábbis

---

⁷⁰⁸ Juhász 2011:29.

⁷⁰⁹ *Magyar Szó* 1957. 14. évf. 336 sz. 5, *Népakarat* 1957. 2. évf. 258 sz. 11.

⁷¹⁰ *Magyar Szó* 1957. 14. évf. 346 sz. 8.

⁷¹¹ Korabeli mosópor.

⁷¹² Bórszeszben oldott kálicszappan.

⁷¹³ *Népszabadság* 1958. 3. évf. 21 sz. o.n.

⁷¹⁴ Pástinszky-Rác 1958:59.

⁷¹⁵ Nőként a szocializmusban. Anno Budapest rádióműsor. Klub Rádió. 2020. 05.03

<https://www.klubradio.hu/adasok/milyen-volt-nonek-lenni-a-szocializmusban-112319> (Letöltés: 2020. 06.26)

meleg helyiségben maradtak, míg vizes volt a hajuk és ezt tanácsolták nekik a szakemberek is.⁷¹⁶

1961-ben még eltérőek voltak a hajmosás gyakoriságához való hozzáállások. Volt, aki hetente, más háromhetente vagy akár háromhavonta mosott haját. Egy korabeli cikk arról írt, mivel mossanak haját. A cikk szerint a szappan nem szürkíti el a haját. Lány vizet tanácsolt hajmosáshoz, ezért „*akinél kemény a víz, az gyűjtsön be esővizet vagy lágyítsa meg azt szódabikarbónával.*”⁷¹⁷ Az ecetes vizes öblögetést pedig mindenképp ajánlatos volt, hiszen semlegesítette a lúgot és lágyabb, csillogóbbá tette a haját.⁷¹⁸ Az ecetes öblítés mellett más alternatívák is voltak. Ilyen volt a kamillateás, vagy a háromszázalékos hidrogén peroxiddal⁷¹⁹ való öblítés is, melyet havonta csak egyszer alkalmaztak, és óvatosságra intették használoit, nehogy a szemükbe kerüljön.⁷²⁰

1965-től már hajszínező samponokat is használhattak a divatot követő nők, melyek egyik hajmosástól a másikig tartottak és fekete, gesztenye, ticián, mahagóni, aranyszőke és szatén szőke színekben voltak kaphatóak az üzletekben.⁷²¹ Még ekkor is az a szokás volt elfogadott, hogy a heti rendszerességgel végzett hajmosás káros, mert szárítja a haját vagy éppen pont ellenkezőleg, fokozottan beindítja a faggyútermelést. A zsíros hajra kátrányszappant ajánlottak, alkoholos hajszesszel való bedörzsölést és tojásfehérje pakolást, melyet felhelyezés után 30 perccel kellett lemosni, korpás hajra pedig a Caola „savanyú samponját”.⁷²² Ez a tojáspakolás még a nyolcvanas években is nagy divat volt, amikor már a szappanok helyét átvették a samponok. A korszak új csodaszere a *Steragonol* lett, amely gyógyszerárban volt kapható és 1:5 arányú hígítással lehetett használni (1 evőkanál Steragonol, 5 evőkanál langyos víz) a nagyon zsíros hajra.⁷²³

Falun a hajmosáshoz továbbra is szappant használtak. Kétszer szappanozták be a hajukat, majd ecetes esővízzel öblítették azt le. Az esővíz lágyabb volt a kútvíznél, az ecet pedig semlegesítette a lúgot, ezáltal fényesebb lett a haj. A barna haját diófalevél főzetével, a világosat kamillafőzettel is öblítették. De sem a túl szőke, sem a fekete haj nem számított szépnek. Hajmosás után dióolajjal kenték be a hajukat, hogy jól fésülhető legyen, ezen kívül alkalmazták

---

⁷¹⁶ Pástinszky-Rác 1958:59.

⁷¹⁷ A szép hajról. *Pest Megyei Hírlap* 1961. 5. évf., 100. sz. 7.

⁷¹⁸ Uo.

⁷¹⁹ Hidrogénperoxidot alkalmaznak a fodrászatban a hajfestéseknél. Ez hívja elő a hajfestékek színét és hozzá aktiválásba azt a hajon. Különböző erősségűek, ezt a százalék meghatározásuk adja.

⁷²⁰ Milyen legyen a frizuránk? *Pest Megyei Hírlap* 1961. 5. évf., 105.

⁷²¹ A kozmetika újdonságai. *Pest Megyei Hírlap* 1965. 9. évf., 56.

⁷²² Kis Fodor Árpádné: A nő természetes díszje. *Pest Megyei Hírlap* 1965. 9. évf., 74.

⁷²³ Hajápolási tanácsok. *Pest Megyei Hírlap* 1980, 24. évf., 239.

a haj zsírozását és nyálazását is, hogy fényesebb és rendezettebb legyen a haj.⁷²⁴ A hajzsírozás szokásának abbamaradása után előjöttek az élőködők, melyet a petróleummal való bedörzsölés szüntetett meg. Ez a procedura abból állt, hogy a fejbőrt és a haját bedörzsölték petróleummal, bekötötték a fejüket egy törölközővel és egy éjszakán át úgy hagyták. Másnap haját mostak, ecetes vízzel leöblítették és sűrű fokú fésűvel kifésülték a hajból a serkéket.⁷²⁵ Míg a divatos városi nők, frissen mosott hajukat hajcsavarókra tekerték és formára igazították, falun a göndörítést úgy érték el, hogy a félnedves haját befonták, éjszakára úgy hagyták, és csak reggel bontották ki és fésülték újra. A mindennapos teljes fésülködés sem volt jellemző. Elég volt, ha csak a fonásig fésülték és nyálazták át a hajukat.⁷²⁶

4.1.3. Szórtelenítés és intimhigiéniá

A szórtelenítés elkezdésének oka legtöbbször nem egyéni indíttatású higiéniai okokból, hanem a divatkövetés egyfajta megnyilvánulási módjaként jelentkezett. Georg Simmel szerint a divat követése nem más, mint a vágyott vagy valós társadalmi csoporthoz való tartozás konvenciójának kifejeződése. Hasonulás a vágyott, eszményített csoporthoz és radikálisan elkülönülni azoktól, akik ennek a csoportnak nem tagjai.⁷²⁷ A női magazinokban, Tv reklámokban, reklámtermékek fotóin ábrázolt nők a társadalom olyan eszményített női reprezentációi, akik a férfiaknak tetsző, a nőknek pedig követendő prototípusokat testesítenek meg. Az eszményített test és a valódi meztelenség nem mindig fedi egymást, mint ahogy a szépségideálok és a valódi nők külső megjelenési formái sem.

Egyesek a szórt szexuális értelmezésének, a „bestialitás jelképének” tekintik, és az ettől való megválást morális jellegűnek tartják. Greer „bundás Vénusznak” nevezi azt a nőt, aki nem fosztja meg testét annak természetes szőrzetétől, és képes megélni önnön testét és szexualitását. Szerinte a szórtelenítéssel, csak azért, hogy a társadalmi normáknak megfeleljen, a nő „kasztrálja” önmagát.⁷²⁸ A Kádár-korban nem volt elvárás a nőktől az ilyesfajta „kasztrálás”, és a korabeli művészi alkotások is azt demonstrálják, hogy a nemi szőrzet még a nyolcvanas években is szexuálisan vonzó és izgalmas volt. Czene Béla,⁷²⁹ aki szívesen örökítette meg a

---

⁷²⁴ Juhász 2006: 99.

⁷²⁵ Juhász 2006:101.

⁷²⁶ Uo.

⁷²⁷ Simmel 1973:334.

⁷²⁸ Greer 1970.

⁷²⁹ Czene Béla festőművész (1911-1999)

hatvanas-hetvenes-nyolcvanas évek modern „trendi” nőit, aktfestményeivel egyfajta korrajzot nyújtott olyan tabu-témáról, mint az intimterület esztétikájának normája. Festményein szép és divatos nők, manökenek, fotómodellek szerepelnek, akik a tárgyalt korszak nőideáljait képviselték, olyan pózokban, amely nyilvánvalóvá teszik ennek a testterületnek a láthatóságát. A festmények tanúsága szerint a korabeli szépnek tartott nők is rendelkeztek intimszőrzzettel, és a kép hangulatából ítélve, ez egyáltalán nem volt szégyenletes.⁷³⁰ Tamás Gáspár Miklós „édes lányoknak” nevezi azokat az 1960-as évekbeli lányokat, akik mint írja, nem tetszenének a mai társadalomnak, „mert nem gyantázták a lábukat és nem borotválták a hónaljukat,”⁷³¹ de akkor szépek és kívánatosak számítottak.

Az önmagukkal szemben igényes nők testi higiéniája és szőrtelenítési preferenciái mai szemmel nézve nem ugyanazok, mint akkor voltak. A szőrtelenítés fogalma az arcon lévő felesleges szőrszálak, a karok és a lábszár epilálását foglalta magába. Az intim zónák szőrtelenítése nem volt téma, ha mégis, akkor a fentebb írtaknak megfelelően, így gondolkodtak róla az emberek: „Az ott... annak a résznek az ékessége.”⁷³²

A szőrtelenítés a nyilvánvaló testrészek csupasszá tételével kezdődött. Kezdetben a láb térdtől lefelé való szőrtelenítését tartották fontosnak, azt is csak azok, akiknek erősebb volt a szőrzetük, és akiket ez valamilyen okból zavart. Később, a ruhák rövidülésével egyre több látszott a női testből, ezért a nők már nem csak a lábszárukat, de ha szükség volt rá a combjukat is szőrtelenítették. Bár a combon lévő szőrszálak, pihék a korabeli testkép-felfogás szerint teljesen rendben voltak.⁷³³

Egyes felmérések szerint a szőrtelenítés módszerének kiválasztásában fontos volt az ár, az idő, a tartósság és a fájdalom intenzitása, amit az egyéni fájdalomküszöb mértéke is befolyásolt. Bár a borotválkozás eredménye nem volt tartós, mégis ez mutatkozott a legnépszerűbbnek, hiszen ez volt a legolcsóbb, és 1-2 perc alatt megvolt. A gyantázás tartóssága volt a leghosszabb, de fájdalmasnak és időigényesnek vélték, hiszen el kellett menni a kozmetikushoz. Olyan is volt, akinek a mentalitásába ez nem fért bele, túl intimnek tartotta azt, hogy kozmetikus gyantázza: „elképzелhetetlennek tartom, hogy én kozmetikushoz menjek e

---

⁷³⁰Fürdőben (1979), *Mari piros lakkcipőben* (1980-as évek). Az utóbbi aktfestmény modellje Háfra Mari, fotómodel és manöken, Zámbo Jimmy énekes egykori menyasszonya. Képek elérhetősége itt: <https://www.kieselbach.hu/kiallitas/a-csabitas-fegyvere> (Letöltés: 2020. 06. 26.)

⁷³¹Tamás Gáspár Miklós (2007): Summer of Love. Transindex 2007. 08. 09.

<http://eletmod.transindex.ro/?cikk=5924&nyomtat=1> (Letöltés: 2020. 06. 26.)

⁷³²Kovácsné Magyar Hajnalka: „Hiszen még a felkelés első hetében, a tűzszünetben is jöttek hölgyek szőrtelenítésre!” A nők szőrtelenítési szokásai a Kádár-kori szocializmusban. *Napi Történelmi Forrás* 2020. 05.12. <https://ntf.hu/index.php/2020/05/12/hiszen-meg-a-felkeles-elso-heteben-a-tuzszunetben-is-jottek-holgyek-szortelenitesre-a-nok-szortelenitesi-szokasai-a-kadar-kori-szocializmusban/> (Letöltés: 2020. 06. 15)

⁷³³Uo.

célből. *Idegenkedem attól, hogy más simogassa rá a lábamra meg tépkedje le. Nem, nem hiszem, hogy az jó lenne*".⁷³⁴ Ezért az első próbálkozások legtöbbször borotvával vagy szőrtelenítő krémmel történtek. A borotváláshoz általában a férj vagy az apukák borotváját használták, és nem vettek speciális borotvahabot sem, sima szappannal puhították, síkosították a leborotvándó felületet.⁷³⁵ Borotváláskor történt kisebb-nagyobb balesetek természetesnek számítottak: „*Először borotvával próbálkoztam, az volt a legkézenfekvőbb. Persze megvágtam magamat. De azt gondolom ez jellemző*”⁷³⁶ Az első borotválkozás amolyan „tűzkeresztység” volt, aki egyszer elkezdte, az máskor is borotválkozott és igyekezett nem megvágni magát.

1985-től kezdett előtérbe kerülni a láb mellett a hónalj szőrtelenítése. Az esztétikai mellett ennek higiéniai okai is voltak. A nyolcvanas években már divat volt jó illatúnak lenni, kellemetlen volt az izzadságszag. A szőrtelenített hónalj kevésbé izzadt, és egyfajta ápoltságot sugallt. Mindezek mellett, kizárólag a nők alkalmazták, és azoknak is csak egy szűk, nagyon igényes vagy nyugati divatot követő rétege. A szőrös hónalj a nyolcvanas években is általános jelenségnek számított, mint ahogy a visszaemlékezések is mutatják: „*Villamoson, ahogy kapaszkodtak, az a rengeteg hónaljputty... Nagyon utáltam.*”- emlékszik vissza egy interjúalanyom, aki az 1970-es és 1980-as években volt tinédzser.⁷³⁷ Vagy, ahogy Sz. I. meséli: „*Emlékszem, hogy sok nőnek volt szőrös a lába a harisnya alatt. És a hónaljszőr sem ütötte ki a biztosítékot...*”⁷³⁸

A női fehérnemű divat változásával, a testrészt takaró textilfelület folyamatosan zsugorodott. A nyolcvanas évektől, így a bugyi vonalának emelkedésével a fazon rész igazítása is egyre fontosabbá vált sokak számára. A nyolcvanas évek közepéig még általános jelenség volt strandokon a bikinit viselő nők esetében az intimszőrzet előbukkanása: „*A strandon a fürdőruhák alól hatalmas pamacsok lógtak ki. Nekem ez gyerekként vicces volt.*”- emlékeznek rá vissza az akkortájt gyerekkorukat élők. Az 1980-as évek végén azonban a nyugati trendeket követve, Magyarországon is jellemző lett (bár nem általánosságban, csak az igényes, fiatal divatos nők körében) az intim területek szőrtelenítése gyantával, borotvával vagy szőrtelenítő krémekkel. Ennek elterjedéséhez egyfajta mentalitásváltozás volt szükséges, melyet részben a férfiak körében igen elterjedt meztelen nőket ábrázoló kártyanaptárak, részben a külföldről

---

⁷³⁴ Nagyfalusi 2009: 242-243.

⁷³⁵ Nagyfalusi 2009:242.

⁷³⁶ Uo.

⁷³⁷ Kovácsné Magyarai Hajnalka: „*Hiszen még a felkelés első hetében, a tűzszünetben is jöttek hölgyek szőrtelenítésre!*” A nők szőrtelenítési szokásai a Kádár-kori szocializmusban. *Napi Történelmi Forrás* 2020. 05.12. <https://ntf.hu/index.php/2020/05/12/hiszen-meg-a-felkeles-első-hetében-a-tűzszünetben-is-jöttek-hölgyek-szortelenitesre-a-nok-szortelenitesi-szokasai-a-kadar-kori-szocializmusban/> (Letöltés: 2020. 06. 15).

⁷³⁸ Interjú Sz.I- vel. Interjút készítette: Kovácsné Magyarai Hajnalka 2020. 03. 20, Budapest. Interjú a szerző tulajdonában.

becsempészett erotikus magazinok, aktfotók és poszterek járultak hozzá, melyek az autószerelő műhelyektől kezdve számítástechnikai cégek falain láttak el ornamentális funkciót. A szörtelenség, mint testképpel kapcsolatos társadalmi elvárás alapvetően csak a rendszerváltás után köszöntött be (részletesebben lásd a *Szépségápolási tanácsok otthoni megvalósulása* című fejezetben).

Az intimhigiéncia előtérbe kerülése egészségügyi szempontból is fontos volt. A korszak kibontakozó női emancipációjának és szexualitással kapcsolatos mentalitásváltása következtében, gyakorivá vált a szexuális partnerek cseréje, ami a nemi betegségek terjedésének is kedvezett. 1983-ban például 1133 szifilisztes beteget tartottak nyilván, a gonorrhoeás⁷³⁹ betegek számáról nincsenek számszerű adatok. Viszonylag magasnak mondható volt a fővárosi gyakoriság, mintegy háromszorosa a vidéki eseteknek,⁷⁴⁰ melyeknek 70%-át férfiak tette ki.⁷⁴¹ A női emancipáció és a szexualitással kapcsolatos mentalitásváltás a fogamzásgátló tabletták általánossá váló használatán és a születésszabályozás tudatosabbá válásán túl, változást hozott a szerelmi élet szokásaiban is, amely az intim testrészek fokozottabb higiéniájának a fontosságát is magával hozta, férfiaknál és nőknél egyaránt.

Az altesti mosakodás mellett, az igényes nők és főleg ülő munkát végző nők körében megjelent az intimspray használata, mint praktikus felfrissülési lehetőség. A hüvelyöblítés is „divatba” jött,⁷⁴² bár ezzel kapcsolatban a szakértők óvatosságra intették a nőket, és gyakoriságának meghatározásához nőgyógyással való konzultációt tanácsoltak.⁷⁴³ Az 1980-as években a nők, menstruálásuk során vattát, a konzervatívabbak továbbra is felkötőt használtak. A higiéniái szabályok betartása végett a nőknek szóló írások felhívták a figyelmet ezek gyakori cseréjére, valamint a tampon használatára, mely ebben az időszakban került forgalomba.⁷⁴⁴ Higiéniatörténet szempontjából érdekes tény, hogy a hetvenes években a tampon már jelen volt a nők életében, de a betétek helyett még mindig a vatta és a felkötő volt a jellemző. Az intimbetétek csak a rendszerváltás utáni időszakban lettek általánosan elterjedtek a magyar nők körében.

---

⁷³⁹Más néven kankó, nemi úton terjedő betegség.

⁷⁴⁰ 1983-ban Budapesten 218, vidéken 82 eset százezer lakosra.

⁷⁴¹*Statisztikai szemle* 1983:635. https://www.ksh.hu/statszemle_archivum (Letöltés: 2020. 06. 26.)

⁷⁴²Romváry- Gerő 1985: 206.

⁷⁴³A túl gyakori hüvelyöblítés (főleg szódabikarbóna, vagy egyéb lúgosító készítmény hozzáadásával) károsíthatja a hüvelyfal egészséges védekező képességét, és sérülékennyé teheti azt.

⁷⁴⁴Romváry- Gerő 1985: 206.

4.2.KOZMETIKUMOK ÉS FOGYASZTÁS

A kádári konszolidáció éveiben, a hatvanas évek közepétől a hetvenes évek végéig a hiány felszámolásával és a mesterségesen alacsonyan tartott árakkal, a magyar társadalom különböző csoportjainak nagy része megtapasztalhatta az életszínvonal növekedését. Egyre nőtt a fogyasztás iránti igény és a hatvanas évek végére az államszocializmuson belül létrejött egyfajta „szocialista fogyasztói társadalom”, melyben ugyanazon vagy legalábbis hasonló javak megszerzése demonstrálta a siker kritériumát, mint Nyugat-Európában. Ezen presztízis javak természetesen gyenge alternatívái voltak a nyugati mintának (Volkswagen helyett Trabant, nyaraló helyett telek), de státuszszimbólumként értelmeződtek a mindennapokban.⁷⁴⁵ Más szempontból, bár valóban képviselte magát a fogyasztással kapcsolatos növekedési tendencia, sőt kialakult egyfajta fogyasztói kultúra is, ez a fajta társadalmi jelenség nem definiálható olyan módon fogyasztói társadalomként, mint ahogyan azt Nyugat-Európában értelmezték. A központi irányítású és tervgazdaságon alapuló államszocializmusban a konzumkultúra kifejlődése ellenére is jelen volt a hiány valamely megnyilvánulása. Akik a hiány ellenére is rendelkeztek az áhított termékekkel, bizonyos presztízist vívtak ki maguknak a társadalomban. Az ötvenes évek ínséges állapotai után a hatvanas évek élelmiszer- és kozmetikai ellátása kielégítővé vált, az áruhiányok sokkal differenciáltabbak lettek és a hetvenes évekre már az alap élelmiszeri-, kozmetikai és ruházati hiánycikkek típusai átalakultak magasabb színvonalú fogyasztási cikkeké.⁷⁴⁶

1956-ig a kozmetikai fogyasztást is meghatározta a Rákosi korszak ínséges hiányállapota, amikor a kozmetikumok közötti prioritásállítást nem volt kérdés. Ugyanazt az *Alumol* nevezetű krémet használták láb- és arcápolásra egyaránt, vagy ha ehhez sem jutottak hozzá maradt a sertészsír. S bár a korabeli propaganda arról szólt, hogy a tiszta víz a legjobb szépitőszert, minden más csak felesleges „kispolgári cicoma”, a nők ennél többre vágytak: arckrémekre, púderre, rúzsra. Nem csoda, hogy 1958-ban már, ahogy megtehették „arcukat illatos porfelhőbe burkolták”, még ha azok akkoriban nem is voltak a legmagasabb minőségű púdereket.⁷⁴⁷ Az ötvenes években még Magyarországról jártak át Romániába beszerezni hiánycikkeket és élelmiszereket, később a hetvenes években ez a tendencia megfordult.

---

⁷⁴⁵ Bence György 2007:242.

⁷⁴⁶ Valuch 2013:69.

⁷⁴⁷ Kovácsné Magyarai Hajnalka: A mai nő arcát illatos porfelhőbe burkolja.” Szépségápolás az 1950-es és 1960-as években. *Mindennapok Története* 2020. 05. 15. https://mindennapoktortenete.blog.hu/2020/05/15/szepsegapolasi_tanacsok_es_praktikak_az_1950-es_es_1960-as_evekben#more15686912 (Letöltés: 2020. 06. 26)

Kozmetikumok szempontjából a *Gerovital* készítmények és az uborkás *Doina* arclemosótej még a hetvenes-nyolcvanas években is népszerű volt a magyar nők körében, ezekhez általában a „csencselők” közreműködésével lehetett hozzájutni.⁷⁴⁸

1958-tól egyre több informatív jellegű cikk jelent meg a női lapokban különböző kozmetikai szerekről (szappan, arckrém, púder, rúzs) és azok szakszerű használatáról,⁷⁴⁹ valamint ingyenes kozmetikai tanácsadással látták el a nőket a Budapesti Illatszer és Pipereszappangyár szervezésében.⁷⁵⁰ Olyan kozmetikumok jelentek meg, amelyek a megelőző években csak ismeretség által és titokban voltak beszerezhetőek: Royal Opera méhpempő krém⁷⁵¹, Favorit rúzs és fényvédő púder⁷⁵², Gardénia lemosókrém⁷⁵³, Biocrin hajszesz⁷⁵⁴, Figaro borotvakrém⁷⁵⁵, és a már ismert izzadásgátlásra alkalmazott Alumol krém⁷⁵⁶ mellett a Nettodor izzadásgátló rúd.⁷⁵⁷

A hatvanas években a lakossági szükségletek kielégítésének normalizálásával, megjelentek olyan kozmetikumok, amelyek célirányzottan bizonyos területek ápolására készültek. „Javult a kozmetikai ajándékcikkek választéka is. A választék bővítését segíti az import kozmetikai cikkek forgalomba hozatala is.” A Rákosi-kor után bár javult az életszínvonal és az áruellátás, azért természetesen továbbra is voltak hiányosságok, és a piaczgazdaság törvényei helyett a tervgazdálkodásé volt a főszerep. Nem a termelni kívánt árut igazították a lakossági igényekhez, hanem a lakosságot próbálták rászoktatni a már megtermelt készlethez. 1958-ban például a kozmetikai termékek bemutatására a Szövetkezetek Országos Szövetsége 40 vándorkiállítást szervezett, mely kiállítások ideje alatt a látogatók díjtalanul tanácsot kérhettek kozmetikustól és kipróbálhattak arcpakolásokat is.⁷⁵⁸

Egyes divatos kozmetikumok beszerzését, hiánygazdaság lévén, a külföldi utak biztosították. Az 1960-as években enyhülni látszott az útlevéllal, vízumkérelemmel és a kiutazásokkal szembeni szigor. Leginkább a KGST országokba utaztak piros útlevéllal, vagy tőkés országba családlátogatóba vagy turistaként kék útlevéllal. Sokan kifejezetten vásárlási céllal utaztak, részben magánhasználatra, részben eladásra, jövedelem kiegészítésként. A

---

⁷⁴⁸ Liviu Chelcea 2000: A hiány kultúrája az államszocializmus idején. In *Replika*. 2000. 39. 135- 153.

⁷⁴⁹ Haller Tibor, dr.: Milyen kozmetikai szereket használjunk? *Nők Lapja* 1958. X. évf. 39. sz., o.n.

⁷⁵⁰ *Nők Lapja* 1958. X. évf. 30. sz., o.n.

⁷⁵¹ *Nők Lapja* 1958. X. évf. 31., 33. sz. o.n.

⁷⁵² *Nők Lapja* 1958. X. évf. 26. sz., o.n.

⁷⁵³ *Nők Lapja* 1959. XI. évf. 39. sz., o.n.

⁷⁵⁴ *Nők Lapja* 1959. XI. évf. 49. sz., o.n.

⁷⁵⁵ *Nők Lapja* 1959. XI. évf. 53. sz., o.n.

⁷⁵⁶ *Nők Lapja* 1959. XI. évf. 32. sz., o.n.

⁷⁵⁷ *Nők Lapja* 1959. XI. évf. 38. sz., o.n.

⁷⁵⁸ Juhász 2017:110.

nyugatról behozott árut gyorsan és jó áron lehetett értékesíteni, mert presztízserő volt az effajta javakkal való rendelkezés.⁷⁵⁹

1958-1971 között a legnagyobb adókulccsal terhelt árucikkek felsorolásában a dohányárúk mögött közvetlenül a kozmetikai cikkek szerepeltek.⁷⁶⁰ A hetvenes évek magyar kozmetikai reklámjai alapján a korszak legnépszerűbb igényes kozmetikai szerek az alábbiak voltak:

- szappanok közül a Lady Camea pipereszappan⁷⁶¹
- testszag semlegesítők és izzadás gátlók közül a Nettodor izzadásgátló⁷⁶², Bac spray⁷⁶³, Signature parfüm⁷⁶⁴
- hajfestékek esetében a Londenston hajfesték⁷⁶⁵
- testápolók, napozók közül az Opera Luxus testápolókrém⁷⁶⁶, Fabulon napozókrém⁷⁶⁷
- arckrémek közül a Fabulon bioaktív ránckrém⁷⁶⁸ és az arcfrissítő zselé⁷⁶⁹, Lady Camea arckrém⁷⁷⁰, Achromin krém⁷⁷¹, Luxus Camea krém és tonik,⁷⁷² Camea kompakt púder⁷⁷³ és a Polena-lengyel kozmetikai márka⁷⁷⁴.

Hiánycikknek számított azonban a szőrtelenítő krém, mely kémiai oldotta le a bőr felszínéről a szőrszálakat,⁷⁷⁵ valamint a „Blanche” szőkítő por, mely a szőrszálak kivilágosítására volt megoldás, de alkalmazása szaktudást igényelt.⁷⁷⁶

Az 1980-as években továbbra is népszerűek voltak a Camea és a Fabulon termékei, a Tímea rúzsok⁷⁷⁷ és az anti-ageing hatású Fabulissimo krémek⁷⁷⁸, de megjelentek a kozmetikai piacon olyan különlegességek is, mint a Ginsengkrém⁷⁷⁹, az algás-pakolás⁷⁸⁰, és a

⁷⁵⁹Valuch Tibor: Csepel bicikli, Caesar konyak, Symphonia, Trapper farmer. *Múltunk* 2008/3 sz. 40-59.

⁷⁶⁰Marton Ádám: Infláció, fogyasztói árak Magyarországon a második világháború után I. (1945-1968). *Statisztikai Szemle* 2012. 90. évf. 5. sz. 392.

⁷⁶¹*Nők Lapja* 1972. XXIV. évf. 6 sz., 28.

⁷⁶²*Nők Lapja* 1972. XXIV. évf. 41 sz., 28; 43 sz.28.

⁷⁶³*Nők Lapja* 1972. XXIV. évf. 12 sz., 29.

⁷⁶⁴*Nők Lapja* 1970. XXII. évf. 30 sz., 28.

⁷⁶⁵*Nők Lapja* 1972. XXIV. évf. 31 sz., 29; 32 sz., 29.

⁷⁶⁶*Nők Lapja* 1972. XXIV. évf. 20 sz., 29; 42 sz., 28.

⁷⁶⁷*Nők Lapja* 1972. XXIV. évf. 23 sz., 28., 29 sz., 28.; 1974. XXVIII. évf. 25 sz. 28.

⁷⁶⁸*Nők Lapja* 1972. XXIV. évf. 2 sz., 29; 7 sz., 28; 11 sz. 29.; 1974, 15 sz., 29.

⁷⁶⁹*Nők Lapja* 1974. XXVI. évf. 2 sz., 29.

⁷⁷⁰*Népszava* 1972. XXIV. évf. 53 sz., 29.; 1974. XXVI. évf. 2 sz., 29.

⁷⁷¹*Nők Lapja* 1972. XXIV. évf. 22 sz., 28.; 42 sz. 28.

⁷⁷²*Nők Lapja* 1972. XXIV. évf. 3 sz., 28; 16 sz., 29; 53 sz., 29.

⁷⁷³*Nők Lapja* 1972. XXIV. évf. 36 sz., 28; 36 sz., 28.

⁷⁷⁴*Nők Lapja* 1970. XXII. évf. 34 sz., 28.

⁷⁷⁵ Orvos válaszol: „Baranyai fiatalasszony” és „Szoboszlói asszony”. *Nők Lapja* 1970. XXII évf., 6 sz. 20.

⁷⁷⁶ Fennesz Margit: Tavaszai szépezzeti gondok. *Nők Lapja* 1970. XXII évf., 21 sz., 27.

⁷⁷⁷*Nők Lapja* 1983. XXXV. évf. 4. sz. 29.

⁷⁷⁸*Nők Lapja* 1983. XXXV. évf. 5. sz. 28.

⁷⁷⁹*Nők Lapja* 1983. XXXV. évf. 9. sz. 27.

⁷⁸⁰*Nők Lapja* 1985. XXXVII. évf. 40. sz. 23.

gyógynövényes samponok.⁷⁸¹ Egyre tágabbá vált a horizont a kozmetikumok terén, a nyolcvanas évek „trendi nője” már valóban igényes fogyasztónak számított, és bátran válogathatott a hazai és külföldi kozmetikai márkák palettái között.

4.2.1. A korszak kozmetikai vállalata(i)

A Kádár-kor monopol helyzetében lévő kozmetikai nagyvállalatának kialakítását két részletben valósították meg. 1962. január 1-jén a Budapesti Illatszer- és Pipereszappangyár, az Elida, Venus és Kompozíció gyárak összevonásából megalapították az Illatszer és Kozmetikai Vállalatot (IKV). Nem sokkal később pedig a Gazdasági Bizottság 10.145/1963. sz. határozata alapján 1963. július 1-jén (az Élelmezésügyi Minisztérium Növényolaj és Háztartásvegyipari Igazgatósága megszűnése folytán) két különálló országos nagyvállalat született: a Növényolaj-ipari és Mosószergyártó Országos Vállalat és a Kozmetikai és Háztartás-vegyipari Vállalat, rövidítve KHV. A KHV- hoz a következő egységek tartoztak: Elida szappangyár, Budapesti Illatszer- és Pipereszappangyár, Kompozíció Illóolajgyár, Venus Kozmetikai Gyár⁷⁸², Albertfalvai Vegyigyár és Pécsi Telepe, Cipő- és Parkettasztagyár, Budapest X. Száva utcai, IX., Tóth Kálmán utcai, XI., Ibrahim utcai raktártelep, Illóolajos-növény lepárlótelepek Balatonfenyvesen, Biritópusztán, Pakson, Papkeszin és Mohácson. A gazdálkodóegységek feladataiként az alábbi tevékenységek voltak megjelölve: kozmetikai készítmények, pipereszappan, szintetikus mosó- és áztatószer, háztartásban alkalmazható vegyipari termékek előállítása, illóolajos növények termeltetése és feldolgozása, természetes és mesterséges zamatanyagok, illatkompozíciók és aromák gyártása, műanyag- és fémcsomagoló eszközök gyártása, illóolaj, kozmetikai és háztartás-vegyipari kutatások végzése valamint illat- és zamatanyagok, valamint más nyersanyagok országos készletezése.⁷⁸³

Az összevonások révén valamennyi kozmetikai és háztartásvegyipari cikket gyártó vállalat - a mosószappan és mosóporok kivételével - egy vállalatba tömörült, 1964. január 1-től a tanácsi, szövetkezeti és kisipari üzemek felett a vállalat szakfelügyeletet is gyakorolt.⁷⁸⁴ „Tíz

⁷⁸¹*Nők Lapja* 1983. XXXV. évf. 24. sz. 25.

⁷⁸²A Venus Kozmetikai Gyár 1951-ben alakult meg, az egykori német tulajdonban lévő Beiersdorf Vegyészeti Gyár Rt. utódjaként. Az államosítások idején a Venus gyártási körébe kerültek a Magyarországi Odol Művek Rt., a Molnár és Moser cég, a Hudnut és D'Orsay vállalatok termékei közül a Venus cég gyártásprofiljához tartozó készítmények valamint a KOMOL termékek gyártása is.

⁷⁸³Szirmai Sándor: A nagyüzemi háztartásvegyipar és kozmetikai ipar kialakulása Magyarországon. *Magyar Kémikusok Lapja* 2007. 62. évf. 7 sz. 220.

⁷⁸⁴A gazdasági vezetés továbbfejlesztéséről szóló határozat végrehajtása. MNL-OL-XIX-A-83-b3171-3225/1964.

év alatt mintegy 300 új termék került forgalomba. Az új kozmetikai termékekhez a legmodernebb hatóanyagok is felhasználásra kerülnek, így a „újra felfedezett” természetes vitaminok, eper, őszibarack, uborka, kamillavirág, komló, virágpórá és méhpempő formájában. A vállalat, a vevőközönség igényeinek jobb kielégítése céljából, felvette a kapcsolatot több külföldi, világhírű kozmetikai gyárral, s licencvásárlással megszerezte a jogot termékeik hazai előállítására és forgalmazására. Ezek közül legjelentősebbek a NIVEA sportkrémek és napozószerke, valamint a BAC dezodorálószerke, aeroszolok gyártása volt.”⁷⁸⁵

A Budapest Főváros Tanácsa Végrehajtó Bizottsága üléseinek 1970-es évének jegyzőkönyvében a KHV által legyártott kozmetikumok minőségével kapcsolatban dokumentálják, hogy a pipereszappanok, a Caola fényvédő nappali krém, az Exotic szeplő elleni krém valamint a Caola napolaj és Sugár Parasol krém minősége megfelelt, azonban a Caola bronzolaj mintái közül csak egy ment át a minőségi ellenőrzésen. Az Opera bergamottos napolaj minták inhomogének voltak, a fényvédő készítmények esetében pedig elmosódott és olvashatatlan gyártási idő jelölésekről számoltak be, mely jelölés a Caola aerosolos napolaj dobozán egyáltalán nem is volt feltüntetve.⁷⁸⁶

A KHV látta el a professzionális kozmetikai piacot is nem túl bonyolult, a korabeli államszocializmusnak megfelelő alacsony áron kivitelezhető kozmetikumokkal. Ezeket a kozmetikumokat (le mosótej, masszázskrém, arcpakolások) 1 literes kiserelésben tették elérhetővé a szépségápolási szakemberek számára. A szóban forgó kozmetikumok: *Gyntheia* masszázskrém, *D3* algás hidratáló krém, *Prodermin* vitaminos krém, aminek fő hatóanyaga a csukamájolaj volt, valamint az arckezelések végén alkalmazott a *Dermafil* fertőtlenítő és összehúzó paszta vagy a *D5* bőrnugtató paszta. Arctejből lehetett választani az izopropil mirisztátos és trietanolaminos között, arcszeszből pedig a hammamelisz és a dermafil arcszesz között.⁷⁸⁷ Az etalon kozmetikumokat a kozmetikusok megpróbálták egyedivé tenni és fürjtojással, gyümölcs és zöldségek levélvel gazdagították ezeket a készítményeket. Korabeli kozmetikusok visszaemlékezései szerint „kutyulós korszak volt ez”, mindenki megpróbált valami jobbat és egyedit kihozni a lehetőségekből.

Természetesen a professzionális szegmens kiszolgálása mellett, a vállalat a lakosság kozmetikumok iránti igényeinek is eleget tett. A korabeli kozmetikai trendeknek megfelelően piacra dobták a méhpempős (Opera) és a vitaminos krémeket (Opera), valamint azon

---

⁷⁸⁵ Szirmai 2007:220.

⁷⁸⁶ Budapest Főváros Tanácsa Végrehajtó Bizottsága üléseinek jegyzőkönyvei. HU BFL XXIII.102.a.1.

⁷⁸⁷ Gallai Zsuzsa: Szépitkezési praktikák.

<http://gallaizsuzsa.blogspot.com/2014/08/szepitkezési-praktikak-rovid.html> (Letöltés: 2020. 06. 26)

dekorkozmetikai készítményeket, mint például a rúzsok (Camea, Opera) és szempillafestékek (Opera). A kozmetikába járó nők azonban sokszor mégis inkább a kozmetikusoktól vásároltak otthonra krémeket. A vevőnek megérte, mert személyre szabott volt, a kozmetikus pedig tiszta nyereségként könyvelhette el magának. Így indult a nyolcvanas évekre már ismertté vált Ilesci márka sikerútja is, amit Molnár Dánielné kozmetikus fejlesztett ki egy turmixgép és gyümölcs/zöldségalap segítségével.

1981-ben a KHV nevét CAOLA Kozmetikai és Háztartás-vegyipari Vállalattá változtatta. A cégnévvaltoztatást marketingdöntés támasztotta alá, hiszen az ekkorra már jelentős exportot bonyolító 2000 fős nagyvállalat külföldi könnyebb megismertetése, és ezáltal piacnövelése volt a cél.⁷⁸⁸ A Caola termékeinek 85 százalékát belföldön, 15 százalékát külföldön hozzák forgalomba,⁷⁸⁹ és továbbra is olyan korabeli márkák tartoztak az égisze alá, mint a Camea, Tímea, Flóra, Opera vagy Exotic. Legnépszerűbb termékei közül megemlítendők a Camea hajlakk és ajakrúzs vagy az Exotic dezodorok és intimspray,⁷⁹⁰ de a folyamatos nemzetközi trendkövetés is jellemző volt, mint például a színes szempillaspirálok piacra dobása vagy a már konzervatívnak számító Opera márka mellett a kicsit magasabb árfekvésű újdonciónak számító, „*A szépség fegyvere*”- szlogenű Tímea márka arckrémének és rúzsának bevezetése. Az 1980-as években az igényes nők már naprakészek voltak a külföldi divattrendekkel, és a fogyasztási igények egyre nagyobb növekedése folyamatos trendkövetést követelt meg a vállalatától. 1986-ban megjelentek a Tímea színes szempillaspirálok, majd az Amerikában már sikernek örvendő színváltoztatós rúzskülönlegesség a Mystic Lipstick 1987-ben,⁷⁹¹ melynek szlogenje így szólt: „*Vízálló, csókálló, és hogy milyen színe van? Az az Ön ajkán alakul ki!*”

A nyolcvanas évek anti-ageing kozmetikum családja a *Fabulissimo* volt, melyet a korabeli népszerű *Szomszédok* című filmsorozat kozmetikai tematikájú részeiben is promotáltak és melynek reklámja így kezdődött: „*Kézcsókolom!*”, megjelenítve a középkorú, öregedéstől féltő nőtypust. „*Ha egyszer egy nőt idősebbnek néznek, mint valójában, attól még nem dől össze a világ...*”, szlogennel vezették be újra a köztudatba az öregedésgátlás fogalmát.

1986-ban a Caola és a ChemolimpeX létrehozta a Chemo-Caola Külkereskedelmi Vállalatot, s a külföldre való kitekintés és kooperáció újabb újításokat hozott a termékek palettájával kapcsolatban. Az 1980-as évek végére a kezdeti tervgazdaság irányította

---

⁷⁸⁸ Szirmai 2007: 216.

⁷⁸⁹ *Magyarország* 1981. 18. évf. 43 sz. 20.

⁷⁹⁰ *Marketing* 1986. 20. évf. 1 sz. 63.

⁷⁹¹ *Marketing* 1986. 20. évf. 4 sz. 312.

üzletpolitika egyre inkább piacivá alakult. Az eredetileg jó minőségű közép árkategóriás termékek mellett a Caola bevezetett egy magasabb minőségű, exkluzív csomagolású és magasabb árszínvonalú kozmetikai vonalat is, hogy a magasabb igényű fogyasztókat is ki tudja szolgálni. A nyugati reklámok, újságok, becsempészett kozmetikumok hatására ugyanis a nőknek egyre magasabb igényeik lettek a kozmetikumok terén, és fontossá vált számukra a csomagolását és formatervezés is.⁷⁹²

4.2.2. Egyéb kozmetikai márkák

Az 1970-es években olyan új kozmetikai márkák jelentek meg a magyar piacon, amelyek aktuálisak voltak a nemzetközi kozmetikai trendek palettáján is. A Kőbányai Gyógyszerárugyár⁷⁹³ 1971-ben dobta piacra a *Fabulont*, az első olyan kozmetikai szocialista brandet, melynek sikerességéhez a gyártók, a marketingesek és a márka reklámarca is hozzájárult. Az eredetileg nem reklámszövegnek szánt „Fabulon a bőre őre” szlogen a Kőbányai Gyógyszergyár akkori propagandafőnökétől dr. Veres Gábornétól származik egy reklámkampányt indító ötletbörzén.⁷⁹⁴ A „blöd versike” (ahogy ő nevezte) végül a reklámkampánynak köszönhetően országos népszerűsége és ismeretsége tette csakúgy, mint a márka reklámarca, Pataki Ági, akinek arcképe Erdélyi Miklós közismert mozaikplakátjának köszönhetően évtizedekig dekorálta a Kálvin-tér egyik tűzfalát. A mozaikplakát forrásául szolgáló kép fotósa, az akkor frissen végzett Németh Andrea volt, a modell pedig a korszak későbbi sztármanőkene, Pataki Ági. A Fabulon volt az első magyar szocialista kozmetikai család, amely köré egy teljes marketing- és reklámkampány szövődött. 1984-re már 30 termékkel rendelkezett a Fabulon család (naptej, bioaktív arccrém, arczselé, a fiatalok számára a tini-tonik, after shave, babakrém, stb.), és ugyanebben az évben debütáltatta a „szuperfabulonként” emlegetett *Fabulissimo* ránctalanító termékét is, melyet egy szintén sikeres reklámmal vezetett be. A prosperáló marketing ellenére a Kőbányai Gyógyszerárugyár negatív kritikában is részesült, például a névválasztással illetve a Fabulon-védjeggyel kapcsolatban.⁷⁹⁵

1980-tól a Fabulon a szocialista országok szépségipari piacain is ismertté vált. 1981-ben a Moszkvában tartott Bithim-81 kiállításon, a szocialista országok (Szovjetunió, Románia,

---

⁷⁹²*Ipari Szemle* 1988. 8. évf. 3 sz.

⁷⁹³ Az egykori Richter Gedeon utódja, a rendszerváltás után ismét Richter Gedeonként üzemelt.

⁷⁹⁴ Búzasi János: Nyakra, főre. *Népszabadság* 1973. 31. évf. 194 sz. 12.

⁷⁹⁵*Marketing* 1984. 18. évf. 1 sz. 41.

NDK, Lengyelország, Csehszlovákia) közszükségleti cikkeinek bemutatásán a Fabulon termékei nagy sikerrel szerepeltek.

A Fabulon versenytársa, a *Hélia D* néven ismert „csodakrém”, melynek szlogenje „*Csak a ráncait veszítheti*”, a szigethalmi Nedeczky Jenőné találmánya volt. A 179 886 lajstromszámú szabadalmat 1980. július 31-én jelentették be „Bőr- és izomregeneráló hatású kozmetikai készítmény és eljárás annak előállítására” címen.⁷⁹⁶ Az erős ránctalanító hatású arckrémet a Biogál debreceni gyógyszertár kezdte el gyártani, s mivel a krém hatóanyagát a napraforgó szárából vonták ki, helyileg pedig Debrecenben készült, adott volt a név a „Hélia”⁷⁹⁷ és a „D” szó- és betűkapcsolatból. Nedeczky Jenőné, a Patentia hajnövesztő szer feltalálása után éveken át tesztelte új találmányának receptúráját. „*A Csepel Autógyárból nagyon sok asszony jár át hozzám - ők a kísérleti alanyaim.*”- nyilatkozta, saját krémjéről pedig így vélekedett: „*Ez egy olyan krém, ami áthatol a bőrön, és az izmot regenerálja. Kisimítja a ráncokat.*”⁷⁹⁸ A napraforgó szárából nyert kivonat előállításának fortélyait néhány helybéli szigethalmi és tököli nővel is megosztotta. „*Ma is emlékszem a receptre, sőt el is készítettem, amikor 40 körüli lehettem. Érett, de még nem száraz napraforgószárat kellett összedarabolni és kevés vízben hosszú órákon át lassú tűzön főzni. Miután kihűlt, üvegekbe tettem, mint a málnaszörpöt. Nedeczky néni tanácsára ezzel kentem be minden nap az arcom, sőt az egész testem. Tényleg jó volt, bár igazából most kellene kipróbálnom, mit tud így 70 után...*”⁷⁹⁹ A fekete tégelybe zárt „csodakrém” népszerűsége a tengeren túlra is eljutott, de a licenz vásárlási ajánlatukat Nedeczky néni visszautasította. Az idők során a Hélia D a Fabulonhoz hasonlóan kozmetikai családdá fejlődte ki magát, mely a ránctalanító krém mellett arctejet, éjszakai krémet, tonikot, ajakkrémet, propoliszos testápolót és férfi arckrémet jelentett meg, folyamatosan aktualizálva a Hélia D nevet.⁸⁰⁰ A Hélia-D arckrémek a Szovjetunióban is nagy népszerűségnek örvendtek. Korabeli sajtócikk alapján, 1989-ben, Moszkvában egy kiállítás során, egy nap alatt 50000 darab fogyott el belőle. A tudósítás szerint leginkább a napraforgószál kivonatos krémet és a propoliszos arctejet kedvelték ebből a Hélia D termékcsalád palettájából a szovjet nők.⁸⁰¹

Molnár Dánielné kozmetikus és fia Molnár Dániel 1984-ben alapították meg az Ilcsi Szépítő Füvek Kft-t, amely a magyar biokozmetika alapjait teremtette meg. A Vénusz

⁷⁹⁶Magyar Kémikusok Lapja 2007. 62 évf. 2 sz. 63.

⁷⁹⁷ Hélia jelentése: nap.

⁷⁹⁸ Képes Újság 1980. 21. évf. 31 sz. 2.

⁷⁹⁹ Interjú Szilágyi Jánosnéval. Interjút készítette Kovácsné Magyarai Hajnalka 2019. 11. 15. Szigetszentmiklós. Interjú a szerző tulajdonában.

⁸⁰⁰Magyarország 1985. 22. évf. 38 sz. o.n.

⁸⁰¹Lányok, Asszonyok 1989. 45. évf. 3. sz., o.n.

Szövetkezetben 1957-től kozmetikusként dolgozó „Ilcsi néni” az 1970-es években kezdte alkalmazni a zöldség- és gyümölcs pépüket a kozmetikai kezelésekbe, részben gépi hatóanyagok helyettesítőjeként, részben arcpakolásokként. 1979-ben, amikor kilenc fodrász szövetkezet vegyi labort alapított professzionális kozmetikumok gyártása céljából, Molnár Dánielné a vegyész melletti tanácsadó funkciót töltötte be.⁸⁰² Valószínűleg ekkor lett rálátása a professzionális biokozmetikumok gyártására, amelyet néhány évvel később házuk alagsorában működő magánlaboratóriumukban már saját maga alkalmazott. Készítményei között olyan, a mai napig kuriózumnak számító különlegességek reprezentálódtak, mint például a zsurlós-spenótos arcradír, a citromos habkrém, a kövirózsa zselé, de legismertebb termékük a marketing szempontjából sikeres elnevezésű *Esemény előtti pakolás*, mely alapja a keringést fokozó erős paprika. Üzleti koncepciójának különlegessége többek között az volt, hogy az általa készített biokozmetikumokat csak professzionális célra értékesítette, kizárólag kozmetikusok vásárolhattak tőle. A kozmetikusok számára egy olyan kedvező üzletpolitikát alakított ki, mely szerint a lakossági értékesítés csak kozmetikusok által történhet, egy olyan árrés alkalmazásával, mely profitábilis a szakemberek számára. Molnár Dánielnét, az ország Ilcsi nénijét munkásságáért 1999-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend Kiskeresztjével tüntették ki, és halála után is a köztudatban maradt.

A Fabulon, a Hélia D és az Ilcsi kozmetikumok voltak az 1980-as évek magas minőségű és magasabb árfekvésű magyar arc- és bőrápoló kozmetikai brandjei. De míg az első kettő a lakossági fogyasztók számára is szabadon elérhető volt, a harmadik brand csak közvetve. Elképzelhető, hogy ez a nehezített hozzáférés is növelte a termék vonzerejét, hiszen az államszocializmusban törvénytörő volt, hogy ami jó, az hiánycikk és nehezen beszerezhető.

4.2.3. Higiéniai kozmetikumok

A következőkben részletesen átnézem, milyen higiéniai kozmetikumokat használt egy korabeli divatos, „trendi” nő, aki figyelembe vette a korszak divattrendjeit, a reklámok üzenetét és a korabeli követendő „divatikonok” által képviselt márkákat, melyek a szépség és ápoltság üzenetét hordozták magukban.

---

⁸⁰²*Esti Hírlap* 1979. 24. évf. 296 sz. o.n.

4.2.3.a. Szappanok

A szappanok nemcsak a tisztálkodás kellékei voltak, hanem státusszimbólumokként a fogyasztásban való részvétel képességének a kifejezését is szolgáló szimbólumként is funkcionáltak. Presztízsertékűnek számított egy-egy márkás, esetleg nyugati szappant (dezodort, arckrémeket szintén) a nappaliban, jól látható helyen a szekrény vagy a televízió tetején, esetleg a vitrinben tartani. Amikor a szegényebb országok lakói lehetőséget kaptak arra, hogy szembesüljenek a nyugati világ gazdasági jólétével, a tisztálkodási szerek a jólét szimbólumaiként hatnak rájuk. Ezért veszik magukat körül ezekkel a „dísztárgyakkal” és tartják őket a lakás ünnepi tereiben. Életszínvonal emelkedés esetén deszakralizálódnak ezek a tárgyak és kikerülnek a kitüntetett helyekről, de addig is a jólét szimbólumaiként szolgáltak.⁸⁰³

A falusiak maguk főzték a szappant, még azok is, akik megtehették volna, hogy boltból vegyenek. Talán azért, mert a jómódú réteg volt az, aki a legtöbb állati zsiradékkal rendelkezett, ami a szappanok alapanyagát teszi ki. Egy másik lehetséges ok az önellátás szokása lehetett, hiszen nagyjából a kollektivizálásig a paraszti családok csak azt vették meg a boltban, amit saját maguk nem tudtak előállítani. Egy több generációra visszamenő orosházi szappanfőző család visszaemlékezése szerint a szappanüzemük kialakítása kezdetén a család disznóvágással és húsfeldolgozással is foglalkozott. A két mesterség kompatibilis volt egymással és jól kiegészítette egyik a másikat.⁸⁰⁴ A hentesmunka során képződött hulladék anyagokat az üzlet hátsó részében feldolgozták szappannak és eladták.⁸⁰⁵

A falusiak kétféle szappant főztek: fehér háziszappant (disznózsírból vagy marhafaggyúból) az arc és a test lemosására, valamint barna lúgszappant (a szappanfőzésnél maradt lúgból) láb-és hajmosásra. Illatosabb szappanok főzésével is foglalkoztak. A derecskeiek kölnit, a székelyzsomboriak tojást vagy megfőzött gesztenye levét tettek a szappanokba, a szabolcsiak és csongrádiak pedig bőrproblémák orvoslására „epeszappant” főztek (disznó vagy marha epéből), az arc pattanásainak eltüntetésére.⁸⁰⁶ A közönséges szappanokat használták hétköznaponként, a „szagos szappanokat” a szekrény tetején vagy a

---

⁸⁰³ Kapitány 2009: 40.

⁸⁰⁴ A háziszappan főzés eredete Orosházán

<https://tajgazda.hu/index.php/hu/entermekem/492-haziszappan-a-sokoldalutisztitoszer> (Letöltés 2020. 05. 20)

⁸⁰⁵ Erostyák 2002: 280.

https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_BEKE_BMMK_23/?query=szappan%201970&pg=281&layout=s (Letöltés: 2020. 06.15)

⁸⁰⁶ Juhász 2016: 69-70.

ruhásszekrényben tárolták, és kizárólag abban az esetben került a mosdótál melletti szappantartóba, ha vendég érkezett a házhoz.⁸⁰⁷

A városiak is szívesen tartották a szekrényben a szappant, hiszen kellemes illatot adott a ruháknak és a molyokat is elűzte. Ők azonban már nem foglalkoztak a szappan főzésével, hanem a drogériákban vették meg azokat. A fogyasztói társadalom kialakulásával falun is szokássá vált szappant venni. A legkedveltebb a Baba szappan volt, elterjedésében talán szerepet játszhatott az a tény, hogy a higiénés szokások fejlődése szoros kapcsolatban állt a babaápolással. A Baba szappan jellegzetes baba kék- fehér színvilága nem változott, csupán a pöttyöket néhány gyártássor erejéig váltották fel a csíkok.⁸⁰⁸ Az 1960-as és 1970-es években a mosakodáshoz használt szappanok csúcsát az Opera Lux szappan jelentette, de népszerűek voltak a Caola, a Lux és az Amo szappanok is. Az 1970-es 1980-as évek fordulójától pedig a Fa szappan is megjelent az igényes nő fürdőszobájában, nappalijában és ruhásszekrényében.⁸⁰⁹

A szappanokat illatosító anyagaik alapján az alábbiak szerint csoportosíthatóak: kommersz, márkás és parfümszappanok. Az minősítés eredményét nem az illat töménysége és intenzitása, hanem annak tartóssága befolyásolja. A legalacsonyabb illatanyag értéket (0,8%) a kommersz szappanok tartalmazzák (*Baba szappan*), ezek voltak egyúttal a legolcsóbbak is. Az 1% illatanyagot tartalmazó szappanok voltak a márkás szappanok, melyeknek illata használat után félórán/órán át megmaradt. Ezek középkategóriások voltak, és az államszocializmus idején a legnépszerűbb szappanoknak számítottak a háztartásokban és a ruhásszekrényekben (*Ó levendula, Óceán, Caola, Kékvörös, Tímea, Nivea, Rexona*). A parfümszappanok 1,5-2% illatanyagot tartalmaztak, és intenzív parfümillatuk 1-3 órán át is érzékelhető volt.⁸¹⁰ A korszak parfümszappanjai voltak az *Amo, Opera, Lady Camea*, de voltak olyan statisztikák, amelyek ide sorolták az *Exotic*, és a már fentebb említett *Kékvörös* és *Caola* szappanokat is.⁸¹¹ Forgalomban voltak továbbá olyan különleges adalékanyagokat tartalmazó szappanok is, melyek használata különböző bőrproblémák esetén használtak: glicerinszappan⁸¹², gyógyszappanok (*Kéntej, Kátrány, Borax*), a lanolin tartalmú, és extra érzékeny bőrre ajánlott *Kamillás- lanolinos szappan*, valamint a dezodoráló hatású izzadásgátló tulajdonsággal rendelkező *Nettodor* szappan.⁸¹³ Férfiaknak a *Bac*, gyerekeknek a *Kamillás Baba* szappant,

---

⁸⁰⁷ Juhász 2016: 70.

⁸⁰⁸ Sári Zsolt 2009: 250.

⁸⁰⁹ Valuch 2009: 233.

⁸¹⁰ Romváry-Gerő 1985: 350-351.

⁸¹¹ A testápolásról. *Dolgozók Lapja* 1978. 31. évf. 238.

⁸¹² Glicerinszappan: szappan, glicerin, alkohol, cukoroldat és illatosító anyagok megszínezett keveréke.

⁸¹³ A testápolásról. *Dolgozók Lapja* 1978. 31. évf. 238.

nőknek pedig a *Lady Cameat* ajánlották a szaktanácsadók.⁸¹⁴ Az *Opera luxus* szappant azok a nők vásárolták, akik hajlandóak voltak több pénzt kiadni a luxusért.⁸¹⁵ Ők voltak azok, akik hetente látogatták a fodrászat és kozmetika üzleteit.

A magyar pipereszappanokat (az Amo család kivételével) a Kozmetikai és Háztartásvegyipari Vállalat gyártotta. A szocializmus népszerű Amo szappanját a Növényolajipari és Mosószergyártó Vállalat Országos Vállalat Kőbányai Növényolajgyára gyártotta. Több fajtája volt, az alábbi fantázianevekkel ellátva: a sárga csomagolású *Vénusz*, a zöld *Viking*, a bézs *Florette* és a kék *Azúr*. Mind a négyen csomagolásról ugyanaz a barna hajú nő nézett ránk vissza. A későbbiekben gyártott Amo szappanokon (a lila Lilla, a kék Türkiz és a fehér Lady) már nem szerepelt női portré. 1980-ban dobták piacra az Amo-azúr szappant, mely tengeri alga kivonatot tartalmazott, és melynek a sajtó szerint az elvártnál nagyobb sikere volt, hiszen hamar a kétszázötven tonnányi mennyiség napok alatt eltűnt a polcokról. Orvosolva a hiányt, júliusra hatszáz tonnányi Amo-azúr szappangyártásra készülnek, folyamatosan kiszolgálva a vásárlói igényeket.⁸¹⁶ Az Amo szappant, azok közül is a Vikinget emeli ki egy 1987-es újságcikk, mely a hazai gyártmányt hasonlítja össze az importtermékekkel, és amely szerint az Amo felveszi a versenyt a külföldi Lux szappannal.⁸¹⁷ Az Amo szappan a külföldre utazóknak fizetőeszközként is szolgált: „Zsebpénz kiegészítésként előkerült az Amo szappan, barackpálinka, téliszalámi....” A tőlünk keletebbre fekvő országokban, mint például Románia ahol a hiánygazdaság az 1980-as években is általános volt, Amo szappanért kapcsolatokat és protekciót lehetett szerezni. „Amikor orvoshoz mentem, odacsúsztottam a nővérkének egy Amo szappant és soron kívül hívott be a doktor úrhoz.”⁸¹⁸ A török bazárokat látogató magyar „csencselő” turistáknál is mindig volt belőle, hiszen a bazárban azt is szívesen beváltották vagy beszámolták a vásárolt portéka árába.⁸¹⁹

A kerek Caola fürdőszappanok között ott volt a rózsaillesztésű rózsaszín és a két parfüm illatú opció. Az intenzív illatokat kedvelő nők kedvenc parfümszappana volt, mely az alábbi műanyagdobozos kiszerezésben a Lady Camea után a korszak legdrágább parfümszappanának minősült.⁸²⁰

---

⁸¹⁴ Fürdőszobánk higiénijára. *Pest Megyei Hírlap*. 1976. 20. évf., 14.

⁸¹⁵ Juhász 2011.

⁸¹⁶ Négy millió Amo-azur pipereszappan. *Dolgozók Lapja* 1980. 33. évf. 55.

⁸¹⁷ Éljen az import? *Dolgozók Lapja* 1987. 42. évf. 38.

⁸¹⁸ Interjú P. Margittal. Interjú készítette: Kovácsné Magyar Hajnalka. 2017. 10. 15. Interjú a szerző tulajdonában.

⁸¹⁹ Wér Vilmos: Bunda- túra. *Dolgozók Lapja* 1981. 34. évf., 92.

⁸²⁰ *Magyar Hírlap* 1974. 7. évf., 179 sz. o.n.

Caola fürdőszappan az 1970-es évekből. Saját gyűjtemény.

Az 1970-es 1980-as évek fordulójától divatba jött a külföldről behozott Fa szappan. A tusfürdők az 1980-as években jelentek meg, és eleinte így népszerűsítették: „*elsősorban zuhanyozásnál - szappan helyett - alkalmazandó, de helyettesítheti a sampon is hajmosásnál.*”⁸²¹

1979-ben, amikor az átlagfizetés 3877 Ft volt, a szappanok 1 dkg mennyiségnyi értéke a következőképpen alakult: Ólevendula 26,9 Fillér, Bac 75 Fillér, Amo Parfüm Paris 40, 6 Fillér, Amo Luxus 51, 3 Fillér.⁸²²

A Kádár-kor utolsó évtizedében a KHV gyümölcs illatú higiéniai kozmetikumai voltak népszerűek: a mandarin illatú pipereszappan, a zöldalma habfürdő, a zöldalma és mandarin illatú samponok. Előbbieket a ruhák között tárolták, utóbbiakat a fürdőszobák kád széléit dekorálták.

⁸²¹Marketing 1981. 15. évf., 1 sz. 101.

⁸²²Népújság 1979. 30. évf. 72. sz. o.n.

Mandarin és citrom szappan az 1980-as évekből. Saját gyűjtemény.

4.2.3.b. Samponok

Az 1950-es évek mosószappanos hajmosása után, az 1960-as években a divatos városi nők körében egyre inkább népszerűvé váltak a samponok. Elsők között a zsíros hajra való samponok lettek népszerűek, amelyek különböző fertőtlenítő anyagokat is tartalmaztak, és a fokozott faggyútermelődés mellett a korpásodás ellen is hatékony volt. 1963-ban zsíros hajra a folyékony *WU 2 sampon* és a *Figaro hajszesz* ajánlották. A sampon kellően megtisztította a haját a zsirtól, a Figaro hajszesz pedig hatóanyagai révén megszüntette a viszketést és korpásodást, továbbá a hajhagymák működését is stimulálta.⁸²³

1967-ben még nem volt egyértelmű a sampon használata, ezért higiénés népoktatás folyt ennek megismertetésére: „Az üvegből nem a fejre, hanem a kezünkre öntsünk belőle, mert így egyenletesebben tudjuk eloszlatni a hajon.”⁸²⁴ Egy 1969-es újságcikk pedig felvilágosítást ad a különböző samponokról és azoknak hatásairól. Zsíros hajra olyan kell, ami visszafogja a

⁸²³ A zsíros haj ápolása. *Heves Megyei Népiújság* 1963. 14. évf., 154.

⁸²⁴ Tóth Piroska: Néhány jó tanács szőkéknek- barnáknak. *Pest Megyei Hírlap* 1967. 11. évf., 82.

túlzott faggyútermelést, száraz hajra tojássamponot ajánl, a hulló, töredezett hajra pedig olyat, amely lecitint tartalmaz.⁸²⁵

1975-ben még mindig a helyes hajmosásra tanították a lakosságot. Felhívták a figyelmet arra, hogy a túlzásba vitt hajmosás is káros lehet, akárcsak a samponok hígítás nélküli tömény koncentrációjának használata. A cikk, amely 1975 áprilisában több országos lapban is megjelent,⁸²⁶ lépésről lépésre írja le a sampon hígításának otthoni egyszerű módszerét, és tanácsot is ad abban is, hogy ki milyen samponot használjon. Nőknek a kellemes illatú *Melinda samponot* ajánlja, amely az érzékeny fejbőrűek miatt kamillás változatban is kapható volt. Száraz hajra a *WU 2 krémpakolást* ajánlja, melyet hajmosás előtt kell a hajra kenni és 15 percet rajtahagyni, illetve a tojássamponot. A gyerekeknek a *Baba samponot*, tinédzsereknek pedig a Tinédzser- samponot, mely hatóanyagai révén jól tisztítja a zsíros haját.⁸²⁷ 1981-ben a kamillás Melinda sampon formavilága stílust vált. A hosszú ideje flakonhiány miatt nem kapható közkedvelt sampon maci alakú flakonban lett újra elérhető az üzletek polcain.⁸²⁸

A *Velmetina* sampon volt a korszak egyik legnépszerűbb samponja. Ez a samponcsalád 1979-ben a szlovák fővárosban rendezett *Incheba '79* nemzetközi vegyipari vásáron, melyen a keleti blokk országai és nyugat Berlin vegyiparának képviselői vettek részt, hatalmas sikert aratott. A négytagú termékcsaládból két termék: a zöld színű, hormon tartalmú (mely a hajhullást állította meg) és a rózsaszín (nehezen fésülhető hajra való) aranyérmes lett, a másik kettő pedig oklevelet kapott.⁸²⁹

1986-ban a fodrászok a hazai samponok mellett külföldi készítményeket is ajánlottak, mint például a csehszlovák” *Schauma* samponot, mely gyógyfüveket tartalmazott és ezért rendkívül jó hatású volt a hajra és a fejbőrre.⁸³⁰

4.2.3.c.Dezodorok

Az 1950-es években még nem volt téma a test dezodorálása, csupán a kellemetlen testszag megelőzése. A testszag kapcsán meg kell említenünk, hogy mások voltak a normák, az elvárások és elfogadottak voltak a maihoz képest erőteljesebb testszagok, mert nagyjából

---

⁸²⁵ Sinka, Ludovít dr: Vigyázzunk a hajunkra. *Új Szó* 1969. 22. évf., 90.

⁸²⁶ Hajmosás ábécéje 1975 áprilisában a következő országos lapokban jelent meg: *Békés Megyei Újság, Szolnok Megyei Néplap, Dolgozók Lapja, Tolna Megyei Népiújság, Petőfi Népe*.

⁸²⁷ A hajmosás ábécéje. *Pest Megyei Hírlap* 1975. 19. évf., 75.

⁸²⁸ Újdonságok. *Dunántúli Napló* 1981. 38. évf., 140.

⁸²⁹ Mészáros János: Incheba '79 Vásár után. *Új Szó* 1979. 12. évf., 29. sz.

⁸³⁰ Mit ajánl a fodrász, a kozmetikus és a bőrgyógyász? *Észak- Magyarország* 1986. 42. évf., 294. sz.

mindenkié az volt. Ez természetesen nem általános “büdösséget” jelentett, csupán a test- és tisztálkodási kultusz azon hiányát, mely a későbbiekben vált tendenciává. Ennek érdekében a szakemberek a mindennapi mosakodást ajánlották, valamint speciális gézlapok hónalj alá való helyezését (erről bővebben a szépségtanácsadó könyvek fejezetben írtam), az izzadtság felítatására. A fokozott verejtékezést a korszak multifunkcionális *Alumol* krémjével, továbbá babahintőporral kezelték.

Bár egy 1974-es cikk arról tudósít, hogy a KHV a mosószerek és samponok mellett elkezdte a kézbalzsamok, dezodorok és fogkrémek gyártását is,⁸³¹ ezzel szemben 1977-ben a magyar Illatszer és Drogéria polcaira kerülő dezodorok túlnyomó részét a csehszlovák Astrid Praha és a Kozmetika Bratislava gyártotta.

Az izzadásgátló dezodorok, melyek hatása 10-12 óráig is eltartott a reklámok alapján, a testszag neutralizálását szolgálták és mérsékeltek az erőteljes izzadást. Az intimsprayk a test intim tájain mérsékeltek a szagokat és abban különböztek a testdezodoroktól, hogy míg azok vizes permet jellegűek, ez utóbbiak száraz állagúak és a ruhára is fújhatóak voltak.⁸³² 1973-ban arról kapunk felvilágosítást, hogy nem minden dezodort bír egyformán a bőr. Ezért allergiás tünetek esetén érdemes kipróbálni egy másikat vagy áttérni a poralapú izzadásgátlóra.⁸³³

A dezodorok két legfontosabb tulajdonsága a fertőtlenítő és a dezodoráló képesség. Nem az izzadásgátlás volt a cél, hanem a szagok elfedése. Fontos volt továbbá az illat maradandósága, mely átlagosan 4-5 óra volt tehető. A korabeli sajtóban még a nyolcvanas években is jelentek meg felvilágosító cikkek arról, hogy a dezodort tiszta bőrfelületre fújják az emberek. Ebben az időszakban már harminc féle dezodor létezett a magyar piacon, de ezek nem mindegyike volt kapható. A *8x4*, a *Medea* és a *Bac* közkedveltek voltak, áruk átlagosan 26 Ft és 86 Ft között volt, természetesen kiszerezéstől függően. Egy 1980-as felmérés alapján, melyet a Kereskedelmi Minőségellenőrzési Intézetben végeztek, a legjobb minősítést illat, fertőtlenítő hatás és tartósság tekintetében a *Lady Camea* család *Doriac* készítménye nyerte el, kiváló minősítéssel. A *Rexona* spray, mely szintén a kor népszerű dezodora volt csupán jó minősítést kapott, mert bár illatát nagyon kellemesnek tartották, tartóssága nem érte el a kívánt időkorlátot. Közepes minősítést ért el a *Caola* spray, illetve külföldi dezodorok közül a bolgár *Paris*, a csehszlovák *20 HP*, az NDK-s *Florena* család *Frisch* tagja, és a román *Bob* spray.⁸³⁴ „*Nekünk a barna 8x4 volt és a narancssárga Lady Camea. Az utóbbit jobban szerettem. Reggelente, sul*

---

⁸³¹ Itt az új kézbalzsam. *Dolgozók Lapja* 1974. 27. évf., 126.

⁸³² Kozmetika modern emberek számára. *A Hét* 1977. 22. évf., 42. sz. o.n.

⁸³³ Háromszor a testápolásról. *A Hét* 1973. 18. évf., 28. sz. o.n.

⁸³⁴ Áruvizsgálat dezodorügyben- Melyiket vegyem a sok közül? *Pest Megyei Hírlap* 1980. 24. évf., 180.

*előtt úgy befűjtam vele magam, hogy fuldoklottak mellettem a villamoson... ”- emlékezett vissza egy interjúalanyom, aki a nyolcvanas években volt tinédzser.*⁸³⁵

A Kádár-kori higiéniai szokások az évtizedek során folyamatosan változtak, mely változások a testképpel és higiéniával kapcsolatos mentalitásváltozásnak tudhatók be. A korszak kezdetén általános tendenciaként reprezentálódó test-és izzadtságzag lépésről-lépésre kellemetlenné és elkerülendővé definiálódott. A kozmetikumokat és tisztálkodást propagáló népszerű írások, kiállítások, előadások, a hiányenyhülése, később a sajátságos szocialista fogyasztói attitűd kialakulása természetessé tették a higiéniai kozmetikumok (szappan, sampon, dezodor, stb.) beszerzését és annak használatát. Kezdetben az ápoltság a testszag mentességet szimbolizálta, később már egyfajta „tisztaság illatot”, melyet a tömegáruként reprezentálódó (főleg) kommersz szappanok biztosítottak. Ehhez járult hozzá eleinte a szagtalan izzadásgátlók, majd az illatos dezodorok használata. Az 1980-as évektől a testi higiéniában radikális változás történt és bár a „tisztaság” illat helyett néhol a kellemetlen „túlillatozás” demonstrálódott a spray-divatnak köszönhetően, higiénia szempontjából véget ért a szocializmus testszag jellemezte „dzsungel-korszaka.”

4.2.3.d. Arckrémek, egyéb kozmetikumok és kozmetikai márkák

A Rákosi-kor univerzális Alumol krémje után, a hatvanas évek divatos és igényes nője az Opera kozmetikum család termékeit használta. Az Opera krémek (uborkás, vitaminos, zsíros, méhpempős, stb.) rendkívül népszerűek voltak, ezekről előző fejezetekben már részletesebben írtam. Az Opera mellett népszerűnek számítottak a Camea termékek is, melyeket a csodálatosan szép modell, Szalma Piroska reklámozott. Az 1970-es évektől pedig olyan márkák, sőt brandek is színre léptek, mint a Fabulon, a Hélia D vagy az Iلسi Szépítő Füvek, melyek kialakulásáról és népszerűségéről az *Egyéb kozmetikai márkák* című alfejezetben már írtam.

---

⁸³⁵Interjú Sz. Ildikóval. Interjút készítette: Kovácsné Magyarai Hajnalka. 2020. 05. 06. Interjú a szerző tulajdonában.

4.3.SZÉPSÉGÁPOLÁSI TANÁCSOK, VALAMINT EZEK GYAKORLATI MEGVALÓSULÁSA A NŐK KÖRÉBEN

4.3.1.Kozmetikus szakkönyvek kozmetikusoknak

Az 1950-es évek sajátos viszonyaira, valamint a kozmetika, mint szolgáltatás feleslegességére és háttérbe szorítására mutat rá az a tény is, hogy a Rákosi korszakban nem jelentek meg kozmetikai szakkönyvek. A kozmetikus tanulók 1958-ig kizárólag az 1937-ben megjelent Pongrácz Árpád vegyész- kozmetikus szaktekintélynek számító *Kozmetikusok kézikönyve* című könyvéből tanultak. Mint a könyv előszavában írta: *„Amidőn a Budapesti Kozmetikusok Ipartestülete elöljáróságának felkérésére 1936 április havában elvállaltam a tanonc-vizsgák tananyagát felölelő kozmetikus kézikönyv megírását, még csak egy hat ív terjedelmű tankönyv megszerkesztéséről volt szó. Azóta megjelent az új ipari novella végrehajtási utasítása, majd életbe lépett a kötelező mestervizsga és nagyméltóságú Bornemisza Géza m. kir. ipariügyi miniszter úr, nagyméltóságú dr. Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter úrral egyetértve, elrendelte az „Ipari Szakkönyvtár” című könyvsorozat megindítását, melynek kötetei alkalmasak lesznek arra, hogy a haladni vágyó iparosok a továbbképző és mesterképző tanfolyamokon és a mestervizsgáknál, mint segédkönyvet használhassák és hivatva lesznek arra, hogy az ipar továbbfejlesztését megkönnyítsék.”*⁸³⁶

A könyv részletesen taglalta az anatómiai, a kémiai és fizikai ismereteket valamint a különböző bőrelváltozásokat és rendellenességeket. Bemutatta a kozmetikumok előállítását a szappanoktól kezdve a különböző krémekig és pakolásokig, többek között az oxigénes és hormonos pakolásokat, melyeket még a hetvenes években is alkalmaztak a kozmetikusok. Érdekes módon, ekkor még a higany a kozmetikai szerek összetevőiben szerepelhetett. Hosszú kihagyás után, lényegében az 1956-os változások után, 1958-ban újabb könyve jelent meg *Modern kozmetika* címmel, szintén kozmetikus szakembereknek.

1962-ben jelent meg Hajdú Imre szerkesztésében *A Kozmetikai Ipar Kézikönyve*⁸³⁷ című szakembereknek szánt könyv, melyet további olyan korabeli szaktekintélyek írtak, mint például Faragó László, dr. vagy Haller Tibor, akik országos népszerűségnek és ismertségnek örvendtek felvilágosító szépségápolási könyveiknek és a Nők Lapja *Orvos válaszol* rovatának

---

⁸³⁶Pongrácz Árpád: A kozmetikus kézikönyve. Ipari Tanfolyamok országos Vezetősége. Budapest, 1937: 3.

⁸³⁷Hajdú Imre, dr. (szerk.): A Kozmetikai Ipar Kézikönyve. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1962.

köszönhetően. A könyv egy átfogó kozmetológiai kézikönyv, mely sorra veszi a kozmetológia különböző szakterületeit, mint például a kozmetikumok alapanyagait, előállításuknak fizikai-kémiai alapjait, a kozmetika orvosi vonatkozásait vagy éppen analitikáját. Nyelvezete a bevezetőt kivéve tudományos jellegű, vegyészek, bőrgyógyászok és orvosok legújabb eredményei alapján íródott alapos munka, amely igényli a szaknyelv ismeretét. Célközönsége jellemzően nem a kozmetikai ipari tanulók voltak, hanem a kozmetológiában tevékenykedő szakemberek rétege.

1969-ben jelent meg Fennesz Margit (vagy, ahogy a kozmetikus tanulók nevezték „Cönci néni”⁸³⁸) *Kozmetikus Szakmai Ismeretek*⁸³⁹ című könyve, mely a már fentebb említett Pongrácz Árpád tankönyvét váltotta fel a kozmetikai szakiskolában. A következő években az említett könyv több feldolgozásban is megjelent és tankönyvként szolgált. Szerzője maga is tanárként dolgozott Budapest egyetlen kozmetikus iskolájában,⁸⁴⁰ híres volt szigorú osztályzásáról. Könyvében fejezetenként taglalta a kozmetikai kórtant, kórszövegtant, a kozmetikában alkalmazott vitaminokat, majd a kozmetikai készülékek fejezetben olyan különös nevű készülékekről írt, mint például: *Sanax*, *Polikoptor* vagy *Maspo*, amelyek a későbbi évtizedekben sem reprezentálódtak a magyar kozmetikai piacon.⁸⁴¹ Minden fejezet végén egy összefoglaló kérdéssorozat található, amely a mű tankönyv jellegére mutat rá.

Az 1970-es és 1980-as évek kozmetikai szakkönyvei Bodor Ferencné nevéhez fűződnek. *Kozmetikus anyagismeret*⁸⁴², *Kozmetikus laboratóriumi ismeret*⁸⁴³, *A hétköznapi jóllápoltság*⁸⁴⁴, *Kozmetikus szakmai ismeret I*⁸⁴⁵.-II.⁸⁴⁶ című művei a kozmetikus szaknyelvet használva, de a tanulók számára érthető nyelvezettel, ábrákkal és illusztrációkkal ellátva segítette a kozmetikus ipari tanulókat a tanulásban.

Ami a fentebb felsorolt szakkönyveknél és tankönyveknél sokkal érdekesebb forrásként szolgál, az Asbóth Éva korabeli kozmetikus tanuló 1972-es datálású kozmetikus naplója. A füzet elején olyan alapvető kozmetikus teendők leírása található, mint például a vendég fogadása, elhelyezése, fejének fejpánttal vagy kiskendővel való „lekötése”, vagy az előke felhelyezése a vendégre. Részletes leírást találunk az olyan előkészületekről, mint például a kezeléshez szükséges eszközök előkészítéséről, fertőtlenítéséről, a vatta és a tamponok

---

⁸³⁸Gallai Zsuzsa: Szépítkezési praktikák II. rész

<http://gallaizsuzsa.blogspot.com/2014/08/szepitkezesi-praktikak-rovid.html> (Letöltés: 2020. 06.26.)

⁸³⁹Fennesz Lászlóné: *Kozmetikus Szakismeretek*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1969.

⁸⁴⁰MüM 12-es számú Helyipari Iskola, napjainkban Erzsébet Királyné Szépzészeti Szakközépiskola

⁸⁴¹Fennesz Lászlóné: *Kozmetikus Szakismeretek*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1974: 208-209.

⁸⁴²Bodor Ferencné: *Kozmetikus anyagismeret*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest 1973.

⁸⁴³Bodor Ferencné: *Kozmetikus anyagismeret*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1984.

⁸⁴⁴Bodor Ferencné: *Hétköznapi jóllápoltság*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1985.

⁸⁴⁵Bodor Ferencné: *Kozmetikus szakmai ismeret*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1985.

⁸⁴⁶Bodor Ferencné: *Kozmetikus szakmai ismeret*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1987.

előkészítéséről, lapvatta vágásról, stb. A füzet második része képezi a tulajdonképpeni naplót, amely a képzés gyakorlati időszakáról és az államszocializmus jellegzetes életképeiről szolgál forrásként. „*Tanévnyitó ünnepély volt az iskolában. 10-kor kezdődött és kb. ½ óráig tartott. A beszédből nem sokat hallottam, mert a mikrofont közben szerelték és hol jött hang belőle, hol nem...*”⁸⁴⁷

Nagyon érdekes a napló azon része, ahol egy őszinte naplóbejegyzés (valószínűleg tanári utasításra) lett átjavítva oly módon, hogy az eredetit a napló szerzője leragasztotta egy beragasztott füzetlappal. Az eredeti bejegyzés: „*Suliban. Anyagismeret volt az első óránk, Lehr Margit tanárnő tanítja. Középmagas, sovány alkatához remekül illett férfias modora. A kémia tanárunk igen gyengekezű, nem követel sokat. Habár ilyen körülmények között ez nem is csodálandó.*”⁸⁴⁸ És a 4 szóból álló korrektúrázott verzió: „*Iskola. Megismerkedtünk új tanárainkkal.*”⁸⁴⁹ Vélhetően közrejátszott ebben a „kozmetikázásban” a két nappal későbbi naplóbejegyzés, mely pirossal van (talán figyelmeztetésként?) a naplóba írva: „*Délutánosok voltunk. Látogatóink érkeztek az iskolából: Lehr Margit, Végh és Noszkó Istvánné személyében.*”⁸⁵⁰

A naplóban a továbbiakban a kozmetikus tanulók olyan mindennapi gyakorlati pillanatai vannak megörökítve, mint például: „*Vatta kikészítés, szemalátét vágás, masszírozás gyakorlása egymáson, ujjgyakorlat. Közben kézbeadás műveletet végeztem*”⁸⁵¹ vagy: „*Egyre gyorsabban közeledik a pénteki vizsga napja, ezért a nappali kikészítést gyakoroltuk, de azonkívül természetesen segítettünk a kézhez adásnál és papírvatta vágásban.*”⁸⁵² A kozmetikus tanulók a vendégeken is gyakoroltak, természetesen azok beleegyezésével: „*Most már a tanult folyamatos masszázst a vendégeken alkalmazzuk, ugyanis a vizsga mindannyiunknak sikerült. Ezen kívül már szemöldökszedést is végezhetünk.*”⁸⁵³ Délelőttönként pedig: „*Mivel vendégünk nem volt, egymást masszíroztuk, hogy ne essünk ki a mozdulatok folyamatoságából.*”⁸⁵⁴

---

⁸⁴⁷Asbóth Éva kozmetikus tanulói naplója 1972-ből. Magántulajdon. 1972. 09. 01.

⁸⁴⁸Asbóth Éva kozmetikus tanulói naplója 1972-ből. Magántulajdon. 1972. 09. 18.

⁸⁴⁹Asbóth Éva kozmetikus tanulói naplója 1972-ből. Magántulajdon. 1972. 09. 18.

⁸⁵⁰Asbóth Éva kozmetikus tanulói naplója 1972-ből. Magántulajdon. 1972. 09. 20.

⁸⁵¹Asbóth Éva kozmetikus tanulói naplója 1972-ből. Magántulajdon. 1972. 10. 11.

⁸⁵²Asbóth Éva kozmetikus tanulói naplója 1972-ből. Magántulajdon. 1972. 11. 15.

⁸⁵³Asbóth Éva kozmetikus tanulói naplója 1972-ből. Magántulajdon. 1972. 12. 13.

⁸⁵⁴Asbóth Éva kozmetikus tanulói naplója 1972-ből. Magántulajdon. 1973. 01. 19.

4.3.2. Szépségápolási tanácsadókönyvek

Bár sok esetben a kozmetológiai és kozmetikus szakkönyvekhez a laikus olvasók is hozzájuthattak, a tudományosság vagy a szaknyelv használata miatt ezek élvezhetetlenek voltak a nagyközönség számára. A szépségápolási tanácsadó könyvek köznapi nyelve és olvasmányossága azonban tökéletes volt azon női olvasóknak, akik e téma iránt érdeklődtek, és szerették volna a szépségápolásról szóló praktikus információkat otthon, a gyakorlatban is hasznosítani. A Kádár-korszak szépségtanácsadó könyveit is rendszerint orvosok vagy kozmetológus szakemberek írták, és olyan tanácsokkal látták el a nőket, amelyeket otthon biztonsággal elvégezhettek. A könyvek gyakran népszerű célzatúak és felvilágosító jellegűek voltak. Az alábbiakban áttekintem a korszak legnépszerűbb szépségtanácsadó könyveit évtizedes lebontásokban.

Az ötvenes évek végének egyik legsikeresebb szépségápolási tanácsadó munkája a *Bőrápolás, Kozmetika, Szépségápolás*⁸⁵⁵ című könyv volt. A bőrgyógyász szerzők, Dr. Pastinszky István bőrgyógyász és kollégája, Dr. Rác István számos közösen írt művet adott ki, többek között a *Belbetegségek bőrtünetei* címűt is, mely több nyelvre lefordítva külföldön is nagy sikernek örvendett. Pastinszky szállóigévé vált mondását „*Részet az egészben, egészet a részben*” tükrözi a már említett Rác doktorral írt *Bőrápolás, Kozmetika, Szépségápolás* című könyve is, melyben a bőrápolást nem kizárólag szépségápolás szempontjából taglalták, hanem preventív illetve tünetek általi diagnosztizálás céljából is. Tudományos felkészültséggel, mégis olvasmányosan informálták a nagyközönséget, feltételezván azonban olvasóiktól egy általános tudásszintet, valamint higiéniai ismereteket. Nőábrázolás szempontjából érdemes kiemelni a könyv borítóján szereplő nő arcképét, melyen érzékelhető az 1956 utáni paradigmaváltás. A könyv borítóján egy nagyon szép arcú, az ötvenes évek nyugati szépségideáljának megfelelő női arc szerepel, ami már nem a propagált szovjetizált nőt testesíti meg, hanem a társadalom által megálmodottat. Szintén 1956 utánra utal, hogy a borítón ábrázolt nő egy antik díszítésű kezítükből pillant ránk, mely a Rákosi-korszakban elképzelhetetlen lett volna, annak ornamentikája és szimbolikája miatt, hiszen „burzsoá” jellemzőkkel bírt.

---

⁸⁵⁵ Pastinszky, dr.- Rác, dr.: *Bőrápolás, kozmetika, bőrbetegségek Medicina*, Budapest, 1958.

A Bőrápolás, Kozmetika, Bőrbetegségek c. könyv borítója. Forrás: saját tulajdon.

1958-ban a nők még mosószappant használtak a mosakodáshoz. Bőrápolási tanácsadó könyvek hívták fel a figyelmet ennek bőrirritáló hatására és a pipereszappant népszerűsítették. A mosószappan lúgtartalma lényegesen magasabb a pipereszappanénál, ezért olyan fokú bőrszárazságot, esetleges irritációt okozhatott érzékenyebb bőrök esetében, hogy nem csak arcmosásra, de még a kéz és testtisztítására sem volt ajánlatos. Egyéb olyan veszélyes és felesleges szokásokról is megpróbálta a könyv lebeszélni az olvasókat, mint például a fertőtlenítő anyagok, formalin vagy terpentín fürdővízbe való cseppentése.⁸⁵⁶

1958-ban jellemző lehetett az arc túlzott púderezése. A könyv szerint: „*a mai nő arcát illatos porfelhőbe burkolja. Púderozza magát reggel az íróasztal mellett, hogy ne fényes orral fogadja az ügyfeleket, púderozza magát ebéd előtt és ebéd után, az üzemből a gép mellett, ha egy pillanatra megáll a munka, a megállónál, ha nem jön a villamos, és még ki tudná felsorolni hányszor és hány helyen?*”⁸⁵⁷ A púderezést, amivel a nők a bőr zsírossága miatti fényességet próbálták palástolni, az orvos szerzők teljesen feleslegesnek minősítették. Ehelyett inkább alacsony alkoholtartalmú tonikos letörlést tanácsoltak. Zsíros bőrre esővízzel való mosakodást ajánlottak, illetve a népszerű tojásfehérje pakolást (tojásfehérje + 2-3 csepp citromlé), mely a századforduló óta divatosnak számított a szépségápolásban, és extra feszesítő hatással bírt. Az

⁸⁵⁶Pastinszky-Rác 1958: 21.

⁸⁵⁷Pastinszky-Rác 1958:25.

arc kölnivízzel való letörlését, ami ezek szerint népszerű lehetett az igényes nők körében, nem ajánlották, helyette inkább vízzel hígított gyógyszerári alkoholt javasoltak a szakértők. Száraz bőrre az olajos pakolást, „*vattaréteget alaposan átítatunk valamilyen olajjal (pl. parafin, napraforgó) és éjszakára ezt felkötjük az arc bőrére.*”⁸⁵⁸, száraz ajkakra pedig az amúgy is népszerű zsíros rúzsokat ajánlották, melynek „kenőcs” jellegű összetevői (lanolin, vazelin) a száraz ajkakot táplálták. A krémeket ebben az időben „kenőcs”- nek nevezték, a „krém” csak a későbbiekben került szóhasználatba.

1958-ban már kezdett divatba jönni a napbarnított bőr. Ezt sokan kvarclámpával próbálták elérni, kisebb-nagyobb balesetet okozva maguknak. A kvarclámpa helytelen használata azon kívül, hogy megégethette a bőrt, a szemre is veszélyes volt, főleg, ha mellőzték a szemvédő használatát. A könyv, különböző eseteken keresztül mutatja be, milyen könnyen okozhat magának sérüléseket a páciens, ha nem elég körültekintő.⁸⁵⁹ Legtöbben azonban nem kvarclámpával, hanem napozással érték el a kívánt szint. A szakértők a paraffinolajat és a vazelint ajánlottak napozáshoz, a napraforgóolajjal és az olíva olajjal szemben, melyek a napon való gyors bomlásuk miatt nem voltak ajánlatosak. A legnépszerűbb napozó ebben az időszakban (sőt még a hetvenes évek elején is) a nők körében a bergamottos olaj volt, melynek veszélyeire az orvos szerzők különös módon felhívták a figyelmet. Az említett olaj fényérzékenységet váltott ki és a bőr a nap hatására begyulladt és felhólyagosodott. A gyulladás lezajlása után a bőrön sötétbarna foltok maradtak, ami a „csokoládébarna színre vágyók” számára vonzó lehetett, de súlyos egészségügyi következményekkel járt.⁸⁶⁰ Érdekes módon ez a fajta napozási mód évtizedekig népszerű maradt, a bőr leégését és hámlását az emberek a napozás velejárójának vélték.

A könyv olyan korabeli higiéniai tabutémákat érint, mint például az intimzónák tisztántartása, vagy az erős hónalj általi izzadás. Mindkét esetben a mindennapi szappanos mosakodás fontosságára hívták fel a figyelmet és a hintőpor, valamint a kölnivíz használatára. A formalin alkalmazása helyett inkább a bóraxot javasolták. A hónalj túlzott fokú izzadására pedig a következőt tanácsolták: „*a gumi vagy kaucsukból készült izlapok (sic!) használata helytelen, mert gátolja a verejték párolgását (...) Helyesebb helyette néhány öltéssel összehajtott gézlapot varrni a hónalj alá. A gézpárna a nedvességet felszívja. A gézlapok naponta moshatók és cserélhetők.*”⁸⁶¹ Mint láthatjuk, az 1950-es évek végén a különböző

---

⁸⁵⁸Pastinszky-Rác 1958:26.

⁸⁵⁹Pastinszky-Rác 1958:47.

⁸⁶⁰Pastinszky-Rác 1958:52.

⁸⁶¹Pastinszky-Rác 1958:85.

dezodoráló szerek még nem voltak forgalomban, az izzadásgátlást és a testszag semlegesítését különböző praktikákkal próbálták megoldani.

Ugyancsak 1958-ban jelent meg egy másik orvos szerzőpáros dr. Haller és dr. Faragó *Szépségápolás* című könyve is, mely a későbbiekben még több kiadásban látott napvilágot. Az 1959-ban megjelent *Út a szépségfelé* című könyvük már a „szépség nagyköveteként” lett reklámozva a nők körében, és hiánypótlónak minősült egy olyan korban, amikor már „*a falusi lányok, asszonyok is hosszú vonat utakat tesznek meg, hogy szépséghibákat tüntessenek el.*” A szerzőpáros útmutatást adott a helyes szépségápoláshoz, figyelembe véve a különböző foglalkozású nők szépségápolási preferenciáit, sorra véve a mezőgazdaságban, építkezésen, textiliparban, élelmiszeriparban, kereskedelemben vagy éppen az irodában dolgozó nők és a háztartásbeliek bőrápolásának speciális igényeit.⁸⁶² Érdekes módon a köztudatban „gríznek” mondott miliumokat a szerzők „kölesszemeknek” nevezték.⁸⁶³

A púderezés az 1960-as években is általános lehetett. Az arckrémek használatával kapcsolatos útmutatók rendszerint kitértek arra, hogy púderezni csak a krémek felhelyezése után lehet, illetve krémezés nélkül púdert kizárólag csak zsíros bőrűek használhatnak, mert a púder önmagában rendkívül szárítja az arcot. Az éjszakai krémekkel kapcsolatban az a felfogás létezett, hogy téves az elnevezés, mert éjszaka nem kell bekrémezni az arcot. „*Éjszakára ajánlatos az arcot portól, festéktől, sőt még a krémtől is teljesen letisztítani*”, hogy a bőr lélegezni tudjon és megőrizze bársonyosságát.⁸⁶⁴

Az 1965-ben kiadott, eredetileg román nyelven íródott, de magyarra is lefordított, *Arcápolás*⁸⁶⁵ című, kozmetikai tanácsokkal és praktikákkal ellátott könyv szintén sok elméleti és a gyakorlati információval szolgált a női olvasóközönség számára. Egyúttal forrásként szolgál a korabeli otthoni szépségápolással kapcsolatos tendenciák felmérésére is. Szerzője számos otthon elkészíthető receptjében alapanyagként sertészsírt ajánlott. A szerző figyelmeztette a nőket, hogy a felhasznált zsír csakis friss lehet, mert ellenkező esetben a bőr irritálódik és pattanás vagy ekcéma keletkezhet. A receptúrák a sertészsír mellett egyéb érdekes alapanyagokat tartalmaztak, például fehérbort. Elkészítésük pedig kimondottan háztartásvezetésben való jártasságot igényelt: „*A hajat apróra vagdadjuk és zománcozott, jól megtörölt edényben olvasztjuk; amikor majdnem teljesen felolvadt, néhány kanálnyi friss tejet adunk hozzá, igen keveset forni hagyjuk, aztán levesszük a tűzről és gézvásznon átszűrjük. A*

---

⁸⁶²*Nők Lapja* 1960. XII. évf. 3. sz.

⁸⁶³ Haller-Faragó 1959. 52.

⁸⁶⁴Cosmovici 1965: 50.

⁸⁶⁵Cosmovici, Ludmila: *Arcápolás*. Orvosi Könyvkiadó, Bukarest, 1965.

borta korpával együtt addig főzzük, amíg felére apad, és ugyancsak gézen átszűrjük. A borral és viasszal előkészített vaját vízfürdön újból felolvasztjuk, levesszük a tűzről és hűlt állapotában belecsepegtetjük a benzoé tinktúrát.” természetesen az összetevők pontos arányait is megadja a szerző.⁸⁶⁶

A méhpempő a hatvanas években is töretlen sikernek örvendett szépségápolás terén. A külsőleg alkalmazott kozmetikumok mellett belső fogyasztásra is proponálták, mégpedig „*a nyelv alatt, mert a gyomorsav erjesztői elpusztítják.*”⁸⁶⁷ A méhpempőt házi szépítőszerként előállítására is javallották ráncos, hervadt arcbőrök esetén. Krém készítése esetén „halzsír” tartalmú alapkrémet tanácsolták, de sertészsírral is lehetett helyettesíteni, maszk esetén pedig a méhpempő tojássárgájába való keverését ajánlották.⁸⁶⁸ A könyv tartalmazza a szokásos gyümölcs és zöldségpakolások receptjeit, valamint gyógynövények főzeteinek leírásait, mely főzetek a szem öblögetésére valamint különböző testrészek borogatására voltak alkalmasak, de készíthető volt belőlük „toalettecet” is.⁸⁶⁹

Mosakodáshoz a kemény víz lágyítására ammóniák keverését tanácsolta a szerző, vagy ennek esővízzel való helyettesítését. Az esővizet zsíros bőr esetén citromlével, száraz bőr esetén tejjel volt javallott keverni a könyv szerint.⁸⁷⁰ A csapvíz esővízzel való helyettesítését még a hetvenes években is sok helyen tanácsolták, faluhelyen pedig ez a hagyomány még a nyolcvanas években is népszerű volt egyes helyeken. Bár azt gondolnánk, hogy a hatvanas évekre a szappan használata már elfogadottá vált, a mosószappan vagy a mosósódás víznek a bőrre való ártalmasságaira még mindig fel kellett hívni a figyelmet.⁸⁷¹ Ez főleg az idősebb generációra volt jellemző, aki a háború utáni ínséges idők tapasztalataira építve még mindig főzte a szappant és nem volt hajlandó pipereszappanra költeni.

A következő, széles körben népszerűvé vált könyv *A szépség iskolája*⁸⁷² című német nyelvű szépségtanácsadó munka magyar fordítása, mely egy kozmetikusnő és művészettörténész férje közös munkájából született. Rendkívüli népszerűségét nem feltétlenül szakmaiságának köszönhette, hanem sokkal inkább az olvasmányosságának, melyben a pikáns anekdotáktól a divattörténeti visszapillantásokig sok minden megtalálható volt. Az ötletes illusztrációk még vidámabbá teszik a könyvet, bár nőábrázolás tekintetében nincs jelentőségük. A könyv nem

---

⁸⁶⁶Cosmovici 1965:57.

⁸⁶⁷Cosmovici 1965:65.

⁸⁶⁸Cosmovici 1965:67.

⁸⁶⁹Cosmovici 1965:71.

⁸⁷⁰Cosmovici 1965:81.

⁸⁷¹Cosmovici 1965:82.

⁸⁷²Kunze-Kunze: A szépség iskolája. Medicina, Budapest,1973.

csupán a bőrápolásra fókuszált, hanem a női szépség összes spektrumára, teljesen foglalkozott a kozmetikán túl a hajápolás, testkultúra, higiénia problematikáival.

1973-ban a könyv szerint mosószappan helyett általánossá vált a városi nők körében a pipereszappan használata, hajmosáshoz pedig már sampont is használtak a nők.⁸⁷³ A könyv a kéthetente való hajmosást tanácsolta a nőknek, nagyon zsíros haj esetén megengedett a heti gyakoriság. Hajmosás után a következő útmutatást olvashatjuk: „*Ha fölcsvavarja a haját, vegyen megfelelő hajcsavarókat és ezekkel végezze a berakást. Ügyeljen rá, hogy a hajának a vége ne törjön meg és a tartógumi ne üljön túl feszesen. Lehetőleg ne csipeszeket használjon a rögzítéshez, hanem hajtűt.*”⁸⁷⁴ A szép frizura érdekében a nőknek éjszakára a következőt tanácsolták: „*A felcsavart fürtöket tűzze meg és kössön fölējük hajhálót.*”⁸⁷⁵

Nő hajcsavarókkal és hajhálóval lefekvés előtt. Forrás: Kunze-Kunze 1973:95.

Divat volt a tartós hullám, amit a nők, mint már az előző fejezetben is írtam, kétszer egy évben csináltattak. A szerzők felvilágosítást adtak a drogériában kapható házilag alkalmazható dauervízről, és kultúrtörténeti érdekességként, néhány mondat erejéig kitértek a tartós hullám magyar származású feltalálójára is.⁸⁷⁶ A haj tartós hullámosításán túl, a szerzők szerint a dauer specifikus tulajdonsága az, hogy megakadályozza a haj túlzott zsírosodását, hiszen a hajrögzítők felfogják a zsírt.⁸⁷⁷

---

⁸⁷³Kunze-Kunze 1973:94

⁸⁷⁴Kunze-Kunze 1973:93.

⁸⁷⁵Kunze-Kunze 1973:95.

⁸⁷⁶Kunze-Kunze 1973:101.

⁸⁷⁷Kunze-Kunze 1973:105.

Testi higiéniaát tekintve a heti egyszeri fürdés mellett a mindennapos szappanos mosakodást, valamint a következőket tanácsolták: „*Naponta cserélje fehéreneműjét. Pulóvereit, blúzait és ruháit éjszaka szellőztesse.*”⁸⁷⁸ Az 1958-as tanácsadó könyvhöz viszonyítva, izzadás ellen a mosakodás után már nem hintőport ajánlott, hanem különböző dezodoráló szerek használatát, melyek a felsorolás szerint lehetnek: „*sprayk, púderek, rudacskák.*”⁸⁷⁹

Fáradt szemekre szemfurdót és szemöblögetést ajánlottak, melyhez 3%-os bórvíz szükséges, vagy ennek hiányában kamilla, esetleg petrezselyem főzet. A megadott procedura folyamata megegyezett a kozmetikákban szempillafestés utáni protokollal: „*A kis szemfurdó edényt, benne a folyadékkal szorítsa a szeméhezés fejét kissé támassza hátra. Ebben a helyzetben a szemét váltakozva csukogassa, nyitogassa.*”⁸⁸⁰

Szeplők halványítására hatástalannak titulálták a házi praktikákat (uborka, retek, citrom, stb.) és a hasonló problémákkal küzdőknek inkább a kozmetikusok illetve bőrgyógyászok által végzett különböző hámlasztási kúrákat tanácsolták.⁸⁸¹

Szörtelenítés esetében a borotva helyett inkább a szőrszálak szökítését ajánlották a szerzők, a bajuszt 2%-os, a lábszárat 6%-os hidrogén-peroxiddal. Másik alternatíva volt a horzskő, melynek lapjaival kellett ledörzsölni a lábszárat, mely procedúrát leegyszerűsítette az, ha „a lábszár közben vízben ázik.”⁸⁸² Egy 1967-es újságcikk szintén hasonló szörtelenítési módot tanácsolt: „*A szökítést szappanos lemosással és benzinnel zsirtalanított bőrön végezzük. Mindenkor frissen készített hidrogén-hiperoxidos oldatot használjunk, amely négy rész tömény hidrogénből, egy rész szalmiákszeszből és öt rész vízből álljon. Az ecsetelést a szőrszálak mentén vattás pálcikával végezzük, míg a bőrt csípni nem kezdi, akkor hideg vízzel lemossuk, és utána megnyugtató krémet alkalmazunk. Pihés szőrzetnél a hatást fokozhatjuk szappanos habkő- porral való koptatással is.*”⁸⁸³ Gyanta helyett pedig egy ragacsos állagú otthon elkészíthető szörtelenítőt ajánl: „*Forróítsunk fel egy evőkanál mézet, keverjük el egy fél citrom levével és kenjük fel a szőrös részekre. Amikor rászáradt, ujjbegyünkkel körkörösve eltávolítjuk.*”⁸⁸⁴

A Kádár-korszak utolsó évtizedének szépségtanácsadói már modernebb tanácsokkal látták el az olvasókat, és információikra a szakmaiság volt jellemző. 1985-ben két jelentős

---

⁸⁷⁸ Kunze-Kunze 1973:190.

⁸⁷⁹ Kunze-Kunze 1973:191-192.

⁸⁸⁰ Kunze-Kunze 1973: 112.

⁸⁸¹ Kunze-Kunze 1973: 84.

⁸⁸² Kunze-Kunze 1973: 81.

⁸⁸³ *Népszava* 1967. 95. évf. 26 sz.13.

⁸⁸⁴ Kunze-Kunze 1973: 82.

könyv jelent meg ebben a témában, ismeretterjesztő céljaik mögött valódi tudományos ismeret állt. Mentalitástörténetileg megjegyzendő, hogy a „szocialista jó erkölcsként” nevezett prűdéria a nyolcvanas években már lazult, amit a szöveg illusztrációi is érzékeltettek a nők félmeztelen ábrázolásával. Különböző tematikáknál (izzadásgátlás, szőrtelenítés) már nem takarták el a női melleket,⁸⁸⁵ az intimkozmetika részénél pedig a teljesen meztelen testet csupán egy intimspray doboz takarja a szemérem részénél.⁸⁸⁶ A meztelen test azonban nem öncélúan vagy a fokozott figyelemfelkeltés eszközeként jelent meg, mint ugyanezen korszak reklámtermékeinek nő ábrázolásmódjában, hanem tematikailag is illeszkedtek az illusztrációk a tartalomhoz. A testábrázolások között azonban mégis fellelhetőek különbségek. A Romváry-Gerő szerzőpáros könyvéhez képest a dr. Kovács által szerkesztett könyvben szereplő ábrák visszafogottabbak, ám realiztikusabbak, ami a meztelen női testábrázolást illeti. Bár ebben is felbukkan a félmeztelen női test (mindkettő zuhanyzás tematikában), az egyik képen szereplő nőnek csak oldalról érzékelhető a mellbimbója,⁸⁸⁷ a másik kép zuhany alatt álló női figurán pedig melltartó van.⁸⁸⁸

A korszak másik nagy sikerű tanácsadó kiadványa, a Romváry-Gerő féle könyv volt, mely rendkívül olvasmányos módon kalauzolta el a nőket a szépségápolás világába. Megmagyarázta a maszkok és pakolások közötti különbséget, praktikus példáit receptekkel tette tartalmasabbá. A könyvben találkozhatunk a szokásos gyümölcs és zöldségpakolásokkal, de olyan különlegességekkel is, mint például a szénsavas pakolás, mely esetében: *„egy-egy rész krétaport, vizet és 5%-os ecetet péppé keverünk és a még pezsgésben lévő anyagot gyorsan felkenjük.”*⁸⁸⁹ Pakolásokat, maszkokat általában 15-20 percig tanácsolták az arcon hagyni.

Szeplők ellen fényvédő krémeket, púdereket javasoltak, valamint a halványító anyagokat (hidrogén-hiperoxid, borax) tartalmazó ecsetelőt: *„3%-os hidrogén-hiperoxidba vagy tömény citromlébe mártott hegyes ecsettel vagy vattával becsavart fogvájóval nedvesítjük meg a barna foltokat”* és pakolást: *„gyógyszertárban vásárolt gyógyiszapot 3%-os hidrogén-hiperoxiddal péppé keverjük és ecsettel az arcra kenjük”*.⁸⁹⁰ Házi praktikaként pedig arcfehéítésre az uborka és savanykás gyümölcsök levét ajánlották.⁸⁹¹

---

⁸⁸⁵Romváry-Gerő 1985: 197

⁸⁸⁶Romváry-Gerő 1985:207.

⁸⁸⁷Kovács 1985: 35.

⁸⁸⁸Kovács 1985: 84.

⁸⁸⁹Romváry-Gerő 1985:91.

⁸⁹⁰Romváry-Gerő 1985:174.

⁸⁹¹Romváry-Gerő 1985:173.

A méhpempős krémek és a púder használata az 1980-as években is töretlen népszerűségnek örvendett, és a szerzők is erre bátorították a nőket: „*Napközben többször is púderezünk*”, mert felszívja a felesleges zsírt és az olajos fényt csökkenti.⁸⁹²

A szempillák festésénél a szempillaspirál, valamint a tömb- és tubusfestékek használatáról világosították fel az olvasókat. Utóbbiak nem voltak vízállóak, és általában egy kis kefe segítségével lehetett őket felapplikálni. A műszempillák felhelyezésekor annak kétoldali „megnyírását” tanácsolták, hogy természetesebbnek hasson, valamint azt, hogy szőke szempillákra ne ragasszanak a nők fekete színű szempillákat csak, ha előzőleg a sajátjukat már befestették feketére. A ragasztás nyomát tusvonallal javasolták eltüntetni.⁸⁹³

Tartós hajfestékek helyett akkoriban a kereskedelemben színező samponok, színező öblítők és színező hajlakkok voltak.⁸⁹⁴ Az 1970-es években divatba jött parókák az 1980-as években általánossá váltak azon nők körében, akiknek bizonyos esetekben reprezentációs feladatoknak kellett eleget tenniük.⁸⁹⁵ Ők többnyire rendelkeztek egy-két parókával.⁸⁹⁶ A parókák készülhettek műszálból vagy természetes hajból. A legolcsóbb haj Ázsiából, legdrágább Franciaországból származott. Technikailag is meghatározó volt a parókák ára és minősége. A legdrágább csomózott eljárással készül, a legolcsóbb pedig szegett eljárással. A parókák vásárlásánál érdemes volt figyelni arra, hogy „*ne legyen túl szűk, mert az fejfájást okoz, de túl bő sem, mert félreecsúszhat.*”⁸⁹⁷

Otthoni szőrtelenítés terén még a nyolcvanas években is a borotválás volt a legnépszerűbb a nők körében, de a hagyományos borotvák mellett már forgalomban voltak az elemmel működő női borotvák is. A borotva mellett otthoni depilációs alternatívaként működött a *Depilex* szőrtelenítő folyadék, melyet pálcikára csavart vattával kellett felkenni, és 4-5 perc után leöblíteni. Csak kar és lábszár szőrtelenítésére lehetett használni, és csak egészséges bőrfelületen.⁸⁹⁸ A hidrogén-peroxiddal való szőkítés is megvalósítható otthoni praktikának bizonyult, melyhez bajusz esetében 2-3%-os, lábszár esetében 5-6%-os gyógyszerárban vagy drogériában beszerezhető oldat volt szükséges. A nők felkenték, 5-6 perc után letörölték és bő vízzel lemosták, de a felesleges szőrtől nem szabadultak meg, csak az addigi sötét szőrszálak, szőkévé, rosszabb esetben narancssárgává színeződtek.

---

⁸⁹²Romváry-Gerő 1985:71.

⁸⁹³Romváry- Gerő 1985:107.

⁸⁹⁴Romváry- Gerő 1985:364.

⁸⁹⁵Pl: Óvónők, tanítónők évfizárókon, ünnepeken előszeretettel viselték.

⁸⁹⁶Romváry- Gerő 1985:137.

⁸⁹⁷Romváry- Gerő 1985:141.

⁸⁹⁸Romváry- Gerő 1985:192.

A napi tisztálkodást az 1980-as években már természetesnek vették, de a hónalj és egyéb intimterületek szőrtelenítése és dezodorálása még nem volt általánosan elterjedt. A Romváry-Gerő páros 1985-ben a szőrtelenítési praktikákon túl, izzadásgátlók és dezodoráló szerek használatára bíztatták a nőket. Izzadásgátlásra dezodorsprayt, stifteket, a *Rollon* emulziót és az *Exodor* izzadásgátló folyadékot, valamint az évtizedek óta köztudatban és forgalomba lévő *Alumol* izzadásgátló krémet tanácsolták.⁸⁹⁹

Napozáshoz Caola, Nivea és Fabulon napolajat tanácsoltak a nőknek, valamint azt, hogy előtte vizezzék be a bőrüket.⁹⁰⁰ Továbbá semmi esetre se használjanak alkoholtartalmú készítményeket, kölnivizet vagy tömény bergamott olajat, mert „*aránylag rövid ideig tartó napozás után a bőr felhólyagosodik és a gyulladás megszűntével a bőrön életre szóló barna foltok maradnak vissza.*”⁹⁰¹ Leégés után a hagyományos otthoni tejfölös pakolás helyett a gyógyszertári *Irix* bőrápoló szert, vagy a *Nivea*, *Fabulon* és *Alsol* kozmetikai készítményeket ajánlották, amelyek nyugtatták a gyulladt és égett bőrfelületeket.

Érdekességképpen a mezőgazdasági és ipari dolgozók testápolása még 1985-ben is külön fejezetet kapott. Olyan tanácsokat olvashatunk benne, mint például: „*csak tiszta vízben mosakodjunk, és sohase fürödjünk közös kádvízben vagy más után ki nem tisztított lavórban*”⁹⁰², vagy ne használjanak kéztisztításhoz benzint, petróleumot, kőport és egyéb bőrizgató anyagokat. Néhány, napjainkban viccesnek tűnő korabeli tanács:

- „*Aki állandóan púderozza arcát, hetenként legalább egyszer citromlébe mártott - gézdarabbal vagy vattával dörzsölje le bőrét.*”⁹⁰³
- „*Hogy frizuránk éjszaka ne menjen tönkre, tegyünk rá gumírozott vékony hajneccet.*”⁹⁰⁴
- „*Levétel után parókánkat azonnal fésüljük meg.*”⁹⁰⁵

A *Bőrápolás, Szépségápolás*⁹⁰⁶ című könyv orvos által szerkesztett, többnyire szintén orvos szaktekintélyek által írt fejezetekből álló munka, mely a bőr szerkezetéről, különböző problémáiról és a gyógyászatban lehetséges kezelési alternatívákról szól. A szépségápolásról a korszak egyik igen foglalkoztatott kozmetikusa, Seres Jánosné írt egy fejezetet. Az ő nevéhez fűződik több korabeli kozmetikusoknak szóló szakkönyv megírása, továbbá az 1982-ben megnyitott Lövölde téri „testkultúraszalon” megnyitása is, mely egyedülálló volt az országban.

---

⁸⁹⁹Romváry- Gerő 1985:203-204.

⁹⁰⁰Romváry- Gerő 1985: 231.

⁹⁰¹Romváry- Gerő 1985: 236.

⁹⁰²Romváry- Gerő 1985: 313.

⁹⁰³Romváry- Gerő 1985: 339.

⁹⁰⁴Romváry- Gerő 1985: 341.

⁹⁰⁵Romváry- Gerő 1985: 342.

⁹⁰⁶ Kovács, dr. László (szerk.): *Bőrápolás, Szépségápolás*. Kossuth, Budapest, 1985.

Három emeleten át a nők szépségét és egészségét szolgálta az úszómedencével, szaunákkal ellátott modern szolgáltatóház, amelyben a gyógytornászokon és masszörökön kívül hat kozmetikus, ugyanennyi fodrász, két manikűrös, két pedikűrös, valamint a komolyabb problémák esetén két szakorvos állt a páciensek szolgálatára.⁹⁰⁷ Szintén Seres Jánosné volt az, aki a moszkvai kiállításokon a Stella Fama kozmetikusaként kozmetikai bemutatókat tartott, népszerűsítve a magyar kozmetikai termékeket és felszereléseket.⁹⁰⁸

Seres Jánosné a szépségápolás praktikai oldalát nézte, de kozmetikus szemmel is kielemezte a professzionális szépségápolás és az otthoni lehetőségek közötti különbségeket. Arcradírozás helyett ő már a „peelingezés” szakszót alkalmazta, az arc gőzölésénél pedig felsorolta a kozmetikában használatos gőzölési lehetőségeket, amelyek egy otthonra ajánlott szépség-tanácsadási könyv esetében feleslegesek. Az arcgőzölés utáni tisztítás után hangsúlyozta a bőr fertőtlenítését, kiemelve azt, hogy semmi esetre se történjen kölnivel. Arra is felhívta a figyelmet, hogy a tisztító kozmetikai kezeléseket ne aznap végezzék a nők, amikor este programjuk lesz. Olyankor inkább csak masszázst és pakolást alkalmazzanak vagy kérjenek kozmetikusuktól.⁹⁰⁹ Annak ellenére, hogy elektrokozmetikai szakkönyveket írt kozmetikusoknak, több elektrokozmetikai újdonsággal nem volt tisztában. Szolárium használatával kapcsolatban olyan téves tanácsokat adott, mint például: *„ezeket a készülékeket már az első alkalommal fél órára is igénybe lehet venni anélkül, hogy a legkisebb bőrpír is jelentkezne, leégni alattuk nem lehetséges, szemben kvarcfénnyel, ahol ez már 3 perc után bekövetkezhet.”*⁹¹⁰

A házi készítésű pakolásoknál is találunk tévesztést. A banánt például a zsíros és vízhiányos bőrre ajánlotta, miközben az főleg tápláló jelleggel bír és alkalmatlan a hidratációra.⁹¹¹

Sminkelésnél a szempillák hangsúlyozására a spirált ajánlotta, illetve drámaibb hatás érdekében a műszempillák alkalmazását. A soros műszempillák esetén azt tanácsolta, hogy *„ha hossza nagyon szabályos, vágjuk meg egy kissé, tincseljük természetes jellegűre.”*⁹¹² Ekkor azonban, már igazából aktualitását veszítették a soros műszempillák, helyettük a tincses pillák voltak dominánsak. A tincses pillák „5-6 szál finom, rendszerint nercszőrből” készült pillák

---

⁹⁰⁷ Bangó Éva: Új testkultúraszalon Budapesten. *Ország - Világ* 1982. 26. évf. 41 sz. 31.

⁹⁰⁸ A Stella- Fama. *Lányok, Asszonyok* 1989. 45 évf. 8 sz. 37.

⁹⁰⁹Seres Jánosné: Gyakorlati kozmetika. In: Kovács, dr. László (szerk.): Bőrápolás, szépségápolás. Kossuth, Budapest, 1985. 154.

⁹¹⁰ Seres 1985:155.

⁹¹¹ Seres 1985:161.

⁹¹² Seres 1985:170.

voltak, amelyek egy pötty ragasztóval képesek voltak megállni azon a részen, ahol pótolni vagy sűríteni kellett a természetes pillaállományt.

4.3.3. Női magazinok és napilapok szépségtanácsadás cikkei, rovatai 1956- 1988 között

Az 1956-os eseményeket megelőzően a női magazinok és napilapok nőknek szóló szépségápolási rovatai a kor elvárásainak megfelelően, kozmetikumok helyett a természetes megoldásokat ajánlották a bőr megszépítésére: *„Ha nagyon száraz a bőr, öblítsék le tejjel vagy kenjék be arcukat tiszta étolajjal vagy zsíros arckrémmel. (...) A kenőcsöknek semmiféle különösebb hatásuk nincs... a legjobb bőrápolás a tisztaság és a legmegbízhatóbb bőrápolószer a víz.”*⁹¹³ A tanácsok inkább csak a bőr ápolásáról szóltak *„A szél okozta apró pörszenéseket elmulasztja és a bőr húzódását megszünteti a puha Alumol krém, amely bármely illatszerboltban beszerezhető. Esti mosdás után éjszakára használjuk; reggelre bőrünk friss és szép lesz tőle”*⁹¹⁴ és nem ajánlották az arc sminkelését, rúzsozását: *„Arccrúst ne használjunk (megcsomósodik a hidegtől), de még a púder is elmaradhat.”* A gazdasági hiányállapotot tükrözi az a tény, hogy ugyanazt a krémet kenték a nők az arcukra, mint a lábukra. *„Az arcápoláshoz ajánlott krém a lábszárát is jól védi a hidegtől.”*⁹¹⁵ Ráadásul az arcápolásra ajánlott krém egyszerre számított bőrápoló, izzadásgátló és gombaölő készítménynek. Ugyanezen „kiváló minőségű Alumol kenőcsöt” ajánlották arcápolásra 1956 februárjában a *Nők Lapjában* is. További bőrápolási tanácsként az „asszonyoknak” arcuk olajjal való tisztítását javasolták. Akiknek bőrük „ég és viszket”, házi praktikaként *„tojássárgája pakolást tegyenek az arcukra (1 tojássárgája + 1 kanál étolaj), mely heti 2-3-szor alkalmazás során megpuhítja és finomabbá teszi a bőrt”*.⁹¹⁶ Az arc és láb ápolására a Rákosi-kor inséges korszakában az Alumol krém mellett a „fenyő-pakolás” volt a másik univerzális kozmetikum. Ez utóbbi elkészítése és alkalmazása a következőképpen nézett ki: *„Egy Velosa-fenyőtablettát hideg vízben feloldunk és az oldatba puha fehér ruhát mártunk, majd az arcra borítjuk.”* de *„a fáradt lábat is pihenteti és a boka tavaszi duzzadását gyógyítja a fenyőpakolás, amit ugyanúgy alkalmazunk, mint az arcon.”*⁹¹⁷ A

⁹¹³A helyes bőrápolás. Kincses Kalendárium 1954: 159.

⁹¹⁴Jegyzetek nőknek. *Magyar Nemzet* 1956. 12. évf. 42. sz. 6.

⁹¹⁵Uo.

⁹¹⁶*Nők Lapja* 1956. VIII. évf. 7. sz. o.n.

⁹¹⁷1956. VIII. évf. 2. sz. o.n.

későbbiekben akár az Alumol kenőcsöt, akár a Velosa fürdőtablettát, kizárólag testápolásra ajánlották.

Alumol krém. Forrás: *Nők Lapja* 1959. 11. évf. 32 sz.;

Film, Színház, Muzsika 1959. 3 évf. 33 sz. 39.

Már közvetlenül az 1956-os fordulat után a lapok szépségtanácsadó rovataiban előkerültek a szappan és víz használatán túl is kozmetikai tanácsok, fogyókúrával és diétával, valamint öltözködési tanácsokkal kapcsolatos rovatok is.⁹¹⁸

1957-től a *Nők Lapjában* szépségápolásról szóló írásokat kozmetikai szakorvosok tollából olvashattak a nők. Ilyen volt például dr. Haller Tibor fogyásról szóló cikke, mely felhívta a figyelmet arra, hogy a divathullámok miatti önkényes fogyókúrák mennyire veszélyesek lehetnek az egészségre nézve. Az optimális testsúlyt és az esetleges súlyfelesleget orvos állapíthatja meg, és az öntörvényes fogyókúrák (koplalás, vízelvonás) árthatnak az egészségnek. A cikk egyúttal hangsúlyozta az egészséges étkezés és a rendszeres testmozgás

⁹¹⁸Az 1957-es év *Nők Lapjának* első számában már megjelenik az Öltözködés Iskolája. *Nők Lapja* 1957. IX. évf. 1. sz. o.n.

fontosságát is.⁹¹⁹ Az *Egészséges életmód- a szépségápolás alapja*⁹²⁰ című írásban az orvos szakértő az egészséges táplálkozás és helyes testmozgás mellett felhívta a figyelmet a dohányzás és túlzott alkoholfogyasztás káros mellékhatásaira, és a szépségre való negatív befolyásukra.

1957-ben előtérbe kerültek a külföldi arcfiatalítással foglalkozó hírek is. Korabeli arcfeltöltésről olvashatunk, melyet egy bizonyos dr. Robert Franklin amerikai sebész végzett. A technika egy fiatalító szérum injekciós tűvel való befecskendezésén alapult, mely feltöltötte a ráncokat és az arc tónusát tömörebbé tette, eltüntetvén így az öregedés jeleit. A páciensek, akik túlnyomórészt színésznők voltak, 5-10 évet is fiatalodtak egy kezelés alatt.⁹²¹ A külföldi hírekkel és az arcfiatalítással volt kapcsolatos a *Forgalomba kerül a méhpempős krém versenytársa* című írás, mely a legújabb sikertermékről a placentás krémről tudósított. A *Placentubex* nevű készítmény, mely a müncheni kozmetikai intézetben készült és Groh Frida, a Német Kozmetikusok Szövetségének elnöknője tesztelte, a cikk szerint „kisimítja és megfiatalítja az arcbőrt.” A cikk második része pedig arról az örömhírről tudósította az olvasókat, hogy magyar vegyészek kidolgozták ennek a placenta alapú krémnek a receptjét és „Placent” néven egy budapesti szövetkezet gyártószalagiról hamarosan az üzletek polcaira kerül. A *Placent* krém iránt való érdeklődés következtében többen is foglalkoztak a placenta hatásainak ismertetésével, a krém forgalomba kerüléséről és fogyasztói visszajelzésekről azonban nincsenek további források.

Ebben az időben már elfogadták az arc „kikészítését”, ám sajátos tanácsokat adtak a nőknek ebben: „*Szemöldöküket és szempillájukat kevés finom olajjal kenjék át naponta és ha nagyon halvány, vagy kékes az ajkuk, egészen világos színű rúzzsal kenjék be, de sohase nagyobbra, mint a száj természetes vonala. „Arcrúzt is csak a betegesen sápadt arcúak használjanak, de csak egészen keveset és sohase porrúzt.”*⁹²² A rúzs és a púder nem volt tiltott dolog többé, sőt a *Szépség lámpafénynél* cikkel kezdődően, mely az esti arckikészítéshez ad praktikus ötleteket, egyre több sminktanácsadó cikk lát napvilágot.⁹²³ 1958-ban már majdnem minden lapszámban szerepel rúzs reklám és a rúzs használatával és kiválasztásával kapcsolatos tanácsok, hogy „*a túl vékony vagy nagyon vastag, eperkicsiségű vagy határozottan széles szájú*” nők is megtalálják a színben megfelelőt.⁹²⁴

---

⁹¹⁹ Haller, dr. Tibor: Fogyni vagy nem fogyni. *Nők Lapja* 1957. IX. évf. 4. sz. o.n.

⁹²⁰ Haller, dr. Tibor: Egészséges életmód. *Nők Lapja* 1957. IX. évf. 10. sz. o.n.

⁹²¹ *Nők Lapja* 1957. IX. évf. 20. sz., o.n.

⁹²² *Népakarat* 1957. 2. évf. 204 sz. 77.

⁹²³ *Szépség lámpafénynél. Nők Lapja* 1957. IX. évf. 35 sz.

⁹²⁴ Csak kifestem a szám. *Nők Lapja* 1958. X. évf. 14 sz.

Rúzsokat kipróbáló nő 1958-ban. Forrás: Vásárlási híradó, *Nők Lapja* 1958/ 22 sz.

A rúzs és a púder használata kezdett általános tendenciává válni, a szem kiemelésénél azonban csak a felső szempillák festése került említésre.⁹²⁵

1958-ban is voltak érdekes tanácsok, amelyek nem annyira az arccal, inkább a testápolással voltak kapcsolatosak. „*Aki évi pihenőjét falun tölti és reumától szenved, használja ki az alkalmat és vegyen „széna-fürdőt”. Feküdjön ruhátlan a szénába, amely nagyon sok aromás növényt tartalmaz. Fedje le testét sűrű szénaréteggel. Csak fejét hagyja szabadon. Maradjon így körülbelül két óráig, amíg jól megizzad. Utána dörzsölje le testét erősen egy frotir törülközővel.*”⁹²⁶ Azoknak, akiknek ez kivitelezhetetlen volt, azt ajánlották, hogy forrázzák le a szénát egy vödörben, hagyják állni benne néhány órát, majd ebből a keverékből tegyenek a fürdővizükbe. Zsíros bőrűeknek ebben az évben az epe vagy bórax szappannal való mosakodást ajánlottak még az elit olvasóközönséggel rendelkező lapok is.⁹²⁷

1959-ben már olyan nőknek szól cikkek jelentek meg, melyek nyitómondata így kezdődött: „*A szépségápolás nemcsak joga, de kötelessége minden nőnek!*”⁹²⁸ Ennek ellenére bőrük szépségének megóvása érdekében még mindig az esővizet ajánlották a nőknek arc- és

⁹²⁵Kéznél van minden? *Nők Lapja* 1958, X. évf. 20 sz. o.n.

⁹²⁶*Magyar Szó* 1958. 15. évf. 208 sz. 8.

⁹²⁷*Film, Színház, Muzsika* 1958. 2 évf. 37 sz. 39.

⁹²⁸*A Hét* 1959. 4. évf. 17 sz. o.n.

hajmosáshoz: „*Arcbőrünk legfőbb táplálója a tiszta esővíz. Alkalmazzanak újabban házilag víztartalmú arborításokat is. Ezekhez is legjobb az esővíz, de ennek híján bóraxszal lágyított víz is megfelel. (Egy liter vízre késhegynyi boraxot számítsunk)*”⁹²⁹ Tendenciózusan arcpakolásként említik a különböző arborogatókat, melyek igencsak frekventált módon bukkantak fel a napilapok szépségtanácsadó rovataiban: „*Most következik a házi arcpakolás. Mi szükséges ehhez? A kamillaoldat, vatta és puha kendő.*”⁹³⁰ Míg a bőrgyógyászok által írt szépségtanácsadó könyvek nyomatékosan felhívták a figyelmet a kölnivíz káros mellékhatásaira, számos szépségtanácsadó rovatban kifejezetten ajánlották, hogy „*az arc túlságosan zsíros részeit kölni és víz keverékéből készült arcvízzel kell lemosni.*” Az 1956 előtti tanácsokra emlékeztető fiataloknak szóló magazinban továbbá ezt tanácsolta a lap kozmetikus szakértője, hogy: „*A reggeli mosakodás helyett babaolajba mártott vatta- darabkával töröljük át az arcot. Ugyancsak jótékony hatása van a száraz arcbőrre a vajnak és a friss étolajnak. Havonta egyszer készítsünk majonézes arcpakolást.*”⁹³¹

Kozmetikai tanácsok szempontjából kiemelendő *A bőrápolás tudománya* cikksorozat,⁹³² mely olvasmányosan informálta az olvasót a különböző bőrápolási technikákról és annak hatásmechanizmusairól. Fontos továbbá megemlíteni a kozmetikai rovatok terén, a szakkozmetikusok illetve orvosok által ajánlott kozmetikai és bőrápolási tanácsokat, melyek tematikusan sorra vették a bőrtípust, a korosztályt és az évszakok szerinti arcápolást. Arc- és testápoláson túl frekventált téma volt a kozmetikai rovatokban az arc kikészítéséről szóló írások, a legújabb sminktrendek bemutatásával és annak lépésről lépésre való illusztrálásával.

1960-tól a *Nők Lapjában* szépségápolási felvilágosító cikkek már nemcsak felnőtt nőknek, de serdülők számára is íródtak. Gálfi Piroska kozmetikus írta ebben az időszakban a kozmetikai tematikájú cikkeket. Többek között a rendszeres és szakszerű arctisztításra is felhívta a figyelmet. Részletesen leírta, mi a professzionális arctisztítás protokollja, és azoknak is tanácsot adott, akik ezt otthon szerették volna elvégezni. Kamillafőzetet ajánlott az arcgőzöléshez, és két rázókeverék receptjét is megadta, amelyek közül az egyikkel enyhe hámlasztást lehetett elérni szalicilsav tartalma révén, a másikkal pedig fertőtleníteni lehetett a kitisztított bőrt.⁹³³ Az *Asszonyok* lapban ezzel szemben a fiatalok zsíros bőrére szárító pakolásokat ajánlottak, melyeknek alapanyagai gyógyszertári készítmények, mint például a viasz, lanolin, vitaminok (A, B, E, F), desztillált víz, pontos érték meghatározásokkal, melyeket

⁹²⁹Szépségápolás. *A Hét* 1959. 4. évf. 37. sz. 22., *Népszabadság* 1959. 17. évf. 44. sz. o.n.

⁹³⁰*Fejér Megyei Hírlap* 1959. 4. évf. 127. sz. 6.

⁹³¹*Magyar Ifjúság* 1959. 3. évf. 42. sz. o.n.

⁹³²A bőrápolás tudománya. *Nők Lapja* 1969. XXI. évf. 33. sz. 26; 38. sz. 26; 41. sz. 27; 48. sz. 4.

⁹³³*Nők Lapja* 1960. XII. évf., 31. sz. o.n.

kétlem, hogy háziasszonyok otthon el tudtak volna készíteni,⁹³⁴ későbbi számokban pedig a kaolin kerül előtérbe, melyet cinkoxiddal és talkummal elegyítenek.⁹³⁵ A *Nők Lapjában*, Gálfi Piroska *Arcpakolás* című írása házi készítésű szépítő pakolások receptjeit tartalmazta, melyekben a gyümölcsökből és zöldségekből készült pépeket, leveket kaolinnal kellett dúsítani, mely még szebbé volt képes tenni a bőr struktúráját. De közkedvelt volt az olajpakolás, sőt a citrompakolás is, mely felől az olvasók az Orvos válaszol rovatban érdeklődtek,⁹³⁶ és újból előkerült több alkalommal is az 1950-es évek kedvenc szépítőszere: a víz.⁹³⁷ A *Nők Lapja* Orvos válaszol rovatában a mitesszerekkel, pattanásokkal küzdőket kozmetikushoz küldték, és olyan téveszméket döntöttek meg, miszerint a mosópor jó lenne a haj szőkítésére⁹³⁸ vagy a Bagarol cipókrém alkalmas lenne szempillafestésre.⁹³⁹ A méz, mint az otthoni arcpakolások legfontosabb összetevője, több cikkben is szerepelt.⁹⁴⁰ A gyümölcspakolások receptjei mellé pedig azt tanácsolták a nőknek, hogy a fokozottabb higiénia miatt használjanak ecsetet a pakolások felvitele során.⁹⁴¹

Ugyanebben az időszakban az *Asszonyok* lapban Orvos- kozmetikai tanácsok cím alatt egy szovjet orvosnő⁹⁴² otthon elkészíthető pigmentfolt halványító pakolásainak receptjeit olvashatták az olvasók.⁹⁴³ Pigmentfoltok halványítására adott recepteket Inna Kolgunyenko is, a Moszkvai Kozmetikai Gyógyintézet főorvos asszonya. A recept egyik érdekessége, hogy vodkát és hidrogénhiperperoxidot is tartalmaz. *„Hogyha a bőrön már megjelentek a szeplők, a pigmentfoltok, vagy nagyon „leégtünk”, házilag készített fehéritő szereket is használhatunk. Vegyünk 1/4 pohárnyi ételecetet, keverjük össze két citrom levével, adjunk hozzá egy evőkanál vodkát (sic!) száraz és normális bőrhöz és 2-3 kanállal zsíros bőrhöz, öntsünk hozzá két kávéskanálnyi 3%-os hidrogénhiperperoxidot, s az egészet jól keverjük össze. Száraz és normális bőrnél ehhez a keverékhez ajánlatos 2 kávéskanál glicerint is hozzáadni. Ezzel a folyadékkal 1-2-szer kenjük be a pigmentált bőrfelületet”*⁹⁴⁴ A vodka kozmetikai szerként való alkalmazása nem állt távol a főorvos asszonytól, hiszen egy másik otthon elkészíthető recept (arctonik) egyik összetevőjeként is szerepelt: *„egy pohár kamillateához (két evőkanál kamilla egy pohár vízzel*

---

⁹³⁴Asszonyok 1964. 20. évf. 10 sz. 36.

⁹³⁵Asszonyok 1967. 23. évf. 2. sz. 32.

⁹³⁶Orvos válaszol. *Nők Lapja* 1965. 10 sz. 24.

⁹³⁷Kozmetika: Víz. *Nők Lapja* 1965. 28 sz. 27; 1968. 25 sz. 27.

⁹³⁸Az orvos válaszol. *Nők Lapja* 1968. 14 sz. 27.

⁹³⁹Az orvos válaszol. *Nők Lapja* 1965. XVII. évf. 6 sz. 28.

⁹⁴⁰Kozmetika: méz. *Nők Lapja* 1968. 2. sz. 27.

⁹⁴¹Nyári arcpakolások. *Magyar Hírlap* 1969. 2. évf. 212 sz. 12.

⁹⁴²Alexandra Guszarova, orvostudományok kandidátusa.

⁹⁴³Asszonyok 1962. 18. évf. 5. sz. 39.

⁹⁴⁴Asszonyok 1966. 22. évf. 4. sz. 33.

leforrázva) fél pohár kámforszeszt (vagy vodkát) adunk.”⁹⁴⁵ De tanácsot adott a házi praktikaként ajánlott gyümölcs és zöldség arcpakolásokkal kapcsolatban,⁹⁴⁶ sőt hajfestés témában is.⁹⁴⁷ A pigmentációs problémák igencsak előtérbe kerültek a lap 1960-as éveiben, hiszen az említett doktornők mellett, egy bolgár orvos-kozmetikus is felbukkant, aki szeplők elleni krém receptjét tárta az olvasók elé. A recept cinkoxidot és kinint tartalmazott, de szóba került az ecet, a citromlé és a víz szeplőhalványító hatása is.⁹⁴⁸

Arckikészítés szempontjából, 1961-től a púder, a szemceruza és a rúzs használata már teljesen elfogadott volt, és ebben az évben jött divatba a szem teljes körberajzolása helyett, csak a felső kontúrvonal megrajzolása. Képekkel illusztrálva mutatták be a nőknek a kora nyári arckikészítés három lépésből álló szakszerű menetét.⁹⁴⁹ Ugyancsak 1961-től lett divat külföldi trendek hatására a napbarnított bőr. Az egészséges napozáshoz napolajakat ajánlottak, illetve egyre több felvilágosító cikk jelent meg a napozás mellett a kvarcolásról.⁹⁵⁰ Azon divatos nőknek, akiknek nem volt megoldható a napozás általi barnaság, a kvarcolást pedig nem akarták igénybe venni, ajánlották a *Creola* napbarnítót, melynek kedves reklámja önmagában magára vonta a figyelmet.⁹⁵¹

Creola önbarnító reklám 1962-ből, forrás: *Nők Lapja* 1962. XIV. évf. 8 sz.

⁹⁴⁵ *Asszonyok* 1967. 23. évf. 1. sz. 37.

⁹⁴⁶ *Asszonyok* 1966. 22. évf. 6. sz. 40.

⁹⁴⁷ *Asszonyok* 1966. 22. évf. 9. sz. 37.

⁹⁴⁸ *Asszonyok* 1963. 19. évf. 12. sz., o.n.

⁹⁴⁹ Gálfi Piroska: Májusi szépségápolás. *Nők Lapja* 1961. XIII. évf. 18 sz.

⁹⁵⁰ Orvos válaszol. *Nők Lapja* 1964. 16. évf. 9 sz.

⁹⁵¹ *Nők Lapja* 1962. XIV. évf. 8 sz. 20.

Az arcbőr ápolása és sminkelése mellett frizuratanácsokat is adtak a nőknek. A hatvanas években nagy divat volt a berakott haj, amelyet különféle csavarók és csipeszek segítségével oldottak meg a nők. Nem volt mindegy azonban, milyen irányból tekerik fel a haját, hogy helyezik fel a csavarókat, hogyan rögzítik őket, stb. Ebben is segítséget kaptak az otthon saját maguk frizuráját készítő nők.⁹⁵² A haját a végén Caola hajlakkal⁹⁵³ kellett fixálni, mely elérhető volt a drogériákban és rendkívül népszerű volt a nők körében.

Romantikus frizura elkészítése 1961-ben. Forrás: *Nők Lapja* XIII. évf. 42 sz. 21.

Míg 1957-ben a rúzs, 1958-ban a púder, az 1960-as években a szem hangsúlyozása volt az, ami a női arckikészítést leginkább meghatározta. Ennek első állomása a szempillák hangsúlyozása volt. A korszak legmeghatározóbb szempillafestéke az *Opera Luxus* szempillafesték volt, melyet egy kis kefe segítségével lehetett a szempillákra felkenni. 1964-ben a következő használati utasítás állt az *Opera Luxus* szempillafestékek használatához: „Az *OPERA LUXUS* szempillafesték használatánál a megnedvesített kefét a dobozban levő festék rudacskán néhányszor végighúzzuk, majd vele a szempillát tövétől kiindulva, egyenletesen befestjük és száradni hagyjuk. Száradás alatt a szempilla- szálakat a kis kefével válasszuk szét, hogy az egyes szálak különváljanak.”⁹⁵⁴ Arra is figyelmeztették a nőket, hogy: „Nagyon vékony, ritka szempilláknál előnyösebb a felső szemhéj csikjának „kihúzása”, ez azonban csak a szemhéj

⁹⁵²Frizurák. *Nők Lapja* 1961. XIII. évf. 42 sz. 21.

⁹⁵³*Nők Lapja* 1964. XVI. évf. 35 sz. 29.

⁹⁵⁴*Népszava* 1964. 92. évf. 32 sz. 18.

vonalát kövesse, ne hosszabbítsuk meg, és ebben az esetben ne használjunk színes szemhéjfestéket.”⁹⁵⁵

Szempillafestés a gyakorlatban 1964-ben és a termék reklámja. Forrás *Nők Lapja* 1964. XVI. évf. 35 sz. 29.

1966-ban is nagyon nagy divat a púder, minden mennyiségben. Porpúder, kőpúder, folyékony púder használata minden bőrtípusnál ajánlott volt. Arra azonban figyelmeztették a nőket, hogy bőrük tónusának figyelembevételével válasszanak maguknak púdert, *“mert nagyon csúnya, ha például kreol bőrűek halványrózsaszínű vagy fehér bőrűek kreol színű púdert használnak.”*⁹⁵⁶

1967-ben az arcfestékek és a különböző női parfümök, dezodorok mindenki számára elérhetővé váltak, de valószínűleg nem mindenki használta megfelelően ezeket. Szépségápolás mellé stílustanácsadást is adtak a nőknek. Olyan tanácsokkal találkozhatunk, amelyek kalauzként szolgáltak a púder és rúzs kiválasztás terén. Míg a fehér és fekete ruhához élénk arcpúdert és rúzszt tanácsoltak, addig a szürkéhez rózsaszín púdert és olyan rúzszt, melynek színe olyan, „mintha elpirulnánk”. Parfümök tekintetében a „csendes, finom egyéniségű nőknek lágy, meleg illatú parfümöket, az erősen nőies típusoknak virágillatokat, a fess, modern, élénk típusoknak pedig éles szagú, csípős parfümöket” ajánlottak a korabeli szakértők.⁹⁵⁷

⁹⁵⁵ *Magyar Hírlap* 1969. 2. évf. 149 sz. 12.

⁹⁵⁶ Dekoratív kozmetika. *Népszabadság* 1966. 24. évf. 12. sz. 12.

⁹⁵⁷ Legyen mindig jól ápolt. *Esti Hírlap* 1967. 12. évf. 257 sz. o.n.

Az 1970-es években arcpakolásként több napilap⁹⁵⁸ a Fabulon arcfrissítő zselé használatát tanácsolta, szemben a házi készítésűekkel. Otthoni ápolásra leginkább az ekkorra már „branddé” vált *Fabulon* termékeit ajánlották a napilapok, de mellettük számos otthoni praktikát is javasoltak, mint például: „száraz bőrűek keverjenek ki habosra egy tojássárgáját egy kávéskanál házi disznózsírral, majd tovább kevergetve még egy kávéskanál friss tejfelt és egy mokkáskanálnyi savót, vagy meggylevet vagy őszibaracklevet, vagy uborkalevet adjanak hozzá.”⁹⁵⁹ Egy másik otthoni recept így szólt: „kávéskanálnyi porrá tört virágport gondosan keverjük el friss tojássárgájával és ezt kenjük fel az arcra, pakolásként.”⁹⁶⁰

Különböző bőrtípusok (zsíros, száraz, vízhiányos) ápolására adott tanácsokat Fennesz Margit *A bőrápolás tudománya* cikksorozatában⁹⁶¹, melyben a gyógyszerári összetevők és konyhai alapanyagok alkalmazásának helyes használatáról világosította fel női olvasóit, rendkívül szakszerűen és laikusok számára is érthető módon. A lap kedvelt megunthatatlan kozmetikai témái voltak pakolások, melyek rendszerint a konyhában található zöldség, gyümölcs, tejtermékek összetevőkből álltak és örökérvényűek.⁹⁶² Fontos esemény előtt azt tanácsolták a nőknek, hogy kozmetikushoz 3 nappal, manikűröshöz 1 nappal az esemény előtt menjenek, fodrászhoz viszont csak aznap. Szépségrituálékat szedtek pontokba, képekkel illusztrálva azt, hogyan készüljön fel a nő egy-egy esti programra, a forró fürdőtől kezdve az orr púderezéséig.⁹⁶³ A lépésről lépésre illusztrált szépségápolási instrukciók nagyon népszerűek voltak, akár az évszaknak megfelelő bőrápolási praktikáról⁹⁶⁴ volt szó, akár villámszépség technikákról, melyeket bőrgyógyászok és kozmetikusok írásaiból állítottak össze a szerkesztők. Az olyan tévhitet is eloszlatták, miszerint a pattanásos bőr legjobb ellenszere a nemi élet gyakorlása, felvilágosítván a fiatalokat a hormonok és bőr struktúrájának kapcsolatáról és összefüggéseiről.⁹⁶⁵

Az 1970-es években, főleg a szemüket napi szinten sminkelő nőknek tanácsolták a szemöblögetést, melyhez szükséges volt a gyógyszerertárban vásárolt szemöblögető pohár és a „kendőn átszűrt langyos kamillaforrázat, háromszázalékos borvíz és szemvidító fű”, de akár az orosz tea is, amellyel a procedura végezhető. További ötletként szolgált gyantázás helyett a felolvasztott cukorral való otthoni szőrtelenítés.⁹⁶⁶

⁹⁵⁸ *Képes Újság, Film Színház Muzsika, Esti Hírlap.*

⁹⁵⁹ *Képes Újság* 1975. 16. évf. 29 sz. o.n.

⁹⁶⁰ *Népszabadság* 1976. 34. évf. 300 sz. 11.

⁹⁶¹ A zsíros bőr. *Nők Lapja* 1972. XXIV. évf. 4 sz., 26. A száraz bőr 14 sz., 26. A vízszegény bőr 42 sz., 27.

⁹⁶² Pakolást mindenkinek. *Nők Lapja* 1970. XXII évf. 32 sz., 26-27.

⁹⁶³ Szépítkezés ünnepi este. *Nők Lapja* 1972. XXIV évf., 1 sz., 26.

⁹⁶⁴ Kovács László, dr: Nyár végi bőrápolás. *Nők Lapja* 1972. XXIV. évf. 34 sz., 26-27.

⁹⁶⁵ Haraszi István, dr: Amit a bőrről tudni kell. *Nők Lapja* 1979, 9 sz., 25; 10 sz. 23.

⁹⁶⁶ *Népszabadság* 1979. 37. évf. 140 sz. 19.

Az 1970-es években a frizurák elkészítését ábrákkal illusztrálták, bemutatva a helyes irányba történő hajcsavarást, sőt az „apród frizura” otthoni elkészítését is, melyhez a hajcsavarókon kívül olló, csipesz és kellő „hajvágási érzék” volt szükséges.⁹⁶⁷ 1971-ben azt tanácsolták a nőknek esti „kikészítéshez”, hogy „*az alsó és felső szempillát fessük be erősen, műszempillát is felragaszthatunk, de ne túl nagyot, nem divatos. A szempilla fölé húzhatunk vékony csíkot, de „farkinca” nélkül. Az alsó szempilla alá festett csík vagy pillácskák sem divatosak.*”⁹⁶⁸ A felhelyezett műszempillák többszöri felhasználhatóságára mutat rá az a tanács, miszerint a műszempillák a ragasztótól és festéktől „*benzinben való áztatás után kefével tisztítható meg, utána visszanyeri eredeti szépségét.*”⁹⁶⁹ 1972-ben pedig az alábbi „szépítkezési fortélyal” tanulhatták meg a nők: „*Könnyebb a szemceruza használata, ha minden alkalommal megpuhítjuk a hegyét egy gyufa lángjával,*”⁹⁷⁰ amit bármilyen hihetetlen, de alkalmaztak is a nők. 1973-ban még nemcsak otthonra, de még a kozmetikákban is alkalmazták a tojáspakolást, igaz ott a fűrjtojásokat részesítették előnyben.⁹⁷¹

1974-ben a „folyékony szemhéjfestékek” nevezett szemtust csak hajszálvékonyan tanácsolták felfesteni, közvetlenül a szempillák tövébe, „fecskefarok” vagyis meghosszabbítás nélkül. Nappalra műszempilla helyett a természetes szempillák fekete szempillafestékekkel való kihangsúlyozását javasolták.⁹⁷² 1976-ban már nem volt divat a szemtus és a műszempillát is csak alkalmakra ajánlották a nőknek. A szempillaspirál és a szempillák tövének szemceruzával való árnyékolása azonban változatlanul divatos maradt.⁹⁷³ A szemtust fekete szemceruzával kezdték el helyettesíteni és azzal rajzolták körbe a szemet.⁹⁷⁴ A szemhéjat pedig krémes szemhéjfestékekkel színezték, mely esti programokhoz gyöngyházzsínű is lehetett. Az alapozóhoz száraz bőrűeknek napraforgó olaj hozzáadását javasolták, púdert azonban a természetesség látszata miatt csak az orra és az állra.⁹⁷⁵

1977-ben arckikészítéshez a következő sminkkészítmények voltak szükségesek: hidratáló krém, folyékony vagy kompakt púder, rúzs, ecset, „szemhéjárnyékoló”, kontúrceruza, szempilla és szemöldökfesték, kozmetikai kendők, vatta. 1979-ben pedig egy átlagos nő kozmetikai alapfelszerelése a következő volt: „*pipereszappan, fogpaszta, hintőpor, desodor-spray (vagy helyette, - ha jobban szeretjük - nem túl illatos kölnivíz), rúzs. arckrém, arclomosó,*

⁹⁶⁷ Készítsünk apródfrizurát. *Csili*.1970. 14. évf. 7 sz. 27.

⁹⁶⁸ Szilveszteri szépítkezés. *Népszava* 1971. 99. évf. 25.

⁹⁶⁹ Szilveszteri szépítkezés. *Népszava* 1971. 99. évf. 25.

⁹⁷⁰ Asszonyok szépítkezési fortélyai. *Nők Lapja* 1972. 16. évf. 10 sz. o.n.

⁹⁷¹ Mire jó a fűrjtojás. *Ország-Világ* 1973. 17. évf. 6 sz.30.

⁹⁷² Egy kis kozmetika. *Magyar Ifjúság* 1974. 18. évf. 50 sz.

⁹⁷³ Modern kozmetika. *Képes Újság* 1976. 17. évf. 41 sz. 30.

⁹⁷⁴ *Képes Újság* 1976. 17. évf. 1 sz. 37.

⁹⁷⁵ Kendőzés, arcápolás. *Népszabadság* 1978. 36. évf. 250 sz. 19.

*kézápoló zselé, lábsó vagy Fungifen, vatta, körömlakk ecsettel és acélon, körömmolló.*⁹⁷⁶ 1978-ban már megjelent a szempillaspirál, mint vonzó alternatíva az addigi „kefés” megoldás helyett.⁹⁷⁷ A szempillaspirálra kerülő festék már tusfesték jellegű és alkalmazása a következőképpen nézett ki: „A lakkot egy, szintén a csomagban található és az egyik végén elvékonyított papír rudacskával kell a pillákra rákenni és mindjárt utána a pillákat szétfésülni, hogy össze ne ragadjanak. A lakk krémmel eltávolítható, de akkor is vigyázni kell, hogy a szembe ne kerüljön.”⁹⁷⁸ Ezzel egy időben továbbra is forgalomban maradt, de egyre inkább háttérbe szorult a korommal készített tustáblácska. 1980-ban a kozmetikai tanácsadók 6-8 hetente a kozmetikusok által végzett tartós szempillafestést ajánlották és felhívták a figyelmet az otthoni tartós szempillafestés veszélyeire, valamint arra, hogy a kozmetikusok által használt szempillafestéket szigorúan tilos hajfestékekkel helyettesíteni.⁹⁷⁹ A szemöldök és szempilla ápolására továbbra is ricinusolajat ajánlottak.⁹⁸⁰

1982-ben az ajkak kiemelésével kapcsolatban azt tanácsolták, hogy száj kontúrozásánál a kontúr legyen sötétebb, mint a rúzs. (Ez a szokás majd a kilencvenes években újra visszatért, amikor a nők fekete szemceruzával kontúrozták az ajkukat.) A nyolcvanas években már nem a kis finom vonalú ajkak, hanem a dús száj jött divatba. Aki naponta sminkelt, az pedig legalább hetente egyszer citromlébe mártott gézzel törölte át az arcát.⁹⁸¹ Az 1980-as években általános divattá vált a szájfény. Bár 1978-ban is használták már azok, akik hozzájutottak, de olyannyira nem volt elterjedt, hogy elnevezésével még viccelődtek is, Karinthy „fülolaj” elnevezésével rokonították a „szájfény” nevet.⁹⁸² Ha mégis rúzs felé hajlottak a nők, akkor gyöngyházfényűt tanácsolták nekik, mégpedig a Caola család „a szépség fegyvere” szlogenellátott Tímea rúzsai közül, amely repertoárjában a rúzsokon kívül 4 féle szájfény is elérhető volt.⁹⁸³ 1986-tól jöttek divatba a „vízálló, csókálló” Mystic rúzsok, amelyek azt ígérték, hogy felkenés után mindenki ajkán más színűvé válnak. A fiatal 16-25 éves korosztálynak szánták, és valóban ők voltak azok, akik rajongtak érte. Több színben volt kapható, de az igazi népszerűségét inkább a színének változtatásával érte el. A sárga narancsvörössé, a türkiz lilás pirossá, a zöld kékes piros árnyalatúvá változott a reklám szerint.⁹⁸⁴ A szín intenzitását állítólag viselőjének

---

⁹⁷⁶Kozmetikai kelléktár. *Népszava* 1979. 107. évf. 170 sz. 11.

⁹⁷⁷Ceruzával, ecsettel. *Népszabadság*. 1978. 36. évf. 291 sz. 18.

⁹⁷⁸A kozmetikus- orvos tanácsai. *Népszava* 1980. 108. évf. 109 sz. 10.

⁹⁷⁹A kozmetikus- orvos tanácsai. *Népszava* 1980. 108. évf. 109 sz. 10.

⁹⁸⁰*Magyar Hírlap* 1974. 7. évf. 289 sz. 12.

⁹⁸¹Fortélyok szépségápoláshoz. *Ország- Világ* 1982. 26. évf. 42 sz. 30.

⁹⁸²Szájfény. *Magyar Nemzet* 1978. 34. évf. 238 sz. 4.

⁹⁸³*Ország-Világ* 1986. 30. évf. 21 sz. 18.

⁹⁸⁴*Magyarország* 1986. 23. évf. 38 sz. o.n.

temperamentuma és az ajak hőmérséklete befolyásolta. 1987-ben jelent meg arany és lila színben is, és dekorkozmetikai szempontból a korszak legnépszerűbb terméke volt.

Kánikulában azért tanácsolták a púder használatát, mert: „felszívja az izzadságot”.⁹⁸⁵ Az 1980-as években a szemhéjpúdereket és a krémes festékeket divatja sűrűn váltakozott, az arc kontúrozásánál pedig a pirosító helyett, inkább a bronzosító lett uralkodóvá.⁹⁸⁶

A házi készítésű arcpakolások és praktikák terén a szépségtanácsadó rovatok már nem igazán tudtak újat mondani. Az évtizedek óta alkalmazott tojás-, olaj- és gyümölcspakolások továbbra is népszerűek voltak, felturbózva egy kis citrommal, mézzel és tejjel.⁹⁸⁷ Tyúktojás helyett, olyannyira divattá lett a fürjtojás, hogy már fürjtojáspor is forgalomba került, amiből nagyon kellemes arcpakolásokat lehetett készíteni.⁹⁸⁸ 1985-ben arra figyelmeztették a nőket, hogy nem mindenkinek ajánlott a nyers zöldségekből, gyümölcsökből való arcpakolás, mert például az allergiásoknak sok kellemetlenséget okozhatnak. A gyümölcs és zöldségpakolások utáni napozás pedig kifejezetten ellenjavallott volt.⁹⁸⁹

Bár már 1979-ben felhívták a nők figyelmét arra, hogy a hajnak káros az állandó jellegű hajcsavarás vagy a túlságosan feszes konty,⁹⁹⁰ valószínűleg a divatkövetés miatt, a „trendi nők” ezt nem vették figyelembe. 1984-ben a szépségrovatokban (valószínűleg a frizuradivatban történt változások miatt is) már határozottan kijelentik, hogy a konty és a csavarókkal való alvás ideje lejárt, az otthoni frizurakészítés alapkelléke a jó hajszárító, amelyik legalább ezer wattos. Félhosszú frizura volt ekkoriban a divat, valamint a legfiatalabbaknak a rövid „süni-frizura”, amelyet mosás-szárítás után elég volt kézzel összeborzolni ahhoz, hogy tökéletes legyen.⁹⁹¹

4.3.4. A szépségtanácsok otthoni, gyakorlati megvalósulása

A szépségtanácsadó könyvek, a női magazinok és napilapok kozmetikai tanácsain túl, a divatos nőknek ezekben az évtizedekben is meg voltak a saját maguk által kialakított szépségápolási praktikái, melyek a szépségtanácsadó könyvek és rovatok tanácsaiból, a hiánygazdaság adta lehetőségeiből, és a szomszédasszonyok, valamint saját meglévő tapasztalataik ötvözetéből

⁹⁸⁵ Kozmetika kánikulában. *Ország-Világ* 1983. 27. évf. 31 sz. 30.

⁹⁸⁶ A láthatatlan smink. *Magyar Nemzet* 1984. 47. évf. 282 sz. 14.

⁹⁸⁷ Házi kozmetika. *Népszabadság* 1983. 41. évf. 131 sz. 4.

⁹⁸⁸ *Népszava* 1981. 109. évf. 176 sz. o.n.

⁹⁸⁹ Ha jön a nyár. *Népszava* 1985. 113. évf. 134 sz. 9.

⁹⁹⁰ A haj védelme. *Magyar Szó* 1979. 36. évf. 300 sz. 11.

⁹⁹¹ Nőies és praktikus. *Magyar Nemzet* 1984. 47. évf. 270 sz. 11.

tevődtek össze. A háztartási tanácsadók konyhai alapanyagú szépségreceptjei nagyjából megegyeztek a szépségrovatok házi készítésű pakolásaival, melyeknek összetevői minden konyhában megtalálhatóak voltak. Ezek az évtizedek során sem változtak, az élesztő, az olaj és a különböző gyümölcs és zöldségpakolások aktuálisak maradtak, és különböző házimunkák végzésekor is alkalmazhatóak voltak. Zsíros krém helyett vaj vagy tejföl, arclemosó helyett nyers tej vagy finom étolaj, arcpakolások gyanánt pedig a félkész konyhai étkek kerültek felhasználásra.⁹⁹²

Az 1970-es évekre az igényes nők körében már elterjedt az arckrémek használata. Sertézsírt már legfeljebb csak arcpakolásba alkalmaztak. De olyanok is voltak, akik a drogériai krémek helyett inkább a kozmetikusoktól vásároltak otthonra arckrémet. *„Nagyon sok kozmetikus főzött krémet a mesterétől megszerzett receptek alapján. Még annak idején én is főztem krémet. A patikába megvettük az alapanyagokat, és amit elkészítettünk, megvehettük a vendégek otthonra.”*- mesélte Gallai Zsuzsa mesterkozmetikus. Ezeket a krémeket a kozmetikusok kis tégelyekbe kimérve értékesítették kizárólag a vendégkörükön belül.

Kozmetikusok által főzött krémek tégelye a 1970-es évekből, Báthory Katalin mesterkozmetikus tulajdona.

---

⁹⁹² Okos Kata. Nők Kalendáriuma. 1962. 179.

„Nekem azt mondta a kozmetikusom, hogy T vonalban zsíros, másutt száraz a bőröm. Javasolt is egy általa készített kenőcsöt pontosabban krémet. Ez kb. egy hónapra volt elég. Azt mondta, hogy este fürdés után kenjem, inkább csak a száraz részekre. Megmutatta, hogy szem alatt kezdjem, kifelé, az arccsontnál pedig körkörösén kellett bemasszírozni, s legvégén a kézen lévő maradékot a T vonalra. Kencéért havonta mentünk, az árára nem emlékszem, de nagyon kevés volt a zsebpénzem és futotta rá, tehát nagyon olcsó lehetett.”⁹⁹³

A nők külső megjelenésének alakulását a mindenkori divat és annak képviselői határozzák meg. A hatvanas évek mozifilmjeinek műszempillás nyugati színésznői hatással voltak a magyar nőkre és követendő szépségideáloknak számítottak, már amennyire ez egy államszocializmusban megvalósítható volt. „Sokszor szerettem volna úgy kinézni, mint Gina Lollobrigida vagy Sophia Loren. Szerintem nincs ebben semmi rossz. Így voltunk ezzel akkoriban. Olyan frizurát kértünk a fodrásztól, mint amilyen nekik volt a filmben és olyanra festettük a szemünket is.”⁹⁹⁴ A színésznők mellett a TV elterjedése is befolyásolta a mindennapi nőket. A TV bemondónők szinte családtagokká váltak és frizurában, sminkben követendő példák lettek az átlagos nők számára is. Ez nem feltétlenül járt együtt tudatos önmegvalósítással, inkább az utánzás kifejeződése érvényesült. A fogyasztásra azonban mindenképp kihatott, hiszen a szépségetalonként számon tartott színésznők és TV-s személyiségek meghozták a kedvet a nők újfajta szépségörületéhez, melyhez a szempillafestéken át vezetett az út. A szempillafesték reklámjai rendszerint szerepeltek a női lapok reklámfelületein. Ezek a szempillafestékek valóban nagyon népszerűek voltak és részeivé váltak a mindennapi női szépségápolásnak. „Abban az időben még nem volt szempilla spirál. Nekem egy téglalap alakú dobozkám volt, az belül ketté volt osztva, egyik felében egy kis kefe, a másikban a fekete festék. Meg kellett nedvesíteni a kis kefét és azzal felvinni a szempillára a festéket.”⁹⁹⁵

---

⁹⁹³Interjú Horváth Judittal. Interjút készítette Kovácsné Magyarai Hajnalka. 2019. 07. 28. Interjú a szerző tulajdonában.

⁹⁹⁴Interjú Antalné Rády Babival. Interjút készítette: Kovácsné Magyarai Hajnalka. 2020. 05. 06. Interjú a szerző tulajdonában.

⁹⁹⁵Interjú Horváth Judittal. Interjút készítette: Kovácsné Magyarai Hajnalka. 2020. 05. 06. Interjú a szerző tulajdonában.

Szempillafesték az 1970-es évekből. Forrás: magángyűjtemény.

„Igen, volt ilyen szempillafestékünk. Kis kefe meg egy hosszúkas kis doboz, benne a koromfesték, azon kellett többször végighúzni. Hogy ne legyen darabos, egy kis vizet tettünk hozzá.”⁹⁹⁶ A későbbiekben forgalomba került a szempillaspirál is, melyet abban az időbe „szempillatusnak” neveztek.

A hagyományos szemtus mellett, forgalomban volt egy gumis állagú is, melyet a nap végén nem lemosni, hanem lehúzni kellett. Egyik interjúalanyom így emlékszik vissza rá: *„A ’70-es években már festettem a szememet, akkor kihúztuk fekete szemhéjtussal. Nekem volt lehúzható is. Olyan vékony ecsetes üvegecskében volt. Reggel egy vonallal kihúztam a szemhéjamon és kicsit tovább. Az állaga olyan nyúlós, gumis volt, amikor este egybe lehúztam az újammal. A szemem sarkában napközben - pláne ha sokat nevettem - a nedvességtől felkunkorodott kicsit a vége. Más nem nagyon vette észre, de engem zavart és olyankor inkább lehúztam. Nem maszatolódott el, hanem egybe lejtött, esetleg elszakadt lehúzáskor, de körömmel le tudtam szedni. Szerettem. Talán vízálló is volt, úgy rémlik.”⁹⁹⁷*

⁹⁹⁶Interjú A. Ildikóval. Interjút készítette: Kovácsné Magyarai Hajnalka. 2020. 05. 06. Interjú a szerző tulajdonában.

⁹⁹⁷Interjú Horváth Judittal. Interjút készítette: Kovácsné Magyarai Hajnalka. 2020. 05. 06. Interjú a szerző tulajdonában.

A szemceruza használatára egyik interjúalanyom, akinek az anyukája a hetvenes években volt fiatal, így emlékszik vissza: „Ezt a trükköt kiskoromban láttam Anyukámtól és mai napig alkalmazom. A szemceruza hegyét a gyufa lángjával megpuhította és sokkal intenzívebb és tartósabb maradt a színe.”(G. Renáta)

Azok a nők, akik nem jutottak el fodrászhoz, de követték a frizuratrendeket, megtanulták otthon alkalmazni a korabeli praktikákat. Volt, aki évente kétszer saját magának bedauerolta a haját, és olyan is, aki hetente egyszer hajcsavarókra tekerte, hajhálóval bekötötte, és egy éjszakán át a fején hagyta a csavarókat. A dauerhoz facsavarókat használtak, a berakáshoz pedig alumínium csavarókat, amelyeknek a végén egy fagömb volt a gumira helyezve, és ezzel rögzítették a tincseket.

Alumínium hajcsavarók az 1970-es évekből. Forrás: magángyűjtemény.

Vidéken, aki nem rendelkezett hajcsavaróval, az kukoricaszárra tekerte a haját. „Nekem nem volt hajcsavaróm. Kukoricaszárat vágunk le vékonyabbat, vastagabbat, két végét bevágtuk, felcsavartuk rá a hajunkat és befőttes gumival rögzítettük. Ez volt nálunk a hajcsavarás.”⁹⁹⁸ Az 1980-s évek elején jött divatba a sokkal kényelmesebb műanyag hajcsavaró, amit ha magukon is hagytak a nők, sokkal kényelmesebb volt az éjszakai alvás.

---

⁹⁹⁸ Nőként a szocializmusban. *Anno Budapest rádióműsor*. Klub Rádió. 2020. 05.03
<https://www.klubradio.hu/adasok/milyen-volt-nonek-lenni-a-szocializmusban-112319> (Letöltés: 2020. 06. 26)

Az 1970-es évek konty-divatjára nem egyformán reagáltak fővárosban és vidéken. A Budapesten divatos, fodrász által elkészített kontyos nőket sok esetben „kétfejű asszonyok”-nak nevezték a falusi és vidéki emberek.⁹⁹⁹ Szintén hajápolással kapcsolatban arra emlékeztek vissza, hogy „ameddig nem volt hajszárítónk, a kályha mellett szárítottuk a hajunkat.”¹⁰⁰⁰

Rúzsok esetében a hatvanas évek elején még a zsírosabb összetételű és a piros árnyalatok voltak népszerűek, a későbbiekben a színek a divathoz igazodva, hol világosabb, hol sötétebb tónusúak lettek. „Az Opera rúzs tényleg nagyon jó volt és nagyon piros.”- mesélte egy hatvan feletti visszaemlékező.¹⁰⁰¹ Zsírosságuk miatt ajakápolóként is kitűnően funkcionáltak. A hetvenes éveket megidézve, az Opera mellett többen a Camea rúzsra emlékeztek még vissza: „Nekem Camea rúzsom volt, nagyon szerettem. Ez olyan gyöngyházás rózsaszín volt és nagyon finom volt az illata” vagy „Camea, olyan zsíros és rózsaszín rúzs...olyanom volt.” Arra a kérdésemre, hogy szerették-e azt a választ kaptam: „Nem volt más. Végülis, akkor szerettük a nővéremmel.”¹⁰⁰²

Camea rúzs az 1970-es évekből. Forrás: magángyűjtemény.

---

⁹⁹⁹ Uo.

¹⁰⁰⁰ Uo.

¹⁰⁰¹ Uo.

¹⁰⁰² Interjú K. Judittal. Interjút készítette: Kovácsné Magyarai Hajnalka. 2020. 05. 06. Interjú a szerző tulajdonában.

A szőrtelenítést, amely a testképpel kapcsolatos mentalitásban akkor még nem játszott alapvető szerepet, a nők otthon borotvával vagy szőrtelenítő krémmel oldottak meg. „1966-ban voltam 18 éves, akkor kezdtem el szőrteleníteni. Lehetett kapni egy krémet, aminek olyan záptojás szaga volt... órákig kellett szellőzteni használat után..de hatásos volt.”¹⁰⁰³ - mesélte Ani, az akkor 18 éves fiatalasszony. Majd hozzátette: „Volt olyan barátnőm, aki bizony még a mellbimbója körül is kénytelen volt borotvát használni. Ő a hónalját is inkább borotválta. Tabutéma volt ez akkoriban...”¹⁰⁰⁴

A legtöbb nő a kozmetikai szépségtanácsadó cikkek ellenére is a borotvált használta még a nyolcvanas években is: „Apukámnak még olyan zsilettpengés hagyományos borotvája volt. Ő nem tudta, de mindig ezt használtam. Leültem a kád szélére, borotvahabbal bekentem a lábszáram és leborotváltam. Volt, hogy néha belevágtam, akkor timsót szorítottam rá. Az egy olyan nagy tömb volt és emlékszem, fent volt a gyógyszeres szekrényünk tetején.”¹⁰⁰⁵ Később a hagyományos borotvák helyett már eldobható- és a villanyborotvát használtak a nők, még később epilátort. A szőrtelenítés, mint testképpel kapcsolatos társadalmi elvárás alapvetően a rendszerváltás után köszöntött be. Elsőként azon nők esetében vált dominánssá, akiknek testük a nyilvánosság elé került, és fontos volt az esztétikai megjelenésük, legyen szó a modellekről, sportolókról, vagy az éjszakai élet szereplőiről. Mint legtöbbször a történelem folyamán, ők voltak a testideállal kapcsolatos változások valódi influenszerei.¹⁰⁰⁶

---

¹⁰⁰³Interjú Hajnalné Nagy Annamáriával. Interjút készítette: Kovácsné Magyarai Hajnalka. 2020. 04. 18. Interjú a szerző tulajdonában.

¹⁰⁰⁴Uo.

¹⁰⁰⁵Kovácsné Magyarai Hajnalka: „Hiszen még a felkelés első hetében, a tüzszünetben is jöttek hölgyek szőrtelenítésre.” - A nők szőrtelenítési szokásai a Kádár-kori szocializmusban. *Napi Történelmi Forrás*. 2020. 05. 12

<https://ntf.hu/index.php/2020/05/12/hiszen-meg-a-felkeles-első-hetében-a-tűzszünetben-is-jöttek-hölgyek-szőrtelenítésre-a-nők-szőrtelenítési-szokásai-a-kádár-kori-szocializmusban/> (Letöltés: 2020. 06. 26)

¹⁰⁰⁶Uo.

5. ÖSSZEGZÉS

Disszertációm a kádári szocializmus modern „trendi” nőjének a szépséghez való viszonyát, valamint szépségápolási szokásait és lehetőségeit igyekezett feltárni és bemutatni, azon politikai, gazdasági és mentalitásbeli változások kontextusában, melyek hatással voltak rájuk. A dolgozat ezen túlmenően részletesen foglalkozott a hazai kozmetikai szolgáltatóipar államszocializmusbeli jellegzetességeivel, bemutatva a különböző eljárásokat, technikákat, ezek változásait éppen úgy, mint társadalmi-gazdasági hátterét. A kutatás keretében párhuzamosan igyekeztem feltárni a szépségápolás, a higiénia, a nőideál/szépségideál, mint társadalmi konstrukciók változásainak, valamint a szépségipar történetének társadalmi, gazdasági és mentalitástörténeti összefüggéseit.

Értekezésem három fő részre tagolódott: a „Nőkép és női szépségideál változásai”, „A kozmetikai ipar és a kozmetikai gyakorlat alakulása (1956-1989)” valamint a „Szépségápolás és higiénia” fejezetekre, melyek közül a középső blokk képezte kutatásom központi témáját. A hazai szépségipar korabeli gazdaságtörténeti elemzésen túl, behatóan foglalkoztam a kozmetikai gépek, eszközök, eljárások ismertetésével/bemutatásával, a hiánygazdaság adta speciális lehetőségek feltárásával, a szépségipari egységek/üzletek mindennapjainak bemutatásával, és a kozmetikus szakma gazdasági, társadalmi-, és mentalitástörténeti változásainak végig követésével. Kiemelt hangsúlyt helyeztem annak a paradigmaváltásnak a bemutatására, amely a Kádár-korszak szépségápolással kapcsolatos mentalitását jellemezte a Rákosi-korral szemben, ami gyakorlatilag a szépség és szépségápolás „rehabilitációját” jelentette. Az ezt megelőző „Nőképek és női szépségideál változásai” fejezettel igyekeztem bemutatni azt a fajta szerepkonstrukciós modellváltozást, melyet időszakosan politikai, gazdasági, vagy éppen társadalmi változások határoznak meg, és ezzel a szépségápolási tendenciákat is befolyásolni képesek. (Az már más kérdés, hogy a szépségápolásnak akár professzionális, akár otthoni praktikákról legyen szó gazdasági feltételei is vannak.) Hiszen a szépségideálok nem ősidőktől létező esszenciák, hanem ugyanolyan társadalmi konstrukciók, mint például az értékrendek, melyek történelmi korszakonként, továbbá kultúránként változhatnak. Végül a „Szépségápolás és higiénia” fejezetet a néprajzi és higiéniatörténeti feldolgozáson túl, leginkább a gazdag tárgyi gyűjtemény és a színes oral history tette igazán értékessé, mely demonstrálta azt, hogy a szépség, mint társadalmi konstrukció, és az annak való elérése, hogyan realizálódott egyénekre bontva a kutatott korszak nőtársadalmának mindennapjaiban.

Kutatásom kezdetén olyan kérdésekre kerestem válaszokat, melyeket úgy gondolom sikerült tisztáznom, és most kronologikus sorrendben végig igyekszem összegezni ezeket.

- Első tisztázandó kérdés az volt, hogy miként alakult a nőkép és szépségideál változása a kutatott korszak során, és hogyan befolyásolták mindezt a társadalmi, politikai, mentalitásbeli változások? Hogyan viszonyultak a korszak női generációi a hivatalos szovjet nőkép mellett, a „hanyatló nyugat” divatnőjének jelenségéhez? Milyen volt a Rákosi-korral szembeni Kádár-kori „trendi” nő, és milyen volt a társadalmi elfogadottsága?

1950-es évek nőideáljáról szóló diskurzusban jelen volt egyrészt a hivatalos, az állam által propagált szovjet típusú rendszernek megfelelő nőkép, és egy nem hivatalos, nonkonformista női modell, mely magában ötvözte a korábbi rendszer „burzsoá csökevény” ízlését és a beszivárgó nyugati trendeket. Korabeli nyomtatott források a hivatalos nőképet idézik, mely mögött a társadalmi közízlésen és nőformáláson túl politikai cél, a szovjet típusú rendszernek való megfelelés állt, kutatásom során feldolgozott magánfotográfiák azonban olyan nőket jelenítenek meg, akiknek fontos önkifejezés lehetett a szépség.

A Rákosi-korszakban a szovjetizált nő politikailag ideállá való propagálásával, a divat követése egyfajta mérsékelt, magánlázádnak minősült. Feltételezhetően a rendszerkonform nők sem feltétlenül a szépség iránti vágyat utasították el, hanem sokkal inkább a biztonságot választották a szürke tömegbe való beolvadással. Természetesen közöttük is lehettek olyanok, akiket a teljes vagy részleges identifikáció, a rendszer által meghatározott mintával való azonosulás motivált, de leginkább a politikai nyomás elfogadása, a büntetéstől való félelem és a nagyfokú hiány indokolhatta a konformitást. (Továbbá azokat sem zárhatjuk ki, akik számára indifferens volt a szépség és nőiesség.) A divat követése ebben a korszakban egyfajta mérsékelt, magánlázádnak minősült, és a nyugati trendeket követni igyekvő, rúzsosított ajkú és „burzsoá szokásaival” a szürke tömegből kitűnő „trendi nő” nonkonformistának számított, a kor interpretációja szerint pedig rendszerellenes viselkedést produkált.

Ezzel szemben, a Rákosi-korszak propagált „traktoros lányai” és dolgozó asszonyai után 1956-ot követően, egy olyan paradigmaváltás következett be, melynek során a Kádár-kori nőideál sokkal közelebb került a korabeli közvélemény által preferált nőtípushoz, és egyre inkább távolodott az egykori szovjetizált mintától. A szovjet típusú nőideál megszűnt kötelező módon követendő példának lenni, a divatot követő nők pedig ezen túl inkább a nyugatról beszivárgó trendeket kezdték el követni, már amennyire ez az államszocializmus keretein belül lehetséges volt. A hatvanas évektől a modern „pesti nő” púderfelhőbe burkolta magát, piros

rúzszt kent az ajkára, nejlonharisnyát húzott és túsarkúban járt (még ha az nehezen is volt beszerezhető). A divat és szépségápolás nem volt politikai kérdés többé, kritizálói sokkal inkább a társadalom konzervatívabb gondolkodású rétegeiből tevődtek ki, akik nem vették jónéven a nők ilyesfajta „lázasát” egy olyan világban, melyben a „szocialista erkölcsöt” egyfajta tradicionális konzervativizmus jellemezte. Az idősebb generációk továbbra is a hagyományos női szerepeket hangsúlyozták, a fiatalabbak pedig a modern kor nőjének ideálját hirdették, mely egy sajátságos szocializmus kori „trendi nőképet” teremtett. A hetvenes években a modern „trendi” nő emancipált volt és nem akart többé a munka mellett „háztartási robot” is lenni, ura akart lenni saját életének és rendelkezni önmaga teste felett, ami újabb mentalitásbeli problémát generált a konzervatív gondolkodásúakkal. A nyolcvanas évek egyre erősebb nyugati befolyása, és a modern tömegkommunikáció hatása pedig egy újabb nőképet állított a divatot ekkor már naprakészen követő magyar, modern “trendi” nőknek, melybe már a konzervatív mentalitású társadalom egy letűnt kort képviselt. Végigtekintve a Kádár-kori szocializmus évtizedekre lebontott nőképein megállapíthatjuk, hogy a nőkép és nőideál változások nem önmaguktól kialakuló szuverén fogalmak, hanem politikai, társadalmi és gazdasági változások által befolyásolt női szerepkonstrukciók.

A Kádár-korszak nőképeinek változása és folyamatos alakulása a korabeli nőtársadalom szépségápolási szokásait és tendenciáit is érintette. A nők szépségápolási igénye megnőtt, és a professzionális szépségápolási szolgáltatások igénybevétele megsokszorozódott. A nők szépség iránti vágya megszűnt politikai kérdés lenni, és nyíltan felvállalva látogathatták a korabeli állami és szövetkezeti fodrászüzletek fodrászatait és kozmetikáit. Ehhez kapcsolódik a disszertációm elején felvetett következő kérdés:

- Hogyan fért meg/létezett és működött egy olyan „luxusszolgáltatás”, mint a kozmetika a Kádár-korszak látszólagos puritanizmusa idején? És egyáltalán, luxusszolgáltatásnak számított-e akkoriban a kozmetika?

A háború előtti időkben a kozmetikusok, akiknek tevékenysége néha orvosi kompetenciákat feszegetett, olyan kozmetikai luxus-kezeléseket végeztek, mint az arcfehérités, mélyhámlassztás, szemölcs- és anyajegy eltávolítás, vagy a diatermiás géppel¹⁰⁰⁷ végzett szőrtelenítési eljárások. A Rákosi-kor erőltetett puritanizmusa és ínsége idején azonban a kozmetika, „burzsoá” volta miatt, mind politikailag, mind társadalmilag „mostohagyermekké” minősült, és a nők többnyire titokban jártak el szépítkezni, már akik megtehették. A Kádár-korban, mint láttuk, a szépségápolás már nem ütközött a politikai érdekekkel. A hatvanas

---

¹⁰⁰⁷ Hőfejlődéssel járó nagyfrekvenciájú orvos-kozmetikai gép

években sorra nyíltak az állami és szövetkezeti üzletek, a hetvenes években pedig már „futószalagon” szépítették a szépségipari szolgáltató egységekben a nőket. A szépségápolás mindenki számára elérhetővé vált, de pont ez a tömegessé válás volt az, amitől a kozmetikai szolgáltatások veszítettek „luxus-értékükből.” A szolgáltatások árai alacsonyok lettek, és ennek megfelelően a kezelések is leegyszerűsödtek. Olyan luxus-kezeléseket, mint a ráncatlanítás, szeplőhalványítás, végleges szőrtelenítés, csak az a csekély számú, régi évtizedes múlttal rendelkező kozmetikus-magánkisiparos végzett, aki a kisiparosok számára kedvezőtlen körülmények között is magánzó maradt. Az Állami Fodrászatok és a Szövetkezeti Üzletek a puritán szocialista ízlésnek és pénztárcának megfelelő kezeléseket biztosítottak (kis és nagy arckezelést, szemöldökszedést, szemöldök-és szempillafestést, gyantával való szőrtelenítés) a divatos szocialista nőnek. Ilyen körülmények között tehát, bár a nők mindennapjaivá vált a professzionális szépségipari szolgáltatások igénybevétele, ezek a szolgáltatások nem számítottak luxusnak, sem árban, sem minőségben.

- Milyen nehézségekbe ütközött a professzionális szépségápolás a hiánygazdaság idején és hogyan tudták ezeket a problémákat a kozmetikusok orvosolni?

Az ötvenes évek végén és hatvanas évek elején, a kozmetikusoknak gyakorlatilag a „semmiből” kellett kozmetikai krémeket, pakolásokat készíteniük. Krémeket főztek egykori mestereik „titkos” receptjei alapján, és zöldségeket, gyümölcsöket, tojást alkalmaztak szépítőszerekként. A későbbiekben a KHV-tól vásárolhattak nagy kiszerezésű és alacsony hatóanyagú professzionális kozmetikumokat, amelyeket, mint kutatásom során kiderült, igyekeztek egyéni módon, saját kreativitásuk alapján felturbózni vitaminokkal és fürjtojással. A professzionális kozmetikai anyagok beszerzése során a kozmetikusok a hiánygazdaság által létrejött további „kiskapura” is rátaláltak, ezen keresztül feketén szerezték be, és saját zsebből fizették azokat a külföldről behozott kozmetikumokat, amelyeket a kezelésekhöz használtak, és amit a hálás vendég borralalóval jutalmazott. Mindezek mellett, vagy ellenére kellemesen emlékeztek vissza ezekre az időkre, sőt interjúalanyaim szerint az 1970-es évek voltak a kozmetikai szolgáltatóipar legdinamikusabb időszakai.

- Nyugat vagy inkább a Szovjetunió volt a követendő minta a szépségipari technológiák tekintetében?

A szovjet nőtípus idolja, már a Kádár-kor kezdetén lecsengett, de szépségápolási technológiákban a magyar szépségipar a nyolcvanas évekig mégis közelebb állt a szovjet mintához. Kivételt képeztek ez alól a régi időkből fennmaradt magánkozmetikusok, akik félig legálisan, de inkább illegálisan továbbra is alkalmazták diatermiás gépüket. A hatvanas évektől

egyre jobban szivárogtak be a nyugati divattrendek, nemcsak az öltözködés, de a szépségápolás terén is, így a divatos „pesti nő”, ha fáziskéséssel is, de informált volt a nyugati trendekről. A hetvenes évek sajátos szocialista fogyasztói magatartásával rendelkező, és az addigra emancipálódott magyar nő, egyre inkább a Nyugathoz vonzódott és a „kinti” szépségtechnikák érdekelték, a nyolcvanas évektől pedig a nyugati használt gépek és szoláriumok behozatalával, a magánkozmetikák beteljesítették a magyar „trendi” nő akkori elvárásait.

- Milyen szépségápolási praktikákat tanácsoltak a korabeli nőknek és hogyan valósult ez meg a gyakorlatban?

Feldolgozva a korabeli kozmetikai és szépségtanácsadó könyveket, kiadványokat és folyóiratok/magazinok/napilapok szépségrovatait, továbbá az oral history műfajának köszönhetően úgy gondolom, kutatásomban erre a kérdésre meglehetősen komplex választ tudtam adni. A Rákosi-korszakban még ugyanazt az Alumol krémet használták arc- és lábápolásra egyaránt, a szépségtanácsadó rovatok pedig disznózsírt ajánlottak a nők arcára, és vizes borogatásokat. A szépségápolási rovatok sokkal inkább tisztálkodási felvilágosításnak és higiéniai propagandának feleltek meg, mintsem holmi „kenceficézésről” szóló rovatnak. A Kádár-korszakban az a nő, aki szép akart lenni, megtehetette, hogy kozmetikumokat használ, sőt púdert és rúzszt is használhatott. A szépségtanácsadó rovatokban rengeteg zöldség- és gyümölcspekolás receptjeivel találkozhatunk, valamint olyan szépségreceptekkel, amelyek általában olyan konyhai alapanyagokból álltak, mint az olaj, liszt, tojás, só, stb. Ugyanezen időszakban a magyarra lefordított szovjet szépségtanácsadóknak a nők bonyolultabb receptekkel találkoztak, amelyek elkészítése legtöbbször lehetetlen volt, mert olyan összetevőket tartalmazott, amelyhez nehezen lehetett hozzájutni, és elkészítése szakértelmet kívánt.

A kádári szocializmus „trendi” nője a kozmetikai kezeléseken és az otthoni arcpakolásokon kívül némi fáziskéséssel bár, de követte a nyugatról beszivárgó smink- és frizuratrendeket is, és a szépségrovatoknak és tanácsadó könyveknek köszönhetően, ezt megtanulta odahaza, tükör előtt elvégezni. Megtanulta a szemceruza és a szemtus használatát (követve mindig az aktuális divattrendet), a helyes púderezést és arcpirosítást, bár néha előfordultak olyan tévedések, hogy cipőkrémmel festették be szempilláikat, szempillafesték helyett. A „trendi” nő bár hetente járt fodrászhoz, odahaza is becsavarta a haját és azzal aludt egész éjszaka, hogy reggelre szép legyen, és természetesen a kor divatja szerint rendelkezett egy-két parókával, vagy legalább pepivel.

A korszak elejére jellemző higiéniai felvilágosítások megmaradtak, de a mindennapi mosakodás helyett a korszak végén, már inkább addig tabutémának számító intimhigiéniai témák kerültek előtérbe. További népszerű téma volt a szőrtelenítés, amely a szoknyák rövidülésével és a testképpel, illetve szexualitással kapcsolatos mentalitásváltozás miatt vált aktuálissá.

A Kádár-kori szocializmus „trendi nője” hosszú utat tett meg a hivatalos propagált nőkép követéstől az emancipált nő tudatosan formált önmegvalósító nőideáljáig. Felmerül a kérdés, hogy vajon a Rákosi-féle erőltetett emancipációnak volt-e köze a nők későbbi emancipációs törekvéseihez? Vajon a nyolcvanas évek divatos rendőrnői igazából az ötvenes évek propagált traktoros lányainak az utódai? De míg az egyik az erőltetett emancipáció produktuma, a másik a nők tudatos választása. Véleményem szerint (mely, noha más kontextusban, de egyezik Schadt Mária nézeteivel¹⁰⁰⁸), ha nem is egyenes ágú következménye egyik a másiknak, de a nők önállósulási vágya vagy ennek lehetősége, az ötvenes években gyökerezik. A szocializmus kori „trendi nőnek”, hol a politikai propagandával, hol a társadalmi konvenciókkal kellett szembenéznie, és oly módon lavíroznia, hogy ne váljon se államellenségé, se a társadalom által megbélyegzett „rossz nővé”. Vonatkozzon ez, akár önmegvalósítási vágyainak, vagy akár szexuális szabadelvűségének felvállalására nézve, és annak külsődleges demonstrációjára. Mindebben természetesen voltak különbségek az egyes női generációk tagjai között.

Végezetül, véleményem szerint a szocializmus bármely szakaszában, függetlenül annak puritánságától vagy hiánygazdasági jellemzőiről, a nők szépség iránti vágya mindig jelen volt, és egyéni életstratégiák és némiképp paradox módon a hiánygazdaság határozták meg annak gyakorlati megvalósulását. A Rákosi-kor szovjet típusú rendszerében a szépségápolást hivatalosan, mint a „jól-lét” egy fajta megnyilvánulását a kizsákmányoló osztályokhoz, de legalábbis a középosztályhoz a kispolgársággal bezárólag társították. A kádári konszolidáció pedig, elhozta a professzionális szépségápolás rehabilitációját, létrehozva egy sajátos specifikus szegmenst, a szocializmus „megfizethető luxusát”, mely igaz, hogy „*kicsit sárgább, kicsit savanyúbb, de a miénk*”¹⁰⁰⁹ volt. Disszertációm arra is rávilágít, hogy a szépségápolás rehabilitációja, sőt ezen túlmenően a szépségipari egységek számának rohamos növekedése a

---

¹⁰⁰⁸Schadt Mária az ötvenes évek modern dolgozó nőjét a későbbi évtizedek sikeres női menedzsergarnitúrájának előfutáraként definiálja. (Schadt 2002)

¹⁰⁰⁹A tanú c. film (1969) egyik ikonikus mondata. Rendező: Bacsó Péter. Főszereplők: Kállai Ferenc, Őze Lajos, Both Béla.

politikai változásoknak is betudható, melyek lehetővé tették a nőkép változás társadalmi megnyilvánulását, és az azzal való azonosulás felvállalásának demonstrációját.

Értekezésemnek fő motivációja volt, hogy új szempontokat emeljek be a vizsgált korszak nő- és társadalomtörténetébe, valamint megtörjem a kozmetikai szépségiparral kapcsolatos sztereotípiákat. Továbbá, mivel véleményem szerint a szépségápolás története egy méltatlanul elhanyagolt terület a magyar társadalomtörténeten belül, fő célommá vált, erre felhívni a figyelmet, és munkámmal előmozdítani azt, hogy a szépségápolás-történet a hazai társadalomtörténet szerves részévé válhasson.

6. FELHASZNÁLT FORRÁSOK, IRODALOM:

6. 1. HIVATKOZOTT FORRÁSOK

6.1.1. Levéltári források

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL-OL)

- MNL-OL-XIX-A-83-b. A gazdasági vezetés továbbfejlesztéséről szóló határozat végrehajtása. 3171-3225/1964.

Budapest Főváros levéltára (BFL)

- BFL XXIII-102-a-1. Budapesti Fővárosi Tanács Bizottsága üléseinek jegyzőkönyvei. 1957.
- BFL XXXV-1-a-3 Magyar Szocialista Munkáspárt Budapesti Pártbizottságának üléseinek iratai. Vezető testületek és titkárok iratai. Végrehajtó Bizottság üléseinek jegyzőkönyvei. 1959.
- BFL XXXV- 1-a-3 MSZMP Budapesti Pártbizottságának üléseinek iratai. Végrehajtó Bizottság üléseinek jegyzőkönyvei. 1961.
- BFL XXXV- 1-a-4 Magyar Szocialista Munkáspárt Budapesti Bizottságának iratai. Vezető testületek és titkárok iratai. Végrehajtó Bizottság üléseinek jegyzőkönyvei, 1962.
- BFL XXXV-1-a-4 Magyar Szocialista Munkáspárt Budapesti Bizottságának iratai. Végrehajtó Bizottság üléseinek jegyzőkönyvei. 1963.
- BFL XXXV- 1-a-4 Magyar Szocialista Munkáspárt Budapesti Bizottságának iratai. Vezető testületek és titkárok iratai. Végrehajtó Bizottság üléseinek jegyzőkönyvei, 1967.
- BFL XXIII-102-a-1 Magyar Szocialista Munkáspárt Budapest Főváros Tanácsa Végrehajtó Bizottsága üléseinek jegyzőkönyvei, 1976.
- BFL XXXV- 1-a-4 Magyar Szocialista Munkáspárt Budapesti Bizottságának iratai. Vezető testületek és titkárok iratai. Végrehajtó Bizottság üléseinek jegyzőkönyvei, 1988.

6.1.2 Napilapok és folyóiratok

A Hét

Asszonyok

Békés Megyei Újság

Budapest

Dolgozók Lapja

Dunántúli Napló

Élet és Tudomány

Esti Hírlap

Észak-Magyarország

Ez a divat

Fejér Megyei Hírlap

Figyelő

Film, Színház, Muzsika

Hajdú-Bihari Napló

Heves Megyei Népiújság

Ifjúsági Magazin

Ipari Szemle

Képes Újság

Lányok, Asszonyok

Ludas Matyi

Magyar Hírlap

Magyar Ifjúság

Magyar Nemzet

Magyarország

Magyar Kémikusok Lapja

Magyar Szó

Marketing

Múltunk

Népakarat

Népszava

Népszabadság
Népújság
Nők Lapja
Ország- Világ
Pest Megyei Hírlap
Petőfi Népe
Statisztikai Szemle
Szolnok Megyei Néplap
Tanácsok Közlönye
Tolna Megyei Népújság
Új Szó

6.1.3. Interjúk

- Interjú: Asbóth Éva kozmetikussal. Interjút készítette: Kovácsné Magyarai Hajnalka. 2020. 02. 25. Interjú a szerző tulajdonában.
- Interjú Báthory Katalin mesterkozmetikussal. Interjút készítette: Kovácsné Magyarai Hajnalka. 2020. 04. 28. Interjú a szerző tulajdonában.
- Interjú Gallai Zsuzsa mesterkozmetikussal, a MOSZI (Magyar Országos Kozmetikus Ipartestület) volt elnökével. Interjút készítette: Kovácsné Magyarai Hajnalka. 2017. 12. 08, Budapest. Interjú a szerző tulajdonában.
- Interjú Gyurkó Lászlóval In: Női egyenjogúság és demokratizmus. *Korunk* 1971. 30 évf., 11 sz.
- Interjú Mechtl Gabriella mesterkozmetikussal. Interjút készítette: Kovácsné Magyarai Hajnalka. 2018. 01. 09. Budapest. Interjú a szerző tulajdonában.
- Interjú Sindula Zoltánné Ágival. Készítette Popovics Zsuzsanna. 2012.03.20. Interjú elérhető itt: <https://www.baon.hu/bacs-kiskun/kozelet-bacs-kiskun/otven-evig-egy-helyen-egy-szakmaban-433568/> (Letöltés: 2020. 06. 26.)
- Interjú Szedres Mariann modellel. Interjút készítette Kovácsné Magyarai Hajnalka. 2019.02.25, Budapest. Interjú a szerző tulajdonában.
- Interjú Tugyi Márta kozmetikussal. Készítette: Tóth Eszter Zsófia. 2011. 12. http://epa.oszk.hu/00400/00458/00575/pdf/EPA00458_korunk_2011_12_039-042.pdf (Letöltés: 2020. 06. 26)

- Fókuszcsoporthos interjú kozmetikusokkal. Interjút készítette: Kovácsné Magyarai Hajnalka: 2020. 03. 24. Interjú a szerző tulajdonában.
Interjú korabeli divatos, kozmetikába járó nőekkel:
- Interjú Antalné Rády Babival. Interjút készítette: Kovácsné Magyarai Hajnalka. 2020. 05. 06. Interjú a szerző tulajdonában.
- Interjú B. Hajnalkával. Interjút készítette: Kovácsné Magyarai Hajnalka. 2012. 06.. 14. Interjú a szerző tulajdonában.
- Interjú Cs. Júliával. Interjút készítette: Kovácsné Magyarai Hajnalka, 2019. 12. 10. Budapest. Interjú a szerző tulajdonában.
- Interjú Hajnalné Nagy Annamáriával. Interjút készítette: Kovácsné Magyarai Hajnalka. 2020. 04. 18. Interjú a szerző tulajdonában.
- Interjú Horváth Judit, egykori üzemgazdással. Interjút készítette Kovácsné Magyarai Hajnalka. 2019. 07. 28. Interjú a szerző tulajdonában.
- Interjú Szilágyi Jánosnéval. Interjút készítette Kovácsné Magyarai Hajnalka 2019. 11. 15. Szigetszentmiklós. Interjú a szerző tulajdonában.
- Fókuszcsoporthos interjú korabeli divatos, kozmetikába járó nőekkel. Interjút készítette Kovácsné Magyarai Hajnalka: 2020. 03. 24. Interjú a szerző tulajdonában.
- Fókuszcsoporthos interjú korabeli divatos, kozmetikába járó nők lányaival. (Antal Ildikó, Gönczi Renáta, Kaldenekker Judit, Sz. Ildikó). Interjút készítette Kovácsné Magyarai Hajnalka: 2020. 05. 06. Interjú a szerző tulajdonában.

6.1.4. Kozmetikai és háztartási könyvek

- Bodor Ferencné: Hétköznapi jólápoltság. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1985.
- Bodor Ferencné: Kozmetikus anyagismeret. Műszaki Könyvkiadó, Budapest 1973.
- Bodor Ferencné: Kozmetikus anyagismeret. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1984.
- Bodor Ferencné: Kozmetikus szakmai ismeret. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1985.
- Bodor Ferencné: Kozmetikus szakmai ismeret. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1987.
- Bozsóki Sándor, dr.- Irányi Jenő, dr: Physiotherapia. Medicina, Budapest, 1976.
- Cosmovici, Ludmila: Arcápolás. Orvosi Könyvkiadó, Bukarest, 1965.
- Fennesz Lászlóné: Kozmetikus Szakismeretek. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1969.
- Fennesz Lászlóné: Kozmetikus Szakismeretek. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1974.
- Hajdú Imre, dr. (szerk.): A Kozmetikai Ipar Kézikönyve. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1962.

- Haller, dr. - Faragó, dr: Út a szépség felé. Magyar Nők Országos Tanácsa, Budapest, 1959.
- Horvát - Kovács - Nagy - Rácz - Temesváry - Török: Bőrápolás, Szépségápolás. Kossuth, Budapest, 1985.
- Kovács, dr. László (szerk.): Bőrápolás, Szépségápolás. Kossuth, Budapest, 1985.
- Kunze, Olly - Rolf: A szépség iskolája. Medicina, Budapest, 1973.
- Pastinszky, dr. - Rácz, dr.: Bőrápolás, kozmetika, bőrbetegségek Medicina, Budapest, 1958.
- Pataki Mária - Kelemen Zsuzsa - Molnár Anna: Korszerű háztartás - kellemes otthon. Minerva, Budapest, 1961.
- Pongrácz Árpád: A kozmetikus kézikönyve. Ipari Tanfolyamok országos Vezetősége. Budapest, 1937.
- Romváry - Gerő: Modern test- és szépségápolás. Medicina, Budapest, 1985.
- Seres Jánosné: Gyakorlati kozmetika. In: Kovács, dr. László (szerk.): Bőrápolás, szépségápolás. Kossuth, Budapest, 1985.

6.1.5. Tárlatok, kiállítások

- *A csábítás fegyvere.* Divat, stílus és öltözködés száz év magyar festészetében. Kieselbach Galéria, Budapest. 2018. november 10.
- *Ez a divat!*- című kiállítás a Május 1- Fortepan fényképeiből. Capa Központ, Budapest. 2018.09.20- 2018.11.24.
- *Legendás fotómodellek a XX. századból* - című kiállítás Tóth József Füles reklámfotóiból. Klebelsberg Kultúrúria, Budapest. 2019. 02. 05-2019. 03. 03.
- *Mit Haut und Haar Frisieren, Rasieren, Verschönern* - című kiállítás. Wien Museum. Bécs. 2018.04.19 – 2019.01. 06.
- *Mit vásárolt Jucika?* Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, Budapest. 2018.06.19.- 2018.01.04.
- *Fodrászat és fodrászati eszközök.* Válogatás Korom Gyula hagyatékából. Kispesti helytörténeti gyűjtemény. 2020. 09. 08.
- Fodrásmúzeum. Budapest, Ady Endre u. 97-99.
- Kozmetikumúzeum. Budapest, Váci utca 9.

6.1.6. Rádióműsor

- Nőként a szocializmusban. *Anno Budapest rádióműsor*. Klub Rádió. 2020. 05.03. <https://www.klubradio.hu/adasok/milyen-volt-nonek-lenni-a-szocializmusban-112319> (Letöltés: 2020. 06.26)
- Szépségideálokról 1. *Kor-határtalanul*. Bézs Rádió. 2015. 09. 14. http://www.radiobezs.hu/radiobezs/radiobezs.archivplayer.page?szam=http%3A%2F%2Fwww.radiobezs.hu%2Fradiobezs_files%2FArch%25C3%25ADvum%2F0914_1700.mp3 (Letöltés: 2020. 01. 05)
- Szépségideálokról 2. *Kor-határtalanul*. Bézs Rádió. 2015. 10. 12. http://www.radiobezs.hu/radiobezs/radiobezs.archivplayer.page?szam=http%3A%2F%2Fwww.radiobezs.hu%2Fradiobezs_files%2FArch%25C3%25ADvum%2F1012_1700.mp3 (Letöltés: 2020. 01. 05)
- Szépségideálok 3. *Kor-határtalanul*. Bézs Rádió. 2015. 11. 16. http://www.radiobezs.hu/radiobezs/radiobezs.archivplayer.page?szam=http%3A%2F%2Fwww.radiobezs.hu%2Fradiobezs_files%2FArch%25C3%25ADvum%2F1116_1600.mp3 (Letöltés: 2020. 01. 05)

6.1.7. Hivatkozott filmek

- Adj király katonát! (1982)
- Angi Vera (1978)
- A tanú (1969)
- Boszorkány (1956)
- Egészséges erotika (1985)
- Egymásra nézve (1982)
- Flashdance (1983)
- Házasságból elégséges (1960)
- Linda (1984)
- Nászutak (1970)
- Szerelem első vérig (1985)
- Szerelem második vérig (1987)
- Te rongyos élet (1983)

- Szomszédok (1987)

6.1.8. Internetes hivatkozások

- <https://budapestposter.com/>
- <https://cosmeticsandskin.com>
- <https://fortepan.hu>
- <http://gallaizsuzsa.blogspot.com>
- <https://index.hu>
- <http://www.ksh.hu>
- <https://mindennapoktortene.blog.hu/>
- <https://ntf.hu/>
- <https://retroplakat.blog.hu>
- <http://retronom.hu>
- <https://www.transindex.ro>
- <https://www.youtube.com/?hl=hu&gl=HU>

6.1.9. Egyéb

Magángyűjtemények

Fényképek

Kártyanaptárak

Naplók

Szépességápolási eszközök, tárgyak

Iparengedélyek, kozmetikai oklevelek, kozmetikai árlisták

Kozmetikai gépek, eszközök

Fodrászati gépek, eszközök

Reklámzacskók

Stb.

6. 2. HIVATKOZOTT SZAKIRODALOM

6.2.1. Könyvek

- Aronson, Elliot: A társas lény. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2008.
- Beauvoir, Simone de (1949): A második nem. Gondolat Kiadó, Budapest, 1969.
- Bence György: Válogatott politikai filozófiai tanulmányok 1990-2006. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2007.
- Bereczkei Tamás: Evolúciós pszichológia. Osiris, Budapest, 2003.
- Berger, John: Mindennapi képeink. Corvina, Budapest, 1990.
- F. Dózsa Katalin: Letűnt idők, eltűnt divatok 1867- 1945. Gondolat, Budapest, 1989.
- Friderikusz Sándor: isten, óvd a királynőt! Hungaropop, Budapest, 1987.
- Greer, Germaine (1970): A kasztrált nő. Corvina Kiadó, Budapest, 2002.
- Horváth Attila: A magyar sajtó története a szovjet típusú diktatúra idején. Médiatudományi Intézet. 2013.
- Juhász Katalin: Meg is mosakodjál. Timp, Budapest, 2006.
- Kádár János: Hazafiság és internacionalizmus. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1968.
- Kondor Attila Csaba: Iparpolitika és Budapest a Kádár korszakban. Napvilág Kiadó, Budapest, 2013.
- Kormos Valéria: Álom-szövők. Nőnek lenni a Kádár-korban. Közép- és kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásért Közalapítvány, Budapest, 2019.
- Kornai János: A szocialista rendszer. Kritikai politikai gazdaságtan. HVG Kiadó, Budapest, 1993.
- Laki Mihály 1998: Kisvállalkozás a szocializmus után. Közgazdasági Szemle Alapítvány. Budapest, 1998: 182.
- Meskó Norbert: A szépség eredete. Pro Pannónia. Budapest, 2012.
- Nyers Rezső: Útkeresés- reformok. Magvető Kiadó, Budapest, 1988.
- Pető Iván, Szakács Sándor: A hazai gazdaság négy évtizedének története, 1945-1985. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1985.
- Pukánszky Béla: A nőnevelés története. Gondolat, Budapest, 2007.
- Rainer M. János: Bevezetés a kádárizmusba. 1956-is Intézet - L'Harmattan. Budapest, 2011
- Sas István: Reklám és pszichológia. Kommunikációs Akadémia, Budapest, 2006.

- Schadt Mária: „Feltörekvő dolgozó nő”. Nők az ötvenes években. Pro Pannónia, Pécs, 2002.
- Simmel, Georg: A divat. In: Simmel, Georg: Válogatott társadalomelméleti tanulmányok, Gondolat, Budapest 1973.
- Simonovics Ildikó - Valuch Tibor: Öltöztessük fel az országot!- Divat és öltözködés a szocializmusban. Argumentum. Budapest, 2009.
- *Statisztikai évkönyv* 1985. KSH, Budapest, 1986.
- Sztompka, Pjotr: Vizuális szociológia. Gondolat, Budapest, 2009.
- Tóth Eszter Zsófia: Puszi Kádár Jánosnak. Napvilág, Budapest, 2007.
- Tóth Eszter Zsófia: Kádár leányai. Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2010.
- Valuch Tibor: A lódentől a miniszoknyáig. A XX. század második felének magyarországi öltözködéstörténete. Corvina –1956-os Intézet. Budapest, 2004.
- Valuch Tibor: Hétköznapi élet Kádár János korában. Corvina Kiadó, Budapest, 2006.
- Valuch Tibor: Magyar hétköznapiak. Fejezetek a mindennapi élet történetéből a második világháborútól az ezredfordulóig. Napvilág Kiadó, Budapest, 2013.
- Valuch Tibor: Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében. Osiris, Budapest, 2001.
- Veilgaard, Henrik: Anatomy of a Trend. McGraw-Hill Companies, New York, 2007.
- Wolf, Naomi (1991): A szépség kultusza. Csokonai, Debrecen, 1999.
- Zsolt Péter: Divatszociológia. Pro Die, Budapest, 2007.

6.2.2. Szakcikk, tanulmányok

- Acsády Judit: Ipari munkásnők Magyarországon. *Múltunk*. 2017. 62. évf., 2. sz. 25-52.
- Acsády Judit: Kellett-e nekünk feminizmus? *2000*. 2001. 13. évf. 9. sz. 12-25.
- Belyó Pál: A lakosság részére végzett fogyasztási szolgáltatások színvonala. *Statisztikai Szemle* 1981/1. sz. 33.
- Béládi Olívia: A kisipar és kiskereskedelem államosítása Pesterzsébeten. *Múltunk* 2013. (4.): 63-101.
- Bokor Tamás (2008): Berger, Peter L.- Luckmann, Thomas: A valóság társadalmi felépítése. Tudásszociológiai értekezés. 2008.
<http://communicatio.hu/doktoriprogramok/kommunikacio/belso/bevhumankomm/20082/bergerluckmannbokort.htm> (Letöltés: 2021. 01. 12)

- Chelcea, Liviu (2000): A hiány kultúrája az államszocializmus idején. In *Replika*. 2000. 39. 135- 153.
- Czingel Szilvia: Higiénia és tisztálkodás a századelőn, Budapesten. In: Juhász Katalin (szerk.): *Tiszta sorok-Tanulmányok a tisztaságról és a tisztálkodásról*. 2009. 95-109.
- Erostyák Zoltán András. Az utolsó szappanfőző műhely Orosházán. In: Szatmári Imre (szerk.): *A Békés Megyei Múzeumok Közleményei*. Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2002.
- Farkas Gyöngyi 2003: „Gyertek lányok traktorra!”. Női traktorosok a gépállomáson és a propagandában. *Korall*.2003. 13 sz. 65- 87.
- Featherstone, Mike (1983): A test a fogyasztói kultúrában. In: Featherstone-Hepworth-Turner: *A test. Társadalmi fejlődés, kulturális teória*. Józsefvárosi Műhely, Budapest, 1997.
- F. Dózsa Katalin: A szocialista divat a valóságban, avagy hogyan lehet divatos egy pesti nő, ha semmit sem lehet kapni az üzletekben? In: Simonovics Ildikó- Valuch Tibor (szerk.): *Öltöztessük fel az országot! Divat és öltözködés a szocializmusban*. Argumentum Kiadó- Budapesti Történeti Múzeum – 1956-os Intézet. Budapest, 2009.
- F. Dózsa Katalin: Magyar divattörténet 1945- 1959. I- II. *História* 1991/ 4. sz.
- Grexa Izabella: Vidéki kislány Pesten. *FONS*. 2014. 2 sz. 241-264.
- Hernádi Ilona – Kunt Zsuzsanna (2016): Mit akarnak még a nők? Feminizmus és fogyatékoságtudomány. In: Könczel György (szerk.): *Az esélyegyenlőségtől a Taigetoszig?- Fogyatékoságtudományi eredmények a „másik oldal” megértéséhez*. L’Harmattan Kiadó, Budapest, 2016, 57-70.
- Jávora Kata: A higiéniai gyakorlat változása az ideák, köztük a saját testhez való változó viszony tükrében. Zsombó (1977-2007). In: Juhász Katalin (szerk.): *Tiszta sorok- Tanulmányok a tisztaságról és a tisztálkodásról*. 2009. 141-159.
- Joó Mária (2005): Simone de Beauvoir és a posztoszocialista helyzet. In: Palasik Mária – Sipos Balázs (szerk.): *Házastárs? Munkatárs? Vetélytárs? A női szerepek változása a 20. századi Magyarországon*. Napvilág, Budapest, 2005: 39-57.
- Juhász Katalin: A tisztálkodás és szépségápolás átalakulása falun az 1960- 1970- es években. In: *Múltunk*. 2008/3. 109- 121.
- Juhász Katalin: Víz és higiénia. *Korunk*. 2011. 22. évf., 12.
- Kapitány Ágnes-Kapitány Gábor: Néhány gondolat a tisztaság szimbolikájáról. In: Juhász Katalin (szerk.): *Tiszta sorok-Tanulmányok a tisztaságról és a tisztálkodásról*. 2009. 17-48.

- K. Horváth Zsolt (2016): A bundátlan Vénusz: A női testszörzet biopolitikai mítoszai és az “eszményi test” politikai gazdaságtana. *A Szem*.
<https://aszem.info/2016/11/aaa-bundatlan-venus-z-1-resz/> (Letöltés: 2020. 06.26.)
- Kovácsné Magyarai Hajnalka: „A mai nő arcát illatos porfelhőbe burkolja.” Szépségápolás az 1950-es és 1960-as években. *Mindennapok Története* 2020. 05. 15.
https://mindennapoktortene.blog.hu/2020/05/15/szepsegapolasi_tanacsok_es_praktikak_az_1950-es_es_1960-as_evekben#more15686912 (Letöltés: 2020. 06. 26)
- Kovácsné Magyarai Hajnalka: „Hiszen még a felkelés első hetében, a tűzszünetben is jöttek hölgyek szörtelenítésre.” - A nők szörtelenítési szokásai a Kádár-kori szocializmusban. *Napi Történelmi Forrás* (Letöltés: 2020. 05. 12)
<https://ntf.hu/index.php/2020/05/12/hiszen-meg-a-felkeles-első-heteben-a-tuzszunetben-is-jottek-holgyek-szortelenitesre-a-nok-szortelenitesi-szokasai-a-kadar-kori-szocializmusban/> (Letöltés: 2020. 06. 26.)
- Kovácsné Magyarai Hajnalka: Ideálok – Szerepek – Trendek. Nőképek változásai a Kádár-korban. In: Doktorandusz hallgatók IX. konferenciájának tanulmányai. Eger, Eszterházy Károly Egyetem Líceum Kiadó. 2020. 147-160.
- Kovácsné Magyarai Hajnalka: Nőábrázolások a magyar és román államszocializmus éveinek reklámtermékeiben. In: „Politika, életrajz, divat, oktatás”- Konferenciák, műhelybeszélgetések XV. (szerk. Kis- Kovács- Rózsa). Líceum, Eger, 2018. 205-229.
- Kovácsné Magyarai Hajnalka 2020: „Reggel már 5.30-ra már ott voltunk a fodrásznál, hogy beérjünk a munkahelyre...” - Milyen volt a Kádár korszak ’60-as és ’70-es éveiben a fodrászatok és kozmetikák divatos növendége? *Napi Történelmi Forrás* 2020. 04. 29.
<https://ntf.hu/index.php/2020/04/29/reggel-mar-5-30-ra-mar-ott-voltunk-a-fodrasznal-hogy-beerjunk-a-munkahelyre-milyen-volt-a-kadar-korszak-60-as-es-70-es-eveiben-a-fodraszatok-es-kozmetika/> (Letöltés: 2020. 06. 26)
- Kovácsné Magyarai Hajnalka (2020): Traktoros lányoktól a Csemege-kosárig. Propagált nőképek és kialakult szépségideálok a szocializmusban. *Polymatheia* XVII. évf., 2020. 1-2. sz., 171-190.
- László Béla: A kisipar szerepe és fejlődése a hetvenes években. *Statisztikai Szemle* 1980/ 2. sz. 154-164.
- Nagyfalusi Ágnes: Divat? Szépség? Igényesség? Női szörtelenítés. Motivácik, eszközkészlet. In: Juhász Katalin (szerk.): Tiszta sorok - Tanulmányok a tisztaságról és a tisztálkodásról. 2009: 239-254.
- Osgyáni Csaba (1971): Fodrászok- fodrászatok. *Budapest* 1971. 9 évf. 2. 15.

- Pukánszky Béla 2007: Nőkép, női szerepek és iskoláztatás a második világháború után. *Educatio*. 4 sz. 551- 564.
- Sári Zsolt: Szappantörténetek. In: Juhász Katalin (szerk.): Tiszta sorok - Tanulmányok a tisztaságról és a tisztálkodásról. 2009: 246-254.
- Serban, Alexandru (2019): Femeia comunista. *Historia*.
<https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/femeia-comunista-mama-eroina-muncitoare-activista> (Letöltés: 2019.11.20)
- Simonovics Ildikó: A szocialista jóízű és a mini divat dilemmái. In: F. Dózsa Katalin - Szatmári Judit Anna - Vér Eszter Virág (szerk.): Divat, egyén, társadalom. Budapest, 2016, 265- 287.
- Sütő - Egressy Zsuzsa: Női szerepek. *Korunk* 2007. 18. 3 sz.
- Szirmai Sándor: A nagyüzemi háztartásvegyipar és kozmetikai ipar kialakulása Magyarországon. *Magyar Kémikusok Lapja* 2007. 62. évf. 7 sz. 220.
http://real-j.mtak.hu/8501/7/2007_7.pdf (Letöltés: 2020. 05.15)
- Sztompka, Pjotr: Vizuális szociológia. Gondolat, Budapest, 2009.
- Tamás Gáspár Miklós (2007): Summer of Love. *Transindex*. 2007. 08. 09.
<http://eletmod.transindex.ro/?cikk=5924&nyomtat=1> (Letöltés: 2020. 06. 26.)
- Tóth Anita Eszter: Kisipari szövetkezetek a lakosság szolgálatában. *XX. Századi történeti források*. 2006, 6. évf., 4.
- Tóth Eszter Zsófia (2011): Camea rúzs, a Fa szappan és a lila Limara tündöklése és bukása. *Korunk* 22. évf. 2011/12 sz. 39-42.
- Tóth Eszter Zsófia: A traktoroslánytól a buszvezetőnőig. Nők férfifoglalkozásokban a szocializmus kori Magyarországon. *Rubicon*. (20.) 4. 2009.
- Tóth Eszter Zsófia: „Juli-Dzsuli-Júlia”: képzetlen bevándorló nők és a nagyvárosi szépségideál Budapesten a második világháború után. *Korunk* 3. folyam, 19. évf. 12. sz. (2008), p. 53-60.
- Tóth Eszter Zsófia- Murai András: A szépek és a szörnyetegek. *Korunk* 2012. 23. évf. 12. sz.
- Valuch Tibor: A bőséges ínségtől az ínséges bőségig: a fogyasztás változásai Magyarországon az 1956 utáni évtizedekben. In: Évkönyv. Magyarország a jelenkorban 11. (2003), p. 51-78.
- Valuch Tibor: Csepel bicikli, Caesar konyak, Symphonia, Trapper farmer. A fogyasztás és a fogyasztói magatartás változásai a szocialista korszakban. *Múltunk* 2008. 3. 40-59.

- Valuch Tibor: Divat, öltözködés, fogyasztás, társadalmi magatartás Magyarországon a 20. század második felében. In: Divat- egyén – társadalom. Budapest, 2016. 247-265.
- Valuch Tibor: „Mosdunk, fürdünk, fogat mosunk...”. A tisztálkodási és a testápolási szokások változásainak néhány jellegzetessége 1945 után. In Juhász Katalin (szerk.): Tiszta sorok - Tanulmányok a tisztaságról és a tisztálkodásról. L'Harmattan, Budapest, 2009. 230-239.